

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แพทย์พร เทียนวชิระ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
๒๕๖๖

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แพรวภัทรา เขียวชะอุ่ม
วท.ม. (จิตวิทยาอุตสาหกรรม)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
๒๕๖๖

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการสอนในรายวิชา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๒๐๐๐๑๐๒) ซึ่งเป็นรายวิชาในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไปตามหลักสูตรปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เป็นเอกสารที่ผู้เรียบเรียงได้เรียบเรียงจากความรู้เกี่ยวกับอาเซียนและประสบการณ์ในการสอนรายวิชาศาสตร์พระราชาโดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา หลักการทรงงาน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการประยุกต์ใช้ ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ผู้เรียบเรียงได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา หลักการทรงงาน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ครอบคลุมทุกด้านและมีความทันสมัย จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยและข้อมูลจากฐานข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความเข้าใจและความเพลิดเพลินในการเรียนรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ในหลายมิติ เพราะฉะนั้น นักศึกษาจึงจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมในส่วนที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อไปด้วย

ผู้เรียบเรียงขอขอบพระคุณ และขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือ รวมทั้งเป็นกำลังใจ สนับสนุนให้การเรียบเรียงเอกสารฉบับนี้สำเร็จด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร.วิชัย แหวนเพชร และ รศ.ดร.สุพจน์ แสงเงิน อาจารย์ที่เคารพของข้าพเจ้า ที่ช่วยแนะนำ อบรม สั่งสอนและให้คำปรึกษาแก่ข้าพเจ้าในการจัดทำเอกสารประกอบการสอนนี้ รวมทั้ง รศ.ดร.ชำนาญ รอดเหตุภัย ที่ได้ให้คำแนะนำด้านการใช้ภาษา รูปแบบและเนื้อหาทางวิชาการ รวมทั้ง กรุณาให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงเอกสารประกอบการสอนนี้ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ข้าพเจ้ามีความสำนึกและซาบซึ้งในน้ำใจของทุกท่านเป็นอย่างมากมา ณ โอกาสนี้

เอกสารประกอบการสอนนี้ ผู้เรียบเรียงมีความมั่นใจว่า จะสามารถช่วยให้ผู้ที่กำลังศึกษาเรื่องศาสตร์พระราชา ได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างดี รวมทั้งยังจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปการศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติม นำไปปฏิบัติแล้วจะเกิดผลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานให้กับปวงชนชาวไทย เพื่อเป็นแนวทางในการนำประเทศไทยไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน สืบไป

แพรวภัทรา เขียวชะอุ่ม

๖ กรกฎาคม ๒๕๖๖

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๑)
สารบัญ	(๒)
แผนบริหารการสอนประจำวิชา	(๗)
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๑	๑
บทที่ ๑ ความเป็นมาและความสำคัญของศาสตร์พระราชา	๓
ความหมายของศาสตร์พระราชา	๓
ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา	๕
ความสำคัญของศาสตร์พระราชา	๗
ประเภทของศาสตร์พระราชา บทสรุป	๘
บทสรุป	๒๓
คำถามทบทวน	๒๔
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๒	๒๕
บทที่ ๒ หลักการทรงงานและแนวทางการเรียนรู้หลักการทรงงาน	๒๗
ความเป็นมาของหลักการทรงงานราชา	๒๗
ประสบการณ์การเรียนรู้ ตามรอยพระยุคลบาท ๙ ข้อ	๓๐
แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ”	๓๖
แนวทางการเรียนรู้หลักการทรงงานจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๔๖
ขั้นตอนการทรงงานตามศาสตร์พระราชาบทสรุป	๕๑
บทสรุป	๕๗
คำถามทบทวน	๕๘
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๓	๕๙
บทที่ ๓ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๖๑
ความหมายหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๖๓
ความเป็นมาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๖๖
ความสำคัญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๖๙
พระบรมราโชวาทเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๘๐
องค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๘๒
การพัฒนาประเทศไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๘๙
แนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง	๙๔
บทสรุป	๙๙
คำถามทบทวน	๑๐๐

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๔	๑๐๑
บทที่ ๔ ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๐๓
ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๐๔
ความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๐๕
การพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	๑๑๕
รายงานผลการพัฒนาของไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๑๗
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๒๑
บทสรุป	๑๒๓
คำถามทบทวน	๑๒๔
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๕	๑๒๕
บทที่ ๕ กรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๑๒๗
ความเป็นมาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๑๒๘
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรน้ำ	๑๓๐
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้	๑๓๗
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรดิน	๑๔๓
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตร	๑๔๘
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการส่งเสริมอาชีพ	๑๕๙
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสาธารณสุข	๑๖๓
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม	๑๖๗
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการศึกษา	๑๗๑
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการคมนาคม	๑๗๓
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการสื่อสาร	๑๗๕
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อม	๑๗๘
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านนวัตกรรม	๑๘๐
บทสรุป	๑๘๓
คำถามทบทวน	๑๘๔

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๖	๑๘๕
บทที่ ๖ การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการดำรงชีวิต	๑๘๗
กรณีศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๑๘๗
การน้อมนำหลัก“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่การปฏิบัติ	๑๙๒
กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๑๙๔
การประยุกต์ใช้ทฤษฎีใหม่	๒๐๔
บทสรุป	๒๐๘
คำถามทบทวน	๒๑๐
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๗	๒๑๑
บทที่ ๗ ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น	๒๑๓
พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น	๒๑๔
ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ ๒๐ ปี	๒๑๕
ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น	๒๒๑
บทสรุป	๒๓๑
คำถามทบทวน	๒๓๓
บรรณานุกรม	๒๓๔

สารบัญภาพ

ภาพที่

	หน้า
๓.๑ วิกฤตเศรษฐกิจ	๖๒
๓.๒ แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๓ หวง ๒ เงื่อนไข.....	๗๖
๓.๓ แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนา	๙๒
๔.๑ แนวคิด ๕ P's ของวาระป ค.ศ. ๒๐๓๐ สำหรับพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๐๗
๔.๒ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๑๐
๓.๒ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๒๒
๗.๑ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาท้องถิ่น	๒๑๖
๗.๒ บูรณาการความร่วมมือกับเครือข่าย	๒๑๗
๗.๓ แนวทางการดำเนินการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในท้องถิ่น	๒๑๗
๗.๔ แนวทางการพัฒนาครู.....	๒๑๘
๗.๕ แนวทางการดำเนินการเพื่อทำงานในการยกระดับคุณภาพการศึกษา	๒๑๙
๗.๖ เป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ ๔ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ	๒๒๐
๗.๗ ภาพการออกแบบศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา	๒๒๓
๗.๘ ศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา	๒๒๔
๗.๙ แนวคิดการจัดสรรพื้นที่ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่	๒๒๕

สารบัญตาราง

ตารางที่

	หน้า
๒.๑ จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๕-๒๕๖๐	๔๙
๒.๒ ประเภทโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๕-๒๕๖๐	๔๙
๔.๑ การเปรียบเทียบ MDGs และ SDGs ตามปัจจัย ๕ P's	๑๑๒
๔.๒ การเปรียบเทียบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	๑๑๔
๔.๓ ดัชนีความยั่งยืนของกลุ่มประเทศอาเซียน	๑๑๘

แผนบริหารการสอนประจำวิชา

รหัสวิชา	๒๐๐๐๑๐๒	
รายวิชา	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๓ (๓ - ๐)
	Philosophy of Sufficiency Economy	

คำอธิบายรายวิชา

แนวคิดและหลักการทรงงาน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน กรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริการประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราชาบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อให้นักศึกษา

๑. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับ ความเป็นมาและความสำคัญของศาสตร์พระราชา
๒. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทรงงานและแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา
๓. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. มีทัศนคติที่ดีต่อศาสตร์พระราชาและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๕. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน
๖. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับกรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
๗. สามารถประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการดำรงชีวิตได้
๘. สามารถเชื่อมโยงศาสตร์พระราชาสู่พระราชาบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นได้

เนื้อหา

บทที่ ๑	ความเป็นมาและความสำคัญของศาสตร์พระราชา	๖	ชั่วโมง
บทที่ ๒	หลักการทรงงานและแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา	๖	ชั่วโมง
บทที่ ๓	หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๖	ชั่วโมง
บทที่ ๔	ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน	๖	ชั่วโมง
บทที่ ๕	กรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	๙	ชั่วโมง
บทที่ ๖	การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการดำรงชีวิต	๓	ชั่วโมง
บทที่ ๗	ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราชาบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น	๙	ชั่วโมง

วิธีสอนและกิจกรรม

๑. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและการแลกเปลี่ยนความรู้

๑.๑ การสัมมนาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

อาจารย์และนักศึกษาร่วมกันวางแผนให้นักศึกษาทำงานกลุ่มละ ๓-๕ คน จำนวน ๑๒ กลุ่ม โดยให้หาความรู้จากเอกสารและตำราที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย แล้วนำผลจากการศึกษาค้นคว้ามามาสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในชั้นเรียน หัวข้อที่มอบหมายให้นักศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ศาสตร์พระราชา หลักการทรงงาน เป็นต้น

๑.๒ การสัมมนาศาสตร์พระราชาเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

อาจารย์และนักศึกษาร่วมกันวางแผนให้นักศึกษาทำงานกลุ่มละ ๓-๕ คน จำนวน ๑๒ กลุ่ม โดยให้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กลุ่มละ ๑ โครงการ แล้วนำผลการศึกษามานำเสนอหน้าชั้นเรียน พร้อมเอกสารสรุปผลการศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน ๔-๗ หน้า เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียน

๑.๓ การค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับหลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ

ให้นักศึกษาแต่ละคนศึกษาหลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ รวมทั้งทำแบบฝึกหัดส่งอาจารย์

๑.๔ การวิเคราะห์ข่าวเกี่ยวกับศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ให้นักศึกษาแต่ละคนศึกษาหาข่าวเกี่ยวกับศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน คนละ ๑ ข่าว แล้ววิเคราะห์ข่าวเกี่ยวกับศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน แล้วนำผลการวิเคราะห์มานำเสนอหน้าชั้นเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียน

๑.๕ การวิเคราะห์กรณีศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการดำรงชีวิต

ให้นักศึกษาวิเคราะห์กรณีศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการดำรงชีวิต โดยลงพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับปราชญ์ท้องถิ่น กลุ่มละ ๑ คน แล้วนำผลการวิเคราะห์มานำเสนอหน้าชั้นเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียน

๒. การศึกษาเอกสารคำสอนและการอภิปรายซักถามอาจารย์

๒.๑ การศึกษาเอกสารประกอบการสอน วิชา “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ให้นักศึกษาอ่านเอกสารประกอบการสอน ตามหัวข้อที่กำหนด แล้วให้ประชุมสัมมนาหาข้อสรุป ความรู้ที่ได้รับและข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน

๒.๒ การนำเสนอปัญหาที่พบต่อชั้นเรียน

ให้นักศึกษานำปัญหา ความไม่เข้าใจหรือความคิดเห็นที่เกิดจากการอ่านเอกสารประกอบการสอนมาพูดคุยในห้องเรียน เพื่อร่วมกันหาคำตอบหรือข้อยุติ โดยให้นักศึกษาทั้งห้องเป็นผู้ร่วมอภิปรายและหาข้อสรุปร่วมกัน เพื่อขอฟังคำอธิบายจากอาจารย์ผู้สอน

๒.๓ การสรุปประเด็นและสาระเรียนรู้

อาจารย์ผู้สอนร่วมอภิปรายและร่วมสรุปให้นักศึกษาได้สาระที่ควรแก่การจดจำหรือนำไปเป็นหลักปฏิบัติต่อไป

๓. สื่อการเรียนการสอน

- ๓.๑ เอกสารประกอบการสอน หนังสือ ตำรา รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๒ หลักการทรงงานและแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา
- ๓.๓ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ๓.๔ VDO ศาสตร์พระราชา หลักการทรงงาน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ๓.๕ สไลด์การบรรยายหัวข้อต่างๆ โดยใช้โปรแกรมนำเสนอ (power point)
- ๓.๖ กรณีศึกษาศาสตร์พระราชา หลักการทรงงาน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การวัดผลและประเมินผล

การวัดผล

๑. คะแนนระหว่างภาคเรียน	ร้อยละ ๗๐
๑.๑ การร่วมกิจกรรมการเรียน	ร้อยละ ๑๐
๑.๒ รายงานเดี่ยว	ร้อยละ ๒๐
๑.๓ รายงานกลุ่ม	ร้อยละ ๒๐
๑.๔ การสอบกลางภาคเรียน	ร้อยละ ๒๐
๒. คะแนนสอบปลายภาคเรียน	ร้อยละ ๓๐

การประเมินผล

คะแนนระหว่าง	๘๐ - ๑๐๐	ได้ระดับ	A
คะแนนระหว่าง	๗๕ - ๗๙	ได้ระดับ	B ⁺
คะแนนระหว่าง	๗๐ - ๗๔	ได้ระดับ	B
คะแนนระหว่าง	๖๕ - ๖๙	ได้ระดับ	C ⁺
คะแนนระหว่าง	๖๐ - ๖๔	ได้ระดับ	C
คะแนนระหว่าง	๕๕ - ๕๙	ได้ระดับ	D ⁺
คะแนนระหว่าง	๕๐ - ๕๔	ได้ระดับ	D
คะแนนระหว่าง	๐ - ๔๙	ได้ระดับ	E

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๑ ความเป็นมาและความสำคัญของศาสตร์พระราชา

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

๑. ความหมายของศาสตร์พระราชา
๒. ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา
๓. ความสำคัญของศาสตร์พระราชา
๔. ประเภทของศาสตร์พระราชา
๕. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา
๖. บทสรุป
๗. คำถามทบทวน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถกระทำในสิ่งต่อไปนี้ได้

๑. อธิบายความหมายและความเป็นมาของศาสตร์พระราชา ได้อย่างถูกต้อง
๒. อธิบายความสำคัญและประเภทของศาสตร์พระราชา ได้อย่างถูกต้อง
๓. อธิบายแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ได้อย่างถูกต้อง
๔. อธิบายแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “ภูมิสังคม” ได้อย่างถูกต้อง
๕. อธิบายแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “การสร้างคนด้วยการศึกษาและ การเรียนรู้”
๖. อธิบายแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ หลัก ๓ ป. ได้อย่างถูกต้อง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑. วิธีสอน

- ๑.๑ การถามตอบ เพื่อประเมินความรู้เดิม
- ๑.๒ การระดมสมอง
- ๑.๓ การบรรยายสไลด์จากไฟล์ power point ประกอบการสอน
- ๑.๔ ร่วมอภิปรายเนื้อหา และทำแบบฝึกหัดในชั้นเรียน
- ๑.๕ มอบหมายคำถามทบทวนเป็นการบ้าน

๒. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

๒.๑ การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา สอบถามนักศึกษาเพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ให้อาจารย์ได้ทราบปัญหาของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒ การอภิปรายร่วมกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์นำนักศึกษาระดมสมองและให้ร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียน เกี่ยวกับเรื่องศาสตร์พระราชา แนวพระราชดำริและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศ

๒.๓ การแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทำงานสืบค้นความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียงเป็นเอกสารและนำเสนอในชั้นเรียน

๒.๔ การบรรยายและถามตอบปัญหา ให้นักศึกษาอ่านเอกสารคำสอนล่วงหน้าก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ในชั้นเรียน ซึ่งจะเน้นประเด็นที่นักศึกษาอ่านไม่เข้าใจ หรือสิ่งที่จำเป็นต้องยึดถือเป็นหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้การสอน

๑. สไลด์ Power point ประกอบการสอน บทที่ ๑
๒. VDO ศาสตร์พระราชา
๓. เอกสาร หนังสือ และตำราเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา เช่น
 - ศาสตร์ของพระราชา : ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (๒๕๖๐)
 - ศาสตร์กษัตริย์ หลักการทรงงาน หลักการครองราชย์ แนวพระราชดำริและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (๒๕๖๒)
 - รายงานของคณะกรรมการ ขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศ เรื่อง “การขับเคลื่อน สืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อการปฏิรูปประเทศ”. (๒๕๖๐).

การวัดผลและการประเมินผล

๑. สังเกตจากความสนใจของผู้เรียน การซักถาม การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้
๒. ประเมินการอภิปราย การทำกิจกรรมในชั้นเรียน
๓. คะแนนจากการทำแบบฝึกหัด

บทที่ ๑

ความเป็นมาและความสำคัญของศาสตร์พระราช

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๓ ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม” อันแสดงถึงพระราชปณิธานในฐานะทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้มีพระราชภาระในการรักษาและพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ทรงครองสิริราชสมบัติ พระองค์ได้ทรงทำตามที่ได้มีพระราชดำรัสไว้อย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาเพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยให้เกิดความมั่นคงและมีความสุขอย่างแท้จริง ทั้งนี้ สิ่งต่างๆ ที่พระองค์ทรงทดลองทำ ทรงริเริ่ม และทรงแนะนำให้หน่วยงานหรือประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ได้ก่อเกิดองค์ความรู้มากมายที่เรียกว่า “ศาสตร์พระราช” หรือศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติแล้วจะเกิดผลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต จนเป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนชาวไทยตลอดจนประเทศต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย

ความหมายของคำว่า ศาสตร์พระราช

“ศาสตร์พระราช” เป็นคำที่มีการใช้กันแพร่หลายเมื่อไม่นานมานี้ ประมาณ ๔ - ๕ ปี ที่ผ่านมา จากการสืบค้นที่มาของคำว่า “ ศาสตร์พระราช ” ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่า ผู้ใดใช้คำนี้ เป็นครั้งแรกเมื่อใด และใช้เนื่องในโอกาสใด อย่างไรก็ตาม คำนี้นับว่าเป็นคำที่มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ให้ความหมายในกิจทั้งหลายที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทรสยามมินทรราชิราช บรมนาถบพิตร ทรงงานเพื่อพสกนิกรชาวไทย นับตั้งแต่พระองค์ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทยเป็นต้นมา จากการสืบค้นหาความหมายคำว่า “ศาสตร์พระราช” เท่าที่มีผู้รู้ให้ความหมายไว้ในที่ต่างๆที่ผ่านมา มีดังต่อไปนี้

หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “ศาสตร์พระราช คือ การลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชน บอกว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร พระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้เห็นมาโดยตลอด...” (มติชนรายวัน, ๒๕๕๕: ๓๓)

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีกล่าวในรายการ “ศาสตร์พระราชสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ โดยรัฐบาลได้น้อมนำศาสตร์พระราชามาบริหารประเทศเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยประชาชนทุกคนร่วมมือกันสานต่อพระราชปณิธาน ขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนว่า “ ศาสตร์พระราชของพระองค์ ได้แก่ พระราชดำริ คือ แนวคิดปรัชญา และพระราชดำรัส คือ คำสอน ตักเตือน ให้สติ พระราชกรณียกิจ คือ หลักการทรงงาน รวมทั้งพระราชจริยาวัตรของพระองค์ คือ การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่พวงพสกนิกรชาวไทย ซึ่งจะยังคงอยู่คู่แผ่นดินไทยตลอดไป สามารถน้อมนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ตั้งแต่การ

ประกอบกิจกรรมประจำวัน และสัมมาชีพของแต่ละบุคคล ไปจนถึงการบริหาร ราชการแผ่นดิน เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางให้กับรัฐบาลและข้าราชการทุกคน ”

“ทั้งนี้ ศาสตร์พระราชายังได้รับการยกย่องในเวทีระดับโลกและสอดคล้องกับวาระของโลก คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (SDGs ๒๐๓๐) คือ อีก ๑๐ ปีข้างหน้า ได้แก่ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยมากกว่า ๔๐ ปี และได้รับการเชิดชูสูงสุดจากองค์การสหประชาชาติ โดยนายโคฟี อันนัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ เนื่องจากเห็นว่าเป็นปรัชญาที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองสู่ชุมชน สู่สังคมในวงกว้างขึ้นในที่สุด โดยองค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิกทั่วโลก ได้ยึดถือเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ตลอดระยะเวลากว่า ๒ ปี ที่ผ่านมา รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ประชาชนได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ในหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สร้างความเข้มแข็ง ให้กับครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุด แต่เป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยสังคมแรกที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนและหล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัว เป็นแหล่งผลิตคนเข้าสู่สังคมต่อไป”

ศาสตราจารย์กิตติคุณวิชญ์ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรีได้ให้ความหมายศาสตร์พระราชา ไว้ว่า ศาสตร์พระราชา หมายถึง องค์ความรู้สำคัญที่ทรงศึกษา สั่งสม พัฒนา เพื่อการพัฒนาประเทศให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุข ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจที่ทรงทำคำที่ทรงแนะ/สอนจากพระราชประสงค์ ๓ มิติ คือ มิติที่ ๑ ศาสตร์แห่งการพัฒนา มิติที่ ๒ ศาสตร์แห่งความประพฤติ การครองตนในสังคมอย่างสงบสุข มิติที่ ๓ ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน โปร่งดองและสงบสุข ซึ่งมีพื้นฐานมาจาก ๓ ป. ได้แก่ ปฏิบัติ ปรีชา และปฏิเวธ... (ปาฐกถาพิเศษ “ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน” ณ ห้องประชานิธิ สถาบันพระปกเกล้า วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งไม่ได้กำหนดเป็นคำเต็มของคำว่า “ ศาสตร์พระราชา ” จึงได้ค้นหาแยกเป็น ๓ คำ คือ คำว่า “ ศาสตร์ ” คำว่า “ พระ ” และ คำว่า “ ราชา ” ซึ่งมีความหมายดังนี้

ศาสตร์ : ระบบวิชาความรู้

พระ : ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงความยกย่อง

ราชา : พระเจ้าแผ่นดิน , พระมหากษัตริย์

รวมความหมายของพจนานุกรม “ศาสตร์พระราชา” จึงมีความหมายว่า “ระบบวิชาความรู้ของพระมหากษัตริย์”

ศาสตร์ของพระราชา คือ องค์ความรู้ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และผ่านศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ศาสตร์ของพระราชาคครอบคลุมเรื่องน้ำ ป่าไม้ ดิน การเกษตร การส่งเสริมอาชีพ สาธารณสุข สวัสดิการสังคม การศึกษา การคมนาคม การสื่อสาร สิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นวัตกรรม และเศรษฐกิจพอเพียง อาจกล่าวได้ว่า ศาสตร์ของพระราชาเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยเกื้อหนุนชีวิตความเป็นอยู่ในทุกด้านของพสกนิกรของ

พระองค์ และเป็นแนวทางในการพัฒนาและการบริหารประเทศแบบยั่งยืน ศาสตร์ของพระราชาเป็นองค์ความรู้ที่ได้สะสมและพัฒนาเป็นลำดับขั้นตอนมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานถึง ๗๐ ปี ศาสตร์ของพระราชาเป็นศาสตร์ที่ทันสมัย มีศูนย์กลางการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาอยู่ที่การพัฒนาคน และการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนบนพื้นฐานของความพอเพียง (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสถานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, ๓๐๒)

เมื่อประมวลสิ่งต่างๆที่พระองค์ทรงกระทำ รวมถึงความหมายจากผู้รู้ที่ได้นำเสนอในตอนต้น แล้วนำมาประกอบเป็นความหมายของคำว่า “ศาสตร์พระราชา” จึงสรุปได้ว่า ศาสตร์พระราชา หมายถึง ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่างๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะพัฒนา ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าพสกนิกรและส่งผลถึงมนุษยชาติทั้งปวง ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุข และยั่งยืน

ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๙ ซึ่งหลังจากพระองค์ทรงครองราชย์พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนสาขาการศึกษาจากสาขาวิศวกรรมศาสตร์มาเป็นทรงศึกษาด้านกฎหมายและรัฐศาสตร์ ในพ.ศ. ๒๔๘๙ แสดงถึงการเตรียมพระองค์ด้านวิชาความรู้เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชภารกิจที่จะมีขึ้นในฐานะพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อทรงนำหลักการทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับทางการปกครองการบริหารและกฎหมายมาใช้ประโยชน์ นอกจากนี้พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังประเทศต่างๆ หลายประเทศ เพื่อทรงทราบลักษณะการดำเนินการของประเทศต่างๆ ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่าพระองค์พระราชประสงค์ที่จะศึกษาสภาพความเป็นอยู่การปกครองรวมถึงวิธีการที่ประเทศต่างๆดำเนินการให้ในการดำรงอยู่ของประชาชนในประเทศนั้นๆ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับเมืองไทยต่อไป เมื่อเสด็จนิวัติพระนครและประกอบพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๙๓ พระองค์ได้มีพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีว่า “..เราจะครอง แผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม..” ซึ่งในช่วงแห่งการครองราชย์ของพระองค์ก็ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนองพระปฐมบรมราชโองการนี้ตลอดระยะเวลา ๗๐ ปีแห่งการครองราชย์

ลักษณะที่ทรงดำเนินการ

ลักษณะของกิจที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงดำเนินการเพื่อให้พสกนิกรของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดี อาจแบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร : ๘-๙) ดังนี้

๑. การสอนหรือชี้แนะ

ตลอดระยะเวลาของการครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ทรงใช้โอกาสต่างๆ ในการปลูกฝังความรู้ คุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ปลูกฝังความคิด การประพฤติปฏิบัติตน การสร้างศักยภาพ การส่งเสริมความเป็นไทย สร้างความรักความสามัคคี ปลูกฝังความรักชาติ โดยผ่านพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส โดยเฉพาะพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของทุกปี การสร้างสถานศึกษา การมอบทุนการศึกษา การให้หลักการ ทำงาน การสร้างศูนย์เรียนรู้ คือ “ศูนย์ศึกษาการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” หนังสือพระราชนิพนธ์ หนังสือพระราชนิพนธ์แปลและบทเพลงพระราชนิพนธ์ รวมถึงการครองตนเป็นแบบอย่าง เพื่อสร้างเสริมให้สังคมไทยมีความเป็นอยู่อย่างปกติสุขและสามารถพัฒนาในด้านต่างๆ ได้ดี

๒. การแก้ปัญหา

สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นในทางกายภาพตามสภาพภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อมและสังคม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงนำปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาพิจารณาแก้ไข โดยผ่านโครงการต่างๆ กว่าสี่พันโครงการ ครอบคลุมการแก้ไขปัญหาในด้าน น้ำ ดิน ป่า สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การประกอบอาชีพ พลังงาน การจราจร การสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมใหม่ โดยนำองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาประกอบพระบรมราชวินิจฉัย ใช้วิธีการที่เหมาะสมทั้งเชิงวิชาการในการแก้ปัญหานั้นและรวมถึงวิธีการทางด้านสังคม เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาด้านสังคมตามมา รวมถึงการสร้าง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ต่างๆ เพื่อการถ่ายทอดความรู้ต่อไป

๓. การให้ความยั่งยืน

นอกจากทรงใช้วิธีการสอนหรือทรงชี้แนะเพื่อสร้างสังคมที่ดีและทรงแก้ไขปัญหาเฉพาะกรณีแล้ว ยังทรงค้นคว้าหาหลักการและวิธีการที่จะสร้างความยั่งยืนให้แก่พสกนิกร เพื่อให้สามารถดำรงชีพได้ดีในสภาวะปกติ และไม่ตกอยู่ในภาวะอันตรายร้ายแรง หากในอนาคตมีภัยจากภาวะที่ประเทศไทยไม่อาจควบคุมได้ พสกนิกรทั้งหลายจะได้ไม่มีความเดือดร้อน และสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยได้พระราชทานหลักการสำคัญ ๒ อย่าง ได้แก่ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง คือ เกษตรกร ผู้ได้รับประโยชน์โดยอ้อม คือ ผู้บริโภคทุกๆ ไป และ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งใช้ได้กับพสกนิกรทุกสาขาอาชีพ โดยประชาชนต่างๆ ทั่วโลกอาจนำไปใช้ประโยชน์ได้ด้วย

ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงมีหลักในการพัฒนา ๓ ขั้นตอน ได้แก่ หลักคิด คือ เป้าหมายในการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน หลักทฤษฎี คือ แนวคิดและทฤษฎีที่ได้มีการทดสอบและพิสูจน์แล้ว และได้พระราชทานสู่การปฏิบัติจริง และหลักปฏิบัติ คือ ขั้นตอนของการดำเนินงานโครงการอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ในการดำเนินโครงการได้พระราชทานหลักการ “เข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา” พระองค์พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนบนพื้นฐานของทางสายกลาง ความมีเหตุผล ความไม่ประมาท และคุณธรรม พระองค์ทรงมุ่งให้ประชาชนและประเทศชาติสร้างรากฐานที่มั่นคงเสียก่อน เมื่อมีรากฐานที่มั่นคงแล้ว ก็จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาในระดับสูงขึ้นไปได้

ความสำคัญของศาสตร์พระราช

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ทรงให้ความสำคัญด้าน “การพัฒนาคน” ด้วยการศึกษเป็นอย่างมาก โดยทรงพัฒนาด้านการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนมาโดยตลอด เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง แม้แต่ผู้ที่ด้อยโอกาสและสถานที่ห่างไกล ทั้งที่เป็นชาวไทยภูเขาหรือประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นชายแดนห่างไกลการคมนาคม โดยการพระราชทานพระราชทรัพย์ร่วมสร้างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อสอนหนังสือแก่พี่น้องประชาชนเหล่านั้นโดยพระราชทานนามว่า “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์” ทรงสร้าง “โรงเรียนร่มเกล้า” ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารและในพื้นที่ปฏิบัติการของผู้มีอุดมการณ์ทางการเมือง ทรงตั้ง “โรงเรียนราชประชานุเคราะห์” สำหรับบุตรธิดาของผู้ป่วยเป็นโรคเรื้อนให้ได้มีโอกาสได้เรียนและไม่ถูกรังเกียจและอีกหลายโรงเรียนที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรชาวไทย

ศาสตร์พระราชฯ จึงเป็นศาสตร์ที่ครอบคลุมถึงเรื่อง เอกลักษณ์ของชนชาติไทย เช่น การอ่อนน้อม ถ่อมตน การเป็นสุภาพชน ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งเป็นคุณงามความดีของคนไทยที่บรรพชนไทยได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาทรงให้ข้อคิดการประพฤติปฏิบัติตน อย่าคบคนด้วยฐานะ คบคนด้วยความดี มีมิตรภาพด้วยความรักความผูกพัน และขอให้มีความกตัญญูรู้คุณต่อบิดามารดา ผู้มีพระคุณ ประเทศชาติและพระมหากษัตริย์ ถ้าทุกคนปฏิบัติตนตามศาสตร์ของพระราชฯ แล้ว ก็จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ประเทศชาติก็จะมีแต่คนดี และทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า การอ่อนน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสมเกิดความสมดุลและยั่งยืน

ดังนั้น “ศาสตร์พระราชฯ” เป็นเสมือนองค์ความรู้ที่อยู่คู่แผ่นดินไทย รวมทั้งแนวคิดหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้พระราชทานไว้กว่า ๔๐ ปีที่ผ่านมา เพื่อให้ประชาชนชาวไทยนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและครอบครัว ให้มีภูมิคุ้มกันที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งล้วนมุ่งให้ประชาชนทุกคนปฏิบัติตนเป็น “คนดี” ทั้งคิดดี พูดดี ทำดี ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม สุจริต มีวินัย และมีความสามัคคีซึ่งกันและกัน เพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า เป็นปึกแผ่นมั่นคงตลอดไป

“ศาสตร์พระราชฯ” ได้รับการยกย่องในเวทีระดับโลกและสอดคล้องกับ “วาระของโลก” คือ เป้าหมาย “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ขององค์การสหประชาชาติ (SDG๒๐๓๐) คือ ๑๐ ปีข้างหน้านี้ได้แก่ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยมากกว่า ๔๐ ปี และได้รับการเชิดชูสูงสุดจากองค์การสหประชาชาติ โดยนายโคฟี อันนัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” เมื่อ ๑๐ ปีที่ผ่านมา เนื่องจากเห็นว่าเป็นปรัชญาที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง สู่ชุมชน สู่สังคมในวงกว้างขึ้นในที่สุด โดยองค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศที่เป็นสมาชิกทั่วโลก ได้ยึดถือเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (มล.ปนัดดา, ๒๕๖๐)

ประเภทของศาสตร์พระราชา

คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา (๒๕๖๐: ๑๔-๑๑๕) ได้วิจัย เรื่อง ศาสตร์พระราชา แล้วสรุปเกี่ยวกับการจัดประเภทของศาสตร์พระราชาได้ ๓ ประการ

๑. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย

- ๑.๑ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”
- ๑.๒ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “ภูมิสังคม”
- ๑.๓ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “การสร้างคนด้วยการศึกษาและ การเรียนรู้”
- ๑.๔ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ หลัก ๓ ป.
- ๑.๕ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้ทรงงานเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีของเหล่าพสกนิกร มีอยู่อย่างมากมาย เป็นเวลายาวนานกว่าพระมหากษัตริย์องค์ใด ใน ราชวงศ์จักรี การนำพระราชกรณียกิจต่างๆที่ทรงประกอบขึ้น เพื่ออธิบายให้เห็นเป็นภาพที่ชัดเจน สามารถดำเนินการได้ในมิติต่างๆ ดังนี้

๑.๑ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ”

หนึ่งในหลักการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้ พระราชทานเพื่อการแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆของประเทศ ที่ถือเป็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาคือ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” โดยมีความเป็นมาและสาระสำคัญ ดังนี้ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็น ยุทธศาสตร์พระราชทานให้แก่หน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นที่ได้รับการยอมรับในการเผยแพร่และเป็นที่ เข้าใจกัน คือ เป็นกรณีที่พระองค์ได้พระราชทานให้แก่หน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยึดถือปฏิบัติในการดำเนินงาน แต่ยุทธศาสตร์นี้เป็นที่ทราบกันว่า เป็นพระอัจฉริยภาพที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้แก่เหล่าข้าราชการใต้เบื้องพระยุคลบาท ได้ประจักษ์ถึงผลสัมฤทธิ์แห่งยุทธศาสตร์นี้มาเป็นเวลานานแล้ว โดยจะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจใน การทรงงานต่างๆ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป

จากพระราชกรณียกิจในการที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงแก้ปัญหาในสถานที่ต่างๆ พระองค์จะทรงศึกษาเพื่อทรงทราบข้อมูลก่อน เมื่อได้ข้อมูลพอสมควรก็จะเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่ พื้นที่ โดยจะเห็นว่าทรงงานของพระองค์ในพื้นที่นั้น ในพระหัตถ์จะมีแผนที่ ดินสอ เพื่อทรง เปรียบเทียบในพื้นที่จริง หากไม่ถูกต้องจะทรงแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลหรือเป็นการกำหนดจุดพิกัดต่างๆ ไว้ใช้ประโยชน์ ที่สำคัญทรงใช้กล้องถ่ายรูป บันทึกภาพในสถานที่จริงและอาจทรงใช้กล้องส่องทางไกล ร่วมด้วย ตลอดจนการที่พระองค์ทรงสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากข้าราชการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะจะ ทรงสอบถามจากประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน เพื่อนำไปประกอบพระราช วินิจฉัยในการแก้ไขปัญหา การเข้าไปทรงงานในพื้นที่จึงเป็นกรณีที่พระองค์ทรงเก็บข้อมูล ทั้งทางด้าน กายภาพและข้อมูลทางด้านสังคม ในอีกทางหนึ่งก็จะเป็นการสร้างความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของ ฝ่ายราชการ ผู้ปฏิบัติการ รวมถึงทรงสอบถามข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการ

แก้ไข้ปัญหา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทรงดำเนินการเพื่อการ “เข้าใจ” และขณะเดียวกันก็เป็นการ “เข้าถึง” ด้วย และหลังจากนั้น จึงเป็นการเข้าใจปัญหาตามที่พระองค์ได้ทรงกำหนดแนวทาง คือ การ “พัฒนา” ดังตัวอย่างที่มีอยู่อย่างมากมาย สรุปได้ดังนี้

เข้าใจ : ทำอะไรต้องเข้าใจปัญหา เข้าใจหนทางแก้ไข เข้าใจกระบวนการจัดการ และปรับ ความเข้าใจระหว่างผู้ให้ ผู้รับเสียก่อน ให้เข้าใจซึ่งกันและกัน

เข้าถึง : เมื่อเข้าใจระหว่างกันทุกประการครบถ้วนแล้ว ต้องเข้าถึงการกระทำ สร้างความ ร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง เข้าถึงเครื่องมือเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ และความสามัคคีร่วมใจร่วมใจของผู้ ปฏิบัติ ร่วมมือร่วมไม้กันทำงาน

พัฒนา : เมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกันแล้ว เข้าถึงกันแล้ว การพัฒนาก็จะดำเนินการไปอย่าง ยั่งยืน ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมือง หากแต่นำไปสู่ ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

๑.๒ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชชาติโดยมิติ “ภูมิสังคม”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริให้จัดตั้ง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นในภูมิภาคต่างๆ เพื่อค้นคว้าวิจัยแสวงหารูปแบบ การพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพ “ภูมิสังคม” ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งสภาพพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คน จุดประสงค์หนึ่งในการจัดตั้งศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ การศึกษา ทดลอง แนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการ เห็น ได้จากการนำหน่วยงานต่างกอง ต่างกรม ต่างกระทรวงมาทำงานเป็นคณะร่วมกัน แลกเปลี่ยน ความคิดประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เป็นการผสมผสานความร่วมมือร่วมใจในการทำงานเพื่อ ประชาชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ถือเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดต่อสื่อสาร ระหว่างบุคคล ๓ กลุ่ม คือ นักวิชาการ นักปฏิบัติ และประชาชน

๑.๓ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชชาติโดยมิติ “การสร้างคนด้วยการศึกษาและการ เรียนรู้”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญกับ การศึกษาและการเรียนรู้ของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ฉะนั้น การ ดำเนินงานทางด้านการศึกษาของพระองค์จะทรงมุ่งเน้นการอุดหนุนว่างทางการศึกษาที่ภาครัฐ อาจ จัดบริการทางการศึกษาเข้าไปยังไม่ถึง เช่น ในพื้นที่ที่มีปัญหาทางความมั่นคง พระองค์ก็จะทรงดำริ ให้มีระบบการศึกษาที่ดำเนินการเป็นการเฉพาะอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามการศึกษาในระบบ โรงเรียน หรือการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น พระองค์ก็ทรงส่งเสริมการศึกษาหรือวิจัยงานต่างๆ ที่ก่อ ประโยชน์แก่ ประเทศชาติในสาขาต่างๆในหลายด้าน ทรงก่อตั้งทุน การมอบทุน มอบรางวัลในสาขา ต่างๆหลายสาขา นอกจากการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินการ ด้านการศึกษา นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และโครงการตามพระราชดำริต่างๆด้วย ซึ่ง สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. การศึกษาในระบบโรงเรียน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทาน พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และทรงริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนต่างๆทั้งในกรุงเทพฯ และพื้นที่ห่างไกล โดยมีตัวอย่างของการจัดตั้งโรงเรียนที่เป็นการศึกษาในระบบได้ ดังนี้

๑.๑ โรงเรียนวังไกลกังวล ตั้งขึ้นโดยพระบรมราชานุญาตในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๑ และพระองค์ทรงพัฒนาต่อมาเพื่อให้การศึกษาแก่บุตรหลานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาวังไกลกังวล

๑.๒ โรงเรียนราชประชาสมาสัย เริ่มเปิดสอนตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ โดยพระองค์พระราชทาน เงินทุนจำนวน ๑ ล้านบาท ให้มูลนิธิราชประชาสมาสัยเป็นทุน เพื่อให้บุตรธิดาของผู้ป่วยที่เป็นโรคเรื้อรัง ใช้เป็นสถานที่เล่าเรียน

๑.๓ โรงเรียน ภ.ป.ร.ราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเดิมคือโรงเรียนราชวิทยาลัย ตั้งขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ มีวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมนักเรียนให้มีความรู้ เพื่อไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในยุโรป ต่อมาให้รวม โรงเรียนราชวิทยาลัยกับโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเข้าด้วยกันอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ พระราชทานนาม ว่า “ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ”

๑.๔ โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ เป็นโรงเรียนที่สร้างให้ลูกหลานชาวไทยภูเขา ประชาชนที่อยู่ชายแดนห่างไกลการคมนาคม ได้มีโอกาสเรียนรู้หนังสือไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วัฒนธรรมไทย เป็นการสร้างสำนึกของความเป็นคนไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงและความปลอดภัยของชาติ

๑.๕ โรงเรียนร่มเกล้า ซึ่งมุ่งเปิดโอกาสให้เยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ปฏิบัติการของผู้มีอุดมการณ์ ที่แตกต่างทางการเมืองและชาติโอกาสของการศึกษา

๑.๖ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เป็นโรงเรียนที่พระองค์ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าให้สร้างโรงเรียนที่มีความต้องการช่วยเหลือเร่งด่วนต่างๆ

เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๖ เกิดมหาวาตภัยภาคใต้ ที่แหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์ และเงินที่มีผู้บริจาคโดยเสด็จพระราชกุศลให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ สร้างโรงเรียน ประชาบาลที่ถูกพายุพัดพังรวม ๑๒ โรงเรียนใน ๖ จังหวัดภาคใต้ พระราชทานชื่อว่า โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑ และ ๒ ที่จังหวัดกระบี่ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๓ ที่จังหวัดชุมพร โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๔ , ๕ , ๖ , ๗ , ๘ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๙ , ๑๐ ที่จังหวัดนราธิวาส โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๑ ที่จังหวัดสงขลา และโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๒ ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น และได้มีการก่อตั้งโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ โดยมูลนิธิราชประชานุเคราะห์เรื่อยมา ปัจจุบันมีโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ จำนวน ๔๔ แห่ง ทั่วประเทศ นอกจากนั้น พระองค์ยังทรงมีพระราชดำริให้มีโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน เพื่อสงเคราะห์ เด็กยากจน ซึ่งขาดที่พึ่งและเด็กในถิ่นทุรกันดารให้ได้รับการศึกษาตามควรแก่สภาพด้วย

๒. การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริเกี่ยวกับ การศึกษานอกระบบเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ - ๒๕๑๙ ด้วยทรง

เห็นว่ามิบุคคลจำนวนมากขาดโอกาสทางการศึกษา ทรงริเริ่มโครงการต่างๆที่เกี่ยวกับการศึกษานอก ระบบโรงเรียนหลายโครงการ เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้มีความรู้และ ความสามารถประกอบสัมมาชีพอย่างมีความสุข มีปัญญา สามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุขและมั่นคง อาทิ

๒.๑ จัดตั้งศาลารวมใจ เพื่อใช้เป็นห้องสมุดประจำหมู่บ้าน สำหรับประชาชนเข้าไป ศึกษา หาความรู้เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และหนังสือ ประเภทต่างๆ ที่มีเนื้อหาสาระอ่านเข้าใจง่าย

๒.๒ โรงเรียนพระดาบส เป็นโรงเรียนที่เกิดขึ้นภายใต้โครงการพระดาบส ซึ่งโครงการได้ มีขึ้น ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๙ โดยได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๒ ในนาม “ โรงเรียน ผู้ใหญ่พระดาบส” เป็นโรงเรียนสำหรับฝึกวิชาชีพดำเนินการเป็นแบบอาศรมพระดาบส เป็นศูนย์กลาง ประสิทธิภาพสาขาทุกสาขา เพื่อเป็นวิทยาทานแก่บุคคลทั่วไป โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างครู กับ ศิษย์ คุณวุฒิของผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต้องเทียบกับทางราชการ เพียงแต่ให้ประกอบอาชีพได้เท่านั้น

๒.๓ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อเป็นศูนย์รวมของการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย และแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาด้านต่างๆที่เหมาะสมสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ ปัจจุบันศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมี ๖ ศูนย์กระจายอยู่ใน ๔ ภาค ได้แก่

- ก) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา
 - ข) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี
 - ค) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี
- ภาคเหนือ
- ง) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- จ) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร
- ภาคเหนือ
- ฉ) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส

๓. โครงการพระราชดำริต่างๆ อาทิ

๓.๑ โครงการอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๔ เป็น โครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ เพื่อพัฒนาชาวเขาเผ่าแม้วและเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอ จอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน

๓.๒ โครงการพัฒนาชุมชนตำบลบ้านจันทร์ ซึ่งดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๔ เป็นการ จัด การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ๑๒ ห้องเรียน โดยจัดหนังสือหมอนเวียนทุกหมู่บ้าน และ จัด การศึกษาผู้ใหญ่ระดับ ๓ - ๔ ทางวิทยุและไปรษณีย์ จัดอบรมกลุ่มแม่บ้านและจัดโครงการศึกษา วิชาชีพเคลื่อนที่สู่ชนบท เพื่อพัฒนาชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

๓.๓ โครงการพัฒนากลุ่มห้วยแม่เพรียง เป็นโครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ขั้นพื้นฐานและจัดสอนวิชาชีพระยะสั้น จัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จัดกลุ่มสนใจและจัดเสตท์สน

ศึกษาให้ราษฎร อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี และอีกหลายๆโครงการที่เน้นสร้างโอกาส ให้แก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ได้พัฒนาตนเองด้วยการศึกษา

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ยังมีพระราชปรารภว่า

“...การเรียนรู้เรื่องราวและวิชาการสาขาต่างๆโดยกว้างขวาง จะก่อให้เกิดความรู้ ความคิด และความฉลาด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับชีวิต ทุกคนควรมีโอกาสที่จะศึกษาเมื่อต้องการ หรือพอใจจะเรียนรู้เรื่องใด สามารถค้นหาอ่านได้โดยสะดวก...”

จึงมีพระราชดำริให้จัดทำโครงการสาหรานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (พระราชดำริ พ.ศ.๒๕๐๖) โดยมีการศึกษาทดลองและกระทำอย่างรอบคอบ แบ่งวิทยาการออกเป็น ๔ สาขาวิชา คือ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ นับเป็นการพัฒนาวิชาการที่สำคัญยิ่งในวงการศึกษา ตลอดจนพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ตั้งเป็นมูลนิธิต่างๆ เช่น มูลนิธิภูมิพล มูลนิธิอานันทมหิดล มูลนิธิเรียนหลวง (King's Scholarship) (พระราชดำริ พ.ศ.๒๕๐๘) มูลนิธิศึกษาสงเคราะห์ในมูลนิธิราชประชา นุเคราะห์ (พ.ศ.๒๕๑๔) มูลนิธิราชประชาสมาสัยในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิคุณนงนุกษ นอกจากนั้น ยังมีทุนการศึกษาพระราชทานแก่นักเรียนเฉพาะกรณีที่พระราชทานในโอกาสต่างๆเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงถึงพระอัจฉริยภาพสายพระเนตรอัน กว้างไกล และน้ำพระทัยเมตตาที่มีต่อพสกนิกร ของพระองค์ในด้านการศึกษา จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาของพสกนิกรในทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะเยาวชนที่อยู่ห่างไกล ขาดแคลน และด้อยโอกาสทางสังคม โดยนอกจากจะส่งเสริมในด้านการศึกษาในระบบการศึกษา และนอกระบบการศึกษา ซึ่งเป็นไปตามความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสภาพการณ์หรือภูมิสังคมแล้ว ยังทรงให้ความสำคัญพระราชทานทุนในการส่งเสริมการศึกษาในทุกๆ ระดับอย่างเหมาะสมด้วย

๑.๔ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “หลัก ๓ ป.”

ศาสตราจารย์กิตติคุณวิชญ์ เครืองาม กล่าวไว้ว่า หลัก ๓ ป. ได้แก่ ปฏิบัติ ปรีชาดี และปฏิบัติ (สำนักกรรมการ ๑ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๖๐: ๓๐-๓๒) ซึ่งมีความหมายดังนี้

๑) **ปฏิบัติ** ทรงทำให้เห็นเป็นประจักษ์ในด้านการปฏิบัติไม่ว่าจะทรงงานปฏิบัติในด้าน การทรงงานเพื่อแก้ไขปัญหาแก่พสกนิกร การพัฒนาด้านต่างๆ การสร้างหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้น ไปจนถึง การปฏิบัติในการครองพระองค์ในฐานะพ่อของแผ่นดิน หรือพระราชจริยวัตรที่มีต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับทุกคน รวมถึงในส่วนที่เป็นการครองพระองค์ในด้านการใช้จ่าย การใช้สิ่งของให้มีประโยชน์สูงสุด ไม่ได้มีความฟุ่มเฟือยหรือหรูหรา ทรงดำรงตนอย่างสมถะ นับเป็นแบบอย่างในทางปฏิบัติให้แก่พสกนิกรได้อย่างแท้จริง

๒) **ปรีชาดี** ทรงสอนให้เรียนตามที่ทรงสอนและสามารถทำได้จริง โดยในส่วนของปรีชาดี เป็นการให้ความสำคัญในการศึกษาสำหรับเยาวชนและประชาชนโดยทั่วไป ที่ได้พระราชทานผ่านพระราชดำริในการตั้งสถานศึกษา หรือแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การพระราชทานพระบรมราชโองการ พระราชดำรัส การพระราชทานหลักการทั้งในด้านวิชาความรู้ การปลูกฝังด้านคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม

การทรงสอนผ่านหนังสือพระราชนิพนธ์ การปลูกความรักชาติผ่านบทเพลงพระราชนิพนธ์ หรือทรงฟื้นฟูและ อนุรักษ์ด้านประเพณี วัฒนธรรมไทย รวมถึงทรงสอนผ่านพระราชจริยวัตรของพระองค์ด้วย ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ต้องมีประโยชน์ต่อประชาราษฎร์ และประเทศชาติเป็นส่วนรวม

๓) ปฏิเวธ ผลจากการกระทำ แสดงให้เห็นผลเป็นที่ประจักษ์เพื่อขับเคลื่อนศาสตร์พระราชฯ ออกไปสู่ประชาชน ทั้งในส่วนของปฏิบัติและปรียัติ ที่ได้ทรงทำมาตลอดอย่างต่อเนื่องยาวนานตลอด พระชนม์ชีพ ได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปถึงผลดีแห่งการที่ทรงกระทำโดยในส่วนที่เป็น ที่ประจักษ์ชัดเจนมากคือ โครงการต่างๆที่พระองค์ทรงริเริ่มและแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรทั่วประเทศ รวมถึงการที่ภาคส่วนต่างๆ และประชาชนที่ได้น้อมนำเอาแนวพระราชดำริไปปฏิบัติก็จะประจักษ์ แก่ตนเองถึงผลที่เกิดขึ้นกับตนเอง หลังการนำไปปฏิบัติ ทั้งในส่วนของประชาชนโดยทั่วไป และ ในภาคธุรกิจที่ได้น้อมนำแนวทางที่พระองค์ได้พระราชทานทั้งในส่วนของเกษตรทฤษฎีใหม่ และปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

หลักการข้างต้นนี้ สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สัทธรรม ๓ ได้แก่ ปรียัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ซึ่งเป็นการศึกษาพระสัทธรรม ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นปรียัติ คือ ศึกษาเล่าเรียนหลักวิชาความรู้หรือทฤษฎีต่างๆ ต่อมาเมื่อศึกษาเข้าใจแล้ว ก็นำมาสู่ขั้นปฏิบัติ คือ ลงมือทำ หรือกระทำให้ถูกต้องตามหลักวิชาที่ได้ศึกษามา เมื่อปฏิบัติได้ถูกต้อง เหมาะสม ก็จะบรรลุผลที่ดั่งาม เรียกว่า ขั้นปฏิเวธ คือ การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ แต่ข้อเสนอแนะข้างต้นในการศึกษาเรื่องศาสตร์พระราชฯ โดยหลัก ๓ ป. นั้น มีลำดับสลับกันเพราะทัศนคติของผู้นำเสนอได้เน้นให้ศึกษาจากการปฏิบัติ คือ การทรงงาน ที่พระองค์ทรงปฏิบัติมาต่อเนื่องก่อนซึ่งเห็นประจักษ์ได้ชัด จนมาสู่การศึกษา พิจารณาคำสอนของพระองค์ซึ่งเรียกว่า ปรียัติ ซึ่งทรงสอน ทรงอธิบาย รวมทั้งที่มีการถอดหลักคิดอันเป็นที่มาของการทรงงานมาสู่หลักวิชา และสุดท้ายคือ ศึกษา ผลของการที่ทรงปฏิบัติที่เรียกว่า ปฏิเวธ นั้นเอง

๑.๕ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชฯโดยมิติ “หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ”

ความรู้ ความเข้าใจหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทำให้ภาคส่วนต่างๆ เห็นคุณค่าและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ และขยายไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสร้าง “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” สืบไป หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ มีดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑: ๖-๓๕)

๑. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ
๒. ระเบิดจากข้างใน
๓. แก้ปัญหาจากจุดเล็ก
๔. ทำตามลำดับขั้น
๕. ภูมิสังคม
๖. ทรงมีวิธีคิดอย่างองค์รวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร
๗. ไม่ติดตำรา
๘. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด
๙. ทำให้ง่าย

๑๐. การมีส่วนร่วม
๑๑. ประโยชน์ส่วนรวม
๑๒. บริการที่จุดเดียว
๑๓. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ
๑๔. ใช้ธรรมปราบอธรรม
๑๕. ปลูกป่าในใจคน
๑๖. ขาดทุนคือกำไร
๑๗. การพึ่งตนเอง
๑๘. พออยู่ พอกิน
๑๙. เศรษฐกิจพอเพียง
๒๐. ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน
๒๑. ทำงานอย่างมีความสุข
๒๒. ความเพียร
๒๓. รู้ รัก สามัคคี

หลักการสอนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรพระองค์ จะทรงเน้นการปฏิบัติให้ดู และจงใจให้มาสนใจเอง ไม่เคยทรงสั่งหรือทรงบังคับให้ทำอะไร ทรงสละ เวลาสอนหลักการทรงงานอย่างละเอียดให้เข้าใจทุกแง่มุม ดังนั้น การเรียนรู้หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ ที่พระองค์ทรงคิดค้นหาแนวทางการพัฒนาการทำงานเพื่อมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนนั้น ควร ยึดถือเป็นแบบอย่างในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทและนำมาปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติสืบไป

๒. หัวใจของศาสตร์พระราชา

หัวใจของศาสตร์พระราชาคือ การเป็นศาสตร์หรือแนวคิดในการสอนคนให้เป็นคนดี มี คุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความพอเพียง ความเพียร สติปัญญา วินัย ความเสียสละ ความสามัคคี ฯลฯ แนวคำสอนดังกล่าวแล้ว วิเคราะห์ สังเคราะห์จากพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ณ วโรกาส ต่างๆ (ชูลีทธิ, ๒๕๕๙: ๒๗-๖๑) หัวใจของศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย

- ๒.๑ ศาสตร์แห่งการพัฒนา
- ๒.๒ ศาสตร์แห่งความประพฤติ
- ๒.๓ ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน

๓. ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การสืบสานศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการนำศาสตร์พระราชามาสู่ การปฏิบัติให้เกิดผล หรือเรียกง่าย ๆ ว่าการนำความรู้ในศาสตร์ทั้ง ๓ ด้าน หรือ ๓ มิติ ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคง ยั่งยืน ไปสู่การปฏิบัติจริง หรือเดินตามรอยเท้าพ่อในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

- ๓.๑ ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการจัดการน้ำ

- ๓.๒ ศาสตร์พระราชาวาด้วยสหกรณ์
- ๓.๓ ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการดิน
- ๓.๔ ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม
- ๓.๕ ศาสตร์พระราชาวาด้วยนวัตกรรม
- ๓.๖ ศาสตร์พระราชาวาด้วยเกษตรทฤษฎีใหม่
- ๓.๗ ศาสตร์พระราชาวาด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากศาสตร์พระราชาวาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน สามารถอธิบายได้ดังนี้

๓.๑ ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการน้ำ พระราชกรณียกิจเรื่องน้ำ ได้แก่ ฝายต้นน้ำ ลำธาร อ่างเก็บน้ำ โครงการฝนหลวง เขื่อนประจักษ์น้ำอุทกวิทยาประสิทธิ์ (เขื่อนป้องกันน้ำเค็ม พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง นครศรีธรรมราช) แก้มลิง คลองลัดโพธิ์

๓.๒ ศาสตร์พระราชาวาด้วยสหกรณ์ การสหกรณ์เป็นระบบการรวมกลุ่มของผู้ผลิต เพื่อจัดการวางแผนในการจำหน่ายจ่ายแจกสินค้าออกสู่ผู้บริโภค โดยไม่มีพ่อค้าคนกลางเข้ามา กำหนดราคา ระบบสหกรณ์ เป็นระบบที่ช่วยให้ระบบการตลาดครบวงจร คือ ตั้งแต่การผลิต (Production) การกำหนดราคา (Price) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) และช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) การสหกรณ์ถ้าได้รับการส่งเสริมจะช่วยพัฒนาระบบการผลิตแบบครบวงจรของชาวบ้าน และยกฐานะระบบการผลิตของชาวบ้านได้อย่างเท่าเทียม เท่าทันและยั่งยืน ในปัจจุบันวงการตลาดในระบบทุนนิยม เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความก้าวหน้าของระบบสหกรณ์ในประเทศไทย กลไกการตลาดเสรีแบบผูกขาด เป็นอุปสรรคสำคัญในการขัดขวางระบบการสหกรณ์ สหกรณ์ในประเทศไทย ซึ่งตั้งขึ้นโดยการสนับสนุนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้แก่ สหกรณ์หมู่บ้านหุบกะพง ซึ่งเป็นสหกรณ์แห่งแรก สหกรณ์การเกษตรสันกำแพง จำกัด สหกรณ์โคมนมหนองโพ ราชบุรี จำกัด ซึ่งแนวพระราชดำริเรื่องสหกรณ์ในเวลาต่อมาได้เกิดสหกรณ์ขึ้นอีกหลายแห่ง ได้แก่ สหกรณ์โพนยางคำ สกลนคร สหกรณ์โคมนบ้านบึง สหกรณ์การเกษตรบ้านบึง จำกัด สหกรณ์ประมงชลบุรี จำกัด ข้อสังเกต คือ ในประเทศไทยมีสหกรณ์ที่จดทะเบียนประมาณ ๗๐๐ สหกรณ์ แต่ไม่มีสหกรณ์เกี่ยวกับการค้าข้าว ใดๆ ที่เป็นพืชเศรษฐกิจและชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติ

๓.๓ ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการดิน พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการจัดการดิน ได้แก่ การแก้แล้งดิน คือ ทำให้ดินเป็นกรดจัด จากนั้นหาวิธีปรับปรุงดินให้ดีขึ้น การห่มดิน หญ้าแฝก การพัฒนาดินทราย ดินดาน ดินเค็ม เป็นต้น

๓.๔ ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม ศาสตร์ในเรื่องนี้ได้แก่ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าตามไหล่เขา การฟื้นฟูสภาพป่า การปลูกป่า ๓ อย่าง ได้ประโยชน์ ๔ อย่าง ฯลฯ สำหรับแนวพระราชดำริในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ดำเนินได้หลายลักษณะ ได้แก่ (คณะอนุกรรมการการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชาวา, ๒๕๖๐: ๙๖ – ๙๗)

๑. ปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง

การปลูกป่า ๓ อย่าง แต่ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง คือ แนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ พระราชทานไว้เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า

ไม้ พร้อมกับอยู่บนพื้นฐานของความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน โดยประโยชน์แต่ละอย่าง มีดังนี้

ประโยชน์อย่างที่ ๑ คือ การปลูกไม้โตเร็วเพื่อพัฒนาและสร้างหน้าดินชั้นใหม่ รวมทั้งยังสามารถนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงได้

ประโยชน์อย่างที่ ๒ คือ ปลูกไม้ดั้งเดิมที่มีความแข็งแรงและทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ

ประโยชน์อย่างที่ ๓ คือ ปลูกไม้ เศรษฐกิจหรือไม้ผล เพื่อนำไม้มาใช้ในอนาคต

ประโยชน์อย่างที่ ๔ คือ การอนุรักษ์ดินและน้ำ ช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่

สรุปประโยชน์ของป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ได้ในหลัก ๔ พอ มีดังนี้

๑. พอกิน คือ การปลูกต้นไม้ที่กินได้ รวมทั้งใช้เป็นยาสมุนไพร ไม้ในกลุ่มนี้ เช่น แค มะรุม ทุเรียน สะตอ ผักหวาน ผาง แห้ม กล้วย พักข้าว ไม้ผลต่าง ๆ

๒. พอใช้ คือ การปลูกต้นไม้ให้เป็นป่าไม้ สำหรับทำเครื่องใช้สอยในครัวเรือน อาทิ ทำฟืน เผา ถ่าน ทำงานหัตถกรรม หรือนำมาชก้าง ไม้ในกลุ่มนี้ เช่น มะค่าตีควาย หวาย ไม้ หมีเหม็น

๓. พออยู่ คือ การปลูกต้นไม้ที่ใช้เนื้อไม้และไม้เชิงเศรษฐกิจให้เป็นป่า ไม้กลุ่มนี้เป็นไม้อายุยืน เพื่อใช้สร้างบ้าน ทำเครื่องเรือน ต้นไม้กลุ่มนี้ เช่น ตะเคียนทอง ยางนา สัก พะยูง พยอม

๔. พอร่มเย็น คือ ประโยชน์อย่างที่ ๔ ที่เกิดจากการปลูกป่า ๓ อย่าง จะช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศดินและน้ำให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ร่มรื่น และฉ่ำเย็นขึ้นมา

๒. ระบบภูเขาป่า คือการนำพลังงานแสงอาทิตย์ สูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำขึ้นไปใส่ถังพักน้ำที่ก่อสร้างไว้บนภูเขาให้น้ำล้นและปล่อยให้ไหลกระจายไปตามพื้นที่โดยรอบถังพักน้ำ แล้วปลูกต้นไม้ ไร่รอบๆ พื้นที่ วิธีการนี้ทำให้พันธุ์ไม้มีอัตราการรอดตายค่อนข้างสูง เป็นการปลูกป่าจากด้านบนลงสู่ด้านล่าง

๓. การปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูกซึ่งเป็นผลที่ได้รับจากการสร้างระบบภูเขาป่า เนื่องจากพันธุ์ไม้ที่รอดตายและสามารถเจริญเติบโตได้จะผลิดอกออกผล เมล็ดหรือผลที่แก่จะร่วงหล่น ทำให้เกิดการเจริญเติบโตเป็นต้นใหม่หรือเมื่อไม่มีการบุกรุกพื้นที่ปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติในระยะเวลาหนึ่งพืชต่างๆ ก็สามารถแตกหน่อและเจริญเติบโตเป็นต้นใหม่ได้ มีพืชพันธุ์ไม้ขึ้นเต็มร่องเขา เป็นการคืนป่าตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องปลูกสามารถประหยัดงบประมาณได้ด้วย

๔. ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้น เนื่องจากน้ำบางส่วนที่ไหลลงมาจากระบบภูเขาป่าจะไหล มาที่แนวฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายแมว (Check Dam) จะมีการกระจายน้ำโดยใช้ท่อไม้ไผ่ ท่อสายยาง หรือ ท่อพีวีซีเจาะรูต่อขยายไปทางด้านข้างให้น้ำกระจายออกไป เพื่อสร้างความชุ่มชื้นในพื้นที่แล้วจึงทำการปลูกป่าเสริม

๕. ระบบป่าเปียก พระราชดำริ“ป่าเปียก” เกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวในการป้องกันไฟป่า ทรงคิดค้นขึ้นโดยนำหลักการที่แสนง่าย แต่ได้ประโยชน์มหาศาล โดยใช้หลากหลายวิธีการประกอบกัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานวิธีการก่อสร้าง “ป่าเปียก” ไว้ประกอบด้วย

วิธีที่ ๑ คือ การทำระบบป้องกันไฟไหม้ป่า โดยใช้แนวคลองส่งน้ำและแนวพืชชนิด ต่าง ๆ ปลูกตามแนวคลองนี้

วิธีที่ ๒ คือ การสร้างระบบการควบคุมไฟฟ้าด้วยแนวป้องกันไฟฟ้าเปียก โดยอาศัย น้ำชลประทานและน้ำฝน

วิธีที่ ๓ โดยการปลูกต้นไม้โตเร็วคลุมแนวร่องน้ำ เพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวีขึ้น และแผ่ขยายออกไปทั้งสองร่องน้ำ ซึ่งจะช่วยให้ต้นไม้งอกงามและมีส่วนช่วยป้องกันไฟฟ้า เพราะไฟฟ้าจะเกิดขึ้นง่ายหากป่าขาดความชุ่มชื้น

วิธีที่ ๔ โดยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือที่เรียกว่า Check Dam ขึ้น เพื่อปิดกั้นร่องน้ำหรือลำธารขนาดเล็กเป็นระยะ ๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่เก็บไว้จะซึมเข้าไปสะสมในดินทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเข้าไปทั้งสองด้านกลายเป็น “ป่าเปียก”

วิธีที่ ๕ โดยการสูบน้ำเข้าไปในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วปล่อยน้ำลงมาทีละน้อยให้ค่อยๆ ไหลซึมดินเพื่อช่วยเสริมการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูป “ภูเขาป่า” ให้กลายเป็น “ป่าเปียก” ซึ่งสามารถป้องกันไฟฟ้าได้อีกด้วย

วิธีที่ ๖ การปลูกต้นกล้วยในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นช่องว่างของป่า ประมาณ ๒ เมตร หากเกิดไฟไหม้ป่าก็จะปะทะต้นกล้วยซึ่งอุ้มน้ำไว้ได้มากกว่าพืชอื่น ทำให้ลดการสูญเสียน้ำลงไปได้มาก

แนวพระราชดำริป่าเปียก จึงนับเป็นทฤษฎีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ โดยใช้ความชุ่มชื้น เป็นหลักสำคัญที่จะช่วยให้ป่าเขียวสดอยู่ตลอดเวลา ไฟป่าจึงเกิดได้ยาก การพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์และพื้นที่ป่าไม้ ที่สามารถทำได้ง่ายและได้ผลดียิ่งขึ้น

พระราชกรณียกิจและแนวพระราชดำริในการจัดการมลพิษในสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดการน้ำเสียโดยวิธีการการใช้น้ำดีไล่น้ำเสีย สระเติมอากาศชีวภาพบำบัด การผสมผสานระหว่าง พืชน้ำกับระบบเติมอากาศ เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ หลักธรรมชาติบำบัดธรรมชาติ การเติมอากาศ โดยใช้กังหันน้ำชัยพัฒนา แนวพระราชดำริในการแก้ไขสิ่งแวดล้อมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การกำจัดขยะและการนำขยะมาใช้ให้เกิดประโยชน์

๓.๕ ศาสตร์พระราชาวาดด้วยนวัตกรรม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของโลก ที่ได้รับทุลเกล้าฯ ถวายรางวัล Global Leader Award จากองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) สืบเนื่องจากพระอัจฉริยภาพด้านการประดิษฐ์นวัตกรรมที่สำคัญ ได้แก่ ฝนหลวง หล้าแฝก หรือพืชมหัศจรรย์ เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงสภาพดินเปรี้ยว การใช้น้ำมัน กลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล การใช้น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันหล่อลื่น สำหรับเครื่องยนต์สองจังหวะ ระบบโครงสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์ เครื่องกำเนิดไฟฟ้า อุทกพลวัต กังหันน้ำชัยพัฒนา เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ อุปกรณ์ควบคุมการ ผลักดันของเหลว เพื่อใช้เป็นเครื่องยนต์ที่ขับเคลื่อนน้ำเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนเรือ ภาชนะรองรับ ของเสียที่ขับออกจากร่างกายเพื่อรองรับปัสสาวะของผู้ป่วย

๓.๖ ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการเกษตรทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่คือการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการเกษตรเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ การเกษตรทฤษฎีใหม่ มี ๓ ชั้น

ขั้นที่ ๑ ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น ขั้นผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองให้อยู่รอด หรือ “พออยู่พอกิน” พอเพียง ในระดับครอบครัวก่อน แล้วก้าวไปสู่ “พอมีพอกิน” แนวพระราชดำริ ขั้นที่ ๑ ประกาศในปี พ.ศ. ๒๕๓๗

ขั้นที่ ๒ ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง ขั้นนี้เกษตรกรควรรวมพลังในรูปกลุ่มสหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจ ในด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการการศึกษาและด้านสังคมศาสตร์ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ขั้นที่ ๓ ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า ในขั้นนี้ดำเนินการจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน ประสานกับ หน่วยธุรกิจ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งเกษตรกร ธนาคาร สหกรณ์และหน่วยธุรกิจ

จากการทรงงานอย่างหนักของพระองค์ท่าน ได้ทรงเปลี่ยนพื้นที่ทุรกันดารให้เข้าถึงได้ ทรงเปลี่ยนพื้นที่แห้งแล้งกันดารให้เป็นพื้นที่ทำมาหากิน ทรงเปลี่ยนภูเขาหัวโล้นให้เป็นผืนป่าต้นน้ำ ทรงเปลี่ยนไร่ผืนให้เป็นไร่พืชผัก ไม้ดอก และไม้ผลเมืองหนาว ดังกรณีศึกษาศาสตร์พระราชานี้ในเรื่อง “โครงการหลวง” ทรงเปลี่ยนการทำให้เร่ร่อนลอยให้เป็นการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ทรงเปลี่ยนผลผลิต ด้อยค่าให้เป็นผลิตภัณฑ์คุณภาพสูง ทรงเปลี่ยนความแห้งแล้งไร้ความหวังให้เป็นความชุ่มชื้นเขียวขจี และทรงเปลี่ยนความยากจนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง น้ำที่เคยแห้งได้กลายเป็นอ่างเก็บน้ำดินที่เคยเหลว เคยแฉกแฉกได้กลายเป็นดินอุดมผืนที่เคยแห้งได้กลายเป็นผืนหลวงโปรยปรายให้ความชุ่มชื้นไปทั่วหล้า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเปลี่ยนชีวิตและความเป็นอยู่ของพสกนิกรจากยากไร้ให้เป็นพอมี พอกิน และต่อมาก็กินดี อยู่ดี พร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยความหวังและกำลังใจจากน้ำพระราชหฤทัยของพระองค์ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ เปรียบประดุจสายธารที่รินไหลไปทั่วทุกสารทิศในผืนแผ่นดินไทย ๗๐ ปี ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร ผลแห่งการทรงงานได้แบ่งบานผลิดอกออกผลไปทั่วผืนแผ่นดินไทย นี่คือรูปธรรมที่ทรงเพียรสร้างความสุขให้แก่ราษฎรต่างรุ่นต่อลูก สืบหลาน

๓.๗ ศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หรือ Sufficiency Economy เป็นทฤษฎีใหม่ไม่มีในตำราเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นศาสตร์ใหม่ที่สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงคิดขึ้นด้วยความฉลาดรู้ ตั้งแต่ก่อนครองราชสมบัติ (พ.ศ. ๒๔๘๙) และทรงใช้ความฉลาดรู้ จนกระทั่งตกผลึก แล้วเริ่มประกาศพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ต่อปวงประชาราษฎร์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๑๗ ดังพระราชดำรัส ดังนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...”

พระบรมราชาโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มี สิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่ พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกิน พอกิน ไม่ใช่

ว่าจะรุ่งเรื่องอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรา รักษาความ พออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...”

“...ฉะนั้น ถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดและมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้อื่นซึ่งมี ความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำ พอควร พออยู่ พอกิน มีความ สงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้ จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ ตลอดกาล...”

“...ถ้าท่านทั้งหลายช่วยกันคิด ช่วยกันทำ แม้จะมีการเถียงกันบ้าง แต่เถียงด้วยรากฐานของ เหตุผลและเมตตาซึ่งกันและกัน และสิ่งที่สูงสุดที่สุดก็คือประโยชน์ร่วมกัน คือ ความพอมิ พอกิน พอ อยู่ ปลอดภัยของประเทศชาติ...”

กล่าวโดยสรุปแล้ว “ศาสตร์พระราช” เป็นความหวังและพลังใจเพื่อพัฒนาคุณภาพ การศึกษา นับเป็นเวลา ๗๐ ปีแห่งการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร” รัชกาลที่ ๙ ซึ่งคนไทยทุกคน ต่างรู้ดีว่า ทรงทุ่มเทพระวรกายปฏิบัติพระราชกรณียกิจมากมาย เพื่อความอยู่ดีกินดี ของปวงชนชาว ไทย ไม่ว่าพระราชกรณียกิจนั้นจะทำให้พระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อย สักปานใด ภาพที่คนไทยเห็นจนชิน ตา คือ พระองค์ทรงทำงานทุกวัน และยังทรงคิดค้นแนวพระราชดำริต่างๆ มาแก้ไขสารพัดปัญหา เพื่อ บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร ตลอดการครองราชย์อันยาวนาน พระราชกรณียกิจมากกว่าสี่พัน โครงการ ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานองค์ความรู้ต่างๆ ผ่านศูนย์ศึกษาการ พัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๖ ศูนย์ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ พระบรมราโชวาท พระราชดำรัสและพระราชดำรินี้ออกาสต่างๆ รวมเป็น “ศาสตร์พระราช” ให้กับ ประชาชนชาวไทยนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต พัฒนาประเทศ แก้ไขปัญหาประเทศในทุกๆ ด้าน จึงควรเผยแพร่องค์ความรู้และพระราชจริยวัตรของพระองค์ให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้น้อม นำไปประพฤติและปฏิบัติเพื่อสืบสานงานตามพระราชปณิธานและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ ได้ทรงปฏิบัติพระองค์ในการสร้างคุณประโยชน์แก่พสกนิกรของพระองค์ในเรื่องของการพระราชทาน หลักการต่างๆ การให้ความสำคัญในด้านการศึกษา การพระราชทานความรู้และภูมิปัญญาในการ แก้ไขปัญหา การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมถึงการครองพระองค์ใน ด้านความเป็นอยู่ของพระองค์ให้เป็นแบบอย่าง เพื่อเป็นการสร้างคุณประโยชน์ในด้านการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างสังคมมนุษย์ที่ดีและมีความสุข ก่อให้เกิดการ ดำรงอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข ฉะนั้น การศึกษาในเรื่อง “ศาสตร์พระราช” ของพระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดหลักการทรงงานนั้นเป็นศาสตร์ พระราชาส่วนหนึ่งด้วย ดังจะแสดงในบทต่อไป

บทสรุป

ศาสตร์พระราชาก็เป็นพระราชดำรัส พระบรมราโชวาทและการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย เป็นองค์ความรู้ และภูมิปัญญา ด้วยความมุ่งหมายพัฒนา ป้องกันและแก้ปัญหาให้ประโยชน์สุขแก่พสกนิกรและส่งผลต่อมวลมนุษยชาติที่พึงประสงค์ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน

“ศาสตร์พระราชาก็” คือ องค์ความรู้ที่ได้จากโครงการตามพระราชดำริต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ให้ไว้ เช่น ระเบิดจากข้างใน ปลุกป่าในใจคน พอเพียง ทำเป็นขั้นเป็นตอน เป็นต้น ดังนั้น “ศาสตร์พระราชาก็” ถือว่าเป็น “ตำราแห่งชีวิต” เพราะบันทึกจากประสบการณ์จากการทรงงานที่ทำให้ประเทศไทย สามารถผ่านวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ทุกมิติ สามารถน้อมนำไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี โดยศาสตร์พระราชาก็มีพื้นฐานเบื้องต้นจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นปรัชญาที่พระราชทานพระราชดำริชี้แนะ สามารถนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้ สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ทุกสาขา ทุกภาคของเศรษฐกิจ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และการพัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศและการบริหารจัดการความเสี่ยงให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยทุกคน

ศาสตร์ของพระราชาก็ เน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตลอดจนสร้างสุขแบบยั่งยืนภายใต้หลัก ๓S ได้แก่ Survival (การอยู่รอด) Sufficiency (พอเพียง) และ Sustainability (ยั่งยืน) การทำงานต้องให้ประชาชนสามารถหารายได้ด้วยตนเองจากการเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร พร้อมทั้งปกป้องสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกๆ คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนการพัฒนา เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ดังนั้น หลักการสำคัญศาสตร์พระราชาก็ คือ “การพัฒนาแบบองค์รวมและการบูรณาการ” เป็นความร่วมมือกันระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชนและองค์กรท้องถิ่น โดยงานพัฒนาครอบคลุมตั้งแต่การสร้างความปลอดภัยทางอาหารและน้ำ ไปจนถึงการพัฒนา

โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน การชลประทาน ถนนและไฟฟ้า เพื่อปูทางไปสู่โครงการพัฒนาในระยะยาว นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาคน สุขภาวะ การดำรงชีวิต และการศึกษาอย่างมีบูรณาการและเป็นองค์รวม เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่รอบด้านและยั่งยืน

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. จงอธิบายความหมายของศาสตร์พระราชา
๒. จงอธิบายความสำคัญของศาสตร์พระราชา
๓. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” คืออะไร จงอธิบาย
๔. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “ภูมิสังคม” คืออะไร จงอธิบาย
๕. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “การสร้างคนด้วยการศึกษาและ การเรียนรู้” คืออะไร จงอธิบาย
๖. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ หลัก ๓ ป. คืออะไร จงอธิบาย
๗. หัวใจศาสตร์พระราชา คืออะไร จงอธิบาย
๘. ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คืออะไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง
๙. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงจัดตั้งโรงเรียนที่เป็นการศึกษาในระบบ ได้แก่โรงเรียนใดบ้าง
๑๐. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีกี่ศูนย์ มีชื่อว่าอะไรและอยู่ในจังหวัดใดบ้าง

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๒ หลักการทรงงานและแนวทางการเรียนรู้หลักการทรงงาน

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

๑. ประสบการณ์การเรียนรู้ ตามรอยพระยุคลบาท ๙ ข้อ
๒. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ”
๓. แนวทางการเรียนรู้หลักการทรงงานจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
๔. ขั้นตอนการทรงงานตามศาสตร์พระราชา
๕. บทสรุป
๖. คำถามทบทวน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถกระทำในสิ่งต่อไปนี้ได้

๑. อธิบายประสบการณ์การเรียนรู้ ตามรอยพระยุคลบาท ได้อย่างถูกต้อง
๒. อธิบายแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ” ได้อย่างถูกต้อง
๓. อธิบายแนวทางการเรียนรู้หลักการทรงงานจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้อย่างถูกต้อง
๔. อธิบายขั้นตอนการทรงงานตามศาสตร์พระราชา ได้อย่างถูกต้อง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑. วิธีสอน

- ๑.๑ การถามตอบ เพื่อประเมินความรู้เดิม
- ๑.๒ การระดมสมอง
- ๑.๓ การบรรยายสไลด์จากไฟล์ power point ประกอบการสอน
- ๑.๔ ร่วมอภิปรายเนื้อหา และทำแบบฝึกหัดในชั้นเรียน
- ๑.๕ มอบหมายคำถามทบทวนเป็นการบ้าน

๒. กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา สอบถามนักศึกษาเพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ให้อาจารย์ได้ทราบปัญหาของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒ การอภิปรายร่วมกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์นำนักศึกษาระดมสมอง และให้ร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียน เกี่ยวกับเรื่องหลักการทรงงานและแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์ พระราชา

๒.๓ การแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทำงานสืบค้นความรู้จากแหล่งข้อมูล ต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียงเป็นเอกสารและ นำเสนอในชั้นเรียน

๒.๔ การบรรยายและถามตอบปัญหา ให้นักศึกษาอ่านเอกสารคำสอนล่วงหน้าก่อนฟัง บรรยายจากอาจารย์ในชั้นเรียน ซึ่งจะเน้นประเด็นที่นักศึกษาอ่านไม่เข้าใจ หรือสิ่งที่จำเป็นต้องยึดถือ เป็นหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้

สื่อการเรียนการสอน

๑. สไลด์ Power point ประกอบการสอน บทที่ ๒
๒. VDO หลักการทรงงาน
๓. เอกสาร หนังสือ และตำราเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา เช่น
 - ศาสตร์กษัตริย์ หลักการทรงงาน หลักการครองราชย์ แนวพระราชดำริและทฤษฎีในการ พัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (๒๕๖๒)
 - การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๕๔)
 - ประสบการณ์การเรียนรู้ ตามรอยพระยุคลบาท (๒๕๕๔)
 - เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๕๑)

การวัดผลและการประเมินผล

๑. สังเกตจากความสนใจของผู้เรียน การซักถาม การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
๒. ประเมินการอภิปราย การทำกิจกรรมในชั้นเรียน
๓. คะแนนจากการทำแบบฝึกหัด

บทที่ ๒

หลักการทรงงานและแนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา

พระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ ทรงงานอย่างหนักและเหน็ดเหนื่อย เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้พ้นจากความทุกข์ยาก โดยไม่ทรงเลือกว่า เขาเหล่านั้นเป็นใคร เพราะทรงมุ่งให้เกิดความผาสุกแก่พสกนิกรอันเป็นพระราชประสงค์หลักของพระ ราชปณิธาน พระองค์จึงทรงอุทิศเวลาตลอดพระชนม์ชีพพัฒนาคนไทยและประเทศไทย ชัยชนะของ การพัฒนาของพระองค์ คือ การอยู่ดีกินดีของประชาชน ชีวิตของพระองค์ คือ ชีวิตแห่งการให้และ

การบำเพ็ญประโยชน์ในทุกๆ วัน ไม่มีวันใดที่จะว่างเว้นจากการทรงงาน แม้ในยามทรงพระประชวร พระองค์ทรงให้โดยไม่หวังผลตอบแทน ทรงยึดหลักว่า “ขาดทุน คือ กำไร” (“Our loss is our gain”) การเสีย คือ การได้ ขาดทุนส่วนพระองค์เป็นกำไรของประชาชน ถ้าการให้และการเสียสละของพระองค์ทำให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข ตลอดพระชนมชีพของพระองค์นั้น ทรงเปลี่ยนชีวิตและความเป็นอยู่ของพสกนิกรจากยากไร้ให้เป็นพอมือพอกิน และต่อมาก็กินดี อยู่ดี พร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยความหวังและกำลังใจอันดีงาม พระองค์จึงทรงเป็นแบบอย่างของนักพัฒนาและทรงมีหลักการทรงงานที่คนไทยควรศึกษาและปฏิบัติตามเป็นอย่างดี

ความเป็นมาของหลักการทรงงาน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงครองราชย์ เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งหลังจากพระองค์ ทรงครองราชย์ พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนสาขาการศึกษาจากสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ มาเป็นทรงศึกษาด้านกฎหมายและรัฐศาสตร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ แสดงถึงการเตรียมพระองค์ด้านวิชาความรู้ เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชภารกิจที่จะมีขึ้นในฐานะพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อทรงนำหลักการทางวิชาการที่เกี่ยวกับทางการปกครอง การบริหาร และกฎหมายมาใช้ประโยชน์

นอกจากนั้น พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังประเทศต่างๆ หลายประเทศ เพื่อทรงทราบลักษณะการดำเนินการของประเทศต่างๆ ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่า พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะศึกษาสภาพความเป็นอยู่ การปกครอง รวมถึงวิธีการที่ประเทศต่างๆ ดำเนินการในการดำรงอยู่ของประชาชนในประเทศนั้นๆ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับเมืองไทยต่อไป เมื่อเสด็จนิวัติพระนคร และประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ พระองค์ได้มีพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระปฐมบรมราชโองการของพระองค์ท่านที่มีขึ้นนั้น เป็นประโยคที่มีความหมายลึกซึ้งและมีความสมบูรณ์สำหรับการครองราชย์อย่างยิ่ง โดยได้มีการอธิบายและวิเคราะห์ถึงพระปฐมบรมราชโองการไว้ที่สมควรนำเสนอ เพื่อความเข้าใจในเบื้องต้นนั้น ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้อธิบายในการบรรยายพิเศษหัวข้อ “หลักการทรงงานของพระเจ้าอยู่หัวและการปรับใช้กับการทำงานในอนาคตของมหาวิทยาลัยทักษิณ” เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา ตอนหนึ่งว่า

“...จากพระปฐมบรมราชโองการ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ” ซึ่งเป็นประโยคที่สะท้อนความจริง ในหลวงท่านมองพระองค์เองว่า ทรงไม่มีอำนาจใดทั้งสิ้น จากพระปฐมบรมราชโองการ ใช้คำว่า “ครอง” ไม่ใช่ปกครอง ไม่มีแนวคิดของอำนาจอยู่เลย ตั้งอยู่บนพื้นฐาน “ความรัก ความเมตตา และความรับผิดชอบ” ในหลวงทรงประกาศ Good Governance (ธรรมาภิบาล) ก่อนซีกโลกตะวันตก ๕๐ ปี ในหลวงใช้แนวคิด Happiness ก่อนซีกโลกตะวันตก ซึ่งเรียกว่า Gross National Happiness สิ่งสำคัญคือใช้งบประมาณ ให้เกิดประโยชน์ ย่อมเกิดความสุขแน่นอน ธรรมชาติของในหลวงกำหนดโดยทศพิธราชธรรม แต่ไม่มีใครอธิบายได้ครบถ้วน จึง

ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ธรรมะเป็นการกระทำที่ถูกต้อง เป็นค่าที่สูงมาก ในหลวงทรงงานถูกต้อง และมีการตรวจสอบตลอดเวลา ...”

เมื่อมองย้อนกลับไป ณ วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๓ จึงนับเป็นพระปฐมบรมราชโองการ ที่ทรงคุณค่ายิ่งสำหรับทุกคนในประเทศนี้ และนับตั้งแต่นั้นตลอดมาจวบจนปัจจุบัน ก็เป็นที่ประจักษ์ แก่เหล่าพสกนิกรว่า พระองค์ท่านได้ทรงดำเนินพระราชภารกิจ และพระราชกรณียกิจต่างๆ เพื่อให้ เป็นไปตามพระปฐมบรมราชโองการตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์ ๗๐ ปี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียน ราษฎรในทั่วทุกภูมิภาค จะทรงมีอุปการะประกอบพระราชกรณียกิจที่ทรงนำติดพระองค์ไปด้วยเสมอ คือ แผนที่ กล้องถ่ายรูป วิทยุสื่อสารและดินสอ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, ๑๗-๑๙) อันมีรายละเอียด ดังนี้

๑.แผนที่ ภาพที่พระหัตถ์ทรงถือแผนที่และพระศอทรงคล้องกล้องถ่ายรูป เป็นภาพที่ราษฎร ของพระองค์คุ้นชินและประทับใจ แผนที่ของพระองค์เป็นแผนที่พับขนาดใหญ่เป็นพิเศษ แผนที่นี้ทรง ทำขึ้นด้วยพระองค์เอง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงใช้แผนที่ อย่างเชี่ยวชาญและทรงใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แผนที่ที่ทรงใช้เป็นประจำเป็นแผนที่อัตราส่วน ๑: ๕๐,๐๐๐ ซึ่งมีความละเอียดมาก แผนที่นี้ มีข้อมูลในเชิงลึก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศ แหล่งน้ำและการชลประทานการใช้แผนที่ประกอบการทรงงานจะทำให้ทรงมองเห็นภาพใหญ่ ภาพรวม และทรงสามารถวางแผนงาน พัฒนาได้อย่างแม่นยำ รัตกุมและครบถ้วนเมื่อใช้ประกอบกับการเสด็จฯ ลงพื้นที่จริง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จะทรงศึกษาแผนที่ก่อนเสด็จฯ ออกไปหาราษฎร ทุกครั้ง เมื่อเสด็จฯถึงพื้นที่ จะทรงตรวจสอบแผนที่ และทรงดูสภาพหมู่บ้าน หลังจากมีพระราช บัญชีสนธิการกับชาวบ้านและผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ จึงทรงวางแผนการพัฒนา นอกจากนี้ ในบางครั้งยัง ทรงใช้ภาพถ่ายทางอากาศบาโรมิเตอร์วัดความสูง และมาตรวัดระยะของรถประกอบด้วย เมื่อเข้าพระ ราชหฤทัยดีแล้ว จึงทรงวางแผนกำหนดการปฏิบัติ

๒.กล้องถ่ายรูป พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร สนพระ ราชหฤทัยการถ่ายภาพทรงศึกษาเทคโนโลยีและตำราเกี่ยวกับการถ่ายภาพตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เรื่อยมาจนทรงมีพระราชอัจฉริยภาพด้านการถ่ายภาพ กล้องที่ทรงใช้ล้วนเป็นกล้องถ่ายภาพระดับ มาตรฐานที่ทำงานได้อย่างถูกต้องเท่านั้น มิใช่เป็นกล้องหรรดาราคาแพง นอกจากจะทรงใช้กล้อง ถ่ายภาพศิลปะแล้ว กล้องถ่ายภาพยังเป็นอุปกรณ์สำคัญในการทรงงาน พระองค์ทรงใช้กล้องถ่ายภาพ สถานที่ทุกแห่งที่เสด็จฯ ไป เพื่อทรงเก็บไว้เป็นข้อมูลและรายละเอียดประกอบการทรงงานพัฒนา ประเทศในการถ่ายภาพพระองค์ทอดพระเนตรและใส่พระราชหฤทัยในรายละเอียดทุกอย่างของ สถานที่และผู้คนและทรงมีศิลปะในการจัดองค์ประกอบของภาพและมุมมอง ทำให้เห็นรายละเอียด ของภูมิประเทศ ชีวิตและความเป็นอยู่ของพสกนิกรของพระองค์ได้อย่างชัดเจน

๓.วิทยุสื่อสาร เป็นอุปกรณ์ที่มักทรงนำติดพระวรกาย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ พลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ตรวจสอบและปรับเครื่องวิทยุสื่อสารที่ทรง ใช้งานด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงใช้วิทยุสื่อสารติดต่อกับทั้งเครือข่ายราชการและเครือข่ายวิทยุ สมัครงเล่น เพื่อทรงติดตามข่าวสารทรงรับฟังปัญหา พระราชทานคำแนะนำ และทรงสั่งการได้

ทันตแพทย์ที่มีเหตุการณ์ เช่น เมื่อเกิดเหตุวาทภัยที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ในการใช้วิทยุสื่อสาร ทรงเครื่องครัดต่อระเบียบวินัยและใส่ใจในรายละเอียด วิทยุสื่อสารจึงเป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่ทรงใช้ในการช่วยเหลือราษฎรโดยเฉพาะในยามวิกฤตหรือเกิดเหตุฉุกเฉิน

๔. ดินสอ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงโปรดใช้ดินสอในการทรงงานทั้งในห้องทรงงานและในพื้นที่ที่เสด็จฯ ไปเยี่ยมเยียนราษฎร ในปีหนึ่งพระองค์จะทรงเบิกดินสอที่มียางลบติดที่ปลายดินสอมาใช้จำนวน ๑๒ แท่ง โดยทรงใช้เดือนละ ๑ แท่ง พระองค์ทรงใช้ดินสอจนสิ้นจนเขียนไม่ได้แล้ว จึงทรงเปลี่ยนมาใช้แท่งใหม่ การใช้ดินสอทำให้ง่ายแก่การบันทึกและการเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อมูลที่ทรงบันทึก

ศาสตร์ของพระราชทานเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการความรักและความห่วงใยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงใช้หลักการทรงงาน ทรงมีความเพียรและทรงอุทิศพระองค์ตลอดพระชนมชีพเพื่อแก้ไขปัญหาของพสกนิกรของพระองค์ ทรงมุ่งเน้นให้ผลการดำเนินงานสู่ประชาชนโดยตรงในเบื้องต้น เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า นั่นก็คือ เพื่อความ “พออยู่ พอกิน” และในขณะเดียวกันก็ทรงปูพื้นฐานไว้สำหรับการ “กินดี อยู่ดี” ต่อไปในอนาคต แนวคิดและทฤษฎีที่ได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาชีวิตถือหลักสำคัญของความเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน ทำได้รวดเร็ว สามารถแก้ไขปัญหาและเกิดประโยชน์ได้จริง อีกทั้งมุ่งไปสู่วิถีการพัฒนาแบบยั่งยืน

ประสบการณ์การเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท ๙ ข้อ

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้อธิบายประสบการณ์การเรียนรู้ ตามรอยพระยุคลบาท ๙ ข้อในหนังสือเรื่อง การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไว้ว่า “ผมเริ่มถวายงานอย่างเป็นทางการ โดยรับผิดชอบงานในส่วนของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่เป็นเลขานุการของคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) เลขาธิการกปร. จวบจนลาออกจากสำนักงาน กปร. และในปัจจุบันยังคงถวายงานในฐานะกรรมการและเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา “..กว่า ๓๐ ปีที่ผมได้มีโอกาสถวายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตามเสด็จฯ ไปยังพื้นที่ต่างๆ นั้น ทำให้ผมได้เรียนรู้หลักการทรงงานของพระองค์ ซึ่งหากทุกคนน้อมนำไปปฏิบัติแล้ว ผมเชื่อว่าจะช่วยให้ทุกคนและประเทศชาติพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคงสืบไป” รายละเอียดของการทรงงาน มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔: ๔๙-๕๘)

๑. ทรงศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบและให้ความสำคัญกับภูมิสังคม

ในการพัฒนาประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับ “ภูมิปัญญาของไทย” ทรงสอนให้มีการพัฒนาโดยมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ และพระองค์ทรงสอนเสมอว่า การไปทำโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่ใด ควรให้ความเคารพกับคำว่า “ภูมิสังคม” โดยต้องปรับตัวเราให้เข้ากับธรรมชาติของสถานที่ที่ไป รวมทั้ง ต้องรู้จักเคารพคน ความต้องการ และความพร้อมของคนในพื้นที่นั้นๆ ไม่ใช่บังคับให้ทำเหมือนกันทั่วประเทศ

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่ง จะทรง “ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ” ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้องเพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง ตรงความต้องการของประชาชน และทรงเตือนว่าการวางโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศนั้น ต้องให้ความเคารพและสอดคล้องกับ “ภูมิสังคม” โดย “ภูมิ” คือ ให้ความเคารพ ภูมิศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัวเรา หรือภาษาชาวบ้านคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา เนื่องจากแต่ละแห่ง แต่ละภูมิภาคแต่ละมมเมืองนั้น ลักษณะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

สำหรับ “สังคม” นั้น คือ คน โดยจะเห็นว่าความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม หลักปฏิบัติ ค่านิยมของคนที่อยู่ในท้องถิ่นต่างๆ แทบจะไม่เหมือนกันเลย จึงทรงกำชับว่าต้องให้ความเคารพต่อสองสิ่งนี้ รวมถึงต้องมีวิธีคิดอย่าง “องค์รวม” หรือมองอย่างครบวงจร ซึ่งไม่จำเป็นต้องผูกมัดติดตำรา หรือวิชาการและเทคโนโลยีที่อาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย ดังนั้น การที่จะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่ง จะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร แผนที่ สอบถามเจ้าหน้าที่ นักวิชาการและราษฎรในพื้นที่ ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลืออย่างถูกต้อง รวดเร็ว ตรงความต้องการของประชาชน

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า “การคิดโครงการแล้วนำมาทำเหมือนกันหมดทั้งประเทศ พระองค์ตรัสว่าไม่ใช่ แต่ละแห่งย่อมมีภูมิสังคม ดิน น้ำ ลม ไฟ กระทบกัน แตกต่างกัน ทรงยึดถือเป็นอย่างมาก การพัฒนาใดๆ นั้น จะต้องให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้นๆ ทำอะไรให้คิดถึงภูมิประเทศก่อน และให้นึกถึงสังคมหรือคน เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปฏิบัติในแต่ละท้องถิ่นต้องให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ และลักษณะของคนซึ่งมีเรื่องประเพณี หลักปฏิบัติ ค่านิยมแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน”

๒. ทรงใช้ธรรมชาติในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

ก่อนที่พระองค์จะพระราชทานแนวพระราชดำริในการพัฒนา จะทรงทำการทดลองก่อน ทรงรวบรวมองค์ความรู้เป็นระบบ แล้วจึงทรงนำมาถ่ายทอดทรงมีรับสั่งเสมอว่า “การที่เราจะแนะหรือไปสอนเขาต้องระวังให้มาก เพราะหากพลาดไปแล้ว เราไม่ได้แยะนะ แต่เขาจะแยะ เช่น เราไปแนะให้เขาปลูกอะไรสักอย่าง ถ้าได้ผลก็ดีไป แต่ถ้าไม่ได้ผล เขาแยะ เพราะฉะนั้น เราต้องระวังให้มากและที่แยะกว่านั้นคือ ต้นไม้ที่เราแนะให้เขาปลูก กว่าจะรู้ว่าสำเร็จหรือไม่ ใช้เวลา ๔-๕ ปี เพราะฉะนั้น เรื่องเกษตร ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้องระวังอย่างมาก เพราะเมื่อพลาดแล้วฟื้นกลับคืนยาก ไม่เหมือนเรื่องอุตสาหกรรม หรือเรื่องอื่นๆ ที่สามารถไปกู้เงินมาดำเนินการต่อได้ เรื่องธรรมชาติฟื้นกลับมายากที่สุด”

พระองค์ทรงยึดธรรมะเป็นที่ตั้ง “ธรรมะ” ในที่นี้ คือ ธรรมชาติ วิธีการแก้ปัญหาหรือแม้กระทั่งการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดิน น้ำ อาชีพ และสิ่งแวดล้อม พระองค์จะทรงใช้ธรรมชาติในการแก้ไขปัญหา อาทิ การแก้ไขน้ำเน่าเสีย แทนที่จะเพิ่งพิจารณาถึงโรงงานบำบัดน้ำเสีย กลับทรงมองว่าในธรรมชาติจะมีขบวนการอะไรที่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ เช่น การใช้บ่อตกตะกอน เพื่อให้เกิดการตกตะกอนขึ้นโดยกระบวนการทางธรรมชาติ หรือพิจารณาหาพืชบางชนิดที่สามารถกรองน้ำเน่าเสีย จนกระทั่งถึงเรื่องกั้นน้ำช่วยพัฒนา ทรงเลียนแบบ “หลุม” เครื่องมือที่ชาวบ้านใช้กันในภาคเหนือ หรือการแก้ไขปัญหาดินถล่ม แทนที่จะใช้เครื่องจักรกล กลับทรงใช้ “หญ้าแฝก” ปลูกเป็น

แนวรักษาตามระดับไม่ให้ดินพังทลายลงมา ตลอดจน “การใช้ธรรมปราบอธรรม” เช่น การนำน้ำดี ซ้ำไล่น้ำเสีย เพื่อเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี เป็นต้น

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า “งานที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริและทรงงานมาตลอด ช่วยรักษาแผ่นดินไว้ให้เรา ปัญหาสำคัญที่สุด คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผมคิดว่าเราต้องรักษาดิน น้ำ ลม ไฟ ไว้ให้ได้ เพราะขณะนี้ถูกทำลายไปมาก น้ำเน่า ดินพังทลาย ป่าถูกเผา ต้นไม้ถูกตัด คนบุกรุกป่ากันทุกวัน ตลอดระยะเวลาที่ทรงงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งคือ การรักษาดิน น้ำ ลม ไฟ ทำอย่างไรให้ทรัพยากรที่เสื่อมโทรมแล้วฟื้นกลับคืนมาทั้งทรงแก้ไข ฟื้นฟู และบำรุงรักษา พระองค์ทรงมีรับสั่งแล้วทรงทำให้ดูด้วยศูนย์ศึกษาการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำไมต้องมี ๖ แห่ง ทั้งทางภาคกลาง เหนือ อีสาน ใต้ ตะวันออก และตะวันตก ก็เพื่อให้เห็นวิธีการแต่ละภาคไม่เหมือนกัน”

๓. ต้องรอบรู้ รอบคอบ ประหยัด เรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด

นอกจากนี้ ต้องใช้ “ความรอบรู้ รอบคอบ” ในการแก้ไขปัญหา เช่น จะแก้ไขปัญหาเรื่องดิน ต้องรู้เรื่องดิน จะแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ ต้องรู้เรื่องน้ำจะเห็นวก่อนเสด็จฯ ประพาสแต่ละแห่งจะทรงรวบรวมข้อมูลและศึกษาอย่างลึกซึ้ง เพื่อหาหนทางที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่และแต่ละกลุ่มคน โดยคำนึงถึง “ความประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด” นั่นคือมีความคุ้มค่าและคุ้มทุนแต่ไม่ใช่เป็นการขาดทุน กำไร อย่างไรวิชาการสมัยใหม่ยึดถือ ลงทุนเท่านั้นต้องได้กำไรเท่านั้น

สำหรับพระองค์ จะเป็นการแก้ไขปัญหาโดยใช้ค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดต่ำที่สุด แต่หากเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้น บางครั้งแพงแสนแพงก็ต้องทำเพราะชีวิตของมนุษย์เราจะไปตีราคาแบบวัตถุสิ่งของไม่ได้ ซึ่งพระองค์ตรัสว่า

“...ขาดทุน คือ กำไร Our loss is our gain...การเสียคือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...”

รวมถึงทรงโปรดที่จะ “ทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย” หรือทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย ซึ่งเป็นหลักคิดที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๔. ทรงยึดหลัก “รู้ รัก สามัคคี” ในการบริหารจัดการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเรื่องการบริหารจัดการ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นปัญหาและเป็นจุดอ่อนของบ้านเมืองเรา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องของการประสานงาน ประสานกิจกรรม การแบ่งหน้าที่กันทำ การใช้หลักสามัคคีธรรมในการดำเนินการรวมพลังกันแก้ไขปัญหา จึงทรงตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาขึ้น ๖ แห่ง เน้นให้มี “การบริการรวม” ที่จุดเดียว เป็นรูปแบบการบริการแบบเบ็ดเสร็จ โดยแสดงให้เห็นถึงวิธีการทำงานร่วมกันที่ตั้งอยู่บนหลัก “รู้ รัก สามัคคี” ซึ่งถือเป็นหลักการทำงานอีกประการหนึ่ง

พระองค์ทรงยึดหลักว่า ต้องมีพลังผลักดันให้เราปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาและพลังผลักดันที่สำคัญที่สุด คือความรัก ความเมตตา ที่จะมิต่อครอบครัว เพื่อนร่วมชุมชน ประชาชน และประเทศชาติโดยส่วนรวม อย่าทำอะไรคนเดียว หรือเก่งคนเดียว ต้องตั้งอยู่บนหลักของความสามัคคี และ “การมีส่วนร่วม” ในการร่วมกันทำ ร่วมแก้ไข โดยใช้การ “ประชาพิจารณ์” ในการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น

๕. ต้อง “ระเบิดจากข้างใน” และ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า “ระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนามีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอกมิใช่การนำความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาเตรียมตัว หรืออย่างการฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พระองค์ตรัสว่า “...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

และทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นั่นคือก่อนจะทำอะไร ต้องมีความเข้าใจเสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจผู้คนในหลากหลายปัญหาทั้งทางด้านกายภาพ ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น และระหว่างการดำเนินการนั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขาหรือทำงานให้เขานั้น “เข้าใจ” เราด้วย เพราะถ้าเราเข้าใจเขาแต่ฝ่ายเดียว โดยที่เขาไม่เข้าใจเรา ประโยชน์คงจะไม่เกิดขึ้นตามที่เรามุ่งหวังไว้

“เข้าถึง” ก็เช่นกัน เมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้ว ก็ต้องเข้าถึงเพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติให้ได้ และเมื่อเข้าถึงแล้วจะต้องทำอะไรก็ตามให้เขาอยากเข้าถึงเราด้วย ดังนั้น จะเห็นว่าเป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งไปและกลับ ถ้าสามารถทำสองประการแรกได้สำเร็จ เรื่อง “การพัฒนา” จะลงเอยได้อย่างดีเพราะเมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน ต่างฝ่ายอยากจะทำถึงกันแล้ว การพัฒนาจะเป็นการตกลงร่วมกัน ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้และผู้รับ

๖. ซื่อสัตย์สุจริต อ่อนน้อมถ่อมตน...คุณสมบัติสำคัญของนักพัฒนา

หลักการดำเนินการสำคัญที่พระองค์ทรงกำชับอยู่ตลอดเวลา คือ ตัวเราเองต้อง “ซื่อสัตย์สุจริต” อันนี้สำคัญมาก การทุจริต การแสวงหาผลประโยชน์ โดยมีขบนั้น เป็นสิ่งที่ต้องห้าม พระองค์ห้ามไปถึงการฉวยโอกาส ซึ่งแม้จะไม่ผิดกฎหมาย เนื่องจากในกลุ่มพวกเราที่ถวายงานจะรู้ก่อนใครว่าแต่ละแห่งนั้นจะเกิดอะไรขึ้นภายใน ๗-๘ เดือนถัดมา จากสภาพความแห้งแล้งจะเกิดความสมบูรณ์ขึ้น ถ้าเพียงแต่กว้านซื้อที่ดินไว้ก่อน มูลค่าของที่ดินจะเพิ่มขึ้นมาอีกหลายเท่าตัว บางครั้งถึง ๑๐ เท่า ซึ่งเราสามารถแสวงหากำไรได้ แต่สิ่งนี้ต้องห้ามเช่นกัน รวมทั้งทรงสอนให้เรายึด “ความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน” เป็นหลักในการทำงาน

ในข้อนี้เห็นจะตรงกับทศพิธราชธรรม ที่เรียกว่า “มัททวะ” พระองค์ ทรงเป็นพระประมุขของประเทศที่อยู่สูงสุด แต่เวลาเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรนั้นจะเห็นความอ่อนน้อมถ่อมพระองค์ตลอดเวลา ทรงรับสั่งกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ด้วยความเมตตา ทรงคุกเข่า หรือนั่งประทับพับเพียบอยู่กับพื้นดิน สนทนากับประชาชนโดยไม่ถือพระองค์เลยแม้แต่น้อย พระองค์ทรงปฏิบัติให้เราเห็นอยู่ตลอดเวลา

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า “ทรงสอนให้เรายึด “ความสุภาพ อ่อนน้อม ถ่อมตน” เป็นหลักในการทำงาน... เวลาเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรนั้น จะเห็นความอ่อนน้อมถ่อมพระองค์ตลอดเวลา”

๗. ทรงแก้ปัญหาจากจุดเล็ก ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อความมั่นคงอย่างยั่งยืน

สำหรับการแก้ปัญหา พระองค์จะ “เริ่มจากจุดเล็กๆ” แก้ไขปัญหาที่คนมักจะมองข้าม และทุกๆ สิ่งต้องค่อยๆ ทำไป ค่อยๆ ก่อร่างสร้างตัวไปเรื่อยๆ และทำตามลำดับขั้น เริ่มจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน คือ สุขภาพร่างกาย การมีอยู่มีกิน จากนั้นจึงเป็นเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ ตลอดจนถึงต้องมี “ความพอเพียง” เหมือนการสร้างบ้าน

สิ่งแรกที่เราต้องทำนั้น คือ จะต้องวางฐานรากให้มั่นคง จะต้องวางเสาเข็มให้พร้อมเพรียงที่จะแบกน้ำหนักบ้านให้ได้ และต่อจากนั้นจะทำการต่อเติมรุดหน้าไปเรื่อยๆ อย่าใจร้อน ทำอะไรเกินตัว ถ้าเกินตัวเมื่อไหร่ นั้น ภูมิคุ้มกันจะไม่มีความเสี่ยงก็จะเกิดขึ้น หรือถ้าทำน้อยไปก็ขาดประสิทธิภาพ ฉะนั้น ไตฉนั้นนั้น ต้องยึดความพอเพียง ความพอดี อย่างเต็มศักยภาพ ชีวิตทั้งชีวิตก็จะนำไปสู่ความมั่นคง สมดุล และยั่งยืน

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า “สำหรับการแก้ปัญหา พระองค์จะ “เริ่มจากจุดเล็กๆ” แก้ไขปัญหาที่คนมักมองข้าม และทุกๆ สิ่ง ต้องค่อยๆ ทำไป ค่อยๆ ก่อร่างสร้างตัวไปเรื่อยๆ และทำตามลำดับขั้น พระองค์ทรงกำชับเสมอว่า อย่าลัดขั้นตอน เป็นพระราชดำริของพระองค์คือ การพัฒนาต้องเริ่มจากจุดเล็กๆ ก่อน ต้องพิถีพิถัน และก้าวไปที่ละก้าว (step by step) รวมทั้งยังทรงเป็นนักพัฒนาที่มีความเป็นศิลปิน ทำแล้วต้องสวยงามด้วย เช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯทุกศูนย์จะสวยงามและสอดคล้องกับธรรมชาติ ความคิดต้องสวยงามแล้วย้อนกลับมาพฤติกรรมต้องสวยงามด้วย เพราะฉะนั้น ย้อนมาตอนต้นเรื่องที่พระองค์ทรงสอนให้รู้จัก ดิน น้ำ ลม ไฟ ทรงสอนให้รู้จักคน ให้เรารู้จักเป็นคน ที่รู้จักการให้พระองค์ตรัสมาตลอดคือ ไม่นึกถึงตัวเราเป็นเบื้องต้น ให้นึกถึงคนอื่น คือ ให้เสียสละ”

๘. อุดหนุนและมีความเพียรทำในสิ่งที่ถูกต้อง...เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

บางครั้งหากเกิดความรู้สึกท้อถอยในการทำงาน พระองค์จะทรงสอนให้พวกเรา “อดทน มีความเพียร และมีขันติ” เนื่องจากการทำงานไม่เรียบง่ายเสมอไป และจะต้อง “ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องเสมอ” ไม่ยอมทำผิดแม้แต่น้อย และคำว่าผิดหรือถูกนั้น ไม่ใช่ผิดหรือถูกในแง่กฎหมาย และทำนองคลองธรรมเท่านั้นแต่จะไม่ฝืนประเพณีท้องถิ่น หรือประเพณีประจำชาติต่างๆ ต้องปฏิบัติให้ได้ ถ้าเราน้อมนำหลักการทรงงานต่างๆ ของพระองค์ดังกล่าวมาใช้ในการปฏิบัติงาน จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่พระองค์ทรงมุ่งหวังไว้ ดังที่พระองค์ได้มีพระราชดำรัสไว้ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” ซึ่งพระองค์ทรงกำหนดเป้าหมายของการปกครองแผ่นดินของพระองค์ คือ “เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

คำว่า “ประโยชน์สุข” คือ จะทำอย่างไรที่จะสร้างบ้านเมืองให้เกิดความมั่นคงและมั่งคั่ง โดยบนฐานของประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นต้องนำชีวิตของพวกเราไปสู่ความสุข เพราะฉะนั้น คำว่า “ประโยชน์สุข” ควรเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ พัฒนาองค์กร พัฒนาชุมชน พัฒนาคอร์ปครัว รวมถึงตนเอง โดย ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า “พระองค์จะทรงสอนให้พวกเรา “อดทน มีความเพียร และมีขันติ”เนื่องจากการทำงานไม่เรียบง่ายเสมอไปและจะต้อง “ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องเสมอ”

๙. หลัก “บวร” ๓ ประสานเพื่อประโยชน์เกิดแก่ทุกฝ่าย

นอกจากนี้ พระองค์ยังมีแนวพระราชดำริ “บวร” คือ บ้าน วัด ราชการ ทำอย่างไรให้มีการประสานงานระหว่าง “บ้าน” คือ ชาวบ้าน วัด คือ พระสงฆ์และหน่วยราชการรวมทั้งโรงเรียน ต้องดำเนินงานประสานกันอย่างกลมกลืนกันและเอื้อประโยชน์ให้กับทุกฝ่าย โดยมีพระเป็นศูนย์กลางในการประสานระหว่างข้าราชการกับประชาชน

นอกจากนี้ ให้ยึดหลักของ “ความพอเพียง” ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง พระองค์ทรงรับสั่งกำชับอยู่เสมอว่าการพูดจาอะไรก็ตาม หรือการกระทำ

ใดๆ ก็ตามต้องทำด้วยความพอดี พองาม หรือพอเพียง โดยทำอะไรให้พอเหมาะพอควร ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม แม้กระทั่งเรื่องการเมือง โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อม ซึ่งเราจำเป็นต้องใช้ในชีวิตของเรา ถ้าเราใช้อะไรที่ฟุ่มเฟือยเกินไป ความสูญหายหรือความไม่พอเพียงก็จะเกิดขึ้น

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า "ทรงรับสั่งกำชับอยู่เสมอว่าการพูดจาอะไรก็ตามหรือการกระทำใดๆ ก็ตามต้องทำด้วยความพอดี พองาม หรือพอเพียง...โดยทำอะไรให้พอเหมาะพอควร ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม แม้กระทั่งเรื่องการเมือง โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมซึ่งเราจำเป็นต้องใช้ในชีวิตของเรา"

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ผู้ถวายงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทมายาวนานกว่า ๔๐ ปี และได้เกิดการเรียนรู้จนสามารถนำมารวบรวมและประมวลขึ้นเป็นหนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้ประชาชนได้ทราบถึงการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมาประยุกต์ใช้ในชีวิตและการปฏิบัติงานในระดับต่างๆ และเกิดความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างหาที่สุดมิได้ ในการพัฒนาประเทศและยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรชาวไทยให้ดีขึ้น เพื่อจะได้เข้าใจและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงงานอย่างหนักและเหนื่อยยาก เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้พ้นจากความทุกข์ยาก โดยไม่ทรงเลือกว่าเขาเหล่านั้นเป็นใครสมดังพระราชปณิธานที่พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชชาติโดยมิติ “หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จึงได้ขออนุญาตสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) น้อมนำ “หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” อันทรงคุณค่ายิ่งซึ่งสำนักงาน กปร. ได้จัดพิมพ์ขึ้น มาจัดพิมพ์ลงในสมุดบันทึก “เรียนรู้หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เผยแพร่แก่ปวงชนชาวไทย เพื่อช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ภาคส่วนต่างๆ เห็นคุณค่าและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ และขยายไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสร้าง “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” สืบไป สำหรับรายละเอียดหลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ มีดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑: ๖-๓๕)

๑. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การที่จะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่ง จะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร แผนที่สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรใน

พื้นที่ ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วตรงตามความต้องการของประชาชน

๒. ระเบิดจากข้างใน

พระองค์ทรงมุ่งเน้น เรื่องการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนามีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว ทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นั่นคือ ก่อนจะทำอะไร ต้องมีความเข้าใจ เสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจผู้คนที่หลากหลายปัญหา ทั้งทางด้านกายภาพด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น และระหว่างการทำดำเนินการนั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขาหรือทำงานให้เขานั้น “เข้าใจเราด้วย เพราะถ้าเราเข้าใจเขาแต่ฝ่ายเดียว โดยที่เขาไม่เข้าใจเรา ประโยชน์คงจะไม่เกิดขึ้นตามที่เรามุ่งหวังไว้ “เข้าถึง” ก็เช่นกัน เมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้วก็ต้องเข้าถึง เพื่อให้เข้าไปสู่การปฏิบัติให้ได้ และเมื่อเข้าถึงแล้วจะต้องทำอย่างไรก็ตามให้เขาอยากเข้าถึงเราด้วย

๓. แก้ปัญหาจากจุดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ไขปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็กๆ (Micro) คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักมองข้าม ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน...มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้...แบบ (Macro) นี้ เขาจะทำแบบร้อยทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย...อย่างบ้านคนอยู่เราบอกบ้านนั้นมันผุตรงนั้น ผุตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม...เอาตกลองรื้อบ้านนี้ ระเบิดเลยเราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่...วิธีทำต้องค่อยๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้...”

จะเห็นได้ว่า ทรงมองปัญหาในภาพรวมก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็กๆ คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักมองข้าม

๔. ทำตามลำดับขั้น

ในการทรงงาน พระองค์จะทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้วก็สามารถทำประโยชน์ด้านอื่นๆ ต่อไปได้ จากนั้นจะเป็นเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชน โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เรียบง่าย เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลัก วิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้ รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้ การช่วยเหลือ สนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความ เจริญก้าวหน้าระดับที่สูงได้ต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไป ตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

๕. ภูมิสังคม

การพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยา เกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้ว ก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

๖. คิดอย่างองค์รวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร

ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น จะทรงมองเหตุการณ์ที่จะ เกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง ดังเช่น กรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชน ชาวไทย เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงมองอย่างองค์รวม ตั้งแต่การ ถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของประชาชนคนไทย ประมาณ ๑๐-๑๕ ไร่ การบริหารจัดการที่ดินและแหล่ง น้ำ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อน้ำในการทำเกษตรแล้วจะส่งผลให้ ผลผลิตดีขึ้นและหากมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรจะต้องรู้จักวิธีการจัดการและการตลาด รวมถึง การรวมกลุ่มรวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคม ภายนอกได้อย่างครบวงจรนั่นคือ ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ ๑, ๒ และ ๓ นั่นคือ ในการที่จะพระราชทาน พระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น จะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่าง เชื่อมโยง

๗. ไม่ติดตำรา

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระองค์ มีลักษณะของการพัฒนาที่อ่อนโยมและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย

๘. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ในเรื่องของความประหยัดนี้ ประชาชนชาวไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ก็ทรงประหยัดมากดังที่เราเคยเห็นว่า หลอดยาสีพระทนต์นั้น ทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือฉลองพระองค์แต่ละองค์ ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน ดังที่นายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เคยเล่าว่า “...กองงานในพระองค์โดยท่านผู้หญิงบุตร วิระไวทยะ บอกว่า ปีหนึ่งพระองค์เบิกดินสอ ๑๒ แท่ง เดือนละแท่ง ใช้จนกระทั่งกุด ใครอย่าไปทิ้งของท่านนะ จะกริ้วเลย ประหยัดทุกอย่าง เป็นต้นแบบทุกอย่างทุกอย่างนี้มีค่าสำหรับพระองค์หมด ทุกบาททุกสตางค์จะใช้อย่างระมัดระวัง จะสั่งให้เราปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ...”

ขณะเดียวกันการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เองหาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ มาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก ดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า “...ให้ปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก โดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติ จะได้ประหยัดงบประมาณ...”

การพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัดราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ มาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก

๙. ทำให้ง่าย

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระองค์ทำให้การคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำรินั้นไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศในส่วนรวม ตลอดจน สภาพในสังคมของชุมชนนั้นๆ โปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย อันเป็นการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้กฎแห่งธรรมชาติ ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” หรือ “Simplicity” จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๑๐. การมีส่วนร่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักประชาธิปไตย จึงทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหารเพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชน หรือความต้องการของสาธารณชน ดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า

“...สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริงคือ การระดมสติปัญญา

และประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยความสะดวกการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์
 นั่นเอง...”

๑๑. ประโยชน์ส่วนรวม

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และการพระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาและช่วยเหลือ
 พสกนิกร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังพระราช
 ดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ใครต่อใครบอกว่าขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้ฟังจนเบื่อ อาจจจะรำคาญด้วยซ้ำ
 ว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่าขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจมานึกในใจว่า ให้อะไร อยู่เรื่อยแล้วส่วนตัว
 จะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เพื่อส่วนรมนั้นมันมิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียวเป็นการให้เพื่อตัวเอง
 สามารถที่จะมีส่วนรวมที่จะอาศัยได้...” พระบรมราโชวาท มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๑๔

๑๒. บริการที่จุดเดียว

การบริการรวมที่จุดเดียวเป็นรูปแบบการบริการแบบเบ็ดเสร็จ หรือ One Stop Service ที่
 เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย โดยทรงให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
 อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นต้นแบบในการบริการรวมที่จุดเดียว เพื่อประโยชน์ต่อประชาชนที่มา
 ขอใช้บริการ จะประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย โดยมีหน่วยงานราชการต่างๆ มาร่วมดำเนินการและ
 ให้บริการประชาชน ณ ที่แห่งเดียว ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “...กรม กองต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
 กับชีวิตประชาชนทุกด้านได้ สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประองตองกัน ประสานกันตามธรรมดา
 แต่ละฝ่ายต้องมีศูนย์ของตน แต่ว่าอาจจะมึงานถือว่าเป็นศูนย์ของตัวเองคนอื่นไม่เกี่ยวข้อง และศูนย์
 ศึกษาการพัฒนาเป็นศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กอง ทั้งในด้านเกษตรหรือใน
 ด้านสังคม ทั้งในด้านหางาน การส่งเสริมการศึกษามาอยู่ด้วยกัน ก็หมายความว่าประชาชน ซึ่งจะต้อง
 ใช้วิชาการทั้งหลายก็สามารถที่จะมาคุย ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่พร้อม
 กันในที่เดียวกันเหมือนกัน ซึ่งเป็นสองด้าน ก็หมายถึงว่า ที่สำคัญปลายทางคือ ประชาชนจะได้รับ
 ประโยชน์และต้นทางของผู้เป็นเจ้าของที่จะให้ประโยชน์...”

๑๓. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทรงมองอย่างละเอียด
 ถึงปัญหาธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไข
 ปัญหาป่าเสื่อมโทรมได้ พระราชทานพระราชดำริ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ปล่อยให้ธรรมชาติช่วย
 ในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่ง การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ
 ไม้ผล และไม้พื้น นอกจากได้ประโยชน์ตามชื่อของไม้แล้วยังช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินด้วย
 เห็นได้ว่าทรงเข้าใจธรรมชาติ และมนุษย์อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน ดังพระ
 ราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

"...การปลูกป่า ๓ อย่าง แต่ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้านและไม้ฟืนนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง ๔ อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้ว ยังสามารถให้ประโยชน์อันที่ ๔ ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย..."

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ณ โรงแรมรินคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

๑๔. ใช้ธรรมปราบอธรรม

ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการ แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดี ชักไล่น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดีตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสความว่า “ใช้ธรรมปราบอธรรม”

๑๕. ปลูกป่าในใจคน

เป็นการปลูกป่าลงบนแผ่นดินด้วยความต้องการอยู่รอดของมนุษย์ ทำให้ต้องมีการบริโภค และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง เพื่อประโยชน์ของตนเองและสร้างความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม ปัญหาความไม่สมดุลจึงบังเกิดขึ้น ดังนั้น ในการที่จะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนมาจะต้องปลูกจิตสำนึกในการรักผืนป่าให้แก่คนเสียก่อน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรที่จะปลูกต้นไม้ ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

๑๖. ขาดทุนคือกำไร

“ขาดทุน คือ กำไร Our loss is our gain... การเสีย คือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้ ”

จากพระราชดำรัสดังกล่าว คือ หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไรคือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้ ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่ตัวแทนของปวงชนชาวไทย ที่ได้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ความตอนหนึ่งว่า “...ประเทศต่างๆ ในโลก ในระยะ ๓ ปี มานี้ คนที่ก่อตั้งประเทศที่มีหลักทฤษฎีในอุดมคติที่ใช้ในการปกครองประเทศล้วนแต่ล่มสลายลงไปแล้ว เมืองไทยของเราจะสลายลงไปหรือ เมืองไทย นับว่าอยู่ได้มาอย่างดี เมื่อประมาณ ๑๐ วันก่อน มีชาวต่างประเทศมาขอพบ เพื่อขอโอวาทเกี่ยวกับการปกครองประเทศว่าจะทำอย่างไร จึงได้แนะนำว่า ให้ปกครองแบบคนจน แบบที่ไม่ติดตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคี มีเมตตา กัน ก็จะอยู่ได้ตลอดไม่เหมือนกับคนที่ทำตามวิชาการ ที่เวลาปิดตำราแล้วไม่รู้จะทำอย่างไร ลงท้ายก็ต้องเปิดหน้าแรกเริ่มใหม่ ถอยหลังเข้าคลอง ถ้าเราใช้ตำราแบบอะลุ่มอล่วยกันที่สุดในที่สุดได้ก็เป็นการดี ให้โอวาทเขาไปว่า ขาดทุนเป็นการได้กำไรของเรา นักเศรษฐศาสตร์คงค้านว่าไม่ใช่ แต่เราอธิบายได้ว่า ถ้าเราทำ

อะไรที่เราเสีย แต่ในที่สุดเราเสียนั้น เป็นการได้ทางอ้อม ตรงกับงานของรัฐบาลโดยตรง เงินของรัฐบาลหรืออีกนัยหนึ่งคือเงินของประชาชน ถ้าอยากให้ประชาชนอยู่ดี กินดี ก็ต้องลงทุน ต้องสร้างโครงสร้าง ซึ่งต้องใช้เงินเป็นร้อย พัน หมื่นล้าน ถ้าทำไปเป็นการจ่ายเงินของรัฐบาล แต่ในไม่ช้า ประชาชนจะได้รับผล ราษฎรอยู่ดี กินดี ราษฎรได้กำไรไป ถ้าราษฎรมีรายได้ รัฐบาลก็เก็บภาษีได้สะดวก เพื่อให้รัฐบาลได้ทำโครงการต่อไป เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ ถ้ารู้จัก สามัคคี รู้เสียสละ คือการได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...”

๑๗ . การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำรัสเพื่อแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุดดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขั้นต่อไป...”

๑๘. พออยู่ พอกิน

การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิตได้เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศไทยได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง จึงทรงสามารถเข้าใจพระราชทุกข์ในสภาพปัญหาได้อย่างลึกซึ้งว่า มีเหตุผลมากมายที่ทำให้ราษฎรตกอยู่ในวงจรแห่งทุกข์เข็ญ จากนั้นได้พระราชทานความช่วยเหลือให้พสกนิกร มีความกินดีอยู่ดี มีชีวิตอยู่ในขั้น “พออยู่พอกิน” ก่อนแล้วจึงขยับขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

การดำเนินชีวิตให้พออยู่พอกินนั้น ต้องมีทรัพยากรให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ หากขาดแคลนจะทำให้ไม่เพียงพอ อดอยาก ไม่มั่นคงในชีวิต จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทุกวันแต่ทรัพยากรลดลงทุกที ภาวะขาดแคลนย่อมเกิดขึ้น ทรงแก้ไขปัญหาด้านเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติทรงฟื้นฟูและรักษาความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไปเพื่อสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้น เพราะเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์

ในการพัฒนานั้น หากมองในภาพรวมของประเทศมีใช้งานเล็กน้อยแต่ต้องใช้ความคิดและกำลังของคนทั้งชาติ จึงจะบรรลุผลสำเร็จ ด้วยพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทำให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ว่าแนวพระราชดำริในพระองค์นั้น “เรียบง่าย ปฏิบัติได้ผล” เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าโครงการดี ในไม่ช้า ประชาชนก็ได้กำไร จะได้ผล ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ไป...”

นอกจากนั้น พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันพุธที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้ำสมัย ว่าเมืองไทยเซย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่สมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐาน ตั้งปณิธาน ในทางที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวด...ที่สุดก็คือประโยชน์ร่วมกัน คือ ความพอมีพอกิน พออยู่พอดูแลของประเทศชาติ...”

๑๙. เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้ กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้พระราชทานไว้ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๒๐. ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำรัส เรื่องความซื่อสัตย์ สุจริตจริงใจต่อกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา เพราะเห็นว่าหากคนไทยทุกคนได้ร่วมมือกันช่วยชาติ พัฒนาชาติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตจริงใจต่อกันแล้ว ประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ดังพระราชดำรัสดังนี้

“...คนที่ไม่มีคุณสุจริต คนที่ไม่มี ความมั่นคง ชอบแต่มีกำไรไม่มีวันจะสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...”

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒

“...ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้มีความรู้มากแต่ไม่มีความสุจริตไม่มีความบริสุทธิ์ใจ...”

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๓

“...ผู้ว่า CEO ต้องเป็นคนี่สุจริต ทุจริตไม่ได้ ถ้าทุจริตแม้แต่นิดเดียวก็ขอแข่งให้มีอันเป็นไป ...”

“...ข้าราชการหรือประชาชนมีการทุจริต ถ้ามีทุจริตแล้วบ้านเมืองพัง ที่เมืองไทยพังมาเพราะมีทุจริต...”

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๔๖

๒๑. ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญและทรงมีความสุขทุกคราที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคยมีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งความว่า

“...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกันในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

๒๒. ความเพียร

จากพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” เป็นพระราชนิพนธ์ที่พระองค์ทรงใช้เวลาค่อนข้างนานในการคิดประดิษฐ์ ทำให้เข้าใจง่าย และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน อีกทั้งภาพประกอบและคติธรรมต่างๆ ได้ส่งเสริมให้หนังสือเล่มนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ที่หากคนไทยน้อมรับมาศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติตามรอยพระมหาชนก กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่ง ก็ยังว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายก็จะตกเป็นอาหาร ปู ปลา และไม่ได้พบกับท้าวทศมาศที่ช่วยเหลือน้ำให้จมน้ำไป เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงริเริ่มทำโครงการต่างๆ ในระยะแรก ที่ไม่มีความพร้อมในการทำงานมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็ได้ท้อพระราชหฤทัยมุ่งมั่นพัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุข

๒๓. รู้ รัก สามัคคี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสในเรื่อง “รู้ รัก สามัคคี” มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคำสามคำ ที่มีค่าและมีความหมายลึกซึ้ง พร้อมทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย

รู้ : การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก : คือความรัก เมื่อเรารู้ครบถ้วนกระบวนความแล้ว จะต้องมีความรักการพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้นๆ

สามัคคี : การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่า เราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กรเป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

จะเห็นได้ว่า หลักการทรงงาน คือ ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำตามลำดับขั้นตอน มีวิธีคิดแบบองค์รวม ทำให้ง่าย ไม่ยึดติดตำรา แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ระเบิดจากข้างใน คือ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน

ประหยัดเรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการดำเนินงาน ความเพียร ปลูกป่าในใจคน คือ ให้ประชาชนมีสำนึกเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ส่วนรวมชาติพันธุ์ คือ กำไร หมายความว่า การเสียคือการได้ การให้และการเสียสละเป็นการกระทำอันก่อให้เกิดผลกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร บริการรวมที่จุดเดียว ทำงานอย่างมีความสุข และสุดท้ายแต่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน คือ รู้ รัก สามัคคี รู้ คือ รู้ปัจจัยทั้งหมด รู้ปัญหา รู้วิธีการแก้ปัญหา รัก คือ รักที่จะลงมือปฏิบัติสามัคคี คือ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานให้สำเร็จลุล่วง

หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ รวบรวมโดย สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทุกคนสามารถนำหลักการนี้มาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับปัญหาได้ นับเป็นความสะดวกในการหยิบมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและประเทศชาติได้อย่างดี

แนวทางการเรียนรู้หลักการทรงงานจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้ทรงงานเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีของเหล่าพสกนิกร มีอยู่อย่างมากมาย เป็นเวลายาวนานกว่าพระมหากษัตริย์องค์ใด ใน ราชวงศ์จักรี การนำพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ทรงประกอบขึ้น เพื่ออธิบายให้เห็นเป็นภาพที่ชัดเจน สามารถดำเนินการได้ในมิติต่างๆ ดังนี้

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นได้รับการริเริ่มขึ้นตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติได้ไม่นาน โดยงานสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่จะเป็นพระราชดำริด้านการ แพทย์ที่พระราชทาน ความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าในระยะแรกนั้นโครงการอัน เนื่องมาจาก พระราชดำริ มีลักษณะการดำเนินการศึกษาค้นคว้าและทดลองเป็นการส่วนพระองค์ เพื่อเตรียมพระองค์ด้านข้อมูลและความรู้ที่จะทรงนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ ปัญหาและเผยแพร่ วิชาการสู่เกษตรกร โดยเริ่มโครงการจากในเขตพื้นที่รอบๆ ที่ประทับในส่วนภูมิภาคก่อน จากนั้นจึง ขยายขอบเขตออกไปสู่พื้นที่เกษตรกรรมที่กว้างขึ้น ภายใต้หลักการทำงานที่สำคัญคือ โครงการฯ ต้อง สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่ได้อย่างรีบด่วนและมี ผลในระยะยาว โดยที่ การพัฒนานั้นต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอนตามความจำเป็นและประหยัด ผู้ที่ได้รับประโยชน์คือ ประชาชนที่สามารถ "พึ่งพาตนเองได้" ในที่สุด ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ แหล่งน้ำ และการประกอบอาชีพ ก่อนที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูล จริงจากประชาชนและเจ้าหน้าที่ประจำท้องถิ่น แล้วจึงทรงวางแผนพัฒนาและพระราชทาน ข้อเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระ ราชดำรินี้ในโครงการต่างๆ โดยพระองค์เสด็จฯ ร่วมทรง งานกับหน่วยงานของรัฐทุกฝ่าย ทั้งพลเรือน ตำรวจ ทหาร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างจริงจัง ซึ่งแต่ ละโครงการมีกำหนดเวลาในการปฏิบัติการให้เสร็จสิ้นในระยะเวลาอันสั้น หากเป็นโครงการระยะยาว จะมีเวลาดำเนินงานตั้งแต่ ๕ ปีขึ้นไป

ลักษณะโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการพระราชดำรินี้ในระยะแรกๆ นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑.โครงการที่มีลักษณะศึกษา ค้นคว้า ทดลองเป็นการส่วนพระองค์ โครงการดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการเตรียมพระองค์ในด้านข้อมูลและความรอบรู้ที่จะทรงนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและเผยแพร่แก่เกษตรกร รวมทั้งเป็นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นด้วย

๒.โครงการที่มีลักษณะเริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาหลักของเกษตรกร เนื่องจากเกษตรกรประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรม มากขึ้นทุกขณะซึ่งในขณะที่พระองค์ทรงมีโครงการทดลองและเรียนรู้ไปด้วยกัน จะทรงเริ่มก้าวเข้าสู่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหของเกษตรกรอย่างแท้จริง ระยะแรกโครงการยังจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะบริเวณรอบๆ ที่ประทับในส่วนภูมิภาค รูปแบบของการพัฒนาแก้ปัญหา คือ การพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development) หลังจากนั้นโครงการในลักษณะนี้ค่อยๆ ขยายขอบเขตออกไปสู่สังคมเกษตรกรในพื้นที่ที่กว้างขึ้น

จากการศึกษาข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีอยู่มากมายหลายสาขา หลายประเภท ในระยะแรก มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังนี้

๑.โครงการตามพระราชประสงค์

หมายถึง โครงการซึ่งทรงศึกษาทดลองปฏิบัติเป็นส่วนพระองค์ ทรงศึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีการทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนาและส่งเสริมแก้ไขตัดแปลงวิธีการเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐานและนอกพระราชฐาน ซึ่งต้องทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินการทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี ต่อมาเมื่อทรงแนพระราชทัยว่าโครงการนั้นๆ ได้ผลดี เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลเข้ามารับงานต่อภายหลัง

๒. โครงการหลวง

พระองค์ทรงเจازงดำเนินการพัฒนาและบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขาในภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่มล่าง ด้วยเหตุผลที่พื้นที่เหล่านี้เป็นเขตแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาสพัฒนาชาวเขาชาวดอยให้อยู่ดีกินดี ให้เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน อาวุธยุทโธปกรณ์นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่าย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค รวมคุณค่าผลผลิตแล้วให้ได้คุณค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั้งๆ ที่งานของโครงการนี้กินเวลายาวนานกว่าจะเกิดผลได้ ต้องใช้เวลานานนับสิบปี การดำเนินงานจะยากลำบากสักเพียงใดมิได้ทรงท้อถอย การพัฒนาค่อยๆ ได้ผลดีขึ้นๆ ชาวเขาชาวดอยจึงมีความจงรักภักดี เรียกพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

๓. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์

หมายถึง โครงการที่พระองค์ได้พระราชทานข้อเสนอนั้นและแนวทางพระราชดำริให้เอกชนไปดำเนินการ ด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงาน พร้อมทั้งการติดตามผลงานให้ต่อเนื่อง โดยภาคเอกชน เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดและดำเนินงานตามพระราชดำริ โครงการพจนานุกรมโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นต้น

๔. โครงการตามพระราชดำริ

โครงการประเภทนี้เป็นโครงการที่ทรงวางแผนพัฒนา ทรงเสนอนั้นให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามแนวพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จฯ ร่วมทรงงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร โครงการตามพระราชดำรินี้ในปัจจุบันเรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” มีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันมีลักษณะที่เป็นโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาสั้น และระยะเวลายาวที่มากกว่า ๕ ปี ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นงานด้านวิชาการ เช่น โครงการเพื่อการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง หรือโครงการที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เป็นต้น

ประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้แบ่งประเภทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ออกเป็น ๘ ประเภท (จดจารพระมหากฤษฎา พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อปวงประชาร่มเย็น, ๒๕๕๕: ๒๘๒)

๑. โครงการการเกษตร
๒. โครงการสิ่งแวดล้อม
๓. โครงการสาธารณสุข
๔. โครงการส่งเสริมอาชีพ
๕. โครงการการพัฒนาแหล่งน้ำ
๖. โครงการการคมนาคม / การสื่อสาร
๗. โครงการสวัสดิการสังคม / การศึกษา
๘. โครงการแบบบูรณาการอื่น ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้สรุปจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๙๕-๒๕๖๐ (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน ๒๕๖๐) มีจำนวน ๔,๗๔๑ โครงการ / กิจกรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้ ตารางที่ ๒.๑ จำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปี ๒๔๙๕-๒๕๖๐

ภาค	จำนวนโครงการ / กิจกรรม
-----	------------------------

กลาง	๗๙๘ โครงการ / กิจกรรม
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑,๒๐๖ โครงการ / กิจกรรม
เหนือ	๑,๘๓๘ โครงการ / กิจกรรม
ใต้	๙๔๐ โครงการ / กิจกรรม
ไม่ระบุภาค	๒๘ โครงการ / กิจกรรม
รวม	๔,๘๑๐ โครงการ / กิจกรรม

ที่มา : (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๖๓)

ทั้งนี้ สามารถจัดแบ่งออกเป็นประเภทของการโครงการได้ ๘ ประเภท คือ

ตารางที่ ๒.๒ ประเภทโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปี ๒๕๙๕-๒๕๖๐

ประเภทโครงการ	จำนวนโครงการ / กิจกรรม
๑. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	๓,๓๓๖ โครงการ / กิจกรรม
๒. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร	๑๓๙ โครงการ / กิจกรรม
๓. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	๑๘๘ โครงการ / กิจกรรม
๔. โครงการพัฒนาด้านส่งเสริมอาชีพ	๓๔๖ โครงการ / กิจกรรม
๕. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข	๕๘ โครงการ / กิจกรรม
๖. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร	๘๔ โครงการ / กิจกรรม
๗. สวัสดิการสังคม/การศึกษา	๔๐๒ โครงการ / กิจกรรม
๘. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ/อื่นๆ	๒๕๗ โครงการ / กิจกรรม

ที่มา : (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๖๓)

เนื่องจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บางโครงการมีกิจกรรมเดียว ดำเนินการแล้วเสร็จภายในปีเดียว บางโครงการมีหลายกิจกรรมและดำเนินการต่อเนื่องในปีต่อไป ดังนั้นหน่วยนับของโครงการจึงเป็น โครงการ / กิจกรรม

๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเปรียบเสมือนแหล่งเรียนพระราชทาน ที่จะเป็น แนวทางและตัวอย่างของผลสำเร็จให้แก่พื้นที่อื่นๆโดยรอบให้เข้ามา ศึกษาหาความรู้ ซึ่งแนวทางนั้น จะต้องเป็นสิ่งที่ประชาชนทำตามตัวอย่างได้โดยง่าย มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และจะต้องไม่เกินกำลังความสามารถ

ในการลงทุนด้วย โดยแต่ละแห่งมีผลสำเร็จแตกต่างกันไปตามจุดเน้นการพัฒนาและความแตกต่างของสภาพพื้นที่ ดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี
๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี
๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร
๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นเสมอว่า การสอนควรยึดรากฐานเดิมของสังคมไทยไว้ ไม่ควรคัดลอกจากต่างประเทศมากเกินไป แต่อาจนำหลักการมาเปรียบเทียบได้ เพราะไม่เช่นนั้นจะทำให้ขาดความเป็นตัวของตัวเอง และที่ผ่านมามีพระองค์พระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าสนใจศึกษาโครงการฯ ที่พระองค์พระราชทานจะได้รับความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายสำหรับการใช้ชีวิตของประชาชนในปัจจุบันท่ามกลางกระแส “บริโภคนิยม” ซึ่งมี “กิเลส” เป็นตัวกระตุ้น

การมีพระราชดำริจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีครบทุกภาคของประเทศ อันเป็นการนำตัวอย่างของการแก้ไขปัญหาตามหลักภูมิสังคม นับว่าเป็นแนวพระราชดำริที่จะสร้างคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาดูงาน เพื่อนำเอาสรรพสิ่งความรู้ที่พระองค์ได้ทรงดำเนินการไว้ในส่วนของวิธีการแก้ปัญหา รายละเอียดการดำเนินงาน การใช้ประโยชน์ จากหลักการที่ได้พระราชทานไว้ รวมถึงการนำผลการวิจัยมาใช้ประโยชน์ โดยใช้ร่วมกับแนวทางตามภูมิสังคม เพื่อคนรุ่นต่อไป สามารถนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ตามลักษณะปัญหาที่อาจมีขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้โดยแท้จริง

๖. มุลินธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ และสถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ พัฒนาต่อเนื่องมาจากโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๕๑ ในเวลานั้น โครงการปิดทองหลังพระฯ มีพันธกิจตามมติคณะรัฐมนตรี คือ เพื่อฉลองพระชนมายุครบ ๘๐ และ ๘๔ พรรษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ประชาชนสามารถเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ตรงจากแนวทางโครงการพระราชดำริและน้อมนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมการเรียนรู้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่และส่งเสริมอาชีพประชาชน รวมทั้งส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมไทย ในการดำเนินภารกิจของโครงการปิดทองหลังพระฯ เพื่อสืบสานแนวพระราชดำริ ให้ขยายผลสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนั้น กลับมีข้อจำกัดการที่เป็นหน่วยงานย่อยในสำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (องค์การมหาชน) ดังนั้น เพื่อให้มีหน่วยงานเฉพาะรองรับภารกิจสืบสานแนวพระราชดำริให้ขยายผลสู่ชุมชนได้

อย่างกว้างขวาง คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๒ เห็นชอบให้สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ดำเนินการจัดตั้ง "มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ" และ "สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ" ทั้งนี้ได้มีการจดทะเบียนจัดตั้งมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๓

ขั้นตอนการทรงงานตามศาสตร์พระราชา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงศึกษาข้อมูลต่างๆ เป็นขั้นเป็นตอนอย่างละเอียดก่อนทุกครั้งในการจัดวางแผนโครงการใดโครงการหนึ่ง ก่อนจะมีพระราชดำรินั้น ขั้นตอนต่างๆ พอจะกล่าวได้ ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาข้อมูล

ก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินยังพื้นที่ใดๆ นั้น จะทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสารและแผนที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพื่อให้ทราบถึงสภาพในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างละเอียดก่อนเสมอ

๒. การหาข้อมูลในพื้นที่

เมื่อเสด็จฯ ถึงพื้นที่นั้นๆ จะทรงหาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลล่าสุด อาทิเช่น

๒.๑ ทรงสำรวจพื้นที่เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพื้นที่จริงที่คาดว่าจะดำเนินการพัฒนาได้

๒.๒ ทรงสอบถามเจ้าหน้าที่ เมื่อทรงศึกษาจากข้อมูลเอกสาร และทรงได้ข้อมูลจากพื้นที่จริงแล้วจะทรงปรึกษากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ถึงความเหมาะสม ความเป็นไปได้อีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งคัดำนวณวิเคราะห์ทันที ด้วยว่าเมื่อดำเนินการแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไร และคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่เพียงใด อย่างไรก็ตามแล้ว จึงพระราชทานพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาในชั้นรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไป

๓. การศึกษาข้อมูลและการจัดทำโครงการ

เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องได้รับพระราชทานพระราชดำริแล้ว จะไปศึกษาข้อมูลรายละเอียดต่างๆ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อประกอบการจัดทำโครงการให้เป็นไปตามแนวทางพระราชดำริที่ได้พระราชทานไว้อย่างไรก็ตาม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้มีพระราชดำริอยู่เสมอว่า พระราชดำริของพระองค์เป็นเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น เมื่อรัฐบาลได้ทราบแล้ว ควรไปพิจารณาวิเคราะห์ถ่วงถองตามหลักวิชาการก่อน เมื่อมีความเป็นไปได้และมีประโยชน์คุ้มค่าและเห็นควรทำ เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาตัดสินใจเองและในกรณีที่วิเคราะห์พิจารณาแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมสามารถล้มเลิกได้

๔. การดำเนินงานตามโครงการ

เมื่อจัดทำโครงการเสร็จเรียบร้อยแล้ว และผ่านการพิจารณาจากหน่วยเหนือตามลำดับขั้นตอน จนถึงการอนุมัติโครงการและงบประมาณแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานและประสานแผนต่าง ๆ ให้แต่ละหน่วยงานได้ ดำเนินการสนับสนุนสอดคล้องกัน และ/หรืออาจจัดตั้งองค์กรกลางที่ประกอบด้วยแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ควบคุมดูแลให้การดำเนินการต่างเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ

๕. การติดตามผลงาน

ในการติดตามผลงานการดำเนินงานนั้น แต่ละหน่วยงานรวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อมีการติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ แต่ที่สำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ จะเสด็จฯ กลับไปยังโครงการนั้นด้วยทุกครั้ง เมื่อมีโอกาสเพื่อทอดพระเนตรความก้าวหน้าและติดตามผลงานต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในกรณีที่เกิดมีปัญหาอุปสรรคใดๆ จะทรงชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไป ซึ่งการนำหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานได้ มี ๖ ประการ ดังนี้

๕.๑ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้สามารถอยู่ร่วมกับคนในหน่วยงานได้อย่างมีความสุข

๕.๒ ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ลดความฟุ่มเฟือย รู้จักคำว่า “พอ” โดยไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น

๕.๓ มีความสุขและความพอใจกับงานที่ปฏิบัติกับชีวิตที่พอเพียง ยึดทางสายกลางในการดำเนินชีวิต

๕.๔ พยายามใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานและชีวิตประจำวันอย่างประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

๕.๕ ควรมีการวางแผนการทำงานประจำวันให้ดี โดยพิจารณาถึงงานที่ค้างจากวันก่อน งานที่ยังไม่เสร็จในวันนี้ และงานที่ต้องทำในวันต่อไป โดยให้มีการเขียนรายการของงานที่ต้องปฏิบัติลงในแผ่นกระดาษหรือสมุดบันทึกประจำวัน ทั้งนี้ควรระบุให้ชัดเจน ว่ามีงานอะไรบ้างที่ต้องทำให้วันนั้น ๆ

๕.๖ ควรมีการบริหารเวลาโดยจัดลำดับความสำคัญของงาน ซึ่งในแต่ละวันมีงานหลายอย่าง ดังนั้น ควรจัดลำดับความสำคัญของงานว่าจะทำอะไร ก่อน - หลัง เพื่อให้มีความเหมาะสมกับเวลา

กรณีศึกษาหลักการทรงงาน “ขาดทุน คือกำไร”

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา ไทยเราได้เปลี่ยนรูปแบบการก่อสร้างเป็นแบบใหม่ โดยใช้ปูนซีเมนต์เป็นหลัก จากเดิมที่ใช้ไม้และ “ปูนสอ” ทำจากดินขาวผสมกับกาวที่เคี้ยวจากหนังวัวและน้ำอ้อยในงานฉาบ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในการก่อสร้างโบสถ์และวิหาร เมื่อหันไปใช้ปูนซีเมนต์ ซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันในตะวันตกตั้งแต่ยุคอียิปต์ กรีก และโรมันแล้ว มีคุณสมบัติยึดหิน กรวด ทราย ให้แข็งติดเป็น

เนื้อเดียวกัน และสามารถหล่อเป็นรูปแบบต่างๆได้ตามต้องการ จึงต้องสั่งซื้อปูนซีเมนต์จากต่างประเทศเข้ามา โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีการก่อสร้างอาคาร และสะพาน เป็นจำนวนมาก

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะให้ความเจริญด้านการก่อสร้างของประเทศชาติก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง โดยผลิตปูนซีเมนต์ขึ้นใช้เอง ลดการนำเข้าจากต่างประเทศ และเป็นแบบอย่างให้คนไทยรู้จักการทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จึงทรงให้กำเนิดบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๕๖ จัดทะเบียนเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๕๖ ด้วยเงินทุน ๑ ล้านบาท โดยมีพระคลังข้างที่ หรือสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในปัจจุบัน เป็นผู้เริ่มต้นด้วยการถือหุ้น ๕๕ เปอร์เซ็นต์ และให้เอกชนเข้าร่วมสมทบ กำหนดให้ชาวต่างชาติถือหุ้นได้ไม่เกิน ๒๕ เปอร์เซ็นต์ บริษัทได้เลือกทำเลที่ตั้งโรงงานขึ้นที่ตำบลบางซื่อ ติดกับสถานีรถไฟ เพื่อการขนส่งทางบก และติดกับคลองเปรมประชากร เพื่อการขนส่งทางน้ำ เริ่มผลิตปูนซีเมนต์ออกสู่ตลาดได้ในปี ๒๔๕๘

บริษัทปูนซีเมนต์ไทยเป็นกำลังสำคัญในงานก่อสร้างของประเทศ จนต้องขยายกำลังผลิตด้วยการตั้งโรงงานขึ้นในภูมิภาคอีกหลายแห่ง เช่นที่ ท่าหลวง เขาวง และแก่งคอย สระบุรี กับที่ทุ่งสง นครศรีธรรมราช และลำปาง นอกจากเพียงพอกับการใช้ในประเทศแล้ว ปัจจุบันยังส่งไปขายในต่างประเทศอีกด้วย และเป็นผู้ผลิตปูนซีเมนต์ที่มีกำลังผลิตสูงสุดในภูมิภาคอาเซียน

ปัจจุบัน โรงงานปูนซีเมนต์ที่บางซื่อ ที่มีปล่องเตาปูนเป็นสัญลักษณ์ และทำให้ย่านนั้นมีชื่อว่า “เตาปูน” ได้ปิดตำนานไปแล้ว ไม่มีการผลิต คงเป็นเพียงที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของ บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) และ “เครื่องซีเมนต์ไทย” ผู้ประกอบ ๓ ธุรกิจหลัก คือซีเมนต์และผลิตภัณฑ์ก่อสร้าง ธุรกิจเคมีคอลล์ และธุรกิจแพคเกจจิ้ง มีพนักงานทั้งในไทยและในต่างประเทศ จำนวน ๕๑,๑๒๐ คน

สัญลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดของโรงงานปูนซีเมนต์บางซื่อ ก็คือปล่องหม้อเผา ซึ่งเคยมีทั้งหมดถึง ๖ ปล่อง แต่ละปล่องมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๖ เมตร มีความสูง ๗๘ เมตร เท่ากันทุกปล่อง ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยแล้ว ปล่องที่ ๑ ซึ่งอยู่ใกล้สถานีรถไฟบางซื่อมากที่สุด ถูกลูกหลงจากระเบิดถล่มในสงครามโลกครั้งที่ ๒ จากนั้นแต่ละปล่องก็ถูกทุบด้วยความเจริญของท้องถิ่น จนปล่องสุดท้ายต้องจากในปี ๒๕๕๘ มานี้เอง ก่อนที่ย่านบางซื่อจะเป็นชุมทางขนส่งทางบกใหญ่ที่สุดของอาเซียน

ตำนานที่น่าตื่นตาตื่นใจของโรงงานปูนซีเมนต์แห่งนี้ยังมีอีกเรื่อง ใครจะเชื่อว่าครั้งหนึ่งเราต้องปิดไฟแอบผลิตปูนซีเมนต์กันในความมืด ทั้งยังต้องรีบทำลายหลักฐานจนถึงความร้อนของเตาเผาและปล่องให้เย็นสนิทเหมือนไม่มีการใช้ เพราะตอนระหว่างสงคราม ญี่ปุ่นที่เข้ามาป่วนเป็ยในเมืองไทย อ้างว่าจะขอเดินทัพผ่านไปตีพม่าและมลายูของอังกฤษ ต้องการซีเมนต์ไปใช้ในการทหาร เราเองก็จำเป็นต้องใช้ในการก่อสร้าง จึงยอมแบ่งให้ญี่ปุ่นไปด้วยความเกรงใจแค่ ๑ ใน ๗ จากที่ผลิตได้เท่านั้น โดยบอกว่าผลิตได้เพียงแค่นี้เอง นอกนั้นจึงต้องแอบผลิตในเวลากลางคืน และต้องปิดไฟให้มีมืดเหมือนไม่มีการทำงาน ไม่ให้ญี่ปุ่นรู้ ทั้งไม่ให้เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นแสงไฟด้วย แม้ญี่ปุ่นจะไม่ค่อยเชื่อมาตรวจดูอยู่เสมอ แต่เราก็ทำกันอย่างรอบคอบและอุตสาหกรรมผ่านจุดน่าหวาดเสียวนั้นมาได้

นี่คือสิ่งที่น่าภูมิใจของคนไทย นอกจากอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ของเราจะเป็นกำลังสำคัญในงานก่อสร้างของประเทศ จนมีตึกระฟ้า ถนนและสะพานอยู่ทั่วไปแล้ว ยังมีส่วนช่วยประเทศรอบด้านในภูมิภาคนี้ที่พึ่งพาปูนซีเมนต์ของเราด้วย

สิ่งที่น่าภูมิใจของคนไทยอีกเรื่องหนึ่งเกิดขึ้นในปี ๒๕๕๒ ถึงวันนี้จึงได้เห็นชัดว่าเป็น “ของขวัญจากฟ้าสู่พสกนิกรชาวไทย” เมื่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงห่วงใยเรื่องสุขภาพของประชาชน ทรงเห็นว่าการเตรียมพร้อมในการรับมือกับโรคภัยไข้เจ็บหรือโรคระบาด เป็นเรื่องสำคัญของการอยู่ดีมีสุขของประชาชน และความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ

ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง บริษัทสยามไบโอไซเอนซ์ จำกัด ผลิตยาชีววัตถุขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย เพื่อสร้างความมั่นคงให้ระบบสาธารณสุขของประเทศอย่างยั่งยืน ลดการพึ่งพาจากต่างประเทศ และพึ่งพาตัวเองได้ในยามวิกฤติ โดยทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ถือหุ้น ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ด้วยทุนจดทะเบียน ๕,๐๐๐ ล้านบาท ประกอบด้วย ๒ บริษัทหลัก คือ บริษัท สยามไบโอไซเอนซ์ จำกัด ดำเนินการทางด้านวิจัย พัฒนา และผลิตยา พร้อมเครื่องมือแพทย์และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพต่างๆ กับ บริษัท เอเพ็กซ์เซลล์ จำกัด ตั้งขึ้นในปี ๒๕๕๓ เพื่อดำเนินการทางการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ในปี ๒๕๖๐ เครือสยามไบโอไซเอนซ์ ยังได้ตั้งบริษัทลูกขึ้นอีก ๒ บริษัทเพื่อขยายธุรกิจ คือ บริษัท เอปินิส จำกัด เพื่อวิจัย พัฒนา ผลิต และส่งออกยาชีววัตถุ เน้นยารักษาโรคมะเร็ง โลหิตจาง และภูมิแพ้ตนเอง เช่น ไซซ็อกเสบรมาตอยด์ สะกัดเงิน เป็นต้น โดยร่วมทุนกับบริษัท CIMMAB รัฐวิสาหกิจยาอันดับหนึ่งของคิวบา และบริษัท อินโนไบโอคอสเมต จำกัด เพื่อผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง ชิวเวสสำอาง ซึ่งเป็นนวัตกรรมจากงานวิจัยและพัฒนาของเครือสยามไบโอไซเอนซ์

ธุรกิจประเภทนี้นับว่าเป็นงานใหม่ประเทศไทยที่เราๆยังไม่มีพื้นฐานมาก่อน อีกทั้งยังเป็นธุรกิจที่หวังกำไรได้ยาก โดยเฉพาะในระยะเริ่มต้นที่ต้องฝึกคนของเราขึ้น อีกทั้ง ”ค่าเล่าเรียน” ในเรื่องนี้ก็ค่อนข้างสูง ทำให้บริษัท สยามไบโอไซเอนซ์ จำกัด ต้องแบกรับการขาดทุนปีละหลายสิบล้านมาหลายปีอย่างไม่ผิดคาด ซึ่งไม่มีเอกชนรายใดสามารถจะทำธุรกิจแบบนี้ได้ แต่ก็ตรงตามพระราชปณิธานที่ว่า “ขาดทุน คือกำไร” ทำให้เรามีความพร้อมที่จะรับสถานการณ์วิกฤติได้ในวันหนึ่ง ซึ่งวันนั้นก็จะเป็กำไรของประเทศชาติ

หลังจากที่บริษัท สยามไบโอไซเอนซ์ จำกัด ได้แบกรับการขาดทุนมาหลายปี วันนั้นก็ให้เห็นผลกำไรแล้ว เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ และมีการคิดค้นวัคซีนป้องกันสำเร็จ ซึ่งสามารถช่วยชีวิตคนได้มาก

บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทในพระปรมาภิไธยเช่นเดียวกับบริษัทสยามไบโอไซเอนซ์ และมีความสัมพันธ์ในการวิจัยนวัตกรรมเทคโนโลยีกับมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ดมาเป็นระยะเวลากว่า ๑๐ ปี จึงสอบถามไปยังมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นผู้คิดค้นวิจัยวัคซีนต้านโรคโควิด ๑๙ ได้ทางมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด ชี้แจงว่า หากสนใจเรื่องดังกล่าวจะต้องประสานงานผ่านแอสตราเซนเนกา บริษัทผู้ผลิตชีวภัณฑ์ชั้นนำสัญชาติอังกฤษ-สวีเดน ซึ่งรับหน้าที่การผลิตไปจากมหาวิทยาลัย และจากการประสานของผู้ที่รู้ฝีมือกันมานาน อีกทั้งสยามไบโอไซเอนซ์ก็มีเครื่องจักรที่เป็นเทคโนโลยีขั้นสูงสำหรับผลิตยารักษาโรคมะเร็งและโรคแพ้ภูมิคุ้มกันตัวเองอยู่แล้ว ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ผลิตวัคซีนต้านโควิด ๑๙ ได้ บริษัทแอสตราเซนเนกาจึงยอมถ่ายโอนเทคโนโลยีรวมทั้งแผนการแจกจ่าย

วัคซีนต้านโควิด ๑๙ ที่พัฒนาโดยมหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด ให้แก่บริษัทสยามไบโอไซเอนซ์ จำกัด เป็นผู้ผลิตวัคซีนต้านโควิด ๑๙ แจกจ่ายในประเทศไทยและส่งออกไปยังประเทศต่างๆในภูมิภาคนี้ โดยยึดนโยบาย “no profit, no loss” “ไม่กำไร ไม่ขาดทุน” ในช่วงระบาดนี้ ซึ่งเป็นนโยบายเดียวกับแอสตราเซนเนกา

และวันนี้ วัคซีนต้านโควิด ๑๙ คุณภาพสูง made in Thailand ก็ถึงมือกระทรวงสาธารณสุขของไทยแล้ว จึงเป็นดังของขวัญจากฟ้า ที่ทรงมอบให้แก่ปวงชนชาวไทยเพื่อความปลอดภัยของชีวิต ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกล และทรงมุ่งที่จะดูแลทุกข์สุขของประชาชน ของขวัญจากฟ้าในวันนี้ จึงเกิดจากพระราชปณิธานเมื่อปี ๒๕๕๒ นั่นเอง (โรม บุนนาค, ๒๕๖๔)

บทสรุป

ในการพัฒนาประเทศ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ในการทรงงานเพื่อพสกนิกรของพระองค์ ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติพระองค์ทรงมีหลักการทรงงานดังนี้ คือ ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำตามลำดับขั้นตอน มีวิธีคิดแบบองค์รวม ทำให้ง่าย ไม่ยึดติดตำรา แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ระเบิดจากข้างใน คือ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน ประหยัด เรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการดำเนินงาน ความเพียร ปลูกป่าในใจคน คือ ให้ประชาชนมีสำนึกเรื่องการ

อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ส่วนรวม ขาดทุน คือ กำไร หมายความว่า การเสีย คือ การได้ การให้และการเสียสละเป็นการกระทำอันก่อให้เกิดผลกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร บริการรวมที่จุดเดียว ทำงานอย่างมีความสุข และสุดท้ายแต่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน คือ รู้ รัก สามัคคี รู้ คือ รู้ปัจจัยทั้งหมด รู้ปัญหา รู้วิธีการแก้ปัญหา รัก คือ รักที่จะลงมือปฏิบัติสามัคคี คือ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานให้สำเร็จลุล่วง อันเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและภาคส่วนต่างๆ จะได้น้อมนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและองค์กร เพื่อนำพาประเทศชาติก้าวหน้าต่อไปในวิถีที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนตลอดไป

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. จงอธิบายความสำคัญของการเรียนรู้หลักการทรงงาน
๒. แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “หลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ” คืออะไร มีอะไรบ้าง
๓. จงอธิบายหลักการทำงาน “ภูมิสังคม” มีลักษณะอย่างไร
๔. จงอธิบายหลักการทำงาน “รู้ รัก สามัคคี” มีลักษณะอย่างไร
๕. จงอธิบายหลักการทำงาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มีลักษณะอย่างไร
๖. จงอธิบายหลักการทำงาน “ประโยชน์ส่วนรวม” มีลักษณะอย่างไร
๗. จงอธิบายหลักการทำงาน “ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ” มีลักษณะอย่างไร
๘. จงอธิบายหลักการทำงาน “บวร” ๓ ประสานเพื่อประโยชน์เกิดแก่ทุกฝ่าย มีลักษณะอย่างไร
๙. จงอธิบายแนวคิด “ขาดทุน คือ กำไร” มีลักษณะอย่างไร
๑๐. จงอธิบายขั้นตอนการทรงงานตามศาสตร์พระราชา ประกอบด้วยอะไรบ้าง

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๓ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

๑. ความหมายหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. ความเป็นมาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๓. ความสำคัญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. พระบรมราโชวาทเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๕. องค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๖. แนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง
๗. การน้อมนำหลัก“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่การปฏิบัติ
๘. บทสรุป
๙. คำถามทบทวน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถกระทำในสิ่งต่อไปนี้ได้

๑. อธิบายความหมายและความเป็นมาของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างถูกต้อง
๒. อธิบายความสำคัญและองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างถูกต้อง
๓. อธิบายแนวทางในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติได้
๔. สามารถน้อมนำหลัก“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่การปฏิบัติ ได้อย่างเหมาะสม

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑. วิธีสอน

- ๑.๑ การถามตอบ เพื่อประเมินความรู้เดิม
- ๑.๒ การระดมสมอง
- ๑.๓ การบรรยายสไลด์จากไฟล์ power point ประกอบการสอน
- ๑.๔ ร่วมอภิปรายเนื้อหา และทำแบบฝึกหัดในชั้นเรียน
- ๑.๕ มอบหมายคำถามทบทวนเป็นการบ้าน

๒. กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา สอบถามนักศึกษาเพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ให้อาจารย์ได้ทราบปัญหาของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๒.๒ การอภิปรายร่วมกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์นำนักศึกษาระดมสมองและให้ร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียน เกี่ยวกับเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๓ การแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทำงานสืบค้นความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียงเป็นเอกสารและนำเสนอในชั้นเรียน

๒.๔ การบรรยายและถามตอบปัญหา ให้นักศึกษาอ่านเอกสารคำสอนล่วงหน้าก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ในชั้นเรียน ซึ่งจะเน้นประเด็นที่นักศึกษาอ่านไม่เข้าใจ หรือสิ่งที่จำเป็นต้องยึดถือเป็นหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้

สื่อการเรียนการสอน

๑. สไลด์ Power point ประกอบการสอน บทที่ ๓
๒. VDO ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๓. เอกสาร หนังสือ และตำราเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น
 - เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร (๒๕๔๙)
 - ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๒๕๕๐)
 - ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย (๒๕๕๐)
 - คำพอสอน ประมวลพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (๒๕๕๑)

- จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ (๒๕๕๑)
- จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ...กว่า ๑ ทศวรรษ (๒๕๕๕)

การวัดผลและการประเมินผล

๑. สังเกตจากความสนใจของผู้เรียน การซักถาม การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
๒. ประเมินการอภิปราย การทำกิจกรรมในชั้นเรียน
๓. คะแนนจากการทำแบบฝึกหัด

บทที่ ๓

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการทรงงานที่สำคัญประการหนึ่งในบรรดาหลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ ดังที่กล่าวมาในบทก่อนหน้า ซึ่งเป็นที่มาของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานให้กับปวงชนชาวไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อเป็นแนวทางในการนำประเทศไทยไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน และด้วยพระปรีชาสามารถและพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริสชี้แนะปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยมากกว่า ๔๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้คุณธรรม ความรู้ และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร เพื่อป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งประชาชนทุกระดับจนถึงระดับรัฐนำไปใช้ได้ คือ คำว่า “พอ” คือพอประมาณ เดินเส้นทางสายกลางตลอด ทำอะไรด้วยเหตุด้วยผลตั้งอยู่ในความพอดี มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา และทุกอย่างต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม

ปัญหาทางเศรษฐกิจ

วิกฤตการณ์ใหญ่ของโลกในปัจจุบันเป็นวิกฤตความซับซ้อน ที่พหุมิติเข้ามาเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อนทั้งโลก ตั้งแต่โลกทัศน์ - วิถีคิด - จิตสำนึก - วิถีชีวิต - ระบบเศรษฐกิจ - ระบบการเงิน - เทคโนโลยี - การสื่อสารการโฆษณาประชาสัมพันธ์ - ลัทธิ - ความเชื่อ - อุดมการณ์ - ศาสนา - อาวุธ และกำลังทหาร - การก่อการร้าย - การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและภูมิอากาศ - การเมือง ฯลฯ ต่างๆ เหล่านี้เชื่อมโยงกันเกิดเป็นระบบที่ซับซ้อน (Complexity system) ที่ไม่มีใครสามารถเข้าใจ ควบคุม หรือพยากรณ์ได้ แต่มันพ่นพิษหรือส่งผลเสียไปรอบตัว ทำให้โลกเสียสมดุลในทุกมิติ ทั้งทางสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจวัฒนธรรม การเมือง และในตัวมนุษย์เอง ความเหลื่อมล้ำหรือเสียสมดุลอย่างสุดๆ นำไปสู่ความวุ่นวาย ปั่นป่วน รุนแรง หรือวิกฤตใหญ่ก่อนโควิดมา

ปัจจุบันประเทศไทย กำลังเผชิญกับ “วิกฤตซ้ำซาก” ที่เกิดขึ้นระลอกแล้วระลอกเล่า ตั้งแต่ “วิกฤตต้มยำกุ้ง” ที่เริ่มต้นที่ประเทศไทย ในปี ค.ศ. ๑๙๙๗ มาจนถึง การแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ ในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ บางวิกฤตเป็น “วิกฤตเชิงซ้อน” ที่หลายวิกฤตได้กระหน่ำซ้ำเติมในเวลาเดียวกัน อย่างในกรณีของประเทศไทยที่ประสบปัญหาโรคโควิด-๑๙ แล้วยังต้องเผชิญกับปัญหาภัยแล้ง และการฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังวิกฤตโควิดที่กำลังจะเกิดขึ้นตามมา (สุวิทย์) ดังรูป ภาพที่ ๓.๑ วิกฤตเศรษฐกิจ

ที่มา : (สุวิทย์ เมษินทรีย์, ๒๕๖๓: ๔)

“โลกหลังโควิด” จะเป็นโลกที่มีการพลิกโฉมครั้งใหญ่ เป็นการปรับเปลี่ยนทั้งเชิงโครงสร้างและพฤติกรรมแบบ “ภาคบังคับ” ที่ต้องแลกความเป็นส่วนตัว กับ ความเป็นส่วนรวม (อย่างในกรณีของมาตรการ (Physical Distancing) เอกภาพขององค์กรวม กับ อิสรภาพของส่วนย่อย(อย่างในกรณีของมาตรการ Lock Down) และความเหมือนในภาพใหญ่กับ ความต่างในรายละเอียด (อย่างในกรณีของมาตรการ Exit ในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละประเทศ)

โลกหลังโควิด จึงเป็นโลกที่ผู้คนต้องอิงอาศัยกันมากขึ้น การกระทำของบุคคลหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบได้ทั้งทางบวกและทางลบต่อผู้อื่นไม่มากนักน้อย จนอาจกล่าวได้ว่า “จากนี้ไป ผู้คนในโลก สุขก็ จะสุขด้วยกันทุกข์ก็ทุกข์ด้วยกัน” พวกเรากำลังดำรงชีวิตอยู่ใน “โลกที่ไร้สมดุล” ความไร้สมดุลในสถานะที่พวกเราต้องอิงอาศัยกันมากขึ้นก่อให้เกิดความไร้เสถียรภาพและความไม่มั่นคงปลอดภัยตามมาเกิดเป็น “วงจรรูบาทวิโลก” ที่ทำให้พวกเราต้องเผชิญกับความเสี่ยงและภัยคุกคามอยู่ตลอดเวลา และนำไปสู่ “วิกฤตโลก” ในที่สุด

ไม่ว่าหลังโควิด-๑๙ เราจะกลับไปใช้ชีวิตอยู่ใน “โลกใบเดิม” หรือ “โลกใบใหม่” การเตรียมความพร้อม มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทัน ใช้ปัญญาามีเหตุผล รู้จักความพอดี ความพอประมาณ ความลงตัว คุณลักษณะเหล่านี้ เมื่อประกอบกันเพียงพอที่จะนำพาพวกเรา ครอบครัวของเรา องค์กรของเรา ประเทศของเรา และโลกของเราฝ่าฟันอุปสรรค ก้าวข้ามวิกฤต และดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นปกติสุขได้อย่างแน่นอน

ที่สำคัญ คุณลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น หาใช้สิ่งแปลกใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อรับมือกับวิกฤตในโลกปัจจุบัน แต่ปัญญา ภูมิคุ้มกัน ความพอดี ความพอประมาณ และความลงตัว เป็นหัวใจสำคัญที่อยู่ใน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ล้มเกล้าฯ รัชกาลที่ ๙ ของพวกเราทรงคิดค้นขึ้นมา นานหลายทศวรรษแล้ว ดังนั้น ขอเพียงแต่พวกเราตั้งใจ มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ใช้ปัญญาทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง และน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ก็จะก่อเกิดชีวิตที่เป็นปกติ

สุขและการพัฒนาที่ยั่งยืนท่ามกลางกระแสวิกฤตอันเชี่ยวกรากในโลกที่พวกเราต้องเผชิญอยู่เฉกเช่นทุกวันนี้ (สุวิทย์ เมษินทรีย์, ๒๕๖๓: ๑-๒)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (๒๕๔๙: ๙) ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง พอมี พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หุ่ยหาก็ได้แต่พอ แม้บางอย่างอาจดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ

ดร. อำพน กิตติอำพน (๒๕๕๐: ๑๔) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายใน และภายนอก

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๖) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตการป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (๒๕๕๔: ๘) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อนคือตั้งตัวใหม่มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ (๒๕๕๐: ๑๑) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การชี้แนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตัวในทางที่ควรจะเป็นบนพื้นฐานการมีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย เป็นการมองโลกในเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาโดยการสร้างความ มั่นคงให้กับตนเอง ดำเนินชีวิตอย่างรอบรู้ มีสติปัญญา และความรอบคอบพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

ประเวศ วะสี (๒๕๕๐: ๕-๗) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ และต้องมีพอเพียงในอย่างน้อย ๗ ประการด้วยกัน คือ

- ๑) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน

๒) จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้

๓) สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้

๔) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง รวมตัวกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจนหรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

๕) ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้รวมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวอย่างต่อเนื่อง

๖) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์กันอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรมีสัมพันธและเติบโตขึ้นจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง

๗) มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ুবวาบเดียวเดียวรวยแบบกะทันหัน เดี่ยวตกงานไม่มีกินมีไข้ ถ้าแบบนั้นประชาชนนุษยคงรับไม่ได้กับความผันผวนที่เร็วเกินไป จึงสุขภาพจิตเสีย เครียดเพี้ยน รุนแรง ฆ่าตัวตาย ตีดยา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงจะทำให้สุขภาพจิตดี เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ความสมดุลคือความเป็นปกติและยั่งยืน ซึ่งอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการหรือเศรษฐกิจศีลธรรม และนี่คือเศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเขาด้วยกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ที่จริงคำว่า เศรษฐกิจเป็นคำที่มีความหมายที่ดี ที่หมายถึง ความเจริญที่เชื่อมโยงจิตใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเขาด้วยกัน แต่ได้มีการเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแบบแยกส่วน ที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้นเมื่อแยกส่วนก็ทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียสมดุลและวิฤติ โดยมีประเด็นที่แตกต่าง คือ เศรษฐกิจพอเพียง มีได้หมายถึง แคลการใช้จ่ายอย่างประหยัด การห้ามไม่ให้เบนนี การเบนนีโดยไมเกี่ยวข้องกับใคร การไม่ชวนชวนทำสิ่งใด ๆ อย่างเต็มที่ เหตุผลเพื่อให้อยอมรับสภาพที่เป็นอยู่

สมพร เทพสิทธา (๒๕๔๙: ๒๙-๓๒) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจ ซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุม ๔ ด้าน คือ

๑) มิติดานเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน ให้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน การปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่สภาพ พนจากการเบนนีและความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข

๒) มิติดานจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจ ในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มต้นที่ตัวเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

๓) มิติดานสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้ทุกคนอยู่รวมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน การเอาัดเอาเปรียบกัน การมุงราย ทำลายกัน

๔) มิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม มีชีวิตเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้สิน เกิดการทุจริตคอร์ปชั่น ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลาย ความมั่นคงของชาติ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๖) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ

ปรียานุช พิบูลสรารุช (๒๕๕๑: ๗๔-๗๕) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคมแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เมื่อประมวลความหมายจากผู้รู้ที่ได้นำเสนอในตอนต้นแล้วนำมาประกอบเป็นความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาและภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ ผ่านพระราชดำรัส พระบรมราโชวาทและวิธีการต่างๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะพัฒนา ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ เพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าพสกนิกรและส่งผลถึงมนุษยชาติทั้งปวง ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุข และยั่งยืน

ความเป็นมาของหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

ในหนังสือจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ...กว่า ๑ ทศวรรษ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕: ๖-๘) กล่าวว่า คนไทยเริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับสาระสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ จากการที่พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเตือนล่วงหน้าให้มีความระมัดระวังเกี่ยวกับความสมดุลด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และทรงแนะแนวทางการพัฒนาประเทศอย่าง “เป็นลำดับขั้น” ดังตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ความว่า

“...การพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นที่สูงขึ้นตามลำดับต่อไป...ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ความว่า “... การที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตเกินไป...แต่ข้อสำคัญที่อยากจะพูดถึงคือ ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสมอาจจะไม่ดูหรูหรา แต่จะไม่ล้ม หรือถ้ามีอันเป็นไป ก็ไม่เสียมาก...มาเรื่อยๆ นี้ โครงการต่างๆ โรงงานเกิดขึ้นมามาก จนกระทั่งคนนึกว่าประเทศไทยนี้ จะเป็นเสือตัวเล็กๆ แล้วก็ไปเป็นเสือตัวโตขึ้น เราไปเห่อว่าจะเป็นเสือ...การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...”

การตระหนักอย่างจริงจังถึงความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เริ่มเกิดขึ้นภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. ๒๕๔๐ และจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงย้ำให้เห็นความสำคัญที่มีเศรษฐกิจแบบ “พอมีพอกิน” พัฒนาคนให้สามารถ “อุ้มชูตัวเองได้” และได้ทรงอธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...คนเรา ถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด “อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ” มีความคิดว่า ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็ออยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

ที่สำคัญพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จากวารสารชัยพัฒนา ฉบับประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๒ ความว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิตรากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...”

ต่อมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนของประเทศตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ มาร่วมกันพิจารณากลับกรองพระราชดำรัสของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปออกมาเป็นนิยามความหมาย “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” จากนั้นเมื่อวันที่ ๒๒ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยและขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตที่จะเผยแพร่บทความที่อธิบาย “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้มาจากการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่นๆ จำนวนหนึ่ง มาร่วมกันประมวลพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและพระราชดำรัสอื่นที่เกี่ยวข้อง และเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักราชเลขาธิการได้มีหนังสือถึงประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแจ้งว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ได้ เพื่อเป็นหลักคิดและแนวทางปฏิบัติแก่สำนักงานฯ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจ ตลอดจนประชาชนทั่วไป

หลังจากนั้น สศช. ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) และฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) รวมทั้งได้เสริมสร้างความเข้าใจไปยังภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า และน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐: ๑๐-๑๑) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙-๑๑ โดยการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนี้ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” (สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๐)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำถึงความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) อีกครั้ง ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...หมายความว่า ประหยัด แต่ไม่ใช่ขี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทุกคนจะมีความสุข...”

จากพระราชดำรัสจึงเป็นที่มาของความเข้าใจว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต (หมายถึง หลักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีบนพื้นฐานจิตใจที่มีคุณธรรม และใช้ความรู้อย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง เพื่อให้ชีวิตสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม- ๓ ท่วง ๒ เงื่อนไข ๔ มิติ) ที่ทุกคนทุกประเทศ สามารถนำไปใช้ในทุกกิจกรรม ทุกสาขาอาชีพ และทุกระดับ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่

สมดุล มั่นคง และยั่งยืน (ปรียานุช, ๒๕๕๗: ๓) การเสริมสร้างความเข้าใจในความสำเร็จของการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมอย่างถ่องแท้ จะส่งผลให้ประชาชนเห็นคุณค่า และเกิดศรัทธาในการปฏิบัติ อันจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี เพื่อมุ่งให้ประเทศเข้าสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง

ความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอถึงไว้อย่างหลากหลาย ผู้เขียน ได้รวบรวมข้อมูลไว้ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า “..การรู้จักประมาณตนนี้จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น ส่วนการรู้จักประมาณสถานการณ์นั้น ได้แก่ การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ทราบชัดถึงความเป็นมา และที่เป็นอยู่รวมทั้งที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต การรู้จักประมาณสถานการณ์ได้นี้ จะทำให้สามารถวางแผนและปฏิบัติการได้ถูกต้องตรงกับปัญหาทันต่อสถานการณ์ และความจำเป็น อันจะทำให้งานที่ทำได้ประโยชน์ที่สมบูรณ์คุ้มค่า การรู้จักประมาณตน และรู้จักประมาณสถานการณ์จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญที่จะเกื้อกูลให้บุคคล ชีวิต และกิจการงานไปได้อย่างราบรื่น และก้าวหน้า..”

พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงในการประชุมชี้แจงแนวทางการบริหารประเทศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๙ ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ให้ประชาชนได้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติตนที่ควรจะเป็น เพื่อให้สามารถดำรงชีพได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งที่จริงแล้วก็เป็นแนวทางที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย และสามารถนำไปใช้ได้ในทุกระดับ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ... การพัฒนาต้องเริ่มจากการพึ่งตนเองให้ได้อีก การที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ เราก็ต้องรู้จักประมาณตน และทำทุกอย่างด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ประมาท สิ่งเหล่านี้จะสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับเราต่อไปด้วย หลักการสำคัญของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักการพึ่งตนเองเป็นหลัก ที่จะทำอะไรอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ไม่รีบร้อน ไม่ก้าวกระโดด ไม่ประมาท รู้จักการเลือกสรร และการใช้อย่างเหมาะสม ระมัดระวัง มีความพอดีพอเหมาะ พอควร ซึ่งใช้คำสรุปรวมว่า “พอเพียง” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑: ๑๒-๑๓)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียง ในการสัมมนาเรื่องเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษาว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่ “ทางสายกลาง” ไม่สุดโต่ง ซึ่งมีอยู่ในคำสอนของทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ พราหมณ์ ฮินดูอิสลาม และศาสนาซิกข์ การใช้ชีวิตนั้น อยาสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง แต่ให้อยู่ในทางสายกลาง เช่น

การใช้เงินระดับบุคคล นักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือครูก็ดี ไขให้พอเพียง พอประมาณ หากสุดโต่งขางหนึ่ง คือ ตระหนี่ หรือขี้เหนียว ตระหนี่ ก็คือไม่ใช้เงิน แมว่าจำเป็นต้องใช้เงิน ก็ไม่ยอมใช้ แลวไปสรวงความเดือดร้อนให้ตนเอง คนในครอบครัว หรือคนในโรงเรียน สวนสุดโต่งอีกด้านคือ ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ใช้เงินในสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องใช้ และไม่มีเหตุผลความจำเป็นต้องใช้ เห็นเขามีก็อยากมีตามเขา เขามีเงินเป็นแสนล้าน เราจะไปมีตามเขาได้อย่างไร ในเมื่อเงินเดือนเราหมื่นสอง...ซึ่งปรัชญาฯ นี้ต้องการสอนเราว่า การที่จะใช้ชีวิต ใช้เงินทอง หรือตัดสินใจบริหารโรงเรียน ต้องวางอยู่บนความพอเพียง

ปรียานุช พิบูลสรารุช (๒๕๕๑: ๗๓) กล่าวว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางสายกลางไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง การตัดสินใจหรือปฏิบัติการกิจใดๆ ต้องอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง ความถูกต้องเป็นอย่างเป็นเหตุเป็นผลและไม่ประมาท เป็นหลักการที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในปัจจุบันกับการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ

สมศักดิ์ คังเทียง (๒๕๕๐, ๗) กล่าวว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำเนินไปในทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยมีความสำนึกในคุณธรรมเป็นองค์กำกับควบคู่ไปกับการใช้ความรู้เพื่อให้เกิดความสมดุล พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงและก้าวทันต่อโลกการสื่อสารไร้พรมแดน เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปได้อย่างราบรื่นมั่นคง และยั่งยืน

ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์ ได้อธิบายลักษณะพิเศษแก่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๐ โดยกล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นของความก้าวหน้าอย่างสมดุลและมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายโดยย่อว่า ๓ หวง และ ๒ เงื่อนไข ๓ หวง ซึ่งก็คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีสวน ๒ เงื่อนไข คือ เงื่อนไขด้านความรู้และเงื่อนไข ด้านคุณธรรม ด้านความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง สวนคุณธรรม คือความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยัน อดทน การใฝ่ดี ปัญญา ความเพียร และมีการแบ่งปันส่วนสำคัญเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแนะนำให้มีการดำเนินการต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งมี ๒ ขั้นตอน คือ “เศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน” กับ “เศรษฐกิจพอเพียงขั้นก้าวหน้า”

ประเวศ วะสี ได้กล่าวสรุปความหมายของ เศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่สง ไม่ผลิตเพื่อคนอื่นไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เพียงพอในอย่างน้อย ๗ ประการ (ประเวศ วะสี, ๒๕๕๐: ๔-๗) คือ

๑. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
๒. จิตใจเพียงพอ ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอ จะรักคนอื่นไม่ปนและทำลายมาก
๓. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสานซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน
๔. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง ทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาคนยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
๕. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิรูปและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

๖. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มชนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นมาจากฐานทางวัฒนธรรมจึงมั่นคง

๗. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ขบวาบ เตี้ยจ่น เตี้ยรววย แบบกะทันหัน เตี้ยตงงานไม่มีกิน ไม่มีไขว่่งประสาทมนุษย์คงทนไม่ไหว สุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยนรุนแรง ฆ่าตัวตายตึดยาเสพติด แต่เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจะทำให้สุขภาพจิตดี

ศรายุทธ บุรณเจริญ และคณะ (๒๕๕๔: ๑๖-๑๗) ได้กล่าวถึงความสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๑๐ ประการ ถึงความสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาคน ดังนี้

๑. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

๒. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ

๓. เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน

๔. หลักการเศรษฐกิจพอเพียง มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาล ในการบริหารงานภาครัฐ

๕. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน

๖. ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

๗. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยใหม่มนุษย์มีความพออยู่ พอกิน พอใช้ พึ่งตนเองได้ และมีความสุขตามอัตภาพ

๘. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยใหม่มนุษย์อยู่รวมกับผู้อื่นตลอดจนเสรีภาพในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอาัดเอาเปรียบ แบนปน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตเมตตาและจิตสาธารณะ

๙. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยใหม่มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลาย เห็นคุณค่าและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑๐. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยใหม่มนุษย์อยู่อย่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ค่านิยม และเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล/สังคม

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวคิดหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในทางสายกลาง โดยไม่ประมาท มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีสติและมีเหตุผล ความพอเพียงสามารถทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน หลุดพ้นจากความทุกข์และมีความสุขในชีวิต

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย ขณะนี้ได้หยั่งรากลึกลงในสังคมไทย พระองค์ทรงให้

ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองความพอมีพอกิน การรู้จักความพอประมาณการคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงความถูกต้องตามหลักวิชาตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต

เศรษฐกิจพอเพียงมิได้เป็นที่ยอมรับแต่เฉพาะภายในประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ยังเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศทั่วโลก หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ไขวิกฤติการณ์ที่โลกกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา หรือองค์การ (The United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) ครั้งที่ ๑๐ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๓ ได้มีแถลงการณ์แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ และในการประชุมรัฐสภาอาเซียน ครั้งที่ ๒๒ เดือนกันยายน พ.ศ.๒๕๔๔ ที่ประชุมลงมติร่วมกันยอมรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาของประเทศสมาชิกในภูมิภาคและเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ นายโคฟี อันนัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติในขณะนั้นได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และได้กล่าวสดุดีพระองค์ว่า

“หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ มีความหมายอย่างยิ่งต่อชุมชนทุกแห่งในยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงต่างเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปรัชญาดังกล่าวซึ่งเน้นแนวทาง “การเดินทางสายกลาง” มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคนของสหประชาชาติที่เน้นการให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการใช้กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนพระราชปณิธานในการพัฒนาประเทศของพระองค์และพระราชดำริที่แสดงถึงพระวิสัยทัศน์อันชาญฉลาดได้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่พสกนิกรของพระองค์และประชาชนทั่วทุกแห่ง”

แนวคิดและทฤษฎีหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการดำรงชีวิตประจำวัน การพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงของโลก มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของความคิดเห็นไวหลากหลายทัศนะ ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อ

สัตย์ สุจริต และใหม่มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑: ๗)

ตั้งพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไหนทางไกลเท่าไรไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

พระราชดำรัสที่พระองค์ทรงพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แสบางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง... คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิดอันนี้ ไม่ใช่เศรษฐกิจมีความคิดว่า ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข... พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

และอีกพระราชดำรัสที่พระองค์ทรงพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ มีใจความตอนหนึ่งว่า “...ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่ พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งอธิฐาน ตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่มีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ฉะนั้น ถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้มีชีวิต และมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกันช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดี กินดี พอสมควร ขอผู้ปกครอง พออยู่ พอกินมีความสงบไม่ไห้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พัฒนาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจะไห้พสกนิกรชาวไทยได้เข้าถึงทางสายกลางของชีวิต และเพื่อคงไว้ซึ่งทฤษฎีของการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตซึ่งอยู่ระหว่างสังคมระดับท้องถิ่นและตลาดระดับสากล จุดเด่นของแนวปรัชญานี้ คือ แนวทางที่สมดุล โดยใช้หลักธรรมชาติที่เป็นเหตุผลอย่างเชื่อมโยงพัฒนาให้ทันสมัยและก้าวสู่ความเป็นสากลได้เหมือนนานาประเทศทั่วโลกโดยปราศจากการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๐ เมื่อปีที่ประเทศไทยต้องการรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเพื่อยืนหยัดในการพึ่งตนเอง และพัฒนานโยบายที่สำคัญเพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ โดยการสร้างแนวคิดเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ซึ่งคนไทยจะ

สามารถเลี้ยงชีพโดยอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง และการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ก็ได้ผ่านการทดลองในพระตำหนักสวนจิตรลดาโรฐาน และโครงการในภูมิภาคต่างๆ หลายโครงการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริว่า มันไม่ได้มีความจำเป็นที่เราจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NIC) พระองค์ได้ทรงอธิบายว่า ความพอเพียงและการพึ่งตนเองคือ ทางสายกลางที่จะป้องกันการเปลี่ยนแปลงความไม่มั่นคงของประเทศได้ และการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อว่าจะสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของชุมชนให้ดีขึ้น โดยมีปัจจัย ๒ อย่าง (ศรายุทธ บุรณเจริญและคณะ, ๒๕๕๔: ๑๑-๑๒) คือ

๑. การผลิตจะต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างปริมาณผลผลิตและการบริโภค

๒. ชุมชนจะต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างครบวงจร ผลที่เกิดขึ้น คือ

๒.๑ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถที่จะคงไว้ซึ่งขนาดของประชากรที่ได้สัดส่วน

๒.๒ ไซเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

๒.๓ รักษาสมดุลของระบบนิเวศ และปราศจากการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอก

ในปัจจุบันนี้ แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการนำไปใช้เป็นนโยบายของรัฐบาล และปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ในส่วนที่ ๓ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา ๗๘ (๑) ว่า “การบริหารราชการแผ่นดินใหญ่ไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๐: ๒๒) ที่สำคัญรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปประเทศ โดยบัญญัติให้การปฏิรูปประเทศเป็นหมวดหนึ่งในรัฐธรรมนูญ (หมวด ๑๖ มาตรา ๒๕๗ – มาตรา ๒๖๑) รวมทั้งได้บัญญัติถึงเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศไว้ ๓ ประการ คือ ๑) ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ ๒) สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันดีเทียบกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำและ ๓) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ

ภาพที่ ๓.๒ แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๓ หวง ๒ เงื่อนไข
ที่มา : (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: ๒๕๕๑)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม "๓ หวง ๒ เงื่อนไข" ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่างๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม" (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๙: ๑๕)

สอดคล้องกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ คือ ปรัชญาการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ (ป พ.ศ. ๒๕๔๐) และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นจากความยากจน สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง มีความยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๒: ๓๓)

รวมถึงแนวคิดที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ และคุณธรรม เป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม คือ การยึดถือคุณธรรมต่าง ๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมและการแบ่งปัน เป็นต้น ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา (จรัญ อิศรางกูร ณ อยุธยา, ๒๕๕๑: ๘)

ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ใดพระราชทานเนื่องในโอกาสวันปิดภาคเรียนของโรงเรียนจิตรลดา ปการศึกษา ๒๕๑๔ ณ ศาลาหมากิทธิมย พระราชวังดุสิตเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๕ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...ความรู้ในวิชาการเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้ และทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ เป็นคนที่สามารถ เป็นคนที่จะมีความพอใจได้ในตัวว่า ทำประโยชน์แก่ตนเองและแก่ส่วนรวม นอกจากวิชาความรู้ ก็จะต้องฝึกฝนในสิ่งที่ตัวจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสังคม สอดคล้องกับสมัย และสอดคล้องกับศีลธรรมที่ดำรง ถ้าได้ทั้งวิชาการทั้งความรู้รอบตัว และความรู้ในชีวิต ก็จะทำให้เป็นคนที่ครบคน...” (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๕๒: ๔๗)

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึง หลักเศรษฐกิจพอเพียงว่า การพัฒนาชุมชนในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการใช้ “คน” เป็นเป้าหมาย และเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาอย่างบูรณาการ” ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้พลังทางสังคมขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่ม เครือข่าย หรือประชาสังคมกล่าวคือเป็นการผนึกกำลังของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” (แปลว่า หลายฝ่าย) ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน... กล่าวโดยสรุป คือเศรษฐกิจพอเพียง ก็หมายถึงการหันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิต โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ คือ

๑. พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น จึงควรที่สร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจฮึกเหิมต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริตแม้อาจจะไม่ประสบความสำเร็จบ้างก็ตาม มิพึงควรท้อแท้ ให้อภัยตามต่อไป พึงยึดพระราชดำรัส “การพัฒนาคน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “...บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมกันด้วย จึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน...”

๒. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้รวมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอด และเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า

“...เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ว่างไหน จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน...”

๓. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติ หรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดี ยิ่ง สิ่งดีก็คือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ

๔. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาทดลองทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริที่ว่า “...จุดประสงค์ของศูนย์การศึกษาฯ คือเป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องที่ เพราะในแต่ละท้องที่ สภาพฝนฟ้า อากาศ และประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนเดิม...”

๕. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหัพภาคต่อไปได้ด้วย การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังนี้

๕.๑ ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลด ละ ความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำริที่ว่า “ความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง”

๕.๒ ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความสุจริตธรรม ดังพระราชดำริที่ว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ ...”

๕.๓ ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกัน ในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสถึงเรื่องนี้ว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

๕.๔ ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากที่เป็นอยู่ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ให้ความชัดเจนว่า “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองใหม่นั้นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

๕.๕ ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ดังพระราชโองการที่ว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แกตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นในองกงามสมบูรณ์ขึ้น...”

สรุปได้ว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นหลักการที่สอนให้คนทุกระดับทุกฝ่ายรู้จักการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม คือ ให้เดินสายกลางไม่สร้างผลกระทบที่เสียหายทั้งแก่ตนและส่วนรวม โดยเฉพาะมุ่งถึงการพัฒนาแบบองค์รวม ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี ตลอดจนงานการเมือง การปกครอง ใช้พลังทางสังคมขับเคลื่อน

กระบวนการพัฒนาในรูปแบบของกลุ่ม เครือข่าย หรือประชาสังคม ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

นอกจากนั้น ยังพบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น มีหลักพิจารณาเริ่มแรกเป็นกรอบแนวคิดเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวคิดหลักหรือปรัชญาการพัฒนาวิถีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเอง พออยู่พอกินในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อมโดยใช้หลักทางศีลธรรมจรรยา ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อันมั่นคงและยั่งยืนแก่ตนเอง ครอบครัวชุมชน และประเทศ

พระบรมราโชวาทเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันได้ทรงพระราชทานไว้ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๗ มีความตอนหนึ่งว่า

...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไป หากมุ่งแต่จะสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ไหแผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากลมเหลวในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้... (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๕๗: ๑๒๕)

และเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ มีพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ เพื่อทรงเตือนสติคนไทยเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ภาวะเศรษฐกิจของไทย เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต มีความตอนหนึ่งว่า “...การ

จะเป็นเช่นนั้น มันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...” (จุมพล, ๒๕๕๐: ๕)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๘-๑๐) ได้ประมวล คำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๓ – ๒๕๔๙ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า “...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคย บอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือ ในอำเภอจะต้องมีความพอเพียง พอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...” และพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ความตอนหนึ่งว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้ปฏิบัติเพียง ครั้งเดียว คือ ไม่ต้องทั้งหมดหรือแม้จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ หมายความว่า ถ้าทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ของประเทศก็จะพอ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และทำได้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น ไม่ได้ แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ...”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๒๒-๒๘) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๙๓ – ๒๕๔๙ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักความพอประมาณ ดังนี้

๑) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้าง พื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...”

๒) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า “...ในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัด ระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว... การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการ ประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้แน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว...”

๓) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสมอาจจะไม่ดูหรูหราแต่จะไม่ล้ม หรือถ้ามีอันเป็นไปก็ไม่เสียหาย...”

๔) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๑ ความตอนหนึ่งว่า “...พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ยิ่ง ถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี... ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอแม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุขถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง... แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่า พอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอ ดังนั้น คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อยเมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียงหมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

องค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลางที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และระดับประเทศได้ โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้

๑. หลักความพอประมาณ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของหลักความพอประมาณไว้ ดังนี้

ปริญานุช พิบูลสรารุช (๒๕๕๑: ๗๖) กล่าวว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปและต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๑๓) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปและต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (๒๕๕๐: ๑๐) กล่าวว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ไม่มาก ไม่น้อย ไม่สุดโต่งไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นทางสายกลาง

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (๒๕๕๐: ๑๔) กล่าวว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ความเหมาะสมของการดำเนินงานทั้งในแง่ของขนาดที่ไม่เล็กเกินไปหรือไม่ใหญ่จนเกินตัวแต่เป็นไปตามอัตราและสภาพแวดล้อมและในแง่ของจังหวะเวลาที่ไม่เร็วเกินไปหรือไม่ช้าจนเกินไป แต่รู้จักทำเป็นขั้นตอนเพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้าโดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

ไพเราะ เลิศวิราม (๒๕๕๐: ๕๘) กล่าวว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้น จึงสรุปได้ว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยไม่

เปียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นทางสายกลางในการปฏิบัติ ซึ่งต้องทำเป็นลำดับขั้น โดยสร้างพื้นฐาน คือ ความพหิมิ พอกิน พอใช้ก่อน สามารถอุ้มชูตนเองและครอบครัวได้โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด ระมัดระวัง ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงแล้ว ปฏิบัติได้แล้ว จึงพัฒนาการประกอบอาชีพ การดำเนินงานให้มีความก้าวหน้าไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและประหยัด เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. หลักความมีเหตุผล

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของหลักความมีเหตุผลไว้ ดังนี้

ปรียานุช พิบูลสรารุช (๒๕๕๑: ๗๖) กล่าวว่า หลักความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาหลักกฎหมายหลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดำรง โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบรู้และรอบคอบ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๑๔) กล่าวว่า ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการหลักกฎหมายหลักศีลธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดำรงคิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ้วนถี่ โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (๒๕๕๐: ๑๐) กล่าวว่า หลักความมีเหตุผล หมายถึง อธิบายได้ว่าเป็นเพราะเหตุผล เป็นไปเพื่อประโยชน์ใด มิใช่เรื่องคิดเอาเอง แต่มีคำอธิบายที่รับฟังได้

ไพเราะ เลิศวิราม (๒๕๕๐: ๕๘) กล่าวว่า หลักความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพหิเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (๒๕๕๐: ๑๔) กล่าวว่า หลักความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาที่จะดำเนินงานใดๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ คำนึงถึงเหตุและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผลเกิดประโยชน์และความสุขโดยปราศจากการเปียดเบียนตนเองและผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๓๓, ๔๒) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๓ – ๒๕๔๙ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักความมีเหตุผลดังนี้

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๑ ความตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าอยากให้ทุกคนคำนึงถึงกฎแห่งเหตุผล ว่าผลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ คือ การกระทำและผลนั้น จะเป็นผลดีหรือผลเสีย ก็เพราะกระทำให้ดีหรือให้เสีย ดังนั้น การที่จะทำงานใดให้บรรลุผลที่พึงประสงค์จะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วลงมือกระทำตามหลักเหตุผลด้วยความตั้งใจจริงและด้วยความสุจริต งานของแต่ละคนจึงจะเป็นผลดีและเชื่อได้ว่าผลงานของแต่ละคนจะประมวลกันเป็นความเจริญมั่นคงของบ้านเมืองได้ดังปรารถนา...”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๓ ความตอนหนึ่งว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขออย่าว่าเป็นการทิ้งเศรษฐกิจ หรือความประพฤติ ที่ทำอะไรเพื่อให้

เกิดผลโดยมีเหตุมีผล คือ เกิดผลอันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมา คือ สิ่งที่ดี ตามเหตุ การกระทำ ก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้น ก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดี แปลว่า มีประสิทธิภาพ ดี แปลว่า มีประโยชน์ ดี แปลว่า ทำให้มีความสุข...”

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณา ตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดอย่างมีสติ ด้วยความถี่ถ้วน รอบคอบ ไม่ย่อท้อ ได้อคติ บนพื้นฐานของข้อมูล ความรู้ หลักวิชากฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ฝังงาน โดยมีการวิเคราะห์และพิจารณา จากเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ หมายถึง ถ้ากระทำเหตุดี คือ คิดดี มีวิธีการเหมาะสม ผลของการกระทำนั้น จะดีตามไปด้วย ดังนั้น การที่จะ ทำงานใดให้ประสบผลสำเร็จจะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อน แล้วลงมือกระทำ ตามหลัก เหตุผลด้วยความตั้งใจจริงและด้วยความสุจริต เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิด ประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ และความสุขโดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๓. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีไว้ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๐: ๑๐) กล่าวว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีหมายถึง การเตรียมตัว ให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของ สถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๑๕) ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่

ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (๒๕๕๐: ๑๐) กล่าวว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีหมายถึง การพร้อมที่จะรับ ผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ชวนเซไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (๒๕๕๐: ๑๔) กล่าวว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีหมายถึง การจัด องค์ประกอบของการดำเนินงานให้มีสภาพพร้อมรองรับต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการ เปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๔๕ -๕๘) ได้ ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๓ – ๒๕๔๙ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ดังนี้

๑) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๐๔ ความตอนหนึ่งว่า “...ท่านทั้งหลายคงจะตระหนักอยู่แล้วว่าการศึกษาเล่าเรียนเป็นเรื่องที่ไม่สิ้นสุด ผู้ปรารถนาความเจริญในการประกอบกิจการงานจะต้องหมั่นเอาใจใส่ แสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนอยู่เสมอมิฉะนั้น จะกลายเป็นผู้ที่ล้าสมัยสมรรถภาพไป...”

๒) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ความตอน หนึ่งว่า “...เชื่อว่าประเทศไทยจะสามารถพ้นวิกฤตการณ์ได้ดีกว่าหลายประเทศ เพราะประเทศ เพราะ

แผ่นดินนี้ ยังเหมาะสมกับความเป็นอย่างที่เคยมุตมาหลายปีแล้วว่า ภูมิประเทศยังให้ คือเหมาะสมแต่ความเป็นอยู่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องอยู่อย่างประหยัด และต้องไปในทางที่ถูกต้อง...”

๓) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๖ ความตอนหนึ่งว่า “...ต้องพัฒนาอาชีพความเป็นอยู่ของประชาชน คือ อาชีพ ไม่ใช่เพียงแต่ปลูกผัก ถั่ว ปลูกงา ให้หลานเฝ้า แต่เป็นเรื่องของให้ความอยู่ดี กินดี ความรู้ การศึกษา กล่าวคือ ต้องช่วยให้การศึกษาดีขึ้น เพราะถ้าการศึกษาไม่ดี คนไม่สามารถที่จะทำงานการศึกษาต้องได้ทุกระดับ...”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๑๕) กล่าวว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน การศึกษาและการแสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนอยู่เสมอจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการพัฒนาอาชีพการดำเนินงานและการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้กับสถานการณ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔. เงื่อนไขความรู้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๖๓-๗๗) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๓ - ๒๕๔๙ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเงื่อนไขความรู้ ดังนี้

๑) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๘ ความตอนหนึ่งว่า “...ความรู้ นั้น เป็นหลักของการทำงาน ผู้ที่จะทำงานอย่างใดจำต้องมีความรู้ในเรื่องนั้น ก่อนเป็นเบื้องต้น ส่วนความคิดเป็นเครื่องช่วยความรู้ คือ ช่วยให้ความรู้ได้ถูกต้อง เช่น จะใช้อย่างไร ที่ไหน เมื่อใด เมื่อมีความรู้สำหรับงาน มีความคิดสำหรับพิจารณา ใช้ความรู้ให้ถูกต้องแล้วยอมทำงานได้ผลสมบูรณ์ดียากที่จะผิดพลาด ความรู้กับความคิดจึงไม่ควรแยกจากกัน...”

๒) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๗ ความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าเราฟังคนที่มีความรู้เราก็ได้ความรู้ ไม่ใช่ความรู้ที่จะมาสอนคนโน้น คนนี้ได้ แต่ได้ความรู้ที่จะปฏิบัติได้ ถ้าเราฟังคนแล้วก็ฟังจริง ๆ แต่ต้องพิจารณาอันนี้ เป็นข้อสำคัญ ต้องพิจารณาว่าที่ท่านพูดนั้น ถูกต้องหรือไม่ ถ้าพูดถูกต้องปฏิบัติได้เราก็ดีเราก็ได้ประโยชน์ ส่วนรวมก็ได้ประโยชน์ เพราะเราเอาความรู้ที่ท่านพูดไปปฏิบัติต่อ...”

๓) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๖ ความตอนหนึ่งว่า “...เมื่อมีวิชาความรู้ศึกษาสะสมไว้เป็นอย่างดี มีความไม่เคร่งเครียดในหลักวิชาจนเกินไป และมีความเข้าใจในสภาพที่เป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้งแล้ว

ก็จะเกิดความคิดเห็นอันปลอดภัย สว่างไสวจะมีเหตุผลอันถูกต้องแท้ และจะมีปัญญาอันแนบคายที่จะนำมาใช้ปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหาทั้งปวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ...”

นอกจากนั้น มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของเงื่อนไขความรู้ไว้ดังต่อไปนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๐: ๑๑) กล่าวว่า เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้น มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๑๕-๑๖) เงื่อนไขสำคัญเพื่อให้เกิดความพอเพียง การตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องอาศัยทั้งเงื่อนไขคุณธรรม หลักวิชา และเงื่อนไขชีวิตเป็นพื้นฐาน

๑. เงื่อนไขคุณธรรม เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้ รัก สามัคคีไม่โลภ ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น

๒. เงื่อนไขหลักวิชา อาศัยความรู้ รอบคอบและระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน

๓. เงื่อนไขชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติและปัญญาบริหารจัดการการใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทางพื้นฐาน

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (๒๕๕๐: ๑๐) กล่าวว่า เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ในวิชาการที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านอย่างจริงจังและสามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ได้

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (๒๕๕๐: ๑๔) กล่าวว่า เงื่อนไขความรู้ หมายถึง เครื่องมือของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ประกอบด้วย ความรอบรู้ คือ ความรู้ลึกในงานที่ทำและความรู้กว้างในสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำความระลึกรู้ (สติ) คือ การยั้งคิดพิจารณาและรู้ทันสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะกระทำการใดๆ และความรู้ชัด (ปัญญา) คือ การเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างกระจ่างชัดถูกต้องตามเหตุตามผลและตามจริง

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้น จึงสรุปได้ว่า เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้านรู้จริงและรอบรู้ในงานที่สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานและแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การทำงานประสบความสำเร็จป้องกันความผิดพลาดโดยต้องระมัดระวัง รอบคอบในการใช้ความรู้ให้ถูกต้องโดยไม่ทุจริต คอร์รัปชัน และไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่นการใช้ความรู้จึงจำเป็นต้องใช้ควบคู่กับคุณธรรม โดยนำคุณธรรมมากำกับความรู้ ซึ่งการชวนหาความรู้จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาอาชีพ การดำเนินงานและการดำเนินชีวิต ให้ประสบความสำเร็จและเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

๕. เงื่อนไขคุณธรรม

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของเงื่อนไขคุณธรรมไว้ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๑๕) เงื่อนไขคุณธรรม เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้ รัก สามัคคี ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น

ไพเราะ เลิศวิราม (๒๕๕๐: ๕๘) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภและไม่ตระหนี่

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (๒๕๕๐: ๑๐) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง ความซื่อสัตย์ สุจริต มีความมานะอดทน พากเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (๒๕๕๐: ๑๔) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างดีงามประกอบด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต คือ ความประพฤติชอบมีการพูดและการกระทำที่ตรงต่อหน้าที่การงานของตนเองและต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง และไม่เอาเปรียบ มีความอดทน มีความเพียร คือ ความบากบั่น ความกล้าแข็งมีความหนักแน่น ไม่ท้อถอยทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไปจนประสบผลสำเร็จ และความรอบคอบระมัดระวัง คือ การพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในทุกแง่มุมก่อนที่จะดำเนินงานเพื่อมิให้เกิดความผอเอรอและพลังพลาด

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๙๑, ๙๘) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๓ - ๒๕๔๙ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเงื่อนไขคุณธรรม ดังนี้

๑) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๒๐ ความตอนหนึ่งว่า “...การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้แต่เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้ นั้น เป็นเหมือนเครื่องยนต์ ที่ทำให้รถยนต์เคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวแล้วเป็นเหมือนหนึ่งพวงมาลัยหรือพวงหางเสือซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้รถยนต์ดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ดังนั้น ในการที่จะประกอบการทำงานเพื่อตนเพื่อส่วนรวมต่อไป ขอให้ทุกคนสำนึกไว้เป็นนิมิตโดยตระหนักว่า การงาน สังคมและบ้านเมืองนั้น ถ้าขาดผู้มีความรู้เป็นผู้บริหารดำเนินการย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้โดยยาก แต่ถ้านานใด สังคมใด และบ้านเมืองใดก็ตามขาดบุคคลผู้มีความรู้ คุณธรรม ความสุจริตแล้วจะดำรงอยู่ไม่ได้เลย...”

๒) พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน ๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๔๘ ดังความตอนหนึ่งว่า “...การทำงานให้สำเร็จขึ้นอยู่กับความสามารถสองอย่าง เป็นสำคัญ คือ สามารถในการใช้วิชาความรู้ อย่างหนึ่ง สามารถในการประสานสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกอย่างหนึ่งทั้งสองประการนี้ต้องดำเนินคู่กันไป และจำเป็นต้องกระทำด้วยความสุจริตกาย สุจริตใจ ด้วยความคิดเห็นที่เป็นอิสระปราศจากอคติ และด้วยความถูกต้องตามเหตุตามผลด้วย จึงจะช่วยให้งานบรรลุจุดหมายและประโยชน์ที่พึงประสงค์โดยครบถ้วนแท้จริง...”

ปริญานุษ พิบูลสรวาฐ (๒๕๕๑: ๗๗) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง การตระหนักในคุณธรรมผูกพันติดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริตใช้สติปัญญาอย่างถูกต้อง และเหมาะสมในการดำเนินชีวิต มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้น จึงสรุปได้ว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง สิ่งที่เสริมสร้าง การดำเนินชีวิตและการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างดีงามและประสบความสำเร็จประกอบด้วย ความ ซื่อสัตย์สุจริต คือ ประพฤติชอบ มีการพูด มีการกระทำที่ตรงต่อหน้าที่การงาน ต่อตนเองและผู้อื่น มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบ มีความเพียร คือ ความบากบั่น ไม่ท้อถอย ในการ ดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จ ความรอบคอบระมัดระวัง คือ พิจารณาอย่างถี่ถ้วนทุกแง่ทุกมุมก่อนที่จะ ดำเนินงานเพื่อมิให้เกิดความผิดพลาด รู้จักแบ่งปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคม ดังนั้น การทำงานและการดำเนินการสิ่งใดให้ประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องมีความรอบรู้ และรู้จริงในสิ่งที่ปฏิบัติ และใช้ความรู้อย่างถูกต้อง ไม่คดโกง ไม่ทุจริต ไม่สร้างความเดือนร้อนให้กับ ตนเองและผู้อื่น โดยนำคุณธรรมที่สำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริตมากำกับความรู้ เพื่อให้การปฏิบัติงาน หรือการดำเนินการสิ่งใดประสบความสำเร็จ และก่อให้เกิดความสุข

การพัฒนาประเทศไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถ บพิตรได้พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย ขณะนี้ได้หยั่งรากลึกลงในสังคมไทย พระองค์ทรงให้ ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองความ พอมีพอกิน การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และ ทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงความถูกต้องตามหลักวิชาตลอดจนมี คุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต

ภาพรวมของการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๗ สรุป ได้ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) ได้ปรับแนวทางการพัฒนาประเทศใหม่จากเดิมที่ให้ความสำคัญกับ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นประเด็นหลัก มาเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไปพร้อม กัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของแนวทางการพัฒนาที่มี “คนเป็นศูนย์กลาง” หรือ “จุดมุ่งหมายหลักของการ พัฒนา” โดยให้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเปลี่ยนวิธีการ พัฒนาเป็นแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล (สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, ๒๕๕๔: ๓๐) แต่วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ทำให้การ ปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการพัฒนาไม่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ได้อย่างเป็นรูปธรรม สังคมไทยจึงเริ่มรับรู้ถึงประโยชน์และความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จึงมีแนวคิดที่จะนำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ เนื่องจากปัญหาความไม่ สมดุลในการพัฒนา โดยเฉพาะการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ย้ำให้เห็นว่า แนว ทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทยยังไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ยั่งยืนและสมดุลได้ จึง จำเป็นต้องหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบที่เหมาะสมจึง ประมวลพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศและ

ได้รับพระบรมราชานุญาตใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) โดยมีเนื้อหา ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความ พอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ใน ตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคน ในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความ ซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕ -๒๕๔๙) ได้น้อมนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยให้ ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายหลักเพื่อ ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยสู่ความอยู่ดีมีสุข พร้อมทั้งยึดหลักทางสายกลางเพื่อให้ประเทศรอด พ้นจากวิกฤติ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงมีคุณภาพและยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ยังคงน้อมนำ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศโดยให้ ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างสมดุลการอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุขในสังคมและการอยู่ร่วมกันระหว่าง คนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) ได้น้อมนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องเพื่อมุ่งให้เกิด ภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุล และยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ยังคงน้อมนำและ ประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลักสมดุลยั่งยืนโดยวิสัยทัศน์ของการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ต้องให้ ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายรายได้และการพัฒนาอย่างเท่าเทียม มีระบบนิเวศที่ ดี สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ

แผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) เป็นแผนหลักในการพัฒนาชาติในระยะ ๒๐ ปี ข้างหน้า ภายใต้วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วย การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศในระยะ

ยาว จะทำให้ประเทศไทยสามารถดำรงรักษาความเป็นชาติที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และคนไทยในประเทศมีความอยู่ดีมีสุขอย่างถ้วนหน้า (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๒๘๙-๒๙๐)

หลังจากประเทศไทยได้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศสามารถบรรลุเป้าหมายด้านการขจัดความยากจนและความหิวโหย (เป้าหมายที่ ๑) ของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) โดยสามารถลดสัดส่วนของประชากรยากจนลดลงเหลือร้อยละ ๙.๘ ได้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งดีและเร็วกว่าเป้าหมายของ MDGs ที่กำหนดให้ลดสัดส่วนประชากรยากจนลงครึ่งหนึ่ง คือเหลือร้อยละ ๑๓.๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ (จิรายุ, ๒๕๕๓: ๒๘)

ความสำเร็จจากการพัฒนาประเทศไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้องค์การสหประชาชาติยอมรับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนาหรืออังค์ถัด (The United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) ครั้งที่ ๑๐ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีแถลงการณ์แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรที่พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ และในการประชุมรัฐสภาอาเซียน ครั้งที่ ๒๒ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่ประชุมลงมติร่วมกันยอมรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาของประเทศสมาชิกในภูมิภาค และทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (Human Development Lifetime Award) แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ นายโคฟี อันนัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติในขณะนั้นได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ซึ่งเป็นรางวัลชิ้นแรกของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme หรือ UNDP) และองค์การสหประชาชาติจะส่งเสริมประสบการณ์ และนำแนวทางการปฏิบัติในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาช่วยจุดประกายแนวคิดในการพัฒนาสู่นานาชาติต่อไป (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๒๙๔)

อย่างไรก็ดี ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เน้นการพึ่งพาตนเอง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาและการบริหารจัดการในภาคส่วนต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง จึงทำให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนทั่วไปนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในแนวทางและวิธีการต่าง ๆ แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละหน่วยงานในลักษณะที่ต่างคนต่างทำ ขาดการบูรณาการในการปฏิบัติ และขาดการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ส่งผลให้มีความเข้าใจและการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกัน

แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐)

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (๒๕๕๗: ๒-๔) จึงจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐) ซึ่งเป็นแผนระยะ

๔ ปี เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านต่างๆ ได้แก่ ด้าน การเกษตรและชนบท ด้านการศึกษา ด้านธุรกิจ บริการ การท่องเที่ยว อุตสาหกรรม และ ผู้ประกอบการรายย่อย ด้านการต่างประเทศ ด้านการประชาสัมพันธ์ รวมถึงด้านความมั่นคงเกิด การบูรณาการการปฏิบัติงานของทุกหน่วยงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุเป้าหมาย เดียวกันอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนา ดังรูป

ภาพที่
แนวคิด
ในการขับเคลื่อนการพัฒนา
ที่มา : (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี: ๒๕๕๗)

แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อน การพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐) ประกอบด้วย

๑) **หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** คือ การมีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม และความสมดุลในชีวิต ครอบครัว ชุมชน และ ประเทศ

๒) **การพัฒนาเชิงพื้นที่ (area-based approach)** คือ การบริหารจัดการที่ลงไปทา กระบวนการในพื้นที่เป้าหมาย การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของทุกหน่วยงาน และชุมชนให้ “ระเบิด จากข้างใน” ร่วมกันเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ด้วยตนเอง ก่อน

๓) การ **“ทำตามลำดับขั้น”** คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางธรรมชาติ ได้แก่ การ ปรับปรุงแหล่งน้ำ ดิน ปัจจัยการผลิตด้านการประกอบอาชีพ และการบริหารจัดการ ในลักษณะกลุ่ม/ กองทุน โดยจัดสรรผลประโยชน์ให้ทั่วถึงเป็นธรรม โดยเริ่มจากความพอเพียง ดังนี้

ระดับครัวเรือน ให้ชาวบ้านมีอาหารกินตลอดปี ลดรายจ่าย ไม่กู้หนี้ยืมสินเพิ่มการสร้าง รายได้ภาคเกษตร ได้แก่ พืชหลังนา ประมง ปศุสัตว์ และนอกภาคเกษตร ได้แก่ หัตถกรรม

ระดับชุมชน รวมกลุ่มและแบ่งปันการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อลดต้นทุนการผลิตสร้างรายได้ โดยการเพิ่มผลผลิต โครงสร้างพื้นฐานการผลิตระดับชุมชน เช่น โรงสีข้าว ลานตากข้าว ระบบประปาชุมชน ฯลฯ

ระดับพื้นที่และภูมิภาค ศูนย์กลางวิสาหกิจชุมชน เห็นแผนการผลิต การแปรรูปและการตลาด ระบบการขนส่ง เพื่อสนับสนุนระบบการผลิตระดับครัวเรือน และชุมชน (supply chain)

ระดับประเทศ กำหนดเป็นนโยบาย ระเบียบกฎหมายเพื่อเอื้อต่อการทำงานการกำกับดูแล การสนับสนุนงบประมาณ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานให้สอดคล้องกับความต้องการของเครือข่ายในแต่ละภูมิภาค

๔) การบูรณาการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและภาคส่วนอื่น การร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมลงมือปฏิบัติ โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรไม่แสวงหากำไร สถาบันการเงิน/แหล่งทุน ให้มาร่วมแก้ไขปัญหาในเรื่องใหญ่ที่ทุกคนในพื้นที่เห็นว่าต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่ ในลักษณะทำไป ปรับไป เรียนรู้ไป เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา

๕) การจัดการความรู้และพัฒนาคน มีหมวดหมู่การจัดเก็บฐานข้อมูล และความรู้ ประกอบด้วย อาชีพ ปัจจัยการผลิต ทรัพยากร โครงสร้างพื้นฐานการผลิต การบริหารจัดการ โดยการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ เปรียบเทียบ และสกัดความรู้จากการพัฒนาพื้นที่ จัดทำเป็นระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (DSSI) และคลังความรู้ ใช้แนวทาง/เทคนิคการทำงานรูปแบบใหม่ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เพื่อถ่ายทอดให้แก่บุคคลทุกระดับและการฝึกอบรมที่ได้มาตรฐาน

จากแนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าว สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่ต้องบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติให้สามารถบรรลุเป้าหมายและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

แนวทางในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่และส่งเสริมให้นำไปปฏิบัติหรือ “ขับเคลื่อน” ตลอดระยะเวลา ๑๒ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๕๔ มีการดำเนินงานใน ๓ ช่วงเวลาที่สำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕: ๑๐-๑๕) ดังนี้

ช่วงเริ่มต้นระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๗ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่ปวงชนชาวไทย โดยพระราชทานให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินำไปขับเคลื่อนในกระบวนการพัฒนาประเทศ ในช่วงเริ่มต้นเป็นช่วงเวลาที่มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจในความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกลุ่มผู้นำทางความคิดซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการมีการรวมกลุ่มกันในระดับประเทศ เพื่อวิเคราะห์ปรัชญาจากบทความที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตอย่างละเอียดและเชื่อมโยงกับแนวความคิดและทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัน ได้สรุปสาระหลักและทำให้เข้าใจง่ายเป็น

ภาพ ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ซึ่งได้นำไปใช้เผยแพร่ควบคู่ไปกับบทความที่ได้รับพระราชทานจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้ประชาชนทั่วไปสามารถจดจำและมีความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานและภาควิชาการอื่นได้จัดสัมมนาและจัดประชุมระดมความคิดเห็น เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) และการ สัมมนาผู้นำชุมชนที่จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ ๒๘ - ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕ เกี่ยวกับปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง พอประมาณ มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีเหตุผลภูมิคุ้มกันในด้านวัตถุ / สังคม / สิ่งแวดล้อม / วัฒนธรรม สายกลาง ความพอเพียงนำสู่คุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทน ความเพียร มี สติ ปัญญา ความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง บนพื้นฐานการประยุกต์ใช้ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมกันจัดทำเป้าหมายของ เศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละภาคในระยะเวลา ๓ ปี นับเป็นการขับเคลื่อนสู่ผู้นำชุมชนอย่างเข้มข้นเป็น ครั้งแรก

ช่วงที่สองระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๕๑ โดยในช่วงปลาย พ.ศ. ๒๕๔๖ สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ พอเพียงขึ้น เพื่อเป็นกลไกหลักในการประสานเครือข่ายทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติให้นำ เศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ครอบคลุม ๘ ภาคส่วน ได้แก่

- ๑) ผู้นำทางความคิด
- ๒) นักวิชาการในระดับอุดมศึกษา
- ๓) สถาบันการศึกษา
- ๔) สถาบันการเมือง
- ๕) องค์กรภาครัฐ
- ๖) สื่อมวลชนและประชาชน
- ๗) ภาคธุรกิจ
- ๘) ชุมชนและประชาสังคม

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำแนวทางการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงมาเป็นปรัชญานำทาง โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๙ สำนักงานฯ ได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนของสังคมในทุก จังหวัดทั่วประเทศ มีประชาชนเข้าร่วมประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน สาระตามปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงเป็นหัวข้อสำคัญในการสร้างการรับรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ รวมทั้งเตือนสติให้มีการดำเนินชีวิตในความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน สามารถ รองรับผลกระทบของความเปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม เปิดโอกาสให้ประชาชน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และต่อเนื่อง ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ รัฐบาลขณะนั้นได้กำหนดเป็นนโยบายการ พัฒนาประเทศโดยให้ทุกแผนงาน / โครงการต้องใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ช่วงที่สามระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๔ เป็นช่วงการขับเคลื่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พร้อมทั้งการเตรียมจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่

๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) โดยจากการประเมินสถานการณ์ของประเทศทั้งที่เป็นผลจากวิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตจากภัยธรรมชาติ และปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี และการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คาดว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งจากสถานการณ์ภายในและภายนอกประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ความมั่นคงด้านอาหาร พลังงาน จึงเป็นความเสี่ยงที่ต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนและประเทศชาติ ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ จึงได้ประเมินศักยภาพของประเทศและสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในทุกภูมิภาค ตามหลักปฏิบัติพื้นฐานของการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ โดยได้วิเคราะห์ทุนของประเทศใน ๖ ทุน ทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนโครงสร้างพื้นฐาน ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางการเงินของประเทศเพื่อนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”

นอกจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดตั้งมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น เพื่อเป็นกลไกหลักในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ให้เป็นบรรทัดฐานที่พัฒนาไปสู่มาตรฐานการปฏิบัติของทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร สถาบัน สังคม และประเทศ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในทุกภาคส่วนและระหว่างภาคส่วนต่างๆทั้งภายในและภายนอกประเทศในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การติดตามความก้าวหน้าและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระหว่างชุมชน องค์กร สถาบัน ในภาคส่วนต่างๆ และระหว่างภาคส่วนต่างๆ ตลอดทั้งการเผยแพร่สู่สาธารณะ

แนวทางในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายที่การมุ่งสร้างกระแสสังคม ให้มีการนำไปใช้เป็นกรอบความคิด หรือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยทุกคนผ่านการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักการของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๘: ๑๕-๑๘) ได้กำหนดแนวทางหรือยุทธวิธีในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้เป็นขั้นตอนและชัดเจน ดังนี้

๑. เชื่อมโยง กลุ่มหรือบุคคล ที่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสร้างแกนเครือข่ายขับเคลื่อน ในการสานต่อองค์ความรู้ และรวมพลังเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายนี้จะนำไปสู่การสร้างกระแสเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มย่อยๆ ที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพื้นฐานการขับเคลื่อนต่อไป

๒. ร่วมมือระหว่างแกนเครือข่าย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างบทเรียน จากกิจกรรมตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม (Show Cases หรือ Best Practices) ในสาขาต่างๆ ได้แก่ การเกษตร อุตสาหกรรม บริการตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ธุรกิจขนาดจิ๋ว เล็ก กลาง ใหญ่ ทั้งที่ประสบความสำเร็จ และล้มเหลว โดยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความพอเพียงหรือไม่พอเพียง ทั้งนี้ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมและหลากหลาย จะเป็นเครื่องมือที่มีพลังในการสื่อความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

๓. พัฒนาแนวคิดให้ชัดเจน โดยการสร้างองค์ความรู้ เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทาง เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น และนำเสนอเป็นทางเลือกหนึ่งของแนวทางการพัฒนา

๔. สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วน ได้มีประสบการณ์ที่จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบแนวคิดและพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธา และฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

๕. สร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Communication for Change) ที่มีพลังจากการประมวลความรู้และบทเรียนต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง และเกิดความสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมาย

๖. ขยายผลในภาคส่วนต่างๆ ในหลายมิติ ให้เกิดพลังเครือข่ายที่มีแรงมากเพียงพอ (Momentum) ที่จะทำให้กระแสเศรษฐกิจพอเพียงขยายไปเรื่อยๆ ในวงกว้างอย่างเป็นธรรมชาติ จนเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ถึงแนวทางการ และเงื่อนไข ในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม

๗. เกิดผลลัพธ์จากการขับเคลื่อน คือ ประชาชนในแต่ละพื้นที่และภาคส่วน ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิต โดยน้อมเอาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต และทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในกลุ่มสาขาอาชีพและพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ จนสามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบและโครงสร้างของสังคมและยึดหลักการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

วิธีการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งประสานพลังในลักษณะพันธมิตรแห่งความร่วมมือและเน้นการเสริมพลังทางบวก โดยการชักจูงเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพ มีพลังในการขับเคลื่อน โดยเริ่มจากการมองภาพการดำเนินการอย่างเป็นองค์รวมก่อนแล้ว จึงกำหนดแนวทางและการดำเนินงานในแต่ละด้าน เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและเสริมพลังในการขับเคลื่อน ให้ประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับรากหญ้าถึงระดับมหภาค ได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง

จากการศึกษาข้อมูล พบว่า ความคืบหน้าสำคัญในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคสถาบันการเมืองได้แก่ การตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.๒๕๔๖ การกำหนดให้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงปรากฏในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ การกำหนดทิศทางให้นำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นนโยบายพื้นฐานทั้งด้านการบริหารราชการแผ่นดินและด้านเศรษฐกิจ และเริ่มมีการกำหนดเป็นนโยบายของรัฐบาลอย่างชัดเจนในปี พ.ศ.๒๕๕๐ เพื่อให้องค์กรของรัฐนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ด้านองค์กรภาครัฐ รัฐบาลได้มีการน้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏทั้งในกฎหมาย

รัฐธรรมนูญและ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนการแถลงนโยบายการบริหารแผ่นดินของรัฐบาลที่เสนอต่อรัฐสภา

ด้านสถาบันการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีนโยบายการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ในทุกระดับ เพื่อให้ ผู้บริหารองค์กร ครู ผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรด้านการศึกษา และนักเรียน นักศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำหลักคิด หลักปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการในการบริหารจัดการ การเรียนการสอน ตลอดจนการประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดความตระหนักและฝังรากลึกภายในตนเองและผู้อื่น อย่างยั่งยืนตลอดไป คณะกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภาคการศึกษา ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานคณะกรรมการฯ โดยตำแหน่ง และมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมเป็นคณะกรรมการฯ ได้กำหนดนโยบายให้หน่วยงานที่มีสถานศึกษาทั้งในและนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการมีการขยายผลการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการตามหลักเกณฑ์และแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

กระทรวงศึกษาธิการ โดยหน่วยงานภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา มีนโยบายขยายผลสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “สถานศึกษาพอเพียง” โดยเริ่มพัฒนาเพื่อขยายผล ในปี ๒๕๕๔ และในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้ดำเนินการติดตามประเมินผลสถานศึกษาในสังกัดทั่วประเทศ พบว่ามีสถานศึกษาที่ผ่านเกณฑ์การประเมินของกระทรวงศึกษาธิการ สามารถเป็นสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “สถานศึกษาพอเพียง” ได้จำนวนทั้งสิ้น ๒,๑๒๓ แห่ง ประกอบด้วยสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน ๑,๙๐๓ แห่ง สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน ๒ แห่ง สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน ๒๑๒ แห่ง และสำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน ๖ แห่ง

เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศให้สถานศึกษาทั้ง ๒,๑๒๓ แห่ง เป็นสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “สถานศึกษาพอเพียง ๒๕๕๗” และได้ดำเนินการขยายผลต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนในทุกระดับน้อมนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้เป็นหลักใจหรือหลักคิด หลักการทำงานและหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้มีอุปนิสัย “อยู่อย่างพอเพียง” มีความมั่นคงในชีวิตและสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และมีความสุขสมบูรณ์

บทสรุป

“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวคิดและคำสอนที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๔๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไข

เพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

โดยสรุปแล้ว หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย หลักคิดสำคัญ คือ ทางสายกลาง ซึ่งตรงกับคำในทางพระพุทธศาสนาว่า มัชฌิมาปฏิปทา ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยในการปฏิบัตินั้นจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขที่สำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ ความรู้คู่คุณธรรม

ที่สำคัญ การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกระดับของสังคมอย่างจริงจัง จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. จงอธิบายความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. จงอธิบายความเป็นมาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๓. จงอธิบายความสำคัญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. องค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีอะไรบ้าง
๕. จงยกตัวอย่างพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๖. จงอธิบายและยกตัวอย่าง “หลักความพอประมาณ”
๗. จงอธิบายและยกตัวอย่าง “หลักความมีเหตุผล

๘. จงอธิบายและยกตัวอย่าง “การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี
๙. จงอธิบายและยกตัวอย่าง “เงื่อนไขความรู้
๑๐. จงอธิบายและยกตัวอย่าง “เงื่อนไขคุณธรรม

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๔ ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

๑. ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน
๒. ความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืน
๓. การพัฒนาประเทศไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. การขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในไทย
๕. รายงานผลการพัฒนาของไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
๖. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
๗. บทสรุป
๘. คำถามทบทวน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถกระทำในสิ่งต่อไปนี้ได้

๑. อธิบายความหมายและความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างถูกต้อง
๒. อธิบายการพัฒนาประเทศไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างถูกต้อง
๓. อธิบายแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในไทยได้อย่างถูกต้อง
๔. วิเคราะห์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างถูกต้อง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑. วิธีสอน

- ๑.๑ การถามตอบ เพื่อประเมินความรู้เดิม
- ๑.๒ การระดมสมอง
- ๑.๓ การบรรยายสไลด์จากไฟล์ power point ประกอบการสอน
- ๑.๔ ร่วมอภิปรายเนื้อหา และทำแบบฝึกหัดในชั้นเรียน
- ๑.๕ มอบหมายคำถามทบทวนเป็นการบ้าน

๒. กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา สอบถามนักศึกษาเพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ให้อาจารย์ได้ทราบปัญหาของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒ การอภิปรายร่วมกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์นำนักศึกษาระดมสมองและให้ร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียน เกี่ยวกับเรื่อง ศาสตร์ของพระราชา กับการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๓ การแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทำงานสืบค้นความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียงเป็นเอกสารและนำเสนอในชั้นเรียน

๒.๔ การบรรยายและถามตอบปัญหา ให้นักศึกษาอ่านเอกสารคำสอนล่วงหน้าก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ในชั้นเรียน ซึ่งจะเน้นประเด็นที่นักศึกษาอ่านไม่เข้าใจ หรือสิ่งที่จำเป็นต้องยึดถือเป็นหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้

สื่อการเรียนการสอน

๑. สไลด์ Power point ประกอบการสอน บทที่ ๔
๒. VDO การพัฒนาที่ยั่งยืน
๓. เอกสาร หนังสือ และตำราเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น
 - ศาสตร์ของพระราชา : ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (๒๕๖๐)
 - การพัฒนาอย่างยั่งยืน (๒๕๕๙)
 - การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย (๒๕๕๖)
 - จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ (๒๕๕๑)

การวัดผลและการประเมินผล

๑. สังเกตจากความสนใจของผู้เรียน การซักถาม การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
๒. ประเมินการอภิปราย การทำกิจกรรมในชั้นเรียน
๓. คะแนนจากการทำแบบฝึกหัด

บทที่ ๔

ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระองค์จะทรงดำเนินงานโดยยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญและทรงงานเพื่อพสกนิกรของพระองค์ ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ ๗๐ ปี พระองค์ทรงมีหลักการทรงงาน คือ ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำตามลำดับขั้นตอน มีวิธีคิดแบบองค์รวม ทำให้ง่าย ไม่ยึดติดตำรา แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ระเบิดจากข้างใน คือ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน ด้วยวิธีการประหยัดเรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด รวมทั้งการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการดำเนินงาน ด้วยความเพียร พร้อมทั้งปลูกป่าในใจคน คือ ให้ประชาชนมีสำนึกเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ส่วนรวม โดยอาศัยแนวคิด ขาดทุน คือ กำไร หมายความว่า การเสียคือการได้ เพราะการให้และการเสียสละเป็นการกระทำอันก่อให้เกิดผลกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ให้บริการรวมที่จุดเดียว ทำงานอย่างมีความสุข และสิ่งที่สำคัญ คือ รู้ รัก สามัคคี กล่าวคือ รู้ คือ รู้ปัจจัยทั้งหมด รู้ปัญหา รู้วิธีการแก้ปัญหา รัก คือ รักที่จะลงมือปฏิบัติ สามัคคี คือ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานให้สำเร็จลุล่วง

องค์การสหประชาชาติเชิดชูปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ และสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย ได้จัดทำรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทยปี ๒๕๕๐ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน” เผยแพร่ไปทั่วโลก

ในการประชุมเพื่อสันติภาพนานาชาติ ๒๕๖๐ ผู้นำองค์กรนานาชาติได้ร่วมถวายราชสดุดีเทิดพระเกียรติ แสดงความอาลัยและยกย่องว่าทรงเป็น พระมหากษัตริย์นักพัฒนา ต้นแบบแห่งเศรษฐกิจพอเพียง ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งสมาชิกองค์การสหประชาชาติทั่ว

โลกตกลงร่วมกันที่จะใช้เป็นกรอบดำเนินการพัฒนาประเทศของตนให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนภายในปี พ.ศ. ๒๕๗๓

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน มาจากศัพท์คำว่า “Sustainable” ที่แปลว่า ความยั่งยืน เป็นคำที่มาจากภาษาลาติน คือ “Sus-tenere” ซึ่งหมายถึงการส่งเสริมหรือสนับสนุน (Uphold) หมายถึง ความยั่งยืนนั้นเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือกระบวนการเพื่อการสนับสนุน (Uphold) หรือปกป้อง (Defended) ความสามารถดำรงอยู่ได้

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง “การพัฒนาที่สนองความต้องการของประชาชนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของตนเอง” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๔๑: ๕๙)

พระพรหมคุณาภรณ์ (๒๕๕๑: ๖๒) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น เน้นเป้าหมายทางเศรษฐกิจเหมือนเดิม แต่ตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติมโดยการนำประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวคุมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอีกทีหนึ่ง

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (๒๕๔๙: ๒๘๒) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องของการพัฒนาที่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัด ไม่สูญเปล่า เพื่อให้การสะสมความมั่งคั่งยังคงดำเนินต่อไปได้ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นความยั่งยืนของการพัฒนามากกว่าความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

दनัย กิติภรณ์ (๒๕๔๔: ๑๓) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการพิจารณาประเด็นการพัฒนาในมิติที่กว้างกว่าการพัฒนาโดยทั่วไป ซึ่งนอกจากจะพิจารณาการพัฒนาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังมีการนามิติด้านเวลาเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย กล่าวคือ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบันให้ดีขึ้น ซึ่งสามารถทำได้โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยคำนึงถึงมิติด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) หมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนปัจจุบันโดยไม่ทำให้ผู้คนในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (นิยามของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา World Commission on Environment and Development ในรายงาน Our Common Future ๑๙๘๗ หรือ Brundtland Report) การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง ๓ ด้าน คือเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน โครงการพัฒนาใดๆต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งสามด้านนี้

จากความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติต่างๆ นำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษยชาติได้การดำรงอยู่ร่วมกันของระบบนิเวศวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญของการประชุมโลก และนานาประเทศที่ต่างจำเป็นต้องให้ความสนใจและแสดงความรับผิดชอบร่วมกันต่อการพัฒนาประเทศต่างๆ ในโลกแบบที่ผ่านมามากขึ้น

ความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลายประเทศต้องตื่นตัวขึ้นมา เพราะโดยมากก็ได้รับความบอบช้ำจากการสงครามนั้น พอสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงประเทศต่างๆ ก็มีการเคลื่อนไหวทางแก้ไขปัญหาของโลก และได้มีการตั้งองค์การสหประชาชาติ (UN) เมื่อปลายปีพ.ศ.๒๔๘๘ (ค.ศ.๑๙๔๕) ทุกประเทศอยู่ในภาวะที่ต้องมีการฟื้นฟูให้มีการสร้างสรรค์ความเจริญกันขึ้น แต่การที่ฟื้นฟูประเทศให้เจริญมีความสุขสบายขึ้นมาได้ ก็ต้องอาศัยการเงินเป็นเรื่องสำคัญ สหประชาชาติจึงได้ตั้งหน่วยงานสำคัญขึ้นมาเป็นองค์กรโลกสำหรับช่วยเหลือเรื่องการเงินแก่ประเทศต่างๆ เรียกว่า World Bank หรือธนาคารโลก มีชื่อทางการเป็นภาษาอังกฤษว่า International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) เรียกในปัจจุบันว่า ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนา ก่อรูปขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๗ (ค.ศ.๑๙๔๔) และตั้งขึ้นเป็นทางการในวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๘) ซึ่งเป็นที่ตั้งสหประชาชาตินั่นเอง

แนวความคิดการพัฒนาประเทศเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก แต่แนวความคิดพัฒนาในระยะแรกมักจำกัดอยู่ที่การหาวิธีการเพื่อเร่งรัดพัฒนาประเทศโดยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายใหม่มีความทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว แนวคิด ทฤษฎีกระแสหลัก (Main Stream) ในการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาแบบภาวะทันสมัย (Modernization) เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจมุ่งเปลี่ยนประเทศกสิกรรมดั้งเดิมให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ทันสมัย ซึ่งผลจากการพัฒนาแบบภาวะทันสมัยนี้พบว่า เกิดความไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน แม้อัตราขยายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำตามมาเสมอ มีประเทศอุตสาหกรรมและประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่เพิ่มขึ้น แต่ทรัพยากรโลกกลับร่อยหรอลง และมีปัญหาด้านสภาพแวดล้อมมากมายตามมา อาทิ ปัญหาโลกร้อน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ต่อมา มีการตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ทำให้กระแสแนวคิดเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับความสนใจในประชาคมโลกมากขึ้น จนกระทั่งองค์การสหประชาชาติได้รับรองเป็นวาระการพัฒนาที่สำคัญ และชาติสมาชิกได้รวมลงนามรับเอาเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนไปปฏิบัติงานพัฒนาประเทศของตนด้วย

แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มจากองค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมเกี่ยวกับมนุษย์และสภาพแวดล้อมเป็นครั้งแรก ที่กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในปีค.ศ. ๑๙๗๒ มีการนำเสนอแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีการจัดทำรายงานเกี่ยวกับการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมและลดปัญหาความยากจน

ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๘๓ องค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (WCED) ในปี ค.ศ. ๑๙๘๗ ภายใต้การนำของนายโกรฮาร์เล็ม บรุนดท์แลนด์ (Gro Harlem Brundtland) พร้อมด้วยตัวแทนสมัชชาที่มาจาก ๑๘ ประเทศ WCED ได้พิมพ์รายงานเรื่องอนาคต

วมของเรา (Our Common Future) หรือเรียกอีกชื่อว่า Brundtland Report ซึ่งเป็นรายงานที่กำหนดนิยามและขอบเขตของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน และรอดาน และมักนิยมถูกนำมาใช้อ้างอิงในการศึกษาแนวคิดนี้เสมอ ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๙๒

องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมวาทะสนทนาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือเรียกว่า Earth Summit หรือ Rio Conference ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล การประชุมดังกล่าวได้จัดทำ ปฏิญญาริโอวาทะสนทนาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) บรรจุหลักการ ๒๗ ประการเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การตัดสินใจและการกำหนดนโยบายในอนาคต และความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมกับสภาพแวดล้อม (Socio-economic Development and the Environment) โดยเฉพาะใน “แผนปฏิบัติการ ๒๑” (Agenda ๒๑) ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ แผนงาน และทรัพยากรที่ต่องใช้ในการปฏิบัติตามแผนวาทะสนทนาที่ยั่งยืน และได้กลายมาเป็นแผนแม่บทวาทะสนทนาที่ยั่งยืนระดับโลก ซึ่งประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติรวมถึงนามรับรองแผนดังกล่าว (Klarin, ๒๐๑๘)

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนปฏิบัติการได้ถูกนำมาต่อยอดในการประชุมแห่งสหประชาชาติ (Millennium Summit) ซึ่งองค์การสหประชาชาติจัดขึ้นในเดือนกันยายน ปี ค.ศ. ๒๐๐๐ และได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals: MDGs) จำนวน ๘ เป้าหมาย ครอบคลุมการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมกำหนดระยะเวลาการพัฒนาตามเป้าหมายเป็นระยะเวลา ๑๕ ปี ระหว่างปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๑๕ เป้าหมาย MDGs ทั้ง ๘ ขอบ เพื่อเสริมสร้างมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนประกอบด้วย ๑) ขจัดความยากจนและความหิวโหย ๒) บรรลุความสำเร็จในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างถ้วนหน้า ๓) ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศและมอบอำนาจแก่สตรี ๔) ลดอัตราการตายของเด็ก ๕) สร้างเสริมสุขภาพของมารดา ๖) ต่อสู้กับเชื้อเอชไอวี/โรคเอดส์ โรคมาลาเรียและโรคภัยอื่น ๆ ๗) สร้างความยั่งยืนให้กับสิ่งแวดล้อม และ ๘) พัฒนาความเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในระดับโลก

ต่อมาองค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมวาทะสนทนาที่ยั่งยืนหรือเรียกว่า การประชุม Rio+๒๐ ในเดือนมิถุนายน ปี ค.ศ. ๒๐๑๒ ที่ประชุมดังกล่าวได้ทำการออกรายงานเรื่อง “อนาคตที่เราต้องการ” (The Future We Want) และจัดตั้งหน่วยงาน UN High-level Political Forum on Sustainable Development นับเป็นการเริ่มกระบวนการสร้างเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) จากการประชุม Rio+๒๐ นี้ มีผลให้ที่ประชุมใหญ่สมัชชาขององค์การสหประชาชาติได้ตั้งกลุ่ม Open Working Group ขึ้นในปี ค.ศ. ๒๐๑๓ เพื่อกำหนดรายละเอียดของเป้าหมาย SDGs และสุดท้ายในการประชุมสุดยอดสหประชาชาติสมัยสามัญ (UN General Assembly) ครั้งที่ ๗๐ ณ กรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ค.ศ. ๒๐๑๕ ผู้นำประเทศกว่า ๑๙๓ ประเทศได้รับรองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ ภายใต้หัวข้อ “การเปลี่ยนแปลงโลกของเรา: ปี ค.ศ. ๒๐๓๐ วาระสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Transformation our world: the ๒๐๓๐ Agenda for Sustainable Development) มีการกำหนดเป้าหมาย SDGs ซึ่งประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมาย (Goals) ๑๖๙ เป้าประสงค์ (Targets) เพื่อใช้เป็นวาระการพัฒนาต่อจากเป้าหมาย MDGs ที่หมดวาระไปแล้ว โดยเป้าหมาย SDGs นี้จะใช้ไป

นวาระการพัฒนาต่อเนื่องไปอีก ๑๕ ประหวางป ค.ศ. ๒๐๑๖–๒๐๓๐ วาระการพัฒนาตามเป้าหมาย SDGs ยังคงอยู่บนพื้นฐานองค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนของ WCED ทั้ง ๓ มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยวาระป ค.ศ. ๒๐๓๐ นี้ได้ขยายมิติการพัฒนาที่ยั่งยืนจากเดิม ๓ มิติ โดยเพิ่มหลักการสำคัญอีก ๕ ด้าน หรือ ๕P's ได้แก่ คน (People) เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสังคม ความมั่งคั่ง (Prosperity) เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ โลก (Planet) เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สันติภาพ (Peace) และความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) (เกษร, ๒๕๖๓: ๒๐-๒๒) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๔.๑ แนวคิด ๕ P's ของวาระป ค.ศ. ๒๐๓๐ สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน
ที่มา : (PAHO, ๒๐๑๗)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน มี ๑๗ เป้าหมาย ประกอบด้วย

๑. **ขจัดความยากจน** (End poverty in all its forms everywhere) ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่

๒. **ขจัดความหิวโหย** (End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture) ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

๓. **การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี** (Ensure healthy lives and promote well-being

for
all at
all
ages)
สร้าง

หลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย

๔. **การศึกษาที่เท่าเทียม** (Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all) ทำให้แน่ใจว่าให้การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม และส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีพแก่ทุกๆ คน

๕. ความเท่าเทียมทางเพศ (Achieve gender equality and empower all women and girls) บรรลุถึงความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมพลังของสตรีและเด็กหญิงทุกคน

๖. การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all) สร้างหลักประกันเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลให้มีการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน

๗. พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ (Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all) สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ในราคาที่สามารถซื้อหาได้ เชื่อถือได้ และยั่งยืน

๘. การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all) ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการทำให้เกิดอาชีพและการจ้างงานอย่างถ้วนหน้าและเป็นธรรม และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

๙. อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน (Build resilient infrastructure, promote inclusive and sustainable industrialization and foster innovation) สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม

๑๐. ลดความเหลื่อมล้ำ (Reduce inequality within and among countries) ลดความไม่เท่าเทียมกันทั้งภายในและระหว่างประเทศ

๑๑. เมืองและถิ่นฐานมนุษย์ที่ยั่งยืน (Make cities and human settlements inclusive, safe, resilient and sustainable) ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน

๑๒. แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (Ensure sustainable consumption and production patterns) สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

๑๓. การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Take urgent action to combat climate change and its impacts) ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง

๑๔. การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล (Conserve and sustainably use the oceans, seas and marine resources for sustainable development) รักษาและใช้ทรัพยากรในมหาสมุทร ทะเลและแหล่งทรัพยากรทางน้ำอื่นๆ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๑๕. การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก (Protect, restore and promote sustainable use of terrestrial ecosystems, sustainably manage forests, combat desertification, and halt and reverse land degradation and halt biodiversity loss) ปกป้องฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อกู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียดiversity หลากหลายทางชีวภาพ

๑๖. สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก (Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective,

accountable and inclusive institutions at all levels) ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุม
 เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ
 และครอบคลุมในทุกระดับ

๑๗. ความเป็ น หุ่ น ส ว น เพื่ อ การ พ ั ท ฒ น า ที่ ย ั ง ย ื น (Strengthen the means of
 implementation and revitalize the Global Partnership for Sustainable Development)
 เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟูสภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรั
 การพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาพที่ ๔.๒ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา : (PAHO, ๒๐๑๗)

เป้าหมายทั้ง ๑๗ เป้านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ กลุ่ม ประกอบด้วย

๑.กลุ่ม People ที่ว่าด้วยเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้คน ครอบคลุมเป้าหมายที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕

๒.กลุ่ม Prosperity ที่ว่าด้วยเรื่องความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและครอบคลุม
 ครอบคลุมเป้าหมายที่ ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑

๓.กลุ่ม Planet ที่ว่าด้วยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมเป้าหมายที่ ๖,
 ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕

๔.กลุ่ม Peace ที่ว่าด้วยเรื่อง สันติภาพ สถาบันที่เข้มแข็ง และความยุติธรรม ครอบคลุม
 เป้าหมายที่ ๑๖

๕.กลุ่ม Partnership ที่ว่าด้วยเรื่องความเป็นหุ้นส่วนเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่
 ยั่งยืน ครอบคลุมเป้าหมายที่ ๑๗

จะเห็นได้ว่า เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ได้ครอบคลุมมิติของการพัฒนาทั้งสามมิติ
 ได้แก่ การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เลขาธิการ

ใหญ่แห่งสหประชาชาติได้เห็นว่า การพัฒนาทั้งสามมิตินี้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และการพัฒนาทั้งสามมิตินี้ย่อมต้องมีคนเป็นศูนย์กลาง เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้วางอยู่บนปัจจัยพื้นฐาน ๖ ประการ (United Nations, ๒๐๑๔: ๑๖-๑๙) ได้แก่

๑) ศักดิ์ศรี เพื่อยุติความยากจนและต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำ (dignity: to end poverty and fight inequalities) หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยการแก้ปัญหาความยากจนและปัญหาความไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้จะต้องขจัดปัญหาความยากจนให้ได้ภายในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ นอกจากนี้ยังต้องส่งเสริมสิทธิสตรีและเด็ก ตลอดจนส่งเสริมโอกาสในการทำงานและการรับฟังความเห็นและเน้นการมีส่วนร่วมจากคนทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง เด็ก วัยรุ่น ผู้สูงอายุ ชนกลุ่มน้อย หรือผู้ลี้ภัยและผู้พลัดถิ่นจากเหตุการณ์ความไม่สงบในประเทศ

๒) คน เพื่อให้ทุกคนมีสุขภาพดี มีการศึกษา และเข้าถึงสตรีและเด็ก (people: to ensure healthy lives, knowledge and the inclusion of women and children) หมายถึง การพัฒนาโดยมีคนเป็นศูนย์กลางโดยเน้นการมีสุขภาพอนามัยที่ดีและการมีโอกาสในการศึกษาโดยไม่เลือกปฏิบัติต่อสตรีและเด็ก โดยที่ผ่านมามองเห็นว่า เด็กและสตรีจำนวนมากยังไม่ได้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ควรเน้นถึงการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของสตรีและเด็กโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ รวมถึงบริการด้านการเงินและการมีสิทธิในการถือครองที่ดินการพัฒนาควรมีรากฐานจากเคารพสิทธิมนุษยชน การยุติความรุนแรงทางเพศหรือการแสวงหาผลประโยชน์จากแรงงานเด็กและสตรี และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ ควรมีการกำหนดมาตรฐานด้านการเข้าถึงบริการทางสุขภาพและการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างจริงจัง

๓) ความมั่งคั่ง เพื่อการเจริญเติบโตที่เข้มแข็ง มีเศรษฐกิจที่ทั่วถึงและเปลี่ยนแปลง (prosperity: to grow a strong, inclusive and transformative economy) หมายถึง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ให้ประโยชน์ต่อคนทุกกลุ่ม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้วัดจาก GDP เพียงอย่างเดียวแต่ควรหมายถึงความเป็นอยู่ที่ดีของคนทุกกลุ่ม ความเจริญทางเศรษฐกิจควรหมายถึงการที่คนทุกคนมีโอกาสในการจ้างงานและสามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคมที่เหมาะสม นอกจากนี้กิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะโดยภาคเอกชนหรือรัฐบาลจะต้องคำนึงถึงการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๔) โลก เพื่อปกป้องระบบนิเวศสำหรับทุกสังคมและเด็กของเรา (planet: to protect our ecosystems for all societies and our children) หมายถึง การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องร่วมกันหาทางออกต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างยั่งยืน การรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การไม่ตัดไม้ทำลายป่า และหาทางป้องกันและรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติ นอกจากนี้ กิจกรรมทางการเกษตรและการประมงจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืน กิจกรรมทางอุตสาหกรรมจะต้องไม่เป็นภาระแก่สิ่งแวดล้อม

๕) ความยุติธรรม เพื่อส่งเสริมสังคมให้มั่นคงปลอดภัยและมีสันติภาพ และมีสถาบันที่เข้มแข็ง (justice: to promote safe and peaceful societies and strong institutions) หมายถึง การเคารพในหลักนิติธรรมและการมีกระบวนการยุติธรรมที่เคารพสิทธิและยึดมั่นในผลประโยชน์ของคนทุกกลุ่ม โดยการปฏิบัติงานภาครัฐและกระบวนการทางกฎหมายจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่ม กฎหมายและกระบวนการทางกฎหมายจะต้องเคารพในหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน บุคคลจะต้องมีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัยปราศจากความหวาดระแวง

๖) ความเป็นหุ้นส่วน เพื่อเร่งให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของโลกในการร่วมกันพัฒนาอย่างยั่งยืน (partnership: to catalyze global solidarity for sustainable development) หมายถึง การเสริมสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือเพื่อการพัฒนา การพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้จะต้องได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและเอกชน ผ่านทางการค้า การลงทุน การเก็บภาษี และเน้นความร่วมมือระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างประเทศพัฒนากับประเทศกำลังพัฒนาหรือระหว่างประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยกัน

ต่อมา ปัจจัยพื้นฐาน ๖ ประการ ได้รับการปรับให้เกิดความเหมาะสมมากขึ้น จนเกิดเป็นปัจจัย ๕ P's ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) ทั้ง ๘ เป้าหมายและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ทั้ง ๑๗ เป้าหมาย ดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ การเปรียบเทียบ MDGs และ SDGs ตามปัจจัย ๕ P's

ปัจจัย ๕ P's	MDGs ๘ เป้าหมาย	SDGs ๑๗ เป้าหมาย
People	เป้าหมายที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ และ ๖	เป้าหมายที่ ๑, ๒, ๓, ๔ และ ๕
Planet	เป้าหมายที่ ๗	เป้าหมายที่ ๖, ๑๒, ๑๓, ๑๔ และ ๑๕
Prosperity	-	เป้าหมายที่ ๗, ๘, ๙, ๑๐ และ ๑๑
Peace	-	เป้าหมายที่ ๑๖
Partnership	เป้าหมายที่ ๘	เป้าหมายที่ ๑๗

ที่มา : (กมลินทร์ พินิจกุลวล และคณะ, ๒๕๕๙)

จะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามความหมายเดิม คือการสร้าง ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปัจจัย ๕ P's ก็ยังคงแนวคิดเดิมอยู่ คือ People สะท้อนมิติของสังคม Planet สะท้อนมิติของสิ่งแวดล้อม และ Prosperity สะท้อนมิติของเศรษฐกิจ

ทั้งหมดนี้คือเป้าหมาย SDGs 17 ข้อ ที่สหประชาชาติและประเทศต่างๆทั่วโลก ตั้งเป้าหมาย และผลักดัน ให้เกิดขึ้นได้ภายในปี ค.ศ. 2030 ซึ่งหลายประเทศก็ได้ออกวิสัยทัศน์เชิงนโยบายหลายแบบ ตัวอย่างเช่น ญี่ปุ่นกับ Society 5.0, ประเทศไทย 4.0 และ Smart Nation ของสิงคโปร์ เป็นต้น

นโยบายของประเทศไทยที่สามารถส่งเสริมการผลักดันเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาหลายด้าน ทศวรรษก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการปรับโครงสร้างการผลิต โดยมีความเป็น

อุตสาหกรรมมากขึ้น ต้องใช้ทักษะในการผลิตที่สูงขึ้น อีกทั้งยังมีการขยายตัวตัวผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ (GDP) ที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาอื่น การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การส่งออก และการปรับโครงสร้างการผลิต เป็นผลมาจากการลงทุนจากต่างประเทศที่นำเทคโนโลยีและการตลาดมาสู่ประเทศไทย ถึงแม้ประเทศไทยจะมีการขยายตัวที่ดี แต่ระบบเศรษฐกิจไทยก็มีความไม่สมดุลในหลายด้านโดยเฉพาะด้านการกระจายรายได้ สัดส่วนของคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนนั้นลดลง แต่คนจนกลับมีสัดส่วนของรายได้ในระบบเศรษฐกิจน้อยลง แสดงให้เห็นว่าการกระจายรายได้ของคนในประเทศยังไม่ดี นอกจากนี้ ยังมีความไม่สมดุลในด้านอื่น ๆ เช่น ความแตกต่างของรายได้และความเจริญระหว่างเมืองกับชนบท ความไม่สมดุลของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความไม่พอดีของโครงสร้างการผลิตและการจ้างงาน และความไม่สมดุลของโครงสร้างการผลิตและระดับการศึกษาของแรงงาน (ณัฐพงศ์ ทองภักดี และนพวรรณ ปุสสะรังสี, ม.ป.ป.: ๑๔-๑๕)

ดังจะเห็นได้จาก ปฏิกริยาของสังคมไทยต่อวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่แตกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยในช่วง ๖ เดือน นับตั้งแต่วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ จนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ พบว่า มีปฏิกริยาของสังคมไทยปรากฏขึ้นอย่างน้อย ๓ ปฏิกริยาด้วยกัน คือ (๑) มีอบคนรวยหรือมีอบสีลม (๒) กองทุนกู้ชาติของพระพยอม กัลยาโณ และ (๓) แนวคิดการพึ่งตนเอง (self-reliance) ซึ่งถือเป็นกระแสทางเลือกของการพัฒนาที่สำคัญ โดยแนวคิดการพึ่งตนเองนี้เกิดมาจากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชทานไว้เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ณ ศาลาดุสิดาลัย (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, ๒๕๔๙: ๑๔๓-๑๕๐) และแนวคิดนี้ก็คือ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” นั่นเอง

เมื่อทำการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ ได้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ การเปรียบเทียบเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
เป้าหมายที่ ๑ ยุติความยากจนทุกรูปแบบ เป้าหมายที่ ๒ ยุติความหิวโหย	การพัฒนาตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่
เป้าหมายที่ ๓ การมีสุขภาพที่ดี	หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
เป้าหมายที่ ๔ การสร้างหลักประกันให้การศึกษาที่มีคุณภาพ และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต	การประยุกต์ใช้หลักสูตรการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ซึ่ง

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
	ส่งเสริมสภาพแวดล้อมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
เป้าหมายที่ ๘ การส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและครอบคลุม	ในภาคธุรกิจ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการสร้างภูมิคุ้มกัน พัฒนาและพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของพนักงาน การจัดทำแผนบริหารความเสี่ยง การลงทุนขยายกิจการที่รอบคอบไม่เกินตัว และทำในสิ่งที่ตนถนัด คือการส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและครอบคลุม
เป้าหมายที่ ๑๒ การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน	ในระดับปัจเจกบุคคล ผู้ประกอบการรายเล็กและรายใหญ่สามารถนำหลักความพอประมาณ พอดี มีเหตุผลของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินชีวิต

ที่มา : (กมลินทร์ พินิจภูวดล และคณะ, ๒๕๕๙)

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติในมิติของการพัฒนาคนได้เป็นอย่างดี และสามารถผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ นำไปใช้เป็นแนวทางในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังจะเห็นได้จากยุทธศาสตร์ความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ๔ ปี ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐ ของกรมความร่วมมือระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ โดยกำหนดให้ประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นต้นแบบของการพัฒนา ซึ่งเน้นเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการแก้ปัญหาที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๘: ๘๖)

การพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ประเทศไทยมีแนวคิดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนบนวิถีของหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาช้านาน วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของไทยได้สะท้อนอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) และฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) นอกจากนี้ประเทศไทยในฐานะสมาชิกประชาคมโลกได้ผลักดันในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในหลายเวที (กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๘) อาทิเช่น สหประชาชาติ ประชาคมอาเซียนและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาในองค์การสหประชาชาติ (G๗๗) นอกจากนี้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประเทศไทยได้มีแนวนโยบายตลอดจนได้มีกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่โดดเด่นและเป็นรูปธรรมในด้านอื่น ๆ อาทิ ความพยายามในการสนับสนุนหลักนิติธรรม สิทธิสตรีและเด็ก และความเท่าเทียมทางเพศ การป้องกันและปราบปรามการทุจริต ซึ่งแนวนโยบายเหล่านี้ที่สามารถเอื้อต่อการ

ผลักดัน SDGs ของประเทศไทยเองและสามารถนำไปเป็นแนวทางในกรอบของประชาคมอาเซียน ทั้งนี้ การมีเป้าหมายและทิศทางร่วมกันในภูมิภาคย่อมสามารถอุดช่องว่าง เข้าถึงปัญหาและตอบสนองความจำเป็นในระดับภูมิภาคได้ตรงประเด็นกว่าการยึดโยงอยู่กับมาตรฐานสากลเพียงอย่างเดียว เป้าหมายหลักของการวิจัยนี้จึงเป็นการมุ่งศึกษาทิศทางนาเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนสำหรับการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาของประชาคมอาเซียนโดยเน้นถึงผลประโยชน์และบทบาทของประเทศไทยบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงและนโยบายที่สำคัญอื่น ๆ ของประเทศที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นวาระการพัฒนาระดับโลก ได้ถูกบรรจุลงในแผนและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยยุคปัจจุบัน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งเป็นแผนที่กำหนดทิศทางหลักในการพัฒนาประเทศในระยะ ๕ ปี สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ โดยมีหลักการสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๙) คือ

- ๑) ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒) ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา
- ๓) ยึดวิสัยทัศน์ภายใตยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี
- ๔) ยึดเป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี ๒๕๗๙ โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)
- ๕) ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลผลิตการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม
- ๖) ยึดหลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน ๕ ปี ที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเป้าหมายระยะยาวพื้นฐานและหลักการในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ดังกล่าวข้างตน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐ ซึ่งประกาศขึ้นในภายหลัง เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยไว้ดังนี้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง” โดยยุทธศาสตร์ชาติได้นิยาม “ความยั่งยืน” ตามวิสัยทัศน์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๒) ว่า “ความยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกรเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้การรักษา และการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดีไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการยอมรับและเยียวยาของระบบนิเวศ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้อ

อาหาร เสี่ยงสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลมีเสถียรภาพและยั่งยืน”

จากนิยามข้างต้น สามารถพิจารณาการพัฒนาที่ยั่งยืนตามยุทธศาสตร์ชาติได้ใน ๓ ประเด็นหลัก คือ

๑. การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญดูานรายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม

๒. มีการผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลก

๓. คนมีความรับผิดชอบตอสังคม มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน ทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

รายงานผลการพัฒนาของไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

มูลนิธิแบร์เทลสมันน (Bertelsmann Stiftung) จากประเทศเยอรมันได้ริเริ่มจัดทำรายงานเกี่ยวกับดัชนีความยั่งยืนเป็นครั้งแรก (The world’s first SDG Index) ในปี ค.ศ. ๒๐๑๕ ซึ่งเป็นข้อมูล SDGs ของประเทศร่ำรวยและเป็นสมาชิกขององค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (The Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) จำนวน ๓๔ ประเทศ

ต่อมามูลนิธิแบร์เทลสมันนและเครือข่ายการแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Solutions Network: SDSN) ได้ร่วมกันตั้งโครงการเพื่อเก็บข้อมูลและจัดทำรายงาน “ดัชนีและผังข้อมูลตามเป้าหมาย SDG” (SDG Index and Dashboards) ในปี ค.ศ. ๒๐๑๖ โดยมีนายเจฟฟรีย์ แซคส์ (Jeffrey Sachs) นักเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นผู้อำนวยการ SDSN และที่ปรึกษาพิเศษของเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโครงการ และขยายผลการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประเทศสมาชิก OECD ไปยังประเทศอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สมาชิก OECD รวมเป็นจำนวน ๑๔๙ ประเทศทั่วโลก และสุดท้ายในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ ดัชนีและผังข้อมูลตามเป้าหมาย SDGs ถูกจัดทำขึ้นภายใต้ชื่อ “รายงานการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development Report) โดยขยายการเก็บข้อมูลออกไปเป็นจำนวน ๑๖๒ ประเทศ รายงานดังกล่าวจัดทำขึ้นเพื่อรายงานผลการตอบสนองต่อเป้าหมาย SDGs ติดตามว่า ผู้นำประเทศได้นำวาระปี ค.ศ. ๒๐๓๐ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติที่ได้ออกมาเมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๕ ปฏิบัติในประเทศตนอย่างไรบ้าง และเป็นการเปรียบเทียบ (Benchmark) ให้ทราบสถานะของแต่ละประเทศ แม้วารายงานนี้ไม่ใช่เครื่องมือที่ติดตามการปฏิบัติตามเป้าหมาย SDGs ที่เป็นทางการ เป็นเพียงข้อมูลเสริมจากที่แต่ละประเทศได้มีการปฏิบัติด้วยความสมัครใจอยู่แล้ว แต่นับได้ว่าเป็นฐานข้อมูลและแหล่งอ้างอิงสำคัญในการศึกษาภาพรวมและอันดับการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ดี (สถณี อาชวานันท์กุล, ๒๕๖๐; Kroll, ๒๐๑๕)

ในการจัดทำดัชนีและผังข้อมูลตามเป้าหมาย SDGs คาคะแนนมาจากการเก็บข้อมูลตามตัวชี้วัด SDGs จากแหล่งข้อมูลหลากหลายแห่ง เช่น ธนาคารโลก องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ องค์กรอนามัยโลก องค์กรอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ รวมไปถึงสถาบันวิจัยและองค์กรที่ไม่แสวงกำไร ฯลฯ แม้ว่าการเก็บข้อมูลดัชนีความยั่งยืนในแต่ละป้อาจได้ข้อมูลไม่ตรงกับความเป็นจริง และตัวชี้วัดในแต่ละป้อาจจะไข่มุเหมือนกัน แต่คณะผู้จัดทำรายงานได้นำคาคะแนนที่ได้ไปทดสอบความสัมพันธ์เชิงเส้น (Linear Correlation) กับดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI) ซึ่งจัดทำโดยหน่วยงานที่มีความเป้นทางการ ไคแก โครงการพัฒนาแห่งองการสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) พบว่า คาคะแนนของดัชนีความยั่งยืนมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกับคาคะแนนของดัชนีการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ ประเทศใดที่มีคาคะแนนความยั่งยืนในระดับสูง ประเทศนั้นมักจะมีการพัฒนามนุษย์ในระดับที่สูงในทางตรงข้าม ประเทศที่มีคาคะแนนความยั่งยืนต่ำ มักจะเป็นประเทศที่มีการพัฒนามนุษย์ในระดับที่ต่ำด้วยเช่นกัน

ดัชนีความยั่งยืนหรือคาคะแนน SDG ได้ถูกจัดทำมาแล้วเป็นระยะเวลา ๔ ป ระหว่างปค.ศ. ๒๐๑๖-๒๐๑๙ โดยมีการเก็บข้อมูลจากจำนวนประเทศไม่เท่ากันในแต่ละป คือ มีจำนวน ๑๔๙, ๑๕๗, ๑๕๖, และ ๑๖๒ ประเทศ ตามลำดับ มีการกำหนดคาคะแนนระหว่าง ๐-๑๐๐ ไลระดับการพัฒนาจากน้อยไปหามาก คือ ๐ เป็นระดับพัฒนาโดยที่สุด (Worst) ไปจนถึง ๑๐๐ เป็นระดับพัฒนาที่ดีที่สุด (Best) (เกษร, ๒๕๖๓: ๒๔-๒๗)

ตารางที่ ๔.๓ ดัชนีความยั่งยืนของกลุ่มประเทศอาเซียน

ปี ค.ศ.	๒๐๑๙		๒๐๑๘		๒๐๑๗		๒๐๑๖	
	อันดับ	คาคะแนน	อันดับ	คาคะแนน	อันดับ	คาคะแนน	อันดับ	คาคะแนน
ไทย	๔๐	๗๓	๕๙	๖๙.๒	๕๕	๖๙.๕	๖๑	๖๒.๒
เวียดนาม	๕๔	๗๑.๑	๕๗	๖๙.๗	๖๘	๖๗.๙	๘๘	๕๗.๖
สิงคโปร์	๖๖	๖๙.๖	๔๓	๗๑.๓	๖๑	๖๙	๑๙	๗๔.๖
มาเลเซีย	๖๘	๖๙.๖	๕๕	๗๐.๐	๕๔	๖๙.๗	๖๓	๖๑.๗
ฟิลิปปินส์	๙๗	๖๔.๙	๘๕	๖๕.๐	๙๓	๖๔.๓	๙๕	๕๕.๕
อินโดนีเซีย	๑๐๒	๖๔.๒	๙๙	๖๒.๘	๑๐๐	๖๒.๙	๙๘	๕๔.๔
เมียนมาร์	๑๑๐	๖๒.๒	๑๑๓	๕๙.๐	๑๑๐	๖๓.๓	๑๑๗	๔๔.๕
ลาว	๑๑๑	๖๒.๐	๑๐๘	๖๐.๖	๑๐๗	๖๑.๔	๑๐๗	๔๙.๙
กัมพูชา	๑๑๒	๖๑.๘	๑๐๙	๖๐.๔	๑๑๔	๕๘.๒	๑๑๙	๔๔.๔
บรูไน	มีข้อมูลไม่เพียงพอต่อการประเมิน							

ที่มา : (Sachs, et al., ๒๐๑๖, Sachs, et al., ๒๐๑๗, Sachs, et al., ๒๐๑๘, Sachs, et al., ๒๐๑๙)

จากตารางที่ ๒ พบว่า ดัชนีความยั่งยืนของกลุ่มประเทศอาเซียนนั้น ไทยมีความโดดเด่นมาก ในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ ไทยมี ๗๓ คะแนน อยู่ในอันดับที่ ๔๐ ของโลก และคะแนนสูงเป็นอันดับที่ ๑ ของกลุ่มประเทศอาเซียน จากขอมูลย้อนหลัง ๓ ปี พบว่า ทุกๆ ปี ไทยมีคะแนนสูงติดอยู่ใน ๔ อันดับแรก (Top ๔) ของอาเซียนรวมกับเวียดนาม สิงคโปร์ และมาเลเซีย ซึ่งเป็นอันดับโลกที่สูงกว่าประเทศที่เหลือในอาเซียนอย่างเห็นได้ชัด

ผลการพัฒนาของไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามรายงานการพัฒนาที่ยั่งยืน ในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ (Sachs, et al., ๒๐๑๙) ได้รายงานทิศทางการพัฒนาประเทศเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา โดยมีการแบ่งระดับแนวโน้มการพัฒนามากเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑. ระดับรักษาความสำเร็จไว้ได้ (On track or Maintaining SDG achievement) ผลการพัฒนาของไทยอยู่ในระดับนี้จำนวน ๓ เป้าหมาย ได้แก่ เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจน เป้าหมายที่ ๖ การจัดการน้ำและสุขาภิบาล และ เป้าหมายที่ ๘ การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ

๒. ระดับพัฒนาขึ้นปานกลาง (Moderately improving) ผลการพัฒนาของไทยอยู่ในระดับนี้จำนวน ๖ เป้าหมาย ได้แก่ เป้าหมายที่ ๓ การมีสุขภาพและความปลอดภัย เป้าหมายที่ ๕ ความเท่าเทียมทางเพศ เป้าหมายที่ ๗ พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ เป้าหมายที่ ๙ อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน เป้าหมายที่ ๑๑ เมืองและถิ่นฐานมนุษย์ที่ยั่งยืน และ เป้าหมายที่ ๑๖ สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก

๓. ระดับชะงักงัน (Stagnating) ผลการพัฒนาของไทยอยู่ในระดับนี้จำนวน ๔ เป้าหมาย ได้แก่ เป้าหมายที่ ๒ ขจัดความหิวโหย เป้าหมายที่ ๑๓ การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป้าหมายที่ ๑๔ การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล และ เป้าหมายที่ ๑๕ การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก

๔. ระดับการพัฒนาตกลง (Decreasing) ซึ่งผลการพัฒนาของไทยในปีที่ผ่านมาไม่ปรากฏ เป้าหมายการพัฒนาในระดับนี้ สำหรับเป้าหมาย SDGs ที่ไม่มีข้อมูลเพียงพอ จากรายงานฉบับดังกล่าว พบว่า ผลการพัฒนาของไทยมีจำนวน ๔ เป้าหมายที่ข้อมูลไม่เพียงพอต่อการเปรียบเทียบกับผลพัฒนาในปีก่อน ได้แก่ เป้าหมายที่ ๔ การศึกษาที่เท่าเทียม เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำ เป้าหมายที่ ๑๒ แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน และ เป้าหมายที่ ๑๗ ความเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป คือ แมว่าประเทศไทยไม่มีผลพัฒนาตามเป้าหมาย SDGs ใดที่มีแนวโน้มลดลงเมื่อเทียบกับปีก่อนเลยก็ตาม แต่ไทยยังคงมีแนวโน้มการพัฒนาตามเป้าหมาย SDGs ในระดับที่รักษาความสำเร็จไว้ได้ในจำนวนที่น้อยกว่าแนวโน้มการพัฒนาในระดับอื่นๆ นอกจากนี้ จากการพิจารณาคะแนน SDG ในแต่ละเป้าหมาย พบว่า ไทยมีการพัฒนาเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจนได้ดีที่สุด กล่าวคือ ได้คะแนนความยั่งยืนเต็ม ๑๐๐ คะแนน ในเป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจน (End Poverty) ซึ่งมีตัวชี้วัดในการจัดเก็บข้อมูล จำนวน ๒ ตัวชี้วัด ได้แก่

๑. สัดส่วนคนยากจนต่อจำนวนประชากรที่มีรายได้น้อยกว่า ๑.๙ เหรียญดอลลาร์ต่อวัน (Poverty headcount ratio at \$๑.๙๐/day: % population) พบว่า ไทยไม่มีประชากรยากจนที่มี

รายได้ต่ำ กวา ๑.๙ เหรียญดอลลาร์ต่อวัน สัดส่วนจึงเป็นร้อยละ ๐ ของประชากร ไคคะแนน ๑๐๐ เต็ม

๒. สัดส่วนคนยากจนต่อจำนวนประชากรที่มีรายไดต่ำ กวา ๓.๒ เหรียญดอลลาร์ต่อวัน (Poverty headcount ratio at \$๓.๒๐/day: % population) พบวา ไทยมีสัดส่วนเป็นร้อยละ ๐ ของประชากร ไคคะแนน ๑๐๐ เต็ม

สวนเป้าหมายที่ไคคะแนน SDG ต่ำ ที่สุด และเป็นเพียงเป้าหมายเดียวที่ไคคะแนนไม่ถึง ร้อยละ ๕๐ ของคะแนนเต็ม กล่าวคือ เปนเป้าหมายที่ไทยยังไม่ผานเกณฑ์มาตรฐาน นั้นเอง ไคแก เปาหมายที่ ๙ อุตสาหกรรม นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน (Industry, Innovation and Infrastructure) เมื่อพิจารณาขอมูลการพัฒนาตามตัวชี้วัดตามเป้าหมายที่ ๙ พบวา ไทยมีปัญหาในการพัฒนา จำนวน ๓ ตัวชี้วัดสำคัญ ไคแก

๑. สัดส่วนประชากรที่เขถึงอินเทอร์เน็ต (Population Using the Internet) ไทยมีประชากรที่เขถึงอินเทอร์เน็ตเพียงร้อยละ ๕๒.๙ ของประชากร

๒. สัดส่วนบทความในวารสารวิชาการดานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเมื่อเทียบกับประชากรจำนวน ๑,๐๐๐ คน (Number of Scientific and Technical Journal Article: per ๑,๐๐๐ Population) ซึ่งพบวา ไทยมีบทความจำนวนเพียง ๐.๑ เทานั้น เมื่อเทียบกับประชากร ๑,๐๐๐ คน หรือเทียบใหเขาใจง่ายขึ้น คือ คนไทยทุก ๆ ๑ หมื่นคนจะสามารถผลิตบทความไคเพียงจำนวน ๑ เรื่องตอป

๓. สัดส่วนรายจ่ายภาครัฐที่ใชในการวิจัยและพัฒนาเมื่อเทียบกับรายไดประชาชาติ (Research and Development Expenditure (% GDP) พบวา ไทยมีการใชจ่ายภาครัฐในงบ R&D เพียงร้อยละ ๐.๖ ของรายไดประชาชาติ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแลว อาทิ กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย โดยในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียมีสัดส่วนรายจ่าย ภาครัฐอยู่ในขวงร้อยละ ๒.๐-๓.๓ (นอรเวย์ ร้อยละ ๒.๐, ฟนแลนด์ ร้อยละ ๒.๗, เดนมาร์ก ร้อยละ ๒.๙, และสวีเดน ร้อยละ ๓.๓) เมื่อเทียบกับรายไดประชาชาติ และเป็นตัวเลขที่สูงกวาของไทยมากกว่า ๓-๕ เทาตัว

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถูกใช้เป็นหลักการสำคัญในความพยายามเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนของประเทศไทย โดยเน้นความสมดุลในการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนหลักการ ๓ ประการที่เน้นการเดินทางสายกลางสำหรับคนไทยทุกระดับตั้งแต่จากทุกครอบครัว สูระดับชุมชนและสู่ระดับประเทศ ดังนี้

๑. ความพอประมาณ

การพอประมาณ เป็นหลักการที่สำคัญในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น การบริโภคที่น้อยลงและรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๒) การลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๗) และการจัดการทางทะเลอย่างยั่งยืน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๔) และบนบก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๕) ระบบนิเวศต่างๆ

๒. ความสมเหตุสมผล

ความสมเหตุสมผล หมายถึง การพิจารณาอย่างรอบคอบของผลกระทบที่การกระทำและการตัดสินใจของเราอาจมีต่อทั้งผู้อื่นและโลกรอบตัวเรา การพิจารณาเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความสมเหตุสมผล มีการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้มากมายในประเด็นระดับโลก เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๓) ความเท่าเทียม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๐) ความยุติธรรม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๖) การพัฒนาแหล่งพลังงานที่สะอาด (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๗) และการลดมลพิษ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๒)

๓. ความรอบคอบ

ความรอบคอบ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประเมินความเสี่ยงต่างๆ การทำงานอย่างเป็นระบบและการบรรลุระดับของความสามารถและการพึ่งพาตนเองก่อนดำเนินการต่อ นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนที่ดูแลไม่ให้เกินขีดความสามารถของพวกเขา หลักการนี้อาจประยุกต์ใช้กับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกือบทั้งหมดรวมทั้งด้านสุขภาพ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๓) อาหาร (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๒) น้ำ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๖) และความมั่นคงด้านพลังงาน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๗) โดยเฉพาะ

ภาพที่ ๔.๓ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
ที่มา : (มูลนิธิมั่นพัฒนา, ๒๕๖๓)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชาหรือความรู้ที่ได้จากพระราชกรณียกิจของรัชกาลที่ ๙ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อบรรลุ SDG ทั้ง ๑๗ ประการได้ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีที่พัฒนาขึ้นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อถ่ายทอดแนวคิดเป็นยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ การปรับปรุงกฎหมาย ๓๑๘ ฉบับ และแผนแม่บทด้านต่างๆ เป็นการนำไปสู่การปฏิบัติ โดยประยุกต์ใช้กับทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างยั่งยืนและมั่นคง ด้านภาคชุมชนและประชาสังคม มีการติดตามไปศึกษากรณีที่ชาวบ้านนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตและอาชีพ ด้านภาคการเกษตรได้สร้างความพออยู่พอกินให้กับชุมชนท้องถิ่นและเป็นต้นทางของการพัฒนาในทุกด้าน สร้างความมั่นคงลดรายจ่าย พึ่งตนเองได้และแก้ปัญหาความยากจนภาคครัวเรือน ด้านภาคธุรกิจได้ปรับแนวคิดมาใช้อย่างกว้างขวางทั้งธุรกิจขนาดใหญ่ขนาดกลาง และขนาดเล็ก โดยยอมรับการมีกำไรในระดับพอประมาณ และต้องไม่แสวงหากำไรโดยการเอาเปรียบผู้บริโภคหรือทำผิดกฎหมายภาคธุรกิจจำนวนมากยังได้ร่วมแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นโดยเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความยากจนและช่วยพัฒนาชนบท (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๒๙๑)

บทสรุป

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ทวีความสำคัญขึ้นมากในสภาวะการณปัจจุบัน จากเดิมที่เป็นเพียงแนวคิดกระแสทางเลือกในการพัฒนา และได้รับการยกระดับมาเป็นวาระการพัฒนาระดับโลก ที่ได้รับการรับรองจากองค์การสหประชาชาติ มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ทิศทางการพัฒนาของโลก เกิดความสมดุลยิ่งขึ้น ไม่วาจะเป็นมิติในการพัฒนา ๓ ด้าน สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม หรือหลักการ ๕ P's ของวาระป ค.ศ. ๒๐๓๐ อันได้แก่ People Planet Prosperity Peace and Partnership ขององค์การสหประชาชาติ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของทางสายกลางความมีเหตุผล ความไม่ประมาท และคุณธรรม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ อีกทั้งใช้เป็นหลักในการบริหารและพัฒนาประเทศด้วย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้พระราชทานมาก่อนหน้าหลายปีสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติซึ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเน้นการใช้กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความท้าทายในการพัฒนาท้องถิ่นและปลูกฝังแนวความคิดที่ยั่งยืนให้กับคนในท้องถิ่น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลาย ๆ ด้านของชีวิตอย่างมีนัยสำคัญก่อนที่จะนำมาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้มีการบูรณาการไว้ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) รวมทั้งนโยบายประเทศไทย ๔.๐ ดังนั้น แผนงานและแผนงบประมาณของหน่วยงานรัฐบาลทั้งหมดจึงถูกกำหนดให้สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. จงอธิบายความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๒. จงอธิบายความเป็นมาการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๓. จงอธิบายความสำคัญการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๔. จงอธิบายเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๗ เป้าหมาย

๕. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ กลุ่ม ประกอบด้วยอะไรบ้าง
๖. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนบนปัจจัยพื้นฐาน ๖ ประการ มีอะไรบ้าง
๗. การพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐) ประกอบด้วยอะไรบ้าง
๘. แนวคิดพื้นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อน มีอะไรบ้าง
๙. จงยกตัวอย่างการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
๑๐. จงวิเคราะห์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๕ กรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

๑. ความเป็นมาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
๒. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรน้ำ
๓. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้
๔. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรดิน
๕. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตร
๖. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการส่งเสริมอาชีพ
๗. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสาธารณสุข

๘. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม
๙. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการศึกษา
๑๐. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการคมนาคม
๑๑. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการสื่อสาร
๑๒. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อม
๑๓. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินวัตกรรม
๑๔. บทสรุป
๑๕. คำถามทบทวน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถกระทำในสิ่งต่อไปนี้ได้

๑. อธิบายความเป็นมาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้อย่างถูกต้อง
๒. อธิบายความสำคัญและลักษณะโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้อย่างถูกต้อง
๓. อธิบายผลสำเร็จของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้อย่างถูกต้อง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประจำบท

๑. วิธีสอน

- ๑.๑ การถามตอบ เพื่อประเมินความรู้เดิม
- ๑.๒ การระดมสมอง
- ๑.๓ การบรรยายสไลด์จากไฟล์ power point ประกอบการสอน
- ๑.๔ ร่วมอภิปรายเนื้อหา และทำแบบฝึกหัดในชั้นเรียน
- ๑.๕ มอบหมายคำถามทบทวนเป็นการบ้าน

๒. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

๒.๑ การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา สอบถามนักศึกษาเพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ให้อาจารย์ได้ทราบปัญหาของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒ การอภิปรายร่วมกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์นำนักศึกษาระดมสมองและให้ร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียน เกี่ยวกับเรื่องกรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒.๓ การแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทำงานสืบค้นความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียงเป็นเอกสารและนำเสนอในชั้นเรียน

๒.๔ การบรรยายและถามตอบปัญหา ให้นักศึกษาอ่านเอกสารคำสอนล่วงหน้าก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ในชั้นเรียน ซึ่งจะเน้นประเด็นที่นักศึกษาอ่านไม่เข้าใจ หรือสิ่งที่จำเป็นต้องยึดถือเป็นหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้

สื่อการเรียนการสอน

๑. สไลด์ Power point ประกอบการสอน บทที่ ๕
๒. VDO โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
๓. เอกสาร หนังสือ และตำราเกี่ยวกับศาสตร์พระราชฯ เช่น
 - ศาสตร์กษัตริย์ หลักการทรงงาน หลักการครองราชย์ แนวพระราชดำริและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (๒๕๖๒)
 - ศาสตร์ของพระราชฯ : ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (๒๕๖๐)

การวัดผลและการประเมินผล

๑. สังเกตจากความสนใจของผู้เรียน การซักถาม การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
๒. ประเมินการอภิปราย การทำกิจกรรมในชั้นเรียน
๓. คะแนนจากการทำแบบฝึกหัด

บทที่ ๕

กรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในการพัฒนาประเทศชาติอย่างยั่งยืนนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมีแนวพระราชดำริว่า ต้องพัฒนาคนเสียก่อน วิธีการพัฒนาคนจะต้องสอนให้ราษฎร รู้จักวิธีทำมาหากินด้วยตนเอง รู้จักการประกอบอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๑ ความว่า “...เราไม่ควรให้ปลาแก่เขา แต่ควรจะให้เบ็ดตกปลา และสอนให้รู้จักวิธีตกปลาจะดีกว่า...” และพระองค์ได้พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนบนพื้นฐานของทางสายกลาง ความมีเหตุผล ความไม่ประมาท และคุณธรรม พระองค์ทรงมุ่งให้ประชาชนและประเทศชาติสร้างรากฐานที่มั่นคงเสียก่อน เมื่อมีรากฐานที่มั่นคงแล้ว ก็จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาในระดับสูงขึ้นไปได้ พระองค์มีพระราชประสงค์ให้ราษฎร “พออยู่ พอกิน” การ “พออยู่ พอกิน” จะช่วยปูพื้นฐานไปสู่การ “อยู่ดี กินดี” เมื่อราษฎรและประเทศชาติ “อยู่ดี กินดี” ก็จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปได้ พระองค์ทรงเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เป็นเสมือนเสาเข็มที่รองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้ให้มั่นคง เมื่อบ้านมีเสาเข็มที่มั่นคงแข็งแรงบ้านก็จะตั้งอยู่ได้อย่างถาวร ผู้คนในบ้านก็จะมีชีวิตและสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และมีความสุขสมบูรณ์

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงมุ่งมั่นในการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และดำเนินการโครงการต่างๆ อีกมากมาย เพื่อแก้ปัญหาให้แก่พสกนิกรทั่วประเทศ พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเพื่อเยี่ยมเยียนราษฎรในทุกพื้นที่เพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงสภาพที่แท้จริงของปัญหา นำมาสู่การแก้ปัญหาที่ตรงจุดและเกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของราษฎร การที่ทรงปฏิบัติเช่นนี้ด้วยพระวิริยะอุตสาหะอย่างต่อเนื่องโดยไม่ทรงเห็นแก่ความลำบากตรากตรำพระวรกายนั้น เพราะพระองค์ทรงเปี่ยมด้วย

พระเมตตาธรรมและทรงดำรงมั่นในศุภศีลธรรมทุกประการ ซึ่งแนวปฏิบัติในการพัฒนาประเทศของพระองค์นั้น พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ได้ทรงน้อมนำมาปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามรอยเบื้องพระยุคลบาท สมดังที่ทรงประกาศพระราชปณิธาน ดังพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” โดยเฉพาะการสืบสาน รักษาและต่อยอดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ ของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๙ ซึ่งหลังจากรัชกาลที่ ๑๐ ขึ้นครองราชย์ พระองค์ได้ทรงดำเนินการตามพระราชปณิธานอย่างแท้จริงและเป็นรูปธรรม ควรที่หน่วยงานต่างๆ รวมทั้งภาคประชาชน จะได้ช่วยกันสนองพระราชปณิธานร่วมด้วย เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนสืบไป

ความเป็นมาของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๙๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงตั้งพระราชปณิธานอย่างแน่วแน่ที่จะเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยทรงเริ่มต้นที่ภาคกลางก่อน แล้วเสด็จฯ ไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ เพื่อทรงทราบถึงความเป็นอยู่ของราษฎรว่ามีปัญหาหรือมีความเดือดร้อนเป็นประการใด พระองค์จะได้ทรงช่วยเหลือเท่าที่จะทรงสามารถกระทำได้ การเสด็จฯ ในแต่ละครั้งเป็นการเสด็จฯ ทั่วทุกภาคของประเทศ โดยขบวนรถไฟพระที่นั่ง ขบวนรถยนต์พระที่นั่ง แล้วแต่ความสะดวกในเส้นทางคมนาคมระหว่างจังหวัด รวมทั้งสถานที่ประทับแรมที่เอื้ออำนวยต่อคณะผู้ติดตามเสด็จ อันประกอบด้วยแพทย์หลวง เป็นต้น ในทุกเส้นทางที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ผ่านราษฎรต่างมาเฝ้ารอรับเสด็จกันอย่างล้นหลาม เพราะนี่ถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรถึงหมู่บ้าน ถึงตำบล ถึงจังหวัดของพวกเขา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด และมีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรอย่างเป็นกันเอง สร้างความปลาบปลื้มปิติยินดีให้กับทุกคนเป็นอย่างยิ่ง ราษฎรจำนวนไม่น้อยรวมทั้งผู้เฒ่าได้นำของพื้นเมืองของท้องถิ่นของตนมาถวาย แม้เป็นของเล็กน้อยไม่มีราคาค่างวดเท่าใดแต่มากด้วยคุณค่าเพราะเป็นของที่มาจากหัวใจรักของราษฎรต่อพระเจ้าแผ่นดินของพวกเขา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมีพระราชวิริยะอุตสาหะเสด็จฯ ไปทั่วทุกแห่งในผืนแผ่นดินไทย ไม่เว้นแม้ในเขตแห้งแล้งทุรกันดารที่การคมนาคมยังเข้าไปไม่ถึง อาจกล่าวได้ว่าไม่มีที่ใดในแผ่นดินไทยที่พระบาทเสด็จฯ ไปไม่ถึง พระองค์ประทับเครื่องบินพระที่นั่ง ประทับรถไฟ ประทับรถยนต์ ทรงขับรถพระที่นั่ง ทรงช้าง ทรงม้า และทรงพระดำเนินด้วยพระบาทไปในที่ที่ยังไม่มีถนนตัดผ่าน เพื่อจะได้ทรงประจักษ์ด้วยสายพระเนตรของพระองค์เองถึงทุกข์สุขของราษฎร การเสด็จฯ เยี่ยมอย่างใกล้ชิดของพระองค์ทำให้ความผูกพันทางใจระหว่างพระราชากับปวงประชาราษฎร์กลายเป็นสายสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเดียวกัน ราษฎรรักและเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสมือนเป็นพ่อหลวงของปวงชนชาวไทย ราษฎรเป็นดังลูกผู้สำนึกในความรักและความเมตตาที่พระองค์ทรงมีให้อย่างต่อเนื่องและไร้เงื่อนไข เรื่องเล่าต่างๆ ของราษฎรที่ทรงสดับตรับฟังด้วยพระองค์เอง ปัญหาที่ได้ทรงเรียนรู้จากการเสด็จฯ เยี่ยมเยียนราษฎร และมีพระราชปฏิสันถารอย่างใกล้ชิดกับผู้อยู่อาศัยในท้องที่ได้เป็นแรงบันดาลใจพระราชหฤทัยให้ทรงคิดหาหนทางช่วยเหลือพสกนิกรของพระองค์และทรงริเริ่มโครงการอัน

เนื่องมาจากพระราชดำริ ในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักอย่างเรียบง่ายที่ละตำหนักในทุกภูมิภาคของประเทศเพื่อทรงใช้เป็นฐานในการปฏิบัติพระราชภารกิจช่วยเหลือราษฎร พระตำหนักประจำภาคต่างๆ เหล่านี้เป็นที่ประทับแรม สำหรับทรงงานในท้องถิ่นนั้นๆ

ในแต่ละปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปทรงงานในภูมิภาคต่างๆ เป็นเวลานานหลายเดือน พระองค์ทรงประทับแรมและทรงใช้เวลาประทับอยู่ในต่างจังหวัดมากกว่าในกรุงเทพมหานคร การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎร และการประทับแรมในจังหวัดต่างๆ ทำให้ทรงทราบถึงปัญหาของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งเป็นเกษตรกร ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาเรื่องน้ำ ปัญหาการสาธารณสุข และปัญหาการอพยพเข้าไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงทรงมีความมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทรงศึกษาหาแนวทางต่างๆ ให้การประกอบอาชีพเกษตรกรมีผลดี จึงเกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มากมาย ครอบคลุมด้านต่างๆ ทั้งด้านการเกษตร สาธารณสุข การบริหารจัดการดิน การบริหารจัดการน้ำ ป่าไม้ การส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพชาวไทยภูเขา การคมนาคม สวัสดิการสังคม การศึกษา และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ แต่ละโครงการล้วนดำเนินการอย่างสอดคล้องกับความแตกต่างของแต่ละภูมิภาคด้วยข้อมูลจริงที่ได้ทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง

แนวพระราชดำริต่างๆ ที่พระราชทานให้มีที่มาจากทรงศึกษาข้อมูลทุกด้านอย่างละเอียดลึกซึ้งและเป็นขั้นเป็นตอน โดยทรงศึกษารวบรวมปัญหาข้อมูลต่างๆ ในพื้นที่ และทรงประกอบแผนที่ด้วยพระองค์เองก่อนจะเสด็จฯ เข้าไปในพื้นที่ ดังกระแสพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะผู้ติดตามว่า “ทำการบ้านไปก่อน” เมื่อเสด็จฯ เข้าไปถึงพื้นที่ พระองค์ทรงเก็บข้อมูลจากตัวราษฎรเองและจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ ทรงสังเกตและทรงบันทึกลักษณะภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิสังคมทรงศึกษาและประมวลข้อมูลทั้งปวง และทรงมีพระราชวินิจฉัยก่อนที่จะพระราชทานแนวพระราชดำริเมื่อพระราชทานแนวพระราชดำริไปแล้ว จะติดตามงานทุกระยะ เพื่อให้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ราษฎรอย่างแท้จริง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มากมายหลายโครงการ มีจุดเริ่มต้นมาจากโครงการศึกษาค้นคว้าและทดลองเป็นการส่วนพระองค์ก่อน อาทิ โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา สนองแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเกษตร ซึ่งประกอบด้วย แปลงนาสาธิต โรงสีข้าวตัวอย่าง โรงงานบดแกลบ บ่อเพาะเลี้ยงปลา ป่าสาธิต โรงโคนม โรงนมผง โรงนมเม็ด โรงนมพาสเจอร์ไรส์ โรงเนยแข็ง โรงผลิตน้ำผลไม้ โรงเพาะเห็ด โรงผลิตก้อนอิฐอบแห้ง โรงงานกระดาษสา โครงการพลังงานทางเลือก เป็นต้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรและทรงติดตามโครงการเหล่านั้นอย่างใกล้ชิด (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๑๕-๑๗)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อสดับรับฟังปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของราษฎรด้วยพระองค์เองการรวบรวมข้อมูลที่ทรงค้นพบและการศึกษาข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ทำให้พระองค์ทรงเป็นนักวิจัยชนบทอย่าง

แท้จริง ในการทำโครงการ พระองค์ทรงศึกษาถึงแก่นแท้ สิ่งใดไม่เกิดประโยชน์จะทรงละเอียดถ้าเกิดประโยชน์ จะทรงใช้พระตำหนักจิตรลดารโหฐานซึ่งเป็นที่ประทับส่วนพระองค์หรือเป็นบ้านของพระองค์เป็นสถานที่ทดลอง ถ้าโครงการใดมีปัญหาหรือมีอุปสรรคก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่กราบบังคมทูลให้ทรงทราบ ถ้าทดลองแล้วเกิดประโยชน์ พระองค์จะทรงดำเนินการตามพระราชดำริวัตถุประสงค์ของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งปวง เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แบ่งรายละเอียดของโครงการได้ดังนี้

๑. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรน้ำ
๒. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้
๓. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรดิน
๔. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตร
๕. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการส่งเสริมอาชีพ
๖. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสาธารณสุข
๗. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม
๘. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการศึกษา
๙. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการคมนาคม
๑๐. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการสื่อสาร
๑๑. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
๑๒. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านนวัตกรรม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรน้ำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร สนพระราชหฤทัยในเรื่องการชลประทานมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ จนนำมาซึ่งความผูกพันกับ “น้ำ” พระองค์ได้ทรงเล่าพระราชทานแก่เจ้าหน้าที่กรมชลประทานที่ได้เข้าเฝ้าฯ ว่า ทรงชุดทรายบริเวณชายหาดหน้าพระตำหนักที่ประทับ ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จนกลายเป็นบ่อน้ำเล็กๆ และทรงเปรียบบ่อน้ำที่ทรงชุดนั้นเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ทรงเฝ้าคอยเวลาเมื่อน้ำทะเลมีระดับสูงขึ้น น้ำก็จะไหลเข้าไปซึ่งอยู่จนเต็มอ่างเก็บน้ำเล็กๆ เวลาที่ระดับน้ำทะเลลดต่ำลง อ่างเก็บน้ำของพระองค์ก็จะเต็มไปด้วยน้ำจากนั้นจะทรงชุดคุ้งน้ำขนาดเล็กต่อจากอ่างเก็บน้ำ เพื่อส่งน้ำให้กระจายไปตามพื้นที่ทรายที่ร่วนซุย ทรงพระสำราญยิ่งในการทอดพระเนตรพฤติกรรมของน้ำที่ไหลออกจากอ่างเก็บน้ำไปตามคุ้งน้ำแต่ละสายที่ทรงชุดขึ้น

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๙ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมและพระราชทานความช่วยเหลือแก่ราษฎรในพื้นที่ต่างๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยทรงพบว่า น้ำเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการดำรงชีวิตของราษฎร ดังกระแสพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่คณะบุคคล ที่มา

เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาพระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ความตอนหนึ่งว่า “...เรื่องน้ำก็เป็นปัจจัยหลักของมวลมนุษย์ ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้นเอง แม้สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายทั้งสัตว์ ทั้งพืชก็ต้องมีน้ำ ถ้าไม่มีก็อยู่ไม่ได้ เพราะน้ำเป็นสื่อหรือเป็นปัจจัยสำคัญของการเป็นสิ่งมีชีวิต... ที่กล่าวถึงข้อนี้ก็จะทำให้ทราบถึงว่าทำไมการพัฒนาขั้นแรกหรือสิ่งแรกที่นึกถึงก็คือทำโครงการชลประทานแล้วก็โครงการสิ่งแวดล้อมทำให้น้ำดี สองอย่างนี้ อื่นๆ ก็จะไปได้...”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับ “น้ำ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดแคลนน้ำ อันนำไปสู่การเกิดภัยแล้งให้แก่หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องรวมทั้งกรมชลประทานที่มีภารกิจหลักในการพัฒนาแหล่งน้ำ นำไปพิจารณาศึกษาและดำเนินการก่อสร้างโครงการ จนปรากฏเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริกระจายในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศจำนวนมาก

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้มีกระแสพระราชดำรัสเรื่อง น้ำเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ ความตอนหนึ่งว่า “...ปัญหาเรื่องภัยแล้งนี้ จะเป็นปัญหาที่แก้ไม่ได้หมูนี้อีกก็พูดกันอย่างเสียขวัญอีกว่าอีกหน่อยจะต้องปันส่วนน้ำหรือแม้จะต้องตัดน้ำประปา อันนี้สำหรับกรุงเทพฯ ฉะนั้น ต้องหาทางแก้ไข เพื่อแก้ไขปัญหานี้ได้วางแผนมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ถ้าหากว่าได้ปฏิบัติตามแผนนั้นแล้ว วันนี้ก็ไม่ต้องพูดถึงการขาดแคลนน้ำโครงการโดยเฉพาะนั้นก็แล้วโครงการนั้นได้ยืนยันมาเมื่อเดือนที่แล้ว เมื่ออยู่ที่นครราชสีมา ได้วางโครงการที่แม้จะยังไม่แก้ปัญหาปีนี้หรือปีหน้า แต่ถ้าทำอย่างดีในประมาณ ๕ หรือ ๖ ปี ปัญหาน้ำขาดแคลนในกรุงเทพฯ จะหมดไปโดยสิ้นเชิง...”

กรณีศึกษาโครงการพระราชดำริด้านทรัพยากรน้ำ

๑. เชื้อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการเชื้อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับภูมิสังคม ก่อสร้างเติมศักยภาพของกลุ่มน้ำและสอดคล้องกับหลักอุทกวิทยาและเทคโนโลยีในขณะนั้น อีกทั้งเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและธรรมชาติ โดยเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานศึกษาความเหมาะสมของโครงการฯ อย่างจริงจังและเร่งด่วน เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำและอุทกภัย

เชื้อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นโครงการเขื่อนอเนกประสงค์ที่มีการบริหารจัดการน้ำขนาดใหญ่ มีความสำคัญกับลุ่มน้ำป่าสักและเจ้าพระยา ช่วยบรรเทาปัญหาได้ทั้งอุทกภัยภัยแล้ง และปัญหาน้ำเน่าเสียในทุ่งรังสิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถใช้เพาะพันธุ์ปลาได้ด้วย ช่วยในการใช้น้ำเพื่อการอุปโภค - บริโภคและอุตสาหกรรมมีเสถียรภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นความต้องการรองลงมาจากการใช้น้ำเพื่อการเกษตร อันประกอบด้วยการส่งน้ำเพื่อใช้ผลิตน้ำประปาและใช้

เพื่อกิจการของโรงงานอุตสาหกรรม ในพื้นที่จังหวัดลพบุรีและสระบุรี ส่งผลให้พื้นที่ที่มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมสูงขึ้น อีกทั้งยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่ เนื่องจากลักษณะของเขื่อนมีลักษณะแบนราบ ทำให้แสงแดดและออกซิเจนกระจายตัวได้อย่างทั่วถึง ทำให้ภายในอ่างเก็บน้ำมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การขยายพันธุ์สัตว์น้ำ

เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นแหล่งน้ำเสริมสำหรับพื้นที่โครงการชลประทานเดิมในทุ่งเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกตอนล่าง เนื้อที่ประมาณ ๒.๒ ล้านไร่ ทำให้ลดการใช้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยการนำน้ำมาจากแม่น้ำป่าสักไปใช้ในพื้นที่บริเวณจังหวัดลพบุรีและสระบุรี โดยตรง ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำอย่างทั่วถึง และใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันสามารถบรรเทาปัญหาอุทกภัยในบริเวณลุ่มน้ำป่าสักในเขตจังหวัดลพบุรีและสระบุรี โดยสามารถลดระดับน้ำท่วมลงประมาณ ๑๐ - ๒๕ เซนติเมตร และพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง บริเวณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี และกรุงเทพมหานคร ในช่วง ๒ - ๑๐ เซนติเมตร ซึ่งช่วยลดความเสียหายด้านเศรษฐกิจให้กับประเทศไทยได้อย่างมหาศาล เห็นได้จากผลการศึกษาวิจัยของคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่พบว่า ปัจจุบันภายในเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีปลาหลากหลายประมาณ ๑๓๐ ชนิดพันธุ์ เป็นชนิดพันธุ์ปลาที่พบเพิ่มขึ้น ๕๒ ชนิดจากเดิมประมาณ ๘๐ ชนิดพันธุ์ ทำให้เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นแหล่งประมงที่สำคัญแห่งใหม่ของประเทศ เป็นการสร้างอาชีพ และรายได้ด้านการประมงให้แก่ราษฎรในพื้นที่ รวมทั้งช่วยฟื้นฟูและรักษาสมดุลของระบบนิเวศอีกด้วย (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๕, ๒๕๖๐: ๓๓-๔๗)

๒. โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๖ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานพิจารณาวางโครงการ และก่อสร้างเขื่อนคลองท่าด่านที่บ้านท่าด่าน ตำบลหินตั้ง อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำนครนายก เพื่อให้ราษฎรทางตอนล่างของเขื่อนจากที่เคยอาศัยเพียงน้ำฝนทำการเพาะปลูกและปลูกบนสภาพดินที่ไม่สมบูรณ์ ได้มีน้ำใช้ทำการเกษตร อุปโภคบริโภค อุตสาหกรรม แก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวและเพื่อบรรเทาอุทกภัยที่มักจะเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครนายกเป็นประจำทุกปี

การก่อสร้างเขื่อนขุนด่านปราการชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มต้นการศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนการก่อสร้างอย่างจริงจังและละเอียดรอบคอบในทุกมิติ ทั้งสภาพภูมิประเทศสภาพทางอุทกวิทยา และระบบนิเวศในพื้นที่โดยรอบเป็นสำคัญ รวมทั้งการวางแผนทางการแก้ไขผลกระทบดังกล่าว การจ่ายค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน จากนั้น จึงได้ดำเนินงานก่อสร้างตัวเขื่อนและอาคารประกอบ โดยใช้เทคโนโลยีและวัสดุที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และการใช้งานภายหลังการก่อสร้างแล้วเสร็จ ยังต้องมีการดูแลบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอและถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อความมั่นใจในความมั่นคงแข็งแรงและความปลอดภัยของเขื่อนเป็นสำคัญ และจะต้องมีระบบการบริหารจัดการน้ำที่ดีมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การใช้น้ำทุกกิจกรรมเกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ในการวางแผนอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของชุมชนและสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ

พลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานนามเขื่อนคลองท่าด่านว่า “เขื่อนขุนด่านปราการชล” อันมีความหมายว่า เขื่อนขุนด่าน ซึ่งเป็นกำแพงน้ำเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๙

เขื่อนขุนด่านปราการชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นเขื่อนคอนกรีตบดอัดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีความสูง ๙๓ เมตร ยาว ๒,๕๙๔ เมตร ระดับสันเขื่อน + ๑๑๒ เมตร ที่ระดับน้ำทะเลปานกลางพื้นที่ผิวอ่าง ๓,๐๘๗ ไร่ สามารถเก็บกักน้ำได้ ๒๒๔ ล้านลูกบาศก์เมตร เริ่มเก็บกักน้ำตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๗ ทำหน้าที่เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ พร้อมด้วยระบบชลประทานที่มีประสิทธิภาพสูง สามารถกักเก็บน้ำและจัดสรรน้ำเพื่อดำเนินกิจกรรมทุกประเภทในลุ่มน้ำนครนายก และพื้นที่ใกล้เคียง

เขื่อนขุนด่านปราการชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีระบบการบริหารจัดการน้ำในเขื่อน ทำให้มีน้ำเพียงพอตลอดทั้งฤดูกาล และสามารถจัดสรรน้ำได้อย่างเป็นระบบ ช่วยบรรเทาปัญหาภัยแล้ง ซึ่งทำให้การทำนาปีทำได้ตามแผนการปลูกพืชที่วางไว้และสามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่นาหว่านให้เป็นนาดำหรือนาหว่านน้ำตม ส่งผลให้พื้นที่เพาะปลูกโดยรวมเพิ่มขึ้นกว่าแสนไร่ และได้ผลผลิตดีขึ้น มีพื้นที่รับประโยชน์ของโครงการ รวมทั้งสิ้น ๑๘๕,๐๐๐ ไร่ อีกทั้งยังช่วยบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำนครนายก โดยลดความเสียหายได้ร้อยละ ๓๕ หรือ คิดเป็นมูลค่าประมาณ ๓๐ ล้านบาทต่อปี ยังผลให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในพื้นที่ได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้น ตามลำดับ ทำให้ประชาชนที่อาศัยในเขตเมืองนครนายกและเขตส่งน้ำของโครงการเขื่อนขุนด่านปราการชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีน้ำอุปโภค-บริโภค รวมถึงน้ำใช้สำหรับภาคอุตสาหกรรมด้วยการมีน้ำเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดความหลากหลายในการทำการเกษตร และสร้างอาชีพประมงให้แก่ชาวบ้าน เนื่องจากอ่างเก็บน้ำเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและแหล่งประมงขนาดใหญ่ ได้แก่ ปลาน้ำจืดและกุ้งก้ามกราม ซึ่งให้ผลผลิตประมาณ ๕๘ ตันต่อปี ช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนในโครงการ รวมถึงการพัฒนาส่งเสริมอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร การพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และพัฒนาคุณภาพชีวิตการพัฒนาแหล่งประมง และการพัฒนาปศุสัตว์ช่วยลดรายจ่ายให้ครัวเรือนได้ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐: ๔๘-๕๓)

๓.โครงการฝนหลวง

ในระหว่างวันที่ ๒ ถึงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๘ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยม ๑๕ จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในวันจันทร์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๘ เสด็จฯ โดยรถยนต์เดลาเฮย์ ซีดาน สีเขียว)จากนครพนมไปกาฬสินธุ์ผ่านสกลนครและเทือกเขาภูพาน ทรงหยุดอย่างเป็นทางการที่ทางแยกอำเภอกุฉินารายณ์ และสหัสขันธ์ ณ ที่นั้นทรงสอบถามราษฎรเกี่ยวกับผลผลิตข้าว ทรงคิดว่าต้องเสียหายเพราะความแห้งแล้ง แต่ต้องทรงประหลาดพระราชหฤทัยที่ราษฎรเหล่านั้นกราบบังคมทูลว่า เดือดร้อนเสียหายจากน้ำท่วม ทรงเห็นว่าเป็นการแปลก เพราะพื้นที่โดยรอบคูคล้ายทะเลทรายที่มีฝุ่นฟุ้งกระจายทั่วไปแท้ที่จริงแล้วราษฎรเหล่านั้นมีทั้งน้ำท่วมและฝนแล้ง นั่นคือ ทำไมประชาชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงยากจนนัก ปัญหาหนึ่งที่ยังคงดำรงอยู่ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งภาคมีชื่อเสียงว่าเป็นภาคที่แห้งแล้งขณะนั้น ทรงทรงพระพิโรธขึ้น ทอดพระเนตรท้องฟ้าและทรงพบว่าไม่มีเมฆจำนวนมาก แต่เมฆ

เหล่านั้นถูกพัดผ่านพื้นที่แห้งแล้งไป วิธีแก้ยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรที่จะทำให้เมฆเหล่านั้นรวมตัวตกลงมาเป็นฝนในท้องถิ่นนั้น ทรงบันทึกไว้ว่า ความคิดนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการฝนเทียม (ปัจจุบันเรียกอย่างเป็นทางการตามมติคณะรัฐมนตรีว่า “โครงการฝนหลวง” มาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗)

“ฝนหลวง” จึงกำเนิดขึ้นจากพระราชดำริ โดยประยุกต์จากผลการวิจัยค้นคว้าทางวิชาการด้านทำฝนเทียมของประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลียและอิสราเอล ภายใต้การพระราชทานข้อแนะนำจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร อย่างใกล้ชิด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราโชบายในการพัฒนาโครงการพระราชดำริ “ฝนหลวง” ไว้ ๓ ประการ คือ (๑) ทรงเน้นถึงความจำเป็นในด้านการพัฒนาและการดำเนินการปรับปรุงวิธีการทำฝนด้วยการออกแบบการปฏิบัติการการติดตามและประเมินผลที่มีลักษณะเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น ตลอดจนการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการศึกษารูปแบบของเมฆและการปฏิบัติการทำฝนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ (๒) ทรงเน้นย้ำถึงบทบาทของการตัดแปรสภาพอากาศหรือการทำฝนว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งในกระบวนการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำเป็นการเพิ่มปริมาณน้ำให้แก่แหล่งเก็บกักน้ำต่างๆ การบรรเทาปัญหาแล้งภาวะ และการเพิ่มปริมาณน้ำ เพื่อการสาธารณสุขปโภค และ (๓) ทรงเน้นว่า ความร่วมมือประสานงานอย่างเต็มที่ระหว่างหน่วยงานและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ที่จะเป็นกุญแจสำคัญในอันที่จะทำให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการได้

หลังจากเทคโนโลยีฝนหลวงประสบความสำเร็จพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงประดิษฐ์แผนภาพประมวลขั้นตอนกรรมวิธีเทคโนโลยีฝนหลวง ทั้ง ๖ ขั้นตอนไว้ใน ๑ หน้ากระดาษ พระราชทานแก่นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องใช้เป็นตำราฝนหลวงจนถึงปัจจุบันและโปรดเกล้าฯ ให้ย่อส่วนแผนภาพดังกล่าวสำหรับพกพาติดตัวเพื่อเตือนความจำนักวิชาการและนักบินฝนหลวงให้ปฏิบัติตามขั้นตอนกรรมวิธีอย่างครบถ้วนเทคโนโลยีการทำฝนหลวงนวัตกรรมใหม่ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทั้ง ๖ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ ก่อทวน ขั้นตอนที่ ๒ เลี้ยงให้อ้วน ขั้นตอนที่ ๓ โจมตี ขั้นตอนที่ ๔ การเพิ่มปริมาณน้ำฝนที่ตกลงสู่พื้นเป็นการคงขั้นตอนที่ ๓ ไว้ และเพิ่มปริมาณน้ำฝนที่จะตกลงสู่พื้นดิน ขั้นตอนที่ ๕ การโจมตีเมฆเย็นด้วยพลูซิลเวอร์ไอโอไดด์ ขั้นตอนที่ ๖ การโจมตีเมฆเย็นแบบซูเปอร์แซนดิวซ์ การปฏิบัติการในขั้นตอนนี้เป็นการใช้ปฏิบัติการขั้นตอนที่ ๓ ขั้นตอนที่ ๔ และขั้นตอนที่ ๕ ร่วมกัน เป็นการรวมเทคนิคการโจมตีทั้งเมฆอุ่นและเมฆเย็นเข้าด้วยกัน และปฏิบัติการในขั้นตอนนี้ไปพร้อมๆ กัน ทำให้มีระยะเวลาและปริมาณฝนตกในพื้นที่เป้าหมายมากและยาวนาน

โครงการฝนหลวงช่วยแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงภาวะฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วงยาวนาน ซึ่งมีผลกระทบต่อแหล่งเกษตรกรรมที่กำลังให้ผลผลิตเช่น จังหวัดจันทบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น และเพิ่มปริมาณน้ำให้กับพื้นที่ลุ่มรับน้ำของแม่น้ำสายต่างๆ ที่มีปริมาณน้ำต้นทุนลดน้อยลง เช่น แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เป็นต้น ช่วยเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนให้แก่อ่างและเขื่อนกักเก็บน้ำเพื่อการชลประทานและการผลิตกระแสไฟฟ้า ฝนหลวงยังช่วยบรรเทาปัญหาอื่นๆ ได้แก่ โรคระบาด อหิวาตกโรค การระบาดของศัตรูพืชบางชนิด เช่น เพลี้ย ตั๊กแตนปาหังก้า เป็นต้น ช่วยทำนุบำรุงป่าไม้ โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ความชุ่มชื้นที่ได้รับเพิ่มขึ้นจากฝนหลวงช่วยลดการเกิดไฟป่าได้เป็นอย่างมาก ซึ่งต่างประเทศได้รับรู้ถึงความสำเร็จของเทคโนโลยีฝนหลวงและตำราฝนหลวงพระราชทาน ประเทศ

ต่างๆ ที่ประสบปัญหาภัยแล้งทั้งประเทศในกลุ่มเอเชีย กลุ่มประเทศอาหรับ ประเทศออสเตรเลีย อิสราเอล และสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ขอรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและความเชี่ยวชาญในการทำฝนมากขึ้นตามลำดับ อีกทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์กับประเทศในวงการตัดแปรสภาพอากาศอีกมาก

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญในการจดสิทธิบัตรเพื่อแสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีฝนหลวงเป็นของประเทศไทย ของคนไทย คนไทยคิดเอง และทำเอง จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ดำเนินการจดสิทธิบัตรในพระปรมาภิไธยทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยในประเทศไทย สำนักสิทธิบัตร กรมทรัพย์สินทางปัญญาแห่งประเทศไทย ได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตร “การตัดแปรสภาพอากาศให้เกิดฝน” เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๕ และในต่างประเทศสำนักสิทธิบัตรยุโรปได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตรภายใต้ชื่อ Weather Modification by Royal Rainmaking Technology เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๘ และสำนักงานสิทธิบัตรแห่งเขตการปกครองพิเศษฮ่องกง สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตรเมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๙ นับได้ว่าเทคโนโลยีฝนหลวง เป็นผลงานอันยอดเยี่ยมเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิทยาศาสตร์และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับด้านการตัดแปรสภาพอากาศทั้งในระดับนานาชาติและระดับโลก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลยอดเยี่ยม และประกาศนียบัตรประกาศพระเกียรติคุณในพระราชอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถจากองค์กรนานาชาติ ในฐานะทรงเป็นนักประดิษฐ์คิดค้น เทคโนโลยีฝนหลวง ซึ่งเป็นนวัตกรรมแนวคิดและทฤษฎีใหม่ ที่เป็นประโยชน์อันเกื้อหนุนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และมวลมนุษยชาติในโลก

เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๐ องค์การอุตุนิยมวิทยาโลก (World Meteorology Organization: WMO) ซึ่งมีสมาชิก ๑๗๘ ประเทศ ทูลเกล้าฯ ถวายโล่สัญลักษณ์และประกาศนียบัตรเกียรติคุณสดุดีพระราชอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถที่ทรงนำความรู้และความเชี่ยวชาญด้านอุตุนิยมวิทยาแก้ปัญหาภัยธรรมชาติและลดผลกระทบที่เกิดแก่ประชาชนชาวไทยให้น้อยลง

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization: WIPO) ซึ่งมีประเทศสมาชิกรวม ๑๘๓ ประเทศ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลผู้นำโลกด้านทรัพย์สินทางปัญญา เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๐ ในฐานะที่ทรงเป็นนักประดิษฐ์คิดค้นและทรงมีบทบาทในการส่งเสริมการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนในชนบทของไทยเช่น โครงการกักหน้ำน้ำขัยพัฒนาและเทคโนโลยีฝนหลวง เป็นต้น

คณะรัฐมนตรีในฐานะตัวแทนปวงชนชาวไทย มีมติเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๕ เชิดชูและเทิดพระเกียรติในฐานะ “พระบิดาแห่งฝนหลวง” และมีมติให้วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ของทุกปีเป็นวันพระบิดาแห่งฝนหลวง และต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๙ ได้มีมติเชิดชูพระเกียรติในฐานะทรงเป็น “พระบิดาแห่งการประดิษฐ์ไทย” ด้วย

นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายถ้วยรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Human Development Lifetime Achievement Award : UNDP) เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๙ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในพระปรีชาสามารถและพระราช

กรณีกิจทั้งปวงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของพสกนิกรไทยซึ่งโครงการฝนหลวงรวมอยู่ในพระราชกรณียกิจที่ทรงคุณค่าแก่มนุษยชาติโดยตรง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติยศพิเศษนี้เป็นพระองค์แรกของโลก

สมาพันธ์นักประดิษฐ์นานาชาติ (The international Federation of Inventors' Associations: IFIA) ซึ่งมีประเทศสมาชิก ๑๘๔ ประเทศทั่วโลก และสมาคมส่งเสริมการประดิษฐ์เกาหลีใต้ (Korea Invention Promotion Association: KIPA) มีมติเป็นเอกฉันท์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๐ ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญานาม “พระบิดาแห่งการประดิษฐ์โลก” แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกและพระองค์เดียวที่ทรงได้รับพระราชสมัญญานามอันทรงเกียรตินี้ เพื่อเชิดชูพระเกียรติที่ทรงงานด้านการประดิษฐ์มายาวนานและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชาวไทยและมนุษยชาติในโลก เช่น โครงการฝนหลวง ซึ่งมีพระบรมราชานุญาตให้นำไปใช้ในการแก้ปัญหาภัยแล้งในต่างประเทศตามที่ขอพระราชทานมา (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๕๖-๖๕)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงสนพระทัยเรื่องของการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร นั้น จะทรงมุ่งเน้นให้ผลการดำเนินงานสู่ประชาชนโดยตรงในเบื้องต้น เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า นั่นก็คือ เพื่อความ “พออยู่ พอกิน” ในขณะเดียวกัน ก็ทรงปูพื้นฐานไว้สำหรับการ “อยู่ดี กินดี” ต่อไปในอนาคต โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น มีอยู่มากมายหลากหลายประเภทแตกต่างกันไปตามลักษณะและวัตถุประสงค์ของโครงการ ส่วนมากจะเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาด้านการทำมาหากินของประชาชนเป็นสำคัญ ดังที่ทราบกันดีว่า ประชากรของประเทศไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงเน้นการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อการผลิตต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เช่น ดิน น้ำ ที่ทำกิน ทน ความรู้ด้านเกษตรกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น แนวคิดและทฤษฎีที่ได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนา จะยึดถือหลักสำคัญของความเรียบง่าย ดังที่ได้ทรงใช้คำว่า “Simplify” หรือ “Simplicity” คือ จะต้องเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน ทั้งแนวความคิด ด้านเทคนิควิชาการต้องสมเหตุสมผล ทำได้รวดเร็วและสามารถแก้ไขปัญหาให้ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาแบบยั่งยืนอีกทางหนึ่ง จากการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร ได้ทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรป่าไม้ ได้มีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาป่าไม้ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ดังเช่นในอดีตเพื่อเป็นการยังประโยชน์ให้แก่ประชาชนเป็นหลัก แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ที่มีดังนี้

๑. แนวพระราชดำรินด้านการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้

๑.๑ ปลุกป่าโดยไม่ต้องปลูก

คำว่า “ปลุกป่าโดยไม่ต้องปลูก” เป็นพระราชดำรัสที่สะท้อนให้เห็นความเข้าใจพระทัยอย่างลึกซึ้งถึงวิถีแห่งธรรมชาติโดยที่ได้พระราชทานแนวคิดที่ว่า บางครั้งป่าไม้ก็เจริญเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติขอเพียงอย่าเข้าไปรบกวนและทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากปล่อยให้ตามธรรมชาติระยะเวลาหนึ่งป่าไม้ก็จะขึ้นสมบูรณ์เอง การระดมปลุกป่าด้วยความไม่เข้าใจ เช่น ปอกเปลือกหน้าดิน ซึ่งมีคุณค่ามากออกไป และปลูกพันธุ์ไม้ ซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและระบบนิเวศบริเวณนั้น นอกจากต้นไม้ที่ปลูกไว้จะตายโดยไม่ได้ประโยชน์แล้วยังทำลายสภาพแวดล้อมอีกด้วย แนวความคิดที่ลึกซึ้งนี้ จึงเป็นพระราชดำรัสที่ยึดถือกันในหมู่ผู้ปฏิบัติงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริการปลุกป่าตามแนวพระราชดำรินี้เป็นการพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าโดยวิถีธรรมชาติ

๑.๒ ปลุกป่า ๓ อย่าง ได้ประโยชน์ ๔ อย่าง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราโชวาทในวันปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ ณ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๔ ความว่า “...แต่ป่าไม้ที่จะปลุกนั้น สมควรที่จะปลูกแบบป่าสำหรับใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง อันนี้แยกออกไปเป็นกว้างๆ ใหญ่ๆ การที่จะปลูกต้นไม้สำหรับได้ประโยชน์ ดังนี้ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้รู้สึกจะไม่ใช่ป่าไม้เป็นสวนหรือจะเป็นสวนมากกว่าป่าไม้ แต่ว่าในความหมายของการช่วยเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น ป่าไม้เช่นนี้จะเป็นสวนผลไม้ก็ตาม หรือเป็นสวนไม้พืชน้ำก็ตาม นั่นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่เป็นป่าคือเป็นต้นไม้ และทำหน้าที่เป็นทรัพยากรในด้านสำหรับเป็นผลที่มาเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้...”

“...เรื่องป่า ๓ อย่าง คือ ไม้ฟืน ไม้ผล ไม้สร้างบ้านประชาชนมีความรู้ทั้งคนที่อยู่บนภูเขา ทั้งคนที่อยู่ในที่ราบ เขามีความรู้ เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้ว เขาทำกันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรจะเก็บไม้ไว้ แต่ว่าที่เสียไปเพราะว่าพวกที่ไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ทำมานานแล้ว ทั้งมานานแล้ว ทั้งกิจกรรมมานานแล้วก็ไม่รู้เรื่อง แล้วก็มาอยู่ในที่ที่มีความสะดวกก็เลย ทำให้ล้มว่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยที่ทำการกิจกรรมที่ถูกต้อง...” ประโยชน์อย่างที่สองซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ คือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธาร

๑.๓ ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้น

ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้นก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่เกิดจาก พระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้ทรงคิดค้นขึ้นเพื่อเป็นวิธีการในการสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ด้วยวิธีง่ายๆ ประหยัดและได้ผลดีนั่นคือ การสร้างฝายเล็กๆ ให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ โดยใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้น มี ๒ ประเภท คือ ๑) ฝายต้นน้ำลำธาร สำหรับกั้นกระแสน้ำไว้ให้ไหลช้าลงและซึมลงใต้ผิวดินเพื่อสร้างความชุ่มชื้นในบริเวณนั้น และ ๒) ฝายดักตะกอนดินและทรายมิให้ไหลลงสู่แหล่งน้ำเบื้องล่าง ฝ่ายทั้ง ๒ ประเภทสามารถสร้างความชุ่มชื้นและชะลอความชุ่มชื้นอย่างเป็นระบบครบวงจร ซึ่งเป็นการลดปัญหาการ

พังทลายของดินและความรุนแรงของกระแสน้ำในลำห้วย ซึ่งส่งผลไปสู่การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง

๒. แนวพระราชดำรินำด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า

แนวพระราชดำรินำด้านนี้ ประกอบด้วย การสงวนพันธุ์สัตว์ป่าและเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าบางชนิดที่หายากและกำลังจะสูญพันธุ์ และให้ดำเนินการเกี่ยวกับสวนสัตว์เปิด เพื่อให้เป็นที่ประชาชนได้เข้าไปเที่ยวชมพร้อมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรทำการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเป็นอาชีพ

๓. แนวพระราชดำรินำด้านการวิจัยด้านป่าไม้

แนวพระราชดำรินำด้านนี้ ประกอบด้วย การดำเนินการศึกษาวิจัยด้านป่าไม้ในรูปแบบที่แตกต่างกันตามสภาพท้องถิ่น การศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ของป่าไม้กับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เช่น ป่าไม้กับประมงในพื้นที่ป่าชายเลน การพัฒนาป่าไม้ด้วยระบบชลประทานโดยการจ่ายน้ำจากแหล่งน้ำในช่วงฤดูแล้งเพื่อให้มีความชุ่มชื้นและทำให้ป่าต้นน้ำลำธารมีความชุ่มชื้นตลอดทั้งปี การศึกษาเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่าโดยใช้ความชื้นหรือที่เรียกว่า “ป่าเปียก” เป็นวิธีที่ทรงคุณค่าขึ้นเพื่อป้องกันไฟไหม้ป่าในระยะยาว ทรงแนะนำให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ศึกษาทดลองจนได้ผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ วิธีการสร้างป่าเปียกคือ ปลูกพืชชนิดต่างๆ ตามแนวคลองส่งน้ำ สร้างระบบควบคุมไฟป่าด้วยการปลูกไม้โตเร็วคลุมแนวร่องน้ำเพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวีขึ้นและแผ่ขยายออกไปทั้งสองข้างร่องน้ำ ซึ่งจะช่วยให้ต้นไม้งอกงามและมีส่วนช่วยในการป้องกันไฟป่าได้

๔. แนวพระราชดำรินำด้านการปลูกป่าทดแทน

แนวพระราชดำรินำด้านนี้ ประกอบด้วย การปลูกป่าทดแทนพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกแผ้วถางและพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม การปลูกป่าบนภูเขาสูงเนื่องจากสภาพป่าบนที่เขาสองทิวศรโดม ซึ่งมีผลกระทบต่อลุ่มน้ำตอนล่าง การปลูกป่าเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำและแหล่งน้ำ ให้มีน้ำสะอาดบริโภค การปลูกป่าเพื่อให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยใช้ราษฎรในท้องถิ่นนั้นๆ และเป็นการสร้างความเข้าใจให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการปลูกป่า และการปลูกป่าเสริมธรรมชาติเป็นการเพิ่มที่อาศัยแก่สัตว์ป่า พระองค์พระราชทานแนวทางการปลูกป่าว่า ควรพิจารณาดำเนินการปลูกในพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายไว้แล้วก่อนและการปลูกป่า ตามแนวถนนในเขตโครงการที่ก่อสร้างไว้แล้วหรือที่จะก่อสร้างต่อไป ซึ่งต้นไม้บางส่วนถูกทำลายไปเนื่องจากการก่อสร้างถนน ควรพิจารณาดำเนินการปลูกต้นไม้ชนิดที่ใช้ประกอบในการทำอาหารได้ เช่น ต้นแค ต้นขี้เหล็ก ต้นมะรุม ต้นสะเดา ต้นมะม่วง เป็นต้น โดยปลูกให้เป็นหย่อมๆ เพื่อความสวยงามและใช้ประโยชน์ได้ด้วย

๕. ปลูกป่าในใจคน

แนวพระราชดำรินำในการแก้ปัญหาป่าเสื่อมโทรมซึ่งก่อผลกระทบในด้านต่างๆ ไม่เฉพาะด้านดินและน้ำเท่านั้น แต่เกี่ยวโยงไปสู่ปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ นั้น พระองค์มีพระราชดำรินำในการแก้ไขปัญหานี้โดยให้ดำเนินการในลักษณะบูรณาการงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องกัน สำหรับการปลูกต้นไม้

นั้น ทรงเน้นให้ใช้พันธุ์ไม้ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นเพราะเป็นไม้ที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี มีลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่อยู่แล้วไม่เป็นการเสี่ยงต่อภาวะการรอดตายและเป็นที่ยึดของราษฎรในท้องถิ่นอย่างดี พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกไม้ป่าดังกล่าวควรเป็นพื้นที่ที่มีสภาพเสื่อมโทรมหรือเป็นบริเวณป่าเพื่อการฟื้นฟิงของราษฎรที่อยู่บริเวณใกล้ๆหมู่บ้าน วิธีการปลูกก็ให้ปลูกเสริมในลักษณะธรรมชาติโดยไม่จับต้นไม้เข้าแถว ซึ่งการปลูกเสริมตามลักษณะธรรมชาตินี้เมื่อต้นไม้โตขึ้นก็จะมีสภาพเป็นป่าตามธรรมชาติโดยจะไม่มีลักษณะเป็นสวนป่าที่มีต้นไม้เรียงเป็นแถว จะทำให้เกิดป่าไม้แบบผสมผสาน และสร้างความสมดุลแก่ธรรมชาติสามารถตอบสนองความต้องการของรัฐและวิถีประชาในชุมชน พระองค์ได้มีพระราชดำรัสพระราชทานแก่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๖ ความว่า “...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรที่จะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อนแล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...” อันเป็นปรัชญาและทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ที่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริง

กรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานพิจารณาวางโครงการและดำเนินการจัดหา น้ำสนับสนุนศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด เชียงใหม่ โดยเร่งด่วน และเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๗ ได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางในการวางแผนการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ความว่า “...ทำการศึกษาการพัฒนาป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำลำธารให้ได้ผลอย่างสมบูรณ์เป็นหลัก เป็นต้นทางและปลายทางเป็นการศึกษาการประมงตามอ่างเก็บน้ำต่างๆที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อราษฎรอย่างแท้จริงผสมกับการศึกษาด้านสหกรณ์ ด้านเกษตรกรรมด้านปศุสัตว์ (รวมโคนม) และด้านเกษตรอุตสาหกรรม รวมทั้งด้านตลาดอีกด้วย เพื่อให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้แห่งนี้ เป็นศูนย์ที่สมบูรณ์แบบก่อให้เกิดประโยชน์ต่อราษฎรที่จะเข้ามาศึกษากิจกรรมต่างๆภายในศูนย์แล้วนำไปใช้ปฏิบัติอย่างได้ผลต่อไป...”

การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ตามแนวพระราชดำริพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทำให้โครงการนี้เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติได้แก่ พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๗ ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ความว่า “...การฟื้นฟูและอนุรักษ์บริเวณต้นน้ำซึ่งมีสภาพแห้งแล้งโดยเร่งด่วน โดยทดลองใช้วิธีใหม่ เช่น การผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำในระดับบนลงไปตามแนวร่องน้ำต่างๆ เพื่อช่วยให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ แผ่ขยายออกไป สำหรับน้ำส่วนที่เหลือก็จะไหลลงอ่างเก็บน้ำในระดับต่ำลงไปเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านงานเกษตรกรรมควรปลูกป่าทดแทนตามแนวร่องน้ำ ซึ่งมีความชุ่ม

ขึ้นมากกว่าบริเวณสันเขาจึงจะทำให้เห็นผลเร็วเป็นการประหยัดกล้าไม้ และปลอดภัยจากไฟป่า เมื่อร่องน้ำมีความชุ่มชื้นขึ้น ลำดับต่อไปก็ควรสร้างฝายต้นน้ำเป็นระยะๆ เพื่อค่อยๆ กักน้ำไว้แล้วต่อท่อไม้ไผ่ส่งออกทั้งสองฝั่งร่องน้ำ อันเป็นการช่วยแผ่ขยายความชุ่มชื้นออกไปตลอดแนวร่องน้ำ...” ดังนั้นการพัฒนาป่าไม้ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงประกอบด้วย

๑.๑ การพัฒนาป่าไม้ในเขตชลประทาน โดยการปล่อยน้ำจากอ่างเก็บน้ำลงสู่พื้นที่ป่า ซึ่งในพื้นที่ให้ทำคูน้ำระบบก้างปลา พื้นที่ป่าและพื้นที่ตามริมลำห้วยธรรมชาติจะได้รับน้ำซึมจากคูน้ำนี้ ในช่วงที่ขาดฝนและตลอดฤดูแล้งจะทำให้ป่าไม้ในพื้นที่นี้ได้รับน้ำตลอดปี ซึ่งต้นไม้จะไม่เหี่ยวช่มตลอดปี นอกจากนี้ พื้นที่ดินยังชุ่มชื้นตลอดทั้งปีอีกด้วย บริเวณนี้จะเป็นแนวป้องกันไฟ (ป่าเปียก) ทั้งผืน

๑.๒ การพัฒนาป่าไม้นอกเขตชลประทาน โดยสร้างฝายเก็บน้ำตามร่องห้วยธรรมชาติพื้นที่นี้จะได้รับน้ำซึมจากฝายเก็บน้ำที่สร้างขึ้น ฝายเก็บน้ำเหล่านี้ควรต่อท่อซกน้ำทั้งสองฝั่ง (อาจจะใช้ท่อไม้ไผ่) เพื่อซกน้ำจากเหนือฝายกระจายน้ำออกไปตามสันเนินเพื่อให้ น้ำซึมลงไปในพื้นที่เพิ่ม ความชุ่มชื้นในดิน สำหรับสนับสนุนการปลูกป่าไม้ตามร่องห้วยธรรมชาติและชายเนินต่อไป ซึ่งต้นไม้ตามร่องห้วยและชายเนินนี้จะเติบโตเร็วคลุมร่องห้วยไว้ทำให้พื้นดินชุ่มชื้นตลอดเวลา มีลักษณะเป็นแนวป้องกันไฟ (ป่าเปียก) เป็นแนวไปตามร่องห้วยต่างๆ

๑.๓ การพัฒนาป่าไม้ด้วยฝายชะลอความชุ่มชื้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มีพระราชดำริเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๒ ความว่า “...ควรสร้างฝายบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของศูนย์ฯ เพื่อช่วยเก็บน้ำไว้สำหรับชะลอความชุ่มชื้นลงไปสู่ด้านล่างเพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธารโดยแบ่งออกเป็น ๒ บริเวณ คือ บริเวณที่อาศัยน้ำชลประทานกับบริเวณที่ได้รับน้ำฝนตามสภาพธรรมชาติเพียงอย่างเดียว เพื่อทดสอบดูความแตกต่างไว้เปรียบเทียบกัน...” และได้มีพระราชดำริเพิ่มเติม ความว่า “...ในเขตของศูนย์ฯ แห่งนี้ ควรจะต้องมีการแสดงการศึกษาทดลองเปรียบเทียบให้เห็นชัด โดยแบ่งพื้นที่ที่มีการใช้ระบบน้ำชลประทาน ส่วนหนึ่ง พื้นที่ที่ได้รับเฉพาะน้ำฝนโดยมีฝายช่วยกักน้ำฝนไว้ส่วนหนึ่งและพื้นที่ที่ปล่อยไว้โดยธรรมชาติอีกส่วนหนึ่ง ต้นไม้ต่างๆ ในศูนย์ฯ จะเจริญเติบโตหรือหงิกงอก็ไม่เป็นไร เพราะนั่นเป็นการทดลองเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างซึ่งเป็นจุดประสงค์ที่สำคัญของศูนย์ฯ...”

ผลจากการพัฒนาป่าไม้ตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการมาเป็นระยะเวลาสามทศวรรษของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ การฟื้นฟูระบบนิเวศที่ปรากฏทั้งในเชิงปริมาณและเชิงประจักษ์ สังคม พืช ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพได้เพิ่มพูน ขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จึงนับได้ว่าแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ตามแนวพระราชดำริได้นำไปสู่ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ นำไปสู่ความสมดุลของน้ำในระบบนิเวศลุ่มน้ำ อันได้แก่ ปริมาณน้ำในลำธารที่เพิ่มขึ้น น้ำมีคุณภาพดี และการไหลของน้ำมีความสม่ำเสมอซึ่งจะช่วยลดความรุนแรงในการไหลบ่าของน้ำในฤดูฝน และลดปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งได้อย่างยั่งยืน

หมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการศึกษา ทดลอง และวิจัย และชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยได้ประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาป่าไม้ตามแนวพระราชดำริร่วมกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเห็นผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความแห้งแล้งได้รับการบรรเทาอย่างเป็นรูปธรรม อาทิ ระบบประปาภูเขาทำให้ชุมชนมีน้ำใช้อย่างเพียงพอชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นภายใต้การดำรงชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงนับได้ว่าความสำเร็จของการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มุ่งเน้นไปสู่ความเป็นอยู่ของราษฎรในชนบทนั้นได้ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในพื้นที่อย่างแท้จริง องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาทดลอง วิจัย และสาธิตในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ นำมาซึ่งประโยชน์นานาประการ เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนโดยทั่วไปที่สามารถเข้าไปศึกษาดูงานได้ตลอดเวลา เป็นแหล่งให้บริการองค์ความรู้ทุกแขนงภายในพื้นที่เดียวกันที่เรียกว่า การให้บริการองค์ความรู้ ณ จุดเดียว จึงมีคณะบุคคลต่างๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางไปศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นต้นแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแนวคิดรวบยอด “ต้นทางเป็นป่าไม้ ปลายทางเป็นประมง ระหว่างทางเป็นเกษตรกรรม” เป็นแนวพระราชดำริที่ผสมผสานสอดคล้องกับหลักปฏิบัติในการจัดการลุ่มน้ำ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในการอนุรักษ์นิเวศลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริเพื่อการพัฒนาให้คนอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูล ผลการดำเนินงาน จึงปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ต่างๆ ได้ทั้งการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน และการเรียนรู้แนวทางการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๗๒ - ๘๒)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรดิน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญกับ “ดิน” ด้วยทรงเห็นว่าดินเป็นปัจจัยพื้นฐานเช่นเดียวกับ “น้ำ” ทรงริเริ่มโครงการจัดและพัฒนาที่ดินเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๑ เพื่อพลิกฟื้นดินที่แห้งแล้ง และขาดความอุดมสมบูรณ์ ให้สามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารได้ พร้อมกับพระราชทานพระราชดำริให้ศึกษาทดลอง หาวิธีการต่างๆ เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิธีการตามธรรมชาติที่เป็นหนทางสร้างความสมดุลของสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้น ดังนั้น พระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเรื่องดิน จึงมีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิศาสตร์และสภาพพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ โดยทรงใช้กลวิธีทางธรรมชาติเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาเรื่องดินของประเทศ และทรงทำเป็นต้นแบบผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีอยู่ทั่วประเทศทั้งนี้ เพื่อนำผลจากการแก้ไขปัญหาที่พิสูจน์แล้วไปปรับใช้ในพื้นที่ที่มีปัญหาเฉกเช่นเดียวกันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนขึ้น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานพระราชดำริไว้หลากหลายรูปแบบวิธีเป็นไปตามหลักวิชาการทางปฐพีศาสตร์ ถึงแม้จะมีได้ทรงเป็นนักปฐพี แต่ได้พระราชทานพระราชดำรัสและให้คำจำกัดความที่เข้าใจได้ง่ายว่า ดินที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรกรรมต้องมีคุณสมบัติอย่างไรทรงวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาของดินในแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้ง ๖ แห่งทั่วประเทศ

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินทรายมีแร่ธาตุน้อย
๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ : หิน กรวด แห้งแล้ง
๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินเปรี้ยวจัด
๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินทราย มีแร่ธาตุน้อย ดิน

दान

๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินทราย ดินเค็ม ขาดน้ำ
๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินเค็ม
๗. โครงการเขาชะงุ้ม : ดินแข็ง ดิน-หินลูกรัง
๘. โครงการวัดมงคลชัยพัฒนา : ขาดน้ำ
๙. โครงการปากพอง น้ำเค็ม : ดินเค็ม ดินเปรี้ยวจัด
๑๐. ที่ดิน ต.บ้านพรึก อ.บ้านนา : ดินเปรี้ยว น้ำท่วม น้ำแล้ง
๑๑. โครงการหนองพลับ - กลัดหลวง : ดินลูกรัง ดินดาน
๑๒. โครงการหุบกะพง - ดอนขุนห้วย : ดินทราย มีแร่ธาตุน้อย ดินดาน ขาดน้ำ
๑๓. โครงการสหกรณ์สันกำแพง : ดินลูกรัง ขาดน้ำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาหน้าดินถูกชะล้างโดยใช้ “หญ้าแฝก” โดยมีหน่วยงานต่างๆ ได้ศึกษาดำเนินงานพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อาทิ กรมพัฒนาที่ดิน กรมป่าไม้ โครงการพัฒนาออยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ และสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น ดำเนินงานสนองพระราชดำริการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก ส่งผลให้การดำเนินงานก้าวหน้ามากขึ้นตามลำดับ

เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๔ และวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๓๔ ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ความว่า “...ให้ศึกษาทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริและพื้นที่อื่นๆ ที่เหมาะสม...”

วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๔ ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แนวพระราชดำริสรุป ได้ดังนี้

๑. ได้ศึกษาวิธีการอนุรักษ์หน้า ดิน ด้วย วิธีทางธรรมชาติมานานแล้ว ซึ่งในแต่ละพื้นที่มักจะเปิดหน้าดินแล้วทำการเกษตร เช่น การยกร่อง พรวนดิน ซึ่งยังถือว่าเป็นวิธีการที่ผิดธรรมชาติ ซึ่งจะเกิดปัญหาในอนาคต จึงทรงแนะนำให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำการเกษตรอย่างไม่ทำลายธรรมชาติ เช่น การไม่ไถพรวนเปิดหน้าดิน เปลือยดิน เป็นต้น โดยให้ทุก

โครงการในศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริทำเป็นตัวอย่าง แล้วหาทางแนะนำให้ราษฎรทำตามต่อไป

๒. ทรงศึกษาเอกสารของธนาคารโลกเกี่ยวกับการอนุรักษ์หน้าดินด้วยหญ้าแฝก จึงให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริทำการศึกษาดูทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์หน้าดิน โดยปลูกและขยายพันธุ์หญ้าแฝกในพื้นที่รูปแบบต่างๆ เช่น ขอบร่องน้ำ แปลงมะม่วงหิมพานต์ บริเวณที่ลาดชัน หรือตามร่องน้ำธรรมชาติ นำหินไปกั้นเป็นฝายเล็กๆ แล้วปลูกหญ้าแฝกด้านหน้าหรือในพื้นที่ทำการเกษตร เช่น แปลงปลูกข้าวโพด เป็นต้น ทั้งนี้ ให้บันทึกภาพก่อนดำเนินการและหลังดำเนินการไว้เป็นหลักฐานและให้ทุกโครงการในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำเป็นตัวอย่าง

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๕ โครงการหลวง ณ ที่ทำการที่ตำบลห้วยแก้ว อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณแปลงขยายพันธุ์หญ้าแฝก ณ สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ๖ จังหวัดเชียงใหม่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริความว่า “... หญ้าแฝกเป็นพืชที่มีระบบรากลึกแผ่กระจายลงไปในดินตรงๆ เป็นแผงเหมือนกำแพงช่วยกรองตะกอนดินและรักษาหน้าดินได้ดี จึงควรนำมาศึกษาและทดลองปลูก...”

“...การปลูกหญ้าแฝก ควรปลูกเป็นแถวเดี่ยว ระยะระหว่างต้นห่างกัน ๑๐ - ๑๕ ซม. ทำให้ไม่เปลืองพื้นที่ การดูแลรักษาง่าย ควรทำการทดลองปลูกในร่องน้ำและบนพื้นที่ลาดชันให้มากเพื่อช่วยป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน...”

“...การปลูกหญ้าแฝกเป็นแนวความคิดใหม่ ควรปลูกโดยไม่ต้องหวังผลอะไรมากนัก แต่ผลที่ได้จะดีมากและการปลูกไม่จำเป็นต้องไปปลูกในที่ของเกษตรกรขอให้ปลูกกันในสถานีพัฒนาที่ดินเพื่อเป็นแบบอย่างเพื่อคัดพันธุ์ หาพันธุ์ที่ดีที่ไม่ขยายพันธุ์โดยออกดอกต้องดูว่าปลูกแล้วมีพันธุ์ไหนที่ทนแล้ง ในหน้าแล้งยังเขียวอยู่ก็ใช้ได้ โดยขอให้ปลูกก่อนฤดูฝน จะทำให้เกษตรกรในพื้นที่ข้างเคียงเห็น...”

เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๕ เสด็จฯปลูกหญ้าแฝก ณ พื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี และพระราชทานพระราชดำริ ความว่า “...ดินแข็งอย่างนี้ใช้งานไม่ได้ แต่ถ้าเราทำแนวปลูกแฝกที่เหมาะสมมีฝนลงมา ความชื้นจะอยู่ในดินรากแฝกมันลึกมาก ถึงให้เป็นเขื่อนกันแทนที่จะซุดแล้วปุ๋ยซีเมนต์ พืชนี้จะเป็นเขื่อนที่มีชีวิต แล้วในที่สุดเนื้อที่ตรงนี้ก็เกิดเป็นดินผิวได้ เมื่อเกิดผิวดินเราจะปลูกอะไรก็ได้ ปลูกต้นไม้ก็ได้ ปลูกผักปลูกหญ้าแฝกก็ได้ทั้งนั้น...”

เนื่องจากหญ้าแฝกเป็นกำแพงธรรมชาติ หญ้าแฝกเป็นพืชที่มีระบบรากลึกแผ่กระจายลงไปในดินตรง ๆ เป็นแผงเหมือนกำแพง จึงช่วยยึดดิน ช่วยดักตะกอนดิน และรักษาหน้าดิน อีกทั้งยังช่วยรักษาความชุ่มชื้นในดิน ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ความว่า “...ให้ใช้หญ้าแฝกในการพัฒนา ปรับปรุงบำรุงดิน พื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ และแก้ปัญหาดินเสื่อมโทรม ดำเนินการขยายพันธุ์ ทำให้มีกล้าหญ้าแฝกเพียงพอด้วย ที่สำคัญ ต้องไม่ลืมหน้าที่ของหญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ และเพื่อการรักษาดิน...”

พระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ความว่า "...การปลูกหญ้าแฝก จะต้องปลูกให้ชิดติดกันเป็นแถวและวางแนวให้เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศ เป็นต้นว่าบนพื้นที่สูงจะต้องปลูกตามแนวขวางของความลาดชันและร่องน้ำ บนพื้นที่ราบจะต้องปลูกรอบแปลงหรือปลูกตามร่องสลับกับพืชไร่ ในพื้นที่เก็บกักน้ำจะต้องปลูกเป็นแนวเหนือแหล่งน้ำ หญ้าแฝกที่ปลูกโดยหลักวิธีนี้ จะช่วยป้องกันการพังทลายของหน้าดิน รักษาความชุ่มชื้นในดิน เก็บกักตะกอนดินและสารพิษต่าง ๆ ไม่ให้ไหลลงแหล่งน้ำ ซึ่งจะอำนวยผลเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การอนุรักษ์ดินและน้ำ ตลอดจนการฟื้นฟูดินและป่าไม้ให้สมบูรณ์ขึ้น..."

กรณีศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรดิน:

โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ณ ศาลาเรีงวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๖ ความว่า "...ให้ใช้หญ้าแฝกในการพัฒนา ปรับปรุงบำรุงดินฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ และแก้ปัญหาดินเสื่อมโทรม ดำเนินการขยายพันธุ์ ทำให้มีกล้าหญ้าแฝกเพียงพอด้วย ที่สำคัญต้องไม่ลืมหน้าที่ของหญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ และเพื่อการรักษาดินให้ทุกหน่วยงานและหน่วยงานราชการที่มีศักยภาพในการขยายพันธุ์ ให้ความร่วมมือกับกรมพัฒนาที่ดินในการผลิตกล้าหญ้าแฝก และแจกจ่ายกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้เพียงพอ..."

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี สภาพพื้นที่มีปัญหาดินถูกชะล้าง จึงได้นำแนวพระราชดำริไปดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ โดยการปลูกหญ้าแฝกตามลักษณะของพื้นที่ ดังนี้ ปลูกโดยรอบแปลงเกษตรกรรม ปลูกลงในแปลง แปลงละ ๑ แถว สำหรับแปลงพืชไร่ให้ปลูกตามร่องสลับกับพืชไร่การปลูกหญ้าแฝกบนพื้นที่ภูเขา โดยปลูกหญ้าแฝกตามแนวขวางของความลาดชันและในร่องน้ำของภูเขาเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินและช่วยเก็บความชื้นในดินไว้ การปลูกหญ้าแฝกเหนือบริเวณแหล่งน้ำ ปลูกแฝกเป็นแนวป้องกันตะกอนดินและกรองของเสียต่างๆ ที่ไหลลงในแหล่งน้ำการปลูกหญ้าแฝกบริเวณแหล่งน้ำขนาดเล็กให้ปลูกเป็นรูปตัว "Λ" (ตัววีคว่ำ) โดยให้ปลายแหลมชี้ขึ้นในทางต้นน้ำ ขา ๒ ข้างพาดวางร่องน้ำไปตามความลาดชันเพื่อกันดินและกระจายการไหลของน้ำประโยชน์ที่ได้รับ คือ หน้าดินถูกชะล้างน้อยลงสามารถปลูกพืชเศรษฐกิจได้หลากหลาย และยังช่วยไม่ให้เกิดน้ำป่าไหลหลาก ก่อความเสียหายแก่พืชผลไร่นาของราษฎรบริเวณใกล้เคียง

การปรับปรุงดินที่แข็งเป็นดานให้สามารถปลูกไม้ยืนต้นได้โดยใช้หญ้าแฝกเป็นพรรณไม้บุกเบิกที่เติบโตได้ในสภาพดินเสื่อมโทรม โดยจะช่วยรักษาความชื้นในดิน ระบบรากของหญ้าแฝกจะซอนโซ่ทำให้เกิดรูพรุน ลดความหนาแน่นรวมของดินให้น้อยลงจนพืชชนิดอื่นสามารถเจริญเติบโตได้ การสร้างระบบกระจายความชุ่มชื้นในระบบนิเวศประกอบด้วย ฝ่ายชะลอความเร็วของน้ำ การสร้างคันดินกั้นน้ำ และการสร้างคันดินเบนน้ำ

จุดเด่นและเอกลักษณ์ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ คือ การฟื้นฟูระบบนิเวศป่า ดิน และน้ำ โดยใช้หญ้าแฝกปรับปรุงดินที่มีลักษณะเป็นดินดานรวมทั้งการยึดหลักแนวคิดว่าคุณอยู่ร่วมกับ

ป่าได้จึงทำให้การบุกรุกทำลายป่ายุติลง แนวทางตามพระราชดำริในการขยายผลการดำเนินงานของ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไป อีกทั้งประชาชนในพื้นที่โดยรอบได้น้อมนำแนวทางตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยเฉพาะหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต

สหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติ (International Union of Soil Science : IUSS) ได้ร่วมกับกรมพัฒนาที่ดินเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมดินโลกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ ที่กรุงเทพมหานคร IUSS ชำบซึ่งในพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรที่ทรงศึกษาค้นคว้าวิธีการจัดการดินและแก้ไขปัญหาทรัพยากรดินเพื่อให้เกษตรกรได้อยู่ดีกินดี จึงเสนอให้วันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปีเป็น “วันดินโลก” และเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๖ ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญที่ ๖๘ ได้มีมติรับรองให้วันดินโลก (World Soil Day) ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปี และให้ปี พ.ศ.๒๕๕๘ เป็นปีดินสากล (International Year of Soil in ๒๐๑๕) (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๙๔-๑๐๗)

แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรดินในประเทศไทย

แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรดินในประเทศไทย สามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ดินทราย: ต้องเพิ่มกันชนให้ดิน ดินทราย มีลักษณะโปร่งน้ำและรากพืชผ่านไปได้ง่าย มีอาหารพืชอยู่น้อยในฤดูฝน ต้นไม้ที่ปลูกจะงอกงามดีเพราะมีน้ำบริบูรณ์แต่ฤดูแล้ง มีน้ำไม่เพียงพอ ต้นไม้มักเหี่ยวแห้ง ต้นไม้ที่ปลูกใหม่มักจะตาย เพราะร้อนและแห้งจัด วิธีแก้ไขก็ต้องเพิ่มความชุ่มชื้น และเพิ่มอินทรีย์วัตถุที่จะทำหน้าที่เสมือนกันชนให้แก่ดินมากขึ้น

๒. ดินเป็นหิน กรวด ทราย และแห้งแล้ง : ต้องยึดดินและช่วยให้อ่อน ดินเป็นหิน กรวด มีลักษณะเช่นเดียวกับดินทราย หน้าดินถูกชะล้างจนเกลี้ยง เหลือแต่หินและกรวด ซึ่งพืชไม่สามารถจะเจริญเติบโตได้

๓. ดินดาน ดินแข็ง และดินลูกรัง : ต้องสร้างของดีซ้อนบนของเลว ดินดาน หรือดินแข็ง และดินลูกรัง มีลักษณะเป็นดินเนื้อละเอียด น้ำหนักมาก น้ำและอากาศผ่านเข้าออกได้ยาก ฤดูแล้งจะแห้งแข็งแต่กระแจะ รากไม้ แทรกเข้าไปได้ยาก จึงปลูกพืชได้ไม่ค่อยเจริญเติบโต

๔. ดินถูกชะล้าง : ช่วยเหลือด้วยกำแพงที่มีชีวิต ดินถูกชะล้าง คือ ดินที่อุดมสมบูรณ์ แต่ถูกกระแสน้ำและลมพัดพาเอาหน้าดินที่มีอินทรีย์วัตถุอันเป็นประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของพืชไปหมด

๕. ดินเปรี้ยว หรือ ดินพรุ : ทำให้ดินโกรธ โดยแก้ดิน พรุ คือ ที่ลุ่มสนุ่น (สนุ่น คือ ชากผุพังของพืชพรรณที่ถมอยู่มาก) ส่วนที่ดินพรุตามระบบอนุกรมวิธาน ทางปฐพีวิทยา หมายถึง ดินที่มีอินทรีย์วัตถุสะสมอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นชั้นหนาอย่างน้อย ๕๐ เซนติเมตร และน้ำท่วมขังพื้นที่พรุ มีสภาพความเป็นกรดระหว่าง ๔.๕ -๖.๐ อินทรีย์วัตถุที่ทับถมกันเป็นเวลานาน จนแปรสภาพเป็นดินอินทรีย์นั้น มีสภาพเป็นอินทรีย์คาร์บอนที่มีความเป็นกรดกำมะถันสูง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตร

“...ความเจริญของประเทศ ต้องอาศัยความเจริญของภาคเกษตรเป็นสำคัญ...” (ความตอนหนึ่งในพระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๙)

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของภาคการเกษตรที่มีต่อประเทศชาติและประชาชนชาวไทย การพัฒนาการเกษตรเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด ปัญหาหลักประการหนึ่งของการพัฒนาการเกษตรในปัจจุบันคือ เรื่องของประสิทธิภาพการผลิตที่โยงไปถึงเรื่องการตลาด บางพื้นที่ถือเป็นเขตเกษตรก้าวหน้าอาจจะมีปัญหาในเรื่องนี้ แต่ในพื้นที่ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรนั้น ส่วนใหญ่มักเป็นเขตเกษตรล้าหลังที่อาศัยการผลิตแบบดั้งเดิม คือ เพาะปลูกปีละครั้งโดยอาศัยน้ำฝน ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ ผลิตได้ไม่พอกิน บางพื้นที่พ้นจากลักษณะเขตล้าหลังและพอจะทำการผลิตเพื่อการค้าได้บ้าง แต่เกษตรกรก็ยังขาดการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และขาดความรู้เชิงพาณิชย์ทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบในการติดต่อกับพ่อค้าภายใต้กลไกตลาดปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ทำให้เกษตรกรมีรายได้ต่ำ มีหนี้สินและยากจน

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ การที่ทรงเน้นในเรื่องของการค้นคว้าทดลองและวิจัยหาพันธุ์พืชใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ เช่น หม่อนไหม ยางพารา พืช เพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน และพืชสมุนไพรตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แพะ แกะ พันธุ์ปลา และสัตว์ปีกทั้งหลายด้วย เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ได้ ในราคาที่ถูกและด้วยเทคโนโลยีที่ง่าย ไม่สลับซับซ้อน ที่สำคัญคือ พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ หรือเทคนิควิธีการดูแลต่างๆ นั้น จะต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มีพระราชประสงค์หลักคือ ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะในด้านอาหารเป็นอันดับแรก เช่น ข้าว พืชผัก และผลไม้ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเห็นว่า การพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติจะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร จึงทรงมุ่งให้พัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว พระองค์สนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งต่อการทะนุบำรุง และปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพที่จะมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้มากที่สุด

จากแนวทางและเป้าหมายต่างๆ ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มีแนวพระราชดำริที่ถือเป็นหลักเกณฑ์หรือเทคนิควิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นหลายประการประการแรก ทรงเห็นว่า การพัฒนาการเกษตรที่จะได้ผลจริงจังนั้น จะต้องลงมือทดลองค้นคว้าต้องปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไป และไม่ยึดติดตำรา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เขตพระราชฐาน สวนจิตรลดาบางส่วนเป็นสถานีค้นคว้าทดลองทางการเกษตรในทุกๆ

ด้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๕ พระองค์ทรงเน้นให้มีการค้นคว้าทดลองทั้งก่อนการผลิต และหลังจากผลิตให้พิจารณาตั้งแต่เรื่องความเหมาะสมของพืช ความเหมาะสมของดิน พืชใดจะเหมาะสมกับดินประเภทใด รวมทั้งการค้นคว้าเกี่ยวกับความต้องการของตลาด คือ การปลูกพืชที่ตลาดต้องการผลิตออกมาแล้วมีที่จำหน่าย ส่วนการค้นคว้าวิจัยหลังการผลิต ให้ดูแลเรื่องความสอดคล้องของตลาดคุณภาพของผลผลิต หรือทำอย่างไรจึงจะช่วยให้เกษตรกรมีความรู้เบื้องต้นในด้านการบัญชี และธุรกิจ การเกษตรในลักษณะที่จะจะทำธุรกิจแบบพึ่งตนเองได้ ในเรื่องนี้ได้พระราชทานคำแนะนำว่า การรวมกลุ่มกันของเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยได้เป็นอย่างดี

ในเรื่องของการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตนั้น นอกเหนือจากทรงเน้นในเรื่องการผลิตอาหารให้เพียงพอแล้วทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในระยะยาว มีพระราชประสงค์ที่จะให้เกษตรกรมีความเจริญก้าวหน้าอย่างค่อยเป็นค่อยไป และมีสภาพชีวิตที่มีความสุข ไม่เคร่งเครียดกับการเร่งรัดให้เกิดความเจริญโดยเร็ว ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๕ ความว่า “...ไม่จำเป็นต้องส่งเสริมผลผลิตให้ได้ปริมาณสูงสุดแต่เพียงอย่างเดียว เพราะเป็นการสิ้นเปลืองค่าไสหุ่ย และทำลาย คุณภาพดิน แต่ควรศึกษาสภาวะตลาดการเกษตร ตลอดจนการควบคุมราคาผลผลิต ไม่ให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน...”

โครงการพัฒนาด้านการเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำริประกอบด้วยงานหลายประเภท โดยทั่วๆ ไปแล้ว จะเป็นงานเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิจัย หาพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่นั้นๆ และนำผลสำเร็จจากการศึกษาทดลองไปถ่ายทอดสู่ประชาชน และงานในด้านการศึกษาอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ในวิชาการเกษตรแผนใหม่ การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกรวมทั้งการส่งเสริมให้มีการถนอมอาหารและการแปรรูปอาหาร และการผลิตอาหารเพื่อโภชนาการด้วย ซึ่งมีศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ทั้งหมด ๖ แห่งทั่วประเทศ ตามสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นแหล่งศึกษาสรรพวิชา ค้นคว้า ทดลอง และสาธิต เปิดให้เกษตรกรและประชาชนทั่วไปมาศึกษาดูงาน ทุกศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีการค้นคว้าวิจัย ทดลอง และสาธิตวิธีการพัฒนาเพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถศึกษาหาความรู้และนำไปปฏิบัติได้จริง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต ช่วยให้เกษตรกรสามารถนำเอาความรู้ไปใช้เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ทั้งหมด ๖ ศูนย์ กระจายอยู่ในภาคต่างๆ ๔ ภาค มีรายละเอียด (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๑๑๘-๑๔๒) ดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตั้งอยู่ที่ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดตั้งขึ้นตามพระราชดำริเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๒๒ มีพื้นที่รวมประมาณ ๑,๘๙๕ ไร่ มีภารกิจหลักในด้านการปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การปรับปรุงบำรุงดิน การปลูกป่าไม้ และการพัฒนาปศุสัตว์ การจัดตั้งธนาคารโค-กระบือ การส่งเสริมด้านการประมง การพัฒนาด้านไม้ดอกไม้ผล และการจัดการด้านสหกรณ์ เป็นต้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีศูนย์สาขา คือ

โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขาชะโงก จังหวัดนครนายก และโครงการพัฒนาส่วนพระองค์ที่อำเภอ บ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส

ตั้งอยู่ที่ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ก่อตั้งขึ้นจากการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริระหว่างเสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ ระหว่างวันที่ ๑๘ สิงหาคม ถึง ๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๔ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ แห่งนี้มีพื้นที่ดำเนินการประมาณ ๑,๗๔๐ ไร่ ภารกิจหลักของศูนย์นี้ ได้แก่ การศึกษา วิจัย และการพัฒนาสภาพของดินที่มีปัญหาและใช้ประโยชน์ไม่ได้ให้นำกลับมาใช้ประโยชน์ ทางด้านเกษตรกรรมได้อีก เช่น การพัฒนาดินอินทรีย์และดินเปรี้ยวด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อใช้น้ำชะล้างกรดจากดิน การพัฒนาพื้นที่ป่าพรุ การอนุรักษ์และบำรุงพันธุ์ไม้ในป่าพรุ การทดลอง ด้านประมงและเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น มีศูนย์สาขาอยู่ ๕ แห่ง คือ ๑) โครงการสวนยางเขาตันหยง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ๒) โครงการพัฒนาหมู่บ้านปิเนมุดอ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ๓) โครงการหมู่บ้านเกษตรปศุสัตว์มูโนะ อำเภอดากไบ จังหวัดนราธิวาส ๔) ศูนย์สาขาน้ำโคกอิฐ-โคกโน บ้านยูโย อำเภอดากไบ จังหวัดนราธิวาส และ ๕) โครงการพัฒนาลุ่มน้ำปาก พนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี

ตั้งอยู่ที่ตำบลสนามไชย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๔ ความว่า “...ให้พิจารณาพื้นที่ที่เหมาะสมจัดทำโครงการพัฒนาด้านอาชีพการประมงและการเกษตรในเขต พื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของจังหวัดจันทบุรี...”

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ แห่งนี้ มีพื้นที่โครงการรวมพื้นที่ขยายผล จำนวน ๓๓ หมู่บ้าน รวมเป็นพื้นที่ประมาณ ๘๕,๒๓๕ ไร่ ดำเนินกิจกรรมด้านคั้นคว่ำ ศึกษา ทดลอง วิจัย และสาธิตการพัฒนา และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมชายฝั่ง การบำบัดน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การอนุรักษ์และรวบรวม พันธุ์ไม้ป่าชายเลน การวิจัยและทดสอบระบบการเกษตรผสมผสาน การส่งเสริมอาชีพด้านการประมง การส่งเสริมความรู้ในเรื่องการสหกรณ์ และการอบรมปศุสัตว์ เป็นต้น

๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร

บ้านนาบกเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๕ มีพื้นที่โครงการประมาณ ๒,๓๐๐ ไร่ และเขตปริณทลเพื่อการพัฒนาอีกประมาณ ๑๑,๐๐๐ ไร่ ภารกิจหลัก คือ การพัฒนาระบบชลประทาน พัฒนาระบบการปลูกพืชเศรษฐกิจการ ทดสอบพันธุ์ข้าวไร่ การศึกษาระบบนิเวศวิทยาของป่า การปรับปรุงบำรุงดินและการพัฒนาส่งเสริม ด้านปศุสัตว์และประมง เป็นต้น มีศูนย์สาขา ๔ แห่ง คือ

๔.๑ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

๔.๒ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำก้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร และจังหวัดนครพนม

๔.๓ โครงการขุดสระเก็บกักน้ำตามทฤษฎีใหม่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

๔.๔ โครงการศูนย์พัฒนาการเกษตรภูสิงห์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดศรีสะเกษ

๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๕ ที่บริเวณพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษา ทดลอง และแสวงหารูปแบบในการพัฒนาพื้นที่บริเวณต้นน้ำ ลำธารของภาคเหนือ เพื่อเป็น “ต้นแบบ” ในการพัฒนาลุ่มน้ำอื่นๆ ในภูมิภาค โดยใช้ระบบชลประทานเข้าเสริม การปลูกไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และเน้นเรื่องการพัฒนาป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำลำธารให้สมบูรณ์เป็นหลัก โดยให้ปลายทางเป็นการศึกษาด้านประมงตามอ่างเก็บน้ำศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งนี้ มีพื้นที่ดำเนินการประมาณ ๘,๕๐๐ ไร่ เดิมเป็นพื้นที่แล้ง ทुरกันดาร จึงปลอดจากการบุกรุก ภายหลังการพัฒนาโครงการประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี กลายเป็นที่อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่สีเขียว ศูนย์ศึกษา แห่งนี้ ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เป็นสถานที่ศึกษา ดูงาน และเยี่ยมชมจากผู้นำและประมุขของประเทศต่างๆ นับครั้งไม่ถ้วน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีศูนย์สาขา ๕ แห่ง ได้แก่

๕.๑ โครงการศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ดอกไม้อบอุ่นบ้านไร่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอลำดอง จังหวัดเชียงใหม่

๕.๒ โครงการพัฒนาเบ็ดเสร็จลุ่มน้ำสาขาแม่ปิงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน และอำเภอลำดอง อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

๕.๓ โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

๕.๔ โครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

๕.๕ โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี

ตั้งอยู่ที่ตำบลสามพระยา อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เดิมเป็นเขตพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน อันเป็นพื้นที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการประกาศให้เป็นพื้นที่หลวงและเป็นที่อยู่อาศัยสัตว์ ภายหลังมีประชาชนเข้าบุกรุกแผ้วถางทำลายป่าเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างผิดหลักวิชาการจึงกลายเป็นที่อับฝนแห้งแล้ง เกิดการพังทลายของผิวดินและขาดความอุดมสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชกระแสในเรื่องนี้ว่า หากปล่อยให้ทิ้งไว้จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด จึงได้ทรงมีแนว

พระราชดำริ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๖ ให้พัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาด้านป่าไม้เอนกประสงค์ ศึกษารูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมที่เหมาะสมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และปลูกป่าจัดหาแหล่งน้ำ ศึกษาระบบป้องกันไฟป่า ระบบ“ป่าเปียก” และให้ราษฎรที่บุกรุกแสวงหาที่ทำกินโดยมิชอบเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ เพื่อร่วมกันพัฒนา อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างถูกต้อง เกื้อกูลกัน ระหว่างคนกับธรรมชาติมีพื้นที่โครงการประมาณ ๔๒,๖๔๐ ไร่ มีศูนย์สาขาอยู่ที่โครงการศูนย์ศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ แห่ง มีภารกิจในการศึกษาวิจัยและพัฒนาใน ๔ ด้าน ดังนี้

๑.ด้านพืช: กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีกิจกรรมต่างๆ หลากหลายสาขา ตั้งแต่การพัฒนาระบบชลประทาน การศึกษาระบบนิเวศของป่า การปรับปรุงบำรุงดิน การส่งเสริมด้านปศุสัตว์และประมง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการด้านการผลิตพืช การปรับปรุงพันธุ์พืช ระบบเกษตรผสมผสาน และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ทำให้เกิดองค์ความรู้ และเกิดการพัฒนานำให้ประชาชนสามารถนำไปปรับใช้ และมีรายได้มากขึ้น

๑.๑ การปรับปรุงพันธุ์พืช

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานแนวพระราชดำริในการปรับปรุงพันธุ์พืช ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิต โดยการคัดเลือกพันธุ์ต้องทนทานต่อสภาพแวดล้อม หรือต้านทานโรคแมลงศัตรูพืช ให้ผลผลิตสูงและทนทานต่อสภาพพื้นที่ปลูกที่แตกต่างกัน เช่น พื้นที่สูง พื้นที่ดินเปรี้ยว พื้นที่ดินเค็ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้พระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างพันธุ์พืชลูกผสมของไทยโดยไม่ต้องพึ่งพาต่างประเทศเพราะอาจมีปัญหาในด้านสิทธิบัตร

๑.๒ กิจกรรมพืชไร่ พืชผัก และพืชสวน

กิจกรรมนี้สาธิตแปลงปลูกพืชไร่พันธุ์ดีที่ได้จากการวิจัยปรับปรุงพันธุ์ในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อเป็นแปลงต้นแบบและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้เกษตรกรที่มาศึกษาดูงานในพื้นที่ โดยดำเนินการปลูกพืชไร่หมุนเวียนตามฤดูกาล เช่น ข้าวโพดหวาน ถั่วลิสง ถั่วเหลืองฝักสด ถั่วเขียว เป็นต้น สำหรับกิจกรรมพืชสวนได้นำพันธุ์พืชสวนที่ได้จากการคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์มาปลูกสาธิตในพื้นที่ศูนย์ศึกษาภูพานฯ ได้แก่ ลิ้นจี่ พันธุ์ นพ. ๑ เป็นพันธุ์ที่ผ่านการคัดเลือก และปรับปรุงบำรุงพันธุ์ มีลักษณะประจำพันธุ์ คือ ผลมีขนาดใหญ่ รสหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย เป็นพันธุ์เบา ออกดอกในเดือนธันวาคม และเก็บเกี่ยวได้ในเดือนเมษายน ออกดอกติดผลทุกปี และจะมีผลผลิตเพิ่มขึ้นตามอายุของต้นและขนาดของทรงพุ่ม นับเป็นไม้ผลที่มีศักยภาพชนิดหนึ่งใน

พื้นที่เขตนี้นอกจากนี้ยังมีมะม่วงแก้วที่ผ่านการคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ สามารถปลูกได้ดี เหมาะสำหรับการแปรรูป

๑.๓ กิจกรรมการเพาะเห็ด

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ได้ดำเนินการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตเห็ดชนิดต่างๆ ให้สามารถเพาะเห็ดได้ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนครและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรที่ได้พระราชทานแนวทางไว้ โดยได้นำข้อมูลที่ได้ จากงานวิจัยมาทำการศึกษาพัฒนาเกี่ยวกับการเพาะเห็ดในสภาพแวดล้อมของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ โดยศึกษาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรหลายชนิด เพื่อนำมาเป็นวัสดุเพาะเห็ด และปรับปรุงเทคนิควิธีการเพาะเห็ดชนิดต่างๆ ทั้งเห็ดเศรษฐกิจ เช่น เห็ดฟาง เห็ดสกุลนางรม เห็ดหอม เห็ดพื้นเมือง ที่ประชาชนในท้องถิ่นนิยมบริโภค เช่น เห็ดกระด้าง (บด) เห็ดขอนขาว เห็ดตีนแรด และเห็ดสมุนไพร ได้แก่ เห็ดหลินจือ เป็นต้น โดยการทำการแปลงตัวอย่างสาธิตให้เกษตรกรได้ศึกษาและเลือกนำไปใช้ตลอดจนการนำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาศึกษา ปรับปรุง ใช้เป็นวัสดุสำหรับผลิตเชื้อเห็ดเพื่อบริการเกษตรกร

๑.๔ กิจกรรมระบบเกษตรผสมผสาน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริเมื่อครั้งเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๓๒ ความตอนหนึ่งว่า “...การดำเนินงานแบบไร่นาสวนผสมในกิจกรรมระบบการฟาร์มนี้ จะได้ผลดีมากในเขตที่มีน้ำชลประทาน ซึ่งในศูนย์ศึกษาฯ นี้ การเพาะปลูกพืชต่างๆ ก็ได้ผลดีพอสมควร ก็จะเป็นส่วนที่น่าสนใจสำหรับแสดงให้ประชาชนทั่วไปมาศึกษาดูงานได้...” และ “...การดำเนินงานในพื้นที่ที่มีน้ำชลประทานสมบูรณ์ดีแล้วนั้น จะต้องแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีน้ำชลประทานสมบูรณ์แล้วเกษตรกรสามารถได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น มีรายได้เพิ่มมากขึ้น การปลูกพืชเพียง ๒ ไร่ ก็จะสามารถได้ผลผลิตเท่ากับปลูกพืช จำนวน ๑๐ ไร่...” จึงได้มีการดำเนินงานเพื่อสนองแนวพระราชดำริสร้างกิจกรรมศึกษาและพัฒนาระบบเกษตรผสมผสาน ทั้งการศึกษาดูงาน และการสาธิตระบบเกษตรผสมผสาน

ระบบเกษตรผสมผสาน เป็นระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืชหรือการเลี้ยงสัตว์ต่างชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกันภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมการอยู่ร่วมกันอาจจะอยู่ในรูปความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ก็ได้ ระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีการวางรูปแบบและดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม มีการใช้แรงงานเงินทุน ที่ดิน ปัจจัยการผลิต และทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดภายในไร่นาแบบครบวงจร ตัวอย่าง

กิจกรรมดังกล่าว เช่น การเลี้ยงไก่ หรือสุกรบนบ่อปลา การเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงผึ้งในสวนผลไม้ เป็นต้น แนวคิดระบบเกษตรผสมผสานมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑) ต้องมีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ ๒ กิจกรรมขึ้นไป

๒) ต้องเกิดการเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมต่างๆ อันจะเอื้อให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทำกินขนาดเล็ก เพื่อลดความเสี่ยงจากการผลิต ลดการพึ่งพิงเงินทุน ปัจจัยการผลิตและอาหารจากภายนอก นำเอาเศษพืชและมูลสัตว์ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากกิจกรรมการผลิตไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในไร่นา ช่วยเพิ่มผลผลิตและรายได้ การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับระบบเกษตรผสมผสานนี้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ทดสอบภายในพื้นที่บริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ และทดสอบในพื้นที่หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ โดยในการดำเนินกิจกรรมระบบเกษตรผสมผสานนี้มีระบบข้าวเป็นพืชหลัก

๑.๕ กิจกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๖ ความว่า “...สำหรับพืชพันธุ์ถั่วที่จะทดลองอาจพัฒนาไปถึงขั้นเกษตร-อุตสาหกรรม (Agro-Industry) เช่น การดำเนินงานโรงงานวันเส้น ซึ่งต้องพิจารณาว่าจะตั้งขนาดกลางหรือขนาดเล็ก หากเป็นขนาดเล็กก็ให้ดำเนินงานในระดับหมู่บ้าน แต่ก็อาจมีปัญหาการควบคุมคุณภาพได้ ดังนั้น จึงอาจจะจำเป็นต้องก่อสร้างขนาดกลางก็ได้...” และพระราชทานพระราชดำริ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๗ ความว่า “...โรงงานผลิตวันเส้นให้ทำเป็นตัวอย่างขนาดเล็กในหมู่บ้าน โดยรวบรวมราษฎร ๕ - ๖ ครัวเรือน เพราะถ้าทำเล็กเกินไปก็จะเสียเวลาและไม่คุ้มกันและไม่ทำให้ใหญ่โตเพราะจะทำให้กลายเป็นระบบธุรกิจการค้าไป...”

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ดำเนินงานเพื่อสนองพระราชดำริศึกษาการผลิตวันเส้นจากถั่วเขียว ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๒๘ ดำเนินการสาธิตการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ที่ได้จากการวิจัยพัฒนาของกรมวิชาการเกษตร โดยนำผลผลิตทางการเกษตรที่ได้จากพันธุ์พืชที่ปลูกในพื้นที่มาสาธิตการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกรและเป็นการสาธิตการถนอมอาหาร เช่น วันเส้นจากถั่วพุ่มผิวดำ วันเส้นจากถั่วเขียว น้ำอ้อยสดจากน้ำตาลแดง อ้อยอบจากอ้อยคั้นน้ำพันธุ์สุพรรณบุรี ๕๐ ข้าวเกรียบจากเห็ด ข้าวเกรียบดอกอัญชัน กระท่อนแช่อิ่ม แหนมเห็ดนางฟ้า เห็ดแดดเดียว ขนมธัญพืชอัดแท่ง ถั่วทอดสมุนไพรและน้ำหมอนพร้อมดื่ม เป็นต้น

๒. ด้านการประมง: กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงห่วงใยราษฎรที่ประสบปัญหาการเสื่อมโทรมของพื้นที่เพาะปลูก และทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งถูกทำลาย ทำให้ผลผลิตด้านการเกษตรและการประมงลดต่ำลง จึงมีพระราชดำริที่จะทำการศึกษาพัฒนาพื้นที่ในเขตที่ดิน

ชายทะเล เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนและกระตุ้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี มีพื้นที่ประมาณ ๔,๐๐๐ ไร่ เป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติ ในปัจจุบันจัดว่าเป็นป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์และสวยงามแห่งหนึ่งของจังหวัดจันทบุรี มีชายฝั่งโค้งยาวไปตามขอบอ่าวเป็นระยะทางถึง ๕ กิโลเมตร จึงเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์น้ำวัยอ่อนแหล่งใหญ่ที่มีความสำคัญต่อการประมง โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีหน้าที่ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และสาธิตการพัฒนาด้านการประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ควบคู่กับการทำการเกษตรผสมผสาน รวมทั้งพัฒนาด้านการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งให้เกิดความสมดุลตามระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตและพัฒนาตนเองได้ในระยะยาว หลังจากการปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านการประมงชายฝั่งและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อให้สัตว์น้ำได้เจริญเติบโตและเจริญพันธุ์ บริเวณนี้ได้กลายเป็นแหล่งอาหารสัตว์น้ำทะเลที่สมบูรณ์ ราษฎรรอบอ่าวได้รับประโยชน์จากทรัพยากรประมงจากอ่าวคุ้งกระเบนเป็นอย่างมาก

การเลี้ยงกุ้งทะเลรอบอ่าวคุ้งกระเบนเป็นการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา เป็นการเลี้ยงกุ้งระบบปิดที่มีระบบการถ่ายเทน้ำเพื่อควบคุมโรค โดยการจัดทำระบบคลองส่งน้ำเค็ม ส่งน้ำทะเลเข้าสู่พื้นที่เลี้ยงกุ้งทะเลรอบอ่าวคุ้งกระเบนมีความยาวตลอดโครงการประมาณ ๘,๘๒๐ เมตร และไหลลงบ่อเลี้ยงตามแนวโน้มถ่วงของโลก คลองบำบัดน้ำทิ้งที่ผ่านการเลี้ยงเพื่อบำบัดคุณภาพน้ำก่อนระบายลงสู่อ่าวคุ้งกระเบนทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมทางทะเลไม่เสื่อมโทรม และผู้เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลประสบผลสำเร็จ ราษฎรรอบอ่าวคุ้งกระเบนมีแหล่งผลิตอาหารโปรตีนประเภทสัตว์ทะเลสำหรับบริโภคเพิ่มขึ้น ได้รับคุณค่าทางโภชนาการที่ดีขึ้น มีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลมีรายได้เพิ่มขึ้น โครงการช่วยลดความขัดแย้งของชาวประมงชายฝั่งกับชาวประมงราษฎรมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการทรัพยากรอย่างถูกวิธี และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีสำนักกรักและหวงแหนทรัพยากรประมง และรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงอย่างยั่งยืน ช่วยคงความหลากหลายของทรัพยากรประมงทะเลของไทย และช่วยให้ระบบนิเวศทะเลไทยมีความสมดุล ยั่งยืน ประเทศชาติมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเป็นประเทศหนึ่งที่เป็นผู้นำในการส่งออกสินค้าสัตว์น้ำ

กรมประมงเป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานในพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตพันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ ส่งเสริมและสาธิตการเลี้ยงกุ้งทะเล ศึกษาผลกระทบของสิ่งแวดล้อม ค้นคว้าทางวิชาการและเทคโนโลยี การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และเพื่ออบรมและถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพประมงให้แก่เกษตรกร นักเรียน และนักศึกษา ปัจจุบันมีหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ จำนวน ๓๓ หมู่บ้าน หมู่บ้านเหล่านี้เป็นตัวอย่งให้แก่เกษตรกรในการพัฒนาอาชีพและเพิ่มผลผลิตในพื้นที่ของตนเอง

๓.ด้านดิน: กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ศูนย์ศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นหนึ่งในศูนย์สาขาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี พื้นที่โครงการเริ่มแรกมีปัญหาความเสื่อมโทรมของที่ดินที่เกิดจากป่าไม้ถูกตัดทำลาย แห้งแล้ง ทำให้ขาดแคลนน้ำ

พื้นที่บางส่วนเป็นบ่อลูกรังเก่าจึงทำให้สภาพหน้าดินเป็นหลุมเป็นบ่อและเกิดการชะล้างพังทลายของดินสูง ประกอบกับเป็นดินตื้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเก็บรักษาความชื้น การไหลบ่าของน้ำสูง ชั้นล่างพบชั้นดานแข็งแน่นที่ซึ่งยากต่อการไหลพรวนและการซอนไชของรากพืชน้ำซึมผ่านยาก เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย ปนกรวดหิน ทำให้ความสามารถในการอุ้มน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของดินต่ำ จึงเป็นข้อจำกัดในการเจริญเติบโตและการสร้างผลผลิตของพืช การดำเนินงานสนองแนวพระราชดำริที่ผ่านมา ได้ทำการศึกษา ทดลอง หาวิธีการปรับปรุงดินเสื่อมโทรม ปรับปรุงปัญหาดินลูกรัง และจัดระดับให้เหมาะสม เพื่อให้มีน้ำใช้ โดยได้จัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ เริ่มแรกได้สร้างคันดิน ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างขวาง ความลาดเทของพื้นที่ โดยจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นช่วงๆ เพื่อกักเก็บน้ำที่ไหลบ่าหรือเบนน้ำที่ไหลบ่า เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นแก่ดินและป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การศึกษาการใช้ประโยชน์หญ้าแฝกรูปแบบต่างๆ ศึกษาวิธีการปรับปรุงบำรุงดิน โดยมีแปลงสาธิตและจุดเรียนรู้ต่างๆ เช่น แปลงสาธิต การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ แปลงสาธิตเกษตรอินทรีย์ แปลงสาธิตการปลูกไม้ผลในพื้นที่อับฝน แปลงสาธิตการปลูกพืชปุ๋ยสด แปลงรวบรวมสายพันธุ์หญ้าแฝก ๒๘ สายพันธุ์ แปลงต้นแบบระบบปลูกพืชแบบผสมผสาน จุดเรียนรู้การทำปุ๋ยอินทรีย์ชนิดต่างๆ จุดเรียนรู้ความลับของดิน และได้ขยายผลสู่เกษตรกรในหมู่บ้านรอบโครงการ ๑๒ หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ ๖๐,๐๐๐ กว่าไร่

ศูนย์ศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ดินเสื่อมโทรมโดยวิธีการเสริมสร้างแหล่งน้ำให้อยู่ในสภาพปกติ ปรับปรุงบ่อดิน แก้ไขดินลูกรัง เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะป่าปลูกโดยไม่ต้องปลูก ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) เกษตรกรที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ศูนย์ฯและประชาชนทั่วไปได้เข้ามาเรียนรู้วิธีการจัดการดินแนวทางการแก้ไขปัญหาดินเสื่อมโทรม และแนวปฏิบัติในการป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

๒) เป็นการสร้างทัศนคติ และสำนึกความรับผิดชอบที่ดีให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ให้มีความหวงแหนและช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรดิน น้ำ และป่า ทำให้รัฐสามารถลดงบประมาณในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้

๓) ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และพืชพรรณธรรมชาติได้รับการฟื้นฟูและพัฒนา มีพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น มีแหล่งผลิตอาหารของประชากรเพิ่มขึ้น

๔.ด้านเกษตรทฤษฎีใหม่

“ทฤษฎีใหม่” อันเกิดจากพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีหลักสำคัญง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน สรุปได้ว่า พื้นที่ถือครองโดยถั่วเฉลี่ยของเกษตรกรไทยอนุমানว่าจะมีเนื้อที่ประมาณ ๑๕ ไร่ แบ่งพื้นที่ตามทฤษฎีใหม่จะเป็นนาข้าว ๕ ไร่ พืชไร่ พืชสวน ๕ ไร่ ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ ๒ ไร่ สระน้ำ ๓ ไร่ (ลึกประมาณ ๔ เมตร) ภูเขาได้ประมาณ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร หรือสูตร ๓๐ - ๓๐ - ๓๐ - ๑๐ กล่าวคือ

พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ ๓๐% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด เป็นต้น

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ ๓๐% ทำนา ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน สำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกพืชไร่ พืชสวน ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชสมุนไพร เป็นต้น เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคนำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ ๑๐% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์และโรงเรือนอื่น ๆ เช่น พืชผักสวนครัวหลังบ้าน ไม้ดอกไม้ประดับ ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมโดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ ดิน ปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น หรือหากพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่นต่อไปได้

ทฤษฎีในการแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งและการขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม โดยดำเนินการตามแนว “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นการใช้ประโยชน์ จากพื้นที่ซึ่งมีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ขณะเดียวกันก็มีน้ำไว้ใช้ตลอดปี เป็นประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปด้วย ทั้งนี้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริแต่ละแห่งได้จัดทำแปลงตัวอย่างเกษตรทฤษฎีใหม่ไว้เป็นศูนย์ความรู้ให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ของตนเอง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการส่งเสริมอาชีพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงสนพระราชหฤทัย และทรงห่วงใยต่อการพัฒนาชนบทและอาชีพของเกษตรกร มีพระราชดำริว่าเกษตรกรไม่ควรพึ่งพาพืชเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว เพราะจะเกิดความเสียหายง่าย เนื่องจากความแปรปรวนของตลาดและความไม่แน่นอนของธรรมชาติ เกษตรกรควรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเลี้ยงสัตว์ ทำประมง และการพัฒนาอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้พระราชทานโครงการพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริหลายโครงการ ซึ่งแต่ละโครงการมุ่งพัฒนาให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีพระราชดำรัสให้ใช้ “วิธีการสหกรณ์” เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานในหลายโครงการ เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชนบนพื้นฐานแห่งการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โครงการที่มีความสำคัญและโดดเด่นมี ๓ โครงการ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, ๑๔๙-๑๖๓) ได้แก่

๑. สหกรณ์การเกษตร : กรณีศึกษาสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด

การดำเนินกิจการของสหกรณ์ในภาพรวมประสบความสำเร็จ สหกรณ์ช่วยให้สมาชิกสหกรณ์มีรายได้เพิ่มขึ้น มีทุนสำหรับการประกอบอาชีพ สมาชิกร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาในชุมชน นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามหลักการและวิธีการสหกรณ์

ในปี พ.ศ.๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนและดูแลทุกข์สุขของราษฎรตามท้องที่เขตจังหวัดใกล้เคียง ได้ทรงทราบถึงความเดือดร้อนของเกษตรกรกลุ่มชาวสวนผักชะอำ ซึ่งขาดแคลนทุนทรัพย์ที่จะนำไปประกอบอาชีพ จึงทรงรับเกษตรกรเหล่านั้นไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ต่อมาความทราบฝ่าละอองพระบาทว่า เกษตรกรเหล่านั้นไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ฯพณฯ องคมนตรี ม.ล.เดช สนิทวงศ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไปจัดหาพื้นที่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรเหล่านั้น

ขณะนั้น รัฐบาลอิสราเอล โดย ฯพณฯ เอกอัครราชทูตอิสราเอลประจำประเทศไทย ได้เสนอที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยในด้านการพัฒนาการเกษตรโดยส่งผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ มาให้คำแนะนำรัฐบาลไทยสมัยนั้นจึงได้ทำสัญญาความร่วมมือกับรัฐบาลอิสราเอล จัดทำ “โครงการไทย-อิสราเอลเพื่อพัฒนาชนบท (หุบกะพง)” และได้เลือกที่ดินบริเวณหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นที่ตั้งของศูนย์สาธิตและทดลองการเกษตรของโครงการ ที่ดินบริเวณนี้เป็นป่าคุ้มครองของกรมป่าไม้ มีราษฎรเข้าไปจับจองอยู่บ้างแต่การทำมาหากินไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เนื่องจากสภาพที่ดินส่วนใหญ่เป็นดินเลว ขาดแคลนน้ำการทำไร่จึง เป็นลักษณะไร่เลื่อนลอย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงมีพระราชดำริให้กันพื้นที่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ ไร่ ออกจากป่าคุ้มครองของกรมป่าไม้ ภายหลังพระองค์ทรงจับจองพื้นที่ดังกล่าวเยี่ยงสามัญชน โดยปฏิบัติตามขั้นตอนของกฎหมายป่าไม้และกฎหมายที่ดินทุกประการ จากนั้นมีพระราชดำริให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องพัฒนาพื้นที่ให้ดีขึ้น แล้วจัดที่ดินให้กับเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องที่ทำกิน (กลุ่มชาวสวนผักชะอำ) เข้าอยู่อาศัยและทำประโยชน์ โดยรวมกันเป็นชุมชนหมู่บ้าน พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน ตลอดจนให้การศึกษอบรมเกี่ยวกับหลักการและวิธีการของสหกรณ์ เมื่อสมาชิกของหมู่บ้านมีความเข้าใจดีพอแล้วจึงทรงพระกรุณาให้เข้าชื้อกัน เพื่อขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ประเภทการเกษตร ชื่อว่า “สหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด”

เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๔ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทะเบียนสหกรณ์ให้ผู้แทนสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด พร้อมกับพระราชทานโฉนดที่ดินบริเวณหุบกะพง จำนวน ๓ ฉบับ รวมพื้นที่๑๒,๐๗๙ ไร่ ๑ งาน ๘๒ ตารางวา ให้แก่กรมส่งเสริมสหกรณ์และสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด เป็นผู้รับผิดชอบจัดสรรที่ดินให้กับเกษตรกร ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

๒. สหกรณ์โคนม : กรณีศึกษาสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด

ในปี พ.ศ.๒๕๐๒ เจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกับเกษตรกรชั้นนำที่ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เรื่องการผสมเทียมโคกรมปศุสัตว์จึงเปิดสถานีผสมเทียมขึ้น ณ ตำบลหนองโพ ต่อมาในปีพ.ศ.๒๕๑๑ รัฐบาลได้สนับสนุนการเลี้ยงโคนมเกษตรกรในเขตจังหวัดราชบุรีและจังหวัดนครปฐม เลี้ยงโคนมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้เริ่มเกิดปัญหาการหาสถานที่จำหน่ายน้ำนมดิบ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้ทำหนังสือกราบ

บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๒ เพื่อขอพระราชทานความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ในช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงงานผลิตนมผงขึ้นภายในบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ในภายในบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต

ต่อมาเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งศูนย์รวมนมหนองโพขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลส่วนหนึ่งและทุนของกลุ่มเกษตรกรอีกส่วนหนึ่งเป็นทุนในการก่อสร้างอาคารศูนย์รวมน้ำนมเกษตรกรได้เข้าซื้อกันจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ ในวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๑๔ โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์โคนมราชบุรี จำกัด” เป็นสหกรณ์ประเภทบริการ

โรงงานผลิตนมผงได้สร้างเสร็จในปี พ.ศ.๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จฯ ไปทรงเป็นประธานในพิธีเปิด เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๕ และได้พระราชทานชื่อว่า “โรงนมผงหนองโพ” บริหารงานในรูปบริษัทจำกัดโดยใช้ชื่อ “บริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพ จำกัด” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงถือหุ้นใหญ่ของบริษัทและพระราชทานเงื่อนไขไว้ว่า บรรดาเงินกำไรสุทธิที่คณะกรรมการบริษัทหาได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้น ไม่มีการแบ่งกำไรให้แก่ผู้ถือหุ้น แต่ให้บริษัทนำกำไรสุทธิส่วนหนึ่งเข้ากองทุนสะสมเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของบุตรธิดาสมาชิกสหกรณ์ ซึ่งเป็นผู้ส่งน้ำนมดิบให้แก่โรงงาน เมื่องานของสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด เจริญก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ สมาชิกของสหกรณ์ต่างมีความเข้าใจในอุดมการณ์ หลักสหกรณ์และวิธีการสหกรณ์ได้ดี เมื่อการดำเนินกิจการมีหลักฐานมั่นคงแล้ว พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนทรัพย์สินทั้งหมดของบริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพ จำกัด พร้อมด้วยโรงงานผลิตนมผงให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ตั้งแต่วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๘ เป็นต้นมา และทรงรับไว้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปัจจุบันสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ได้ดำเนินงานมาเป็นเวลากว่า ๔๕ ปี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาสหกรณ์ฯ ได้ดำเนินกิจการตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สามารถผลิตผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์และผลิตภัณฑ์นม UHT จำหน่ายไปได้ทั่วประเทศ โดยมีกำลังการผลิตเพียงพอที่จะรองรับปริมาณน้ำนมดิบที่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในเขตตำบลหนองโพและใกล้เคียงผลิตได้ ทำให้เกษตรกรไม่มีความเดือดร้อนในเรื่องสถานที่จำหน่ายน้ำนมดิบ อีกทั้งการดำเนินงานในรูปสหกรณ์เอื้อให้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับสมาชิก นับได้ว่าสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ได้ช่วยแก้ไข้ปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้อย่างแท้จริง

๓.ธนาคารโค-กระบือ

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพที่สำคัญของเกษตรกรปัญหาการพัฒนาปศุสัตว์ในประเทศไทยมีอยู่หลายประการ ปัญหาหนึ่งก็คือการขาดแคลนพันธุ์สัตว์ที่ดีโดยเฉพาะพันธุ์โคและกระบือซึ่งมีความสำคัญต่อเกษตรกรในชนบทอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเล็งเห็นปัญหานี้ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งธนาคารโค - กระบือขึ้น เพื่อ

รวบรวมพันธุ์โค - กระบือให้ผลผลิตสูงและขยายพันธุ์ที่มีคุณภาพดี สำหรับให้เกษตรกรใช้งานต่อไป ในการบริหารจัดการโครงการได้สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลสัตว์ของธนาคารโค - กระบือ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

พระบรมราชาบาทที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทั่วประเทศ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ความว่า “...ธนาคารโคและกระบือ ก็คือ การรวบรวมโคและกระบือ โดยมีบัญชีควบคุม ดูแล รักษา แจกจ่ายให้ยืม เพื่อใช้ประโยชน์ในการเกษตร และเพิ่มปริมาณโคและกระบือ ตามหลักการของธนาคาร ธนาคารโคและกระบือเป็นเรื่องใหม่ของโลกที่มีความจำเป็นเกิดขึ้น เพราะปัจจุบันมีความคิดแต่จะใช้เครื่องกลไกเป็นเครื่องทุ่นแรงในกิจการเกษตร แต่เมื่อราคาน้ำมันเชื้อเพลิงแพงขึ้น ความก้าวหน้าในการใช้เครื่องกลไกเสียไป จำเป็นต้องหันมาพึ่งแรงงานจากสัตว์ที่เคยใช้อยู่ก่อน เมื่อหันกลับมา ก็ปรากฏว่ามีปัญหามากเพราะชาวบ้านไม่มีเงินซื้อโคและกระบือมาเลี้ยงเพื่อใช้แรงงาน...” และ “...การตั้งธนาคารโคและกระบือก็มีไว้ว่าตั้งโรงขึ้นมากับโคหรือกระบือ เพียงแต่มีศูนย์กลางขึ้นมา เช่น อาจจัดให้กรมปศุสัตว์เป็นศูนย์กลาง ใครจะสมทบธนาคารโคและกระบือก็ไม่จำเป็นต้องนำโคหรือกระบือไปมอบให้อาจบริจาคในรูปของเงิน...”

โครงการธนาคารโค - กระบือ เพื่อเกษตรกร ตามพระราชดำริ ดำเนินงานต่อเนื่องมานานถึง ๓๗ ปี ในพื้นที่ทุกจังหวัดของประเทศไทย ผลของการดำเนินงานเกิดประโยชน์โดยตรงต่อเกษตรกรที่ยากจนมากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ ราย ได้ช่วยเหลือให้เกษตรกรมีโค - กระบือเป็นของตนเอง เพิ่มผลผลิตลูกโค - กระบือ ได้มูลสัตว์เป็นปุ๋ยบำรุงดิน ช่วยฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน เพิ่มสารอินทรีย์ทางธรรมชาติ ทำให้การเพาะปลูกพืชได้ผลดียิ่งขึ้นเป็นการเพิ่มรายได้ ช่วยอนุรักษ์ และเพิ่มจำนวนโค - กระบือในประเทศไทย การใช้แรงงานสัตว์เป็นการลดการใช้ น้ำมันเชื้อเพลิง ลดรายจ่าย ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และรักษาวิถีชีวิตสังคมชุมชนชนบทที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลกันให้คงอยู่ในสังคมไทย นอกจากนี้ ยังเป็นโครงการที่ประชาชนจำนวนมากสามารถมีส่วนร่วมโดยการร่วมบริจาคสมทบ ทั้งโดยการบริจาคโค - กระบือ หรือบริจาคทรัพย์ ทำให้เกิดความสุขที่ได้ทำบุญกุศลให้ชีวิตโค-กระบือ ซึ่งนับว่าเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าต่อแผ่นดิน ได้ช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากจน และที่สำคัญคือเป็นโครงการที่ก่อให้เกิดความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เกษตรกรที่ได้รับบริการจากธนาคารโค - กระบือ ต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และถือเป็นมงคลของชีวิต

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสาธารณสุข

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสาธารณสุขที่สะท้อนให้เห็นถึงสายพระเนตรอันยาวไกลในการแก้ปัญหาของพสกนิกรชาวไทยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมีมากมายหลายโครงการ โครงการที่มีความสำคัญและโดดเด่นมี ๕ โครงการ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๑๖๘-๑๗๕) ได้แก่

๑. โครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่พระราชทาน

ในช่วงต้นในปี พ.ศ.๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงที่ตามเสด็จแปรพระราชฐานไปต่างจังหวัด ตรวจรักษาผู้ป่วย ณ จุดตรวจ แบ่งตามลักษณะงาน ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๑๐ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงตามเสด็จไปเพื่อตรวจรักษาราษฎร ในท้องถิ่นทุรกันดาร เมื่อแพทย์เห็นว่าจำเป็นก็ให้ดำเนินการจัดส่งผู้ป่วย ไปยังโรงพยาบาลในจังหวัดที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ แปรพระราชฐานประทับแรม สำหรับ ในท้องถิ่นต่างๆ ที่ห่างไกลตัวเมืองมากและเป็นท้องถิ่นทุรกันดาร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเจ้าหน้าที่แพทย์ พยาบาล เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนยารักษาโรค ออกตรวจรักษาราษฎรในพื้นที่นั้นๆ ด้วย อาทิ จังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์

ในปี พ.ศ.๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่พระราชทานขึ้นอย่างเป็นทางการ ตามที่หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ได้กราบบังคมทูลว่าสมควรจัดให้มีแพทย์ออกไปตรวจรักษาราษฎรภาคเหนือที่อยู่ในเขตที่มีผู้ก่อการร้ายคุกคาม หรือเรียกว่าพื้นที่สีแดง หรือพื้นที่สีชมพู ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อว่า “หน่วยแพทย์พระราชทาน” มีนายแพทย์दनัย สนิทวงศ์ฯ เป็นแพทย์คนแรกที่ออกปฏิบัติหน้าที่ เริ่มต้นที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีภูมิประเทศทุรกันดารและอันตราย คณะแพทย์หลวงจึงต้องเดินทาง โดยเฮลิคอปเตอร์ นับจากนั้นมาหน่วยแพทย์พระราชทานได้ขยายงานออกไปอย่างกว้างขวาง มีการตั้งหน่วยปฏิบัติงานหน้าพระตำหนักที่เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับแรมแทบทุกแห่ง และยังไปตั้งหน่วย ณ จุดที่จะเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรด้วย มีแพทย์จากโรงพยาบาลต่างๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดอาสาออกปฏิบัติงานหมุนเวียนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

๒. โครงการอบรมหมอหมู่บ้านในพระราชประสงค์

สืบเนื่องมาจากที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์ประจำพระองค์ตามเสด็จตรวจและรักษาคนไข้ ตั้งแต่ วันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๒ เป็นต้นมา จึงมีพระราชดำริให้มีการอบรมหมอหมู่บ้าน เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและไม่สามารถเข้าถึงระบบการแพทย์และการสาธารณสุขได้ โดยเฉพาะราษฎรส่วนใหญ่ที่มีฐานะยากจนและขาดความรู้ในการดูแลรักษาตนเอง การอบรมหมอหมู่บ้านจะช่วยให้ราษฎรมีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรค รู้จักวิธีรักษาพยาบาลแบบปัจจุบันและรู้จักวิธีติดต่อกับหน่วยราชการ ในกรณีที่เกิดกรณีฉุกเฉิน ความสามารถที่จะดูแลรักษาตนเองได้อันเป็นการช่วยแก้ปัญหาในระยะยาว อีกทั้งความเจ็บป่วยของราษฎรส่วนมากเกิดจากการไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง และไม่มีสถานพยาบาลอยู่ใกล้ จึงมีพระราชดำริจัดตั้งโครงการอบรมหมอหมู่บ้านในพระราชประสงค์ โดยคัดเลือกคนในหมู่บ้านมารับการฝึกอบรมการรักษาพยาบาลเบื้องต้นและการรักษาโรคอย่างง่าย เพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมหมู่บ้านได้ ในปี พ.ศ.๒๕๑๓ หมอหมู่บ้านได้เริ่มปฏิบัติหน้าที่บรรเทาความเจ็บป่วยของราษฎรที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ อำเภอบางแก้ว จังหวัดนราธิวาส

๓. โครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ทางน้ำพระราชทาน (เรือเวชพาหน์)

โครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ทางน้ำพระราชทาน (เรือเวชพาหน์) เป็นโครงการที่อยู่ในความดูแลของสภาอากาศไทย ที่มาของโครงการนี้สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระราชปรารภว่า ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลำแม่น้ำในหลายตำบล ตั้งอยู่โดดเดี่ยว ยังไม่มี ทางหลวงเชื่อมต่อกับจังหวัด แม้ว่าจะมีการคมนาคมติดต่อกับจังหวัดทางน้ำได้ ก็ห่างไกลโรงพยาบาล ประจำจังหวัดมาก ถ้าเจ็บป่วยก็ต้องรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณ ซึ่งบางโรคไม่ค่อยได้ผล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บริษัท อู่เรือ กรุงเทพฯ จำกัด ต่อเรือยนต์ขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อพระราชทานให้สภาอากาศไทย ใช้เป็นหน่วยเคลื่อนที่รักษาพยาบาลประชาชนตามลำน้ำต่างๆ โดยพระราชทานชื่อว่า “เวชพาหน์” (อ่านว่า เวด-ชะ-พา) และได้เสด็จฯ ไปทรงประกอบพิธีพระราชทานเรือ ในวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๘ ณ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเจิมเรือและพระราชทานให้แล้วเรือเวชพาหน์ก็ออกปฏิบัติงานทันทีที่จังหวัดนนทบุรี เรือเวชพาหน์ปฏิบัติงานใน ๑๙ จังหวัด ได้แก่ นนทบุรี สุพรรณบุรี นครสวรรค์ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร ฉะเชิงเทรา พระนครศรีอยุธยา ปราจีนบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี กาญจนบุรี ลพบุรี อ่างทอง ราชบุรี ปทุมธานี สมุทรสงคราม นครปฐม อุทัยธานี และสมุทรปราการ เรือเวชพาหน์นับเป็นเรือบรรเทาทุกข์และรักษาพยาบาลทางน้ำลำแรกและลำเดียวในโลกที่ยังคงให้บริการประชาชนอยู่จนถึงทุกวันนี้

๔. โครงการอบรมปฐมพยาบาลเบื้องต้นและช่วยคลอดฉุกเฉิน โครงการพระราชดำริสำหรับตำรวจจราจร

โครงการนี้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๖ เมื่อรองสมุหราชองครักษ์ กรมราชองครักษ์สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ได้มาแจ้งต่อผู้บัญชาการตำรวจนครบาลว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ พระองค์ละ ๔ ล้านบาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๘ ล้านบาท ให้จัดซื้อรถจักรยานยนต์เพื่อใช้เป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็วทำหน้าที่สายตรวจจราจร ชื่อวิทยุสื่อสาร เป็นค่าเบี้ยเลี้ยงตำรวจ และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่จำเป็น อธิบดีกรมตำรวจและผู้บัญชาการตำรวจนครบาลได้สนองพระราชดำริในทันที ในการดำเนินการตามแนวพระราชดำริ กรมตำรวจพบว่าผู้ที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน ได้แก่ ผู้บาดเจ็บ และหญิงใกล้คลอดที่ต้องนำส่งโรงพยาบาล ตำรวจต้องช่วยอำนวยความสะดวกและช่วยทำคลอดฉุกเฉินด้วย ดังนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรจึงจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมให้เกิดทักษะ ความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและการช่วยทำคลอดฉุกเฉิน จึงเป็นที่มาของโครงการอบรมปฐมพยาบาลเบื้องต้นและช่วยคลอดฉุกเฉินของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็วสายตรวจจราจร

๕. โครงการจัดตั้งสถาบันราชประชาสมาสัย

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎร ที่จังหวัดนครราชสีมา เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเส้นทางกำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงเส้นทาง การเดินทางเพื่อมิให้เส้นทางเสด็จฯ ผ่านบริเวณที่มีผู้ป่วยโรคเรื้อรังซึ่งรอรับเสด็จอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงรับสั่งให้

เปลี่ยนกลับไปใช้เส้นทางเดิมและทรงเยี่ยมเยียนผู้ป่วยโรคเรื้อนอย่างใกล้ชิด ภายหลังได้ทรงโปรดให้อธิบดีกรมอนามัยเข้ากราบบังคมทูลรายงานสถานการณ์การควบคุมโรคเรื้อนในประเทศไทยและแนวทางการดำเนินการเพื่อให้โรคเรื้อนหมดไปจากประเทศไทยภายในระยะเวลา ๑๐ ปี อธิบดีกรมอนามัยกราบบังคมทูลชี้แจงว่าจำเป็นต้องมีสถาบันฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโรคเรื้อน

ต่อมา ในปี พ.ศ.๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานเงินทูลอนันต์มหิตลและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพิ่มเติมอีก จำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท เงินจำนวนนี้ได้มาจากการสมทบทุนของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน จากการจัดฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์ เพื่อเป็นทุนในการจัดตั้งสถานที่ฝึกอบรมพนักงานบำบัดโรคเรื้อนและศึกษาค้นคว้าเรื่องโรคเรื้อน ณ บริเวณสถานพยาบาลพระประแดง เมื่อก่อสร้างเสร็จ มีพระราชดำริว่า ควรจะมีชื่อที่แสดงว่าประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสถาบันแห่งนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม “สถาบันราชประชาสมาสัย” มีความหมายว่า “พระราชอาและประชาชนย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน” และเสด็จเปิดสถาบันในวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๓ หลังจากสร้างสถาบันเสร็จแล้วยังมีเงินเหลืออยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานให้เป็นทุน “ราชประชาสมาสัย” ต่อมากระทรวงสาธารณสุขได้ขอพระบรมราชานุญาตจัดตั้งเป็น “มูลนิธิราชประชาสมาสัย” เพื่อทำหน้าที่ดูแลให้การบำบัดฟื้นฟู และค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับโรคเรื้อน รวมทั้งฝึกอาชีพให้ผู้ป่วยด้วยและได้ทรงรับมูลนิธิฯ ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมาจากรับงานโรคเรื้อนก็ได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ

สำหรับลูกหลานของผู้ป่วยที่ได้รับการเลี้ยงดูแยกออกมาและไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนหนังสือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนราชประชาสมาสัยขึ้นที่ตำบลบางจาก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และทรงติดตามความก้าวหน้าของโรงเรียน มีการจัดตั้งมูลนิธิโรงเรียนราชประชาสมาสัย เพื่อสนับสนุนโรงเรียนราชประชาสมาสัย ซึ่งต่อมาได้อยู่ในสังกัดของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๗ โรคเรื้อนไม่เป็นปัญหาสาธารณสุขอีกต่อไป ปัจจุบันพบจำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อนลดลงเรื่อยๆ

แนวทางปฏิบัติพระราชทาน ๔ ประการ ซึ่งสามารถนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสาธารณสุขทั้ง ๕ โครงการที่ได้นำเสนอมานี้ ได้สะท้อนถึงแนวทางปฏิบัติพระราชทาน ๔ ประการคือ ๑. เร็วๆ เข้า ๒. ลดขั้นตอน ๓. ช่วยเขาให้ช่วยตนเอง และ ๔. ปิดทองหลังพระ โดยโครงการตามพระราชดำริจะมุ่งเน้นให้เข้าถึงกลุ่มราษฎรผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลการคมนาคม กลุ่มราษฎรที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ไม่มีถนนเข้าถึง ต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง สัญจร กลุ่มราษฎรที่ประสบปัญหาการจราจรติดขัด เดินทางไปโรงพยาบาลได้ช้าและกลุ่มราษฎรที่ประสบกับปัญหาโรคระบาด สะท้อนถึงหลักการด้านการสร้างภูมิคุ้มกันหรือความเข้มแข็งให้กับประชาชนใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑. ภูมิคุ้มกันด้านเศรษฐกิจการเงิน ๒.ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ๓.ภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรมและ ๔.ภูมิคุ้มกันด้านสังคม (การศึกษาและคุณธรรม)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม

เมื่อวันที่ ๒๕ ต่อกับวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๕ ได้เกิดพายุไซร่อนชื่อ “แฮเรียต” พัดผ่านทางตอนใต้ของประเทศไทย ยังความเสียหายให้เกิดแก่จังหวัดภาคใต้ถึง ๑๒ จังหวัด ในคืนวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๕ เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. นายปกรณ์ อังศุสิงห์ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ได้รับโทรศัพท์จากคุณพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์ อดีตเลขาธิการสำนักพระราชวัง ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองมหาดเล็กกว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นห่วงผู้ประสบภัย และทรงติดต่อขอเครื่องบินจากกองทัพอากาศไว้แล้ว ขอให้รีบเดินทางไปช่วยเหลือโดยด่วน (มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๖๔)

ขณะนั้น กรมประชาสัมพันธ์ ได้เตรียมสิ่งของไว้พร้อมแล้ว จึงเดินทางไปในวันรุ่งขึ้น คือวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๕ นายปกรณ์ อังศุสิงห์ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงมหาดไทย อาทิ หลวงอรรถวิภาคไพศาลย์ รองปลัดกระทรวงมหาดไทย และหลวงยุกตเสวีวิวัฒน์ อธิบดีกรมโยธาเทศบาล ได้เดินทางไปพร้อมกับแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่สภากาชาดไทย ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์สภานายิกา ได้มีกระแสรับสั่งให้ร่วมเดินทางไปกับกรมประชาสัมพันธ์ เพื่อทำการสงเคราะห์ และบรรเทาทุกข์ในครั้งนี้อย่างเต็มที่ ต่อจากนั้น นายปกรณ์ อังศุสิงห์ และคณะได้เดินทางไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชและร่วมเดินทางกันไปยังแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง ปรากฏว่าสภาพของแหลมตะลุมพุกน่าสังเวชมากไม่มีบ้านเรือนราษฎรเหลืออยู่เลย และยังมีศพลอยน้ำอยู่เกือบจะไม่มีที่พอฝังศพ มีผู้เสียชีวิตในครั้งนั้นทั้งสิ้นประมาณ ๑,๐๐๐ คน ส่วนผู้ที่รอดชีวิตได้อพยพไปอยู่ยังอำเภอปากพนัง และกลับภูมิลำเนาเดิม

สำหรับทางด้านกรุงเทพมหานครนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถานีวิทยุ อส.พระราชวังดุสิต ประกาศโฆษณาเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์และสิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย โดยทรงรับเงินและสิ่งของด้วยพระองค์เอง ประชาชนได้หลั่งไหลเข้าสู่สถานีวิทยุ อส. ทุกวันเป็นเวลา ๑ เดือน มีผู้บริจาคเงินโดยเสด็จพระราชกุศลถึง ๑๑ ล้านบาทเศษ และสิ่งของประมาณห้าล้านบาท

ส่วนผู้ที่ไม่สามารถบริจาคทรัพย์ และสิ่งของได้ก็บริจาคแรงงานช่วยขนสิ่งของ ที่น่าปลื้มใจก็คืองานนี้ทำโดยอาสาสมัคร ซึ่งส่วนมากเป็นนิสิต นักศึกษาลูกเสือและนักเรียน ได้ทำการจัดและขนส่งสิ่งของเหล่านั้นไปบรรเทาภัยแก่ประชาชน โดยมีนายเจริญ มโนพัฒนา รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ รักษาการแทน อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเงินและสิ่งของไปดำเนินการตามพระราชประสงค์ตลอดเวลา

จังหวัดที่ได้รับความเสียหายมาก คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ว่าราชการจังหวัดร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ได้แจกอาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค จัดซ่อมแซมบ้าน ที่พัก และสร้างที่พักชั่วคราว ให้ผู้ประสบภัยอยู่อาศัย ตลอดจนเครื่องมือประกอบอาชีพ และสิ่งสาธารณประโยชน์ โดยมอบเงินให้เป็นทุนประเดิมแก่วัดวาอาราม มัสยิด ศาลเจ้าและสถานสงเคราะห์เด็กที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อรับบุตรหลานของผู้ประสบภัย ที่กำพร้าบิดา มารดาหรือผู้ปกครองเสียชีวิต โดยอยู่ในความดูแลของกรมประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินให้กระทรวงศึกษาธิการสร้างโรงเรียนประชาบาลที่ถูกพายุพัดพัง รวม ๑๒ โรงเรียน ใน ๖ จังหวัดภาคใต้ และภายหลังพระราชทานชื่อว่า "โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑,๒,๓,๔,๕ ถึง ๑๒" ตามลำดับ (โดยในปัจจุบันมีโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ทั้งสิ้น ๕๘ โรงเรียน ทั่วประเทศ)

เมื่อได้ช่วยเหลือประชาชนในระยะแรกแล้ว ยังเหลือเงินอีกสามล้านบาท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริว่าเงินสามล้านบาทนี้เป็นเงินที่ประชาชนมีส่วนร่วมอยู่ด้วยจึงควรตั้งเป็นทุนเพื่อหาดอกผลสำหรับสงเคราะห์เด็กที่ครอบครัวประสบวาทภัยภาคใต้ ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดูกับสำหรับสงเคราะห์ช่วยเหลือราษฎรผู้ประสบภัยกรณีต่างๆ ทั่วประเทศ ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงพระราชทานเงินสามล้านบาท ให้เป็นทุนประเดิมก่อตั้งมูลนิธิ และพระราชทานนามว่า “มูลนิธิราชประชานุเคราะห์” และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อยู่ใน “พระบรมราชูปถัมภ์” กับทรงดำรงตำแหน่งพระบรมราชูปถัมภ์แห่งมูลนิธินี้ด้วย ชื่อของมูลนิธินี้หมายความว่า “ราษฎรกับพระราชินีให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” พระองค์ไม่ทรงหวังผลตอบแทนใดๆ จากประชาชน มีพระราชประสงค์เพียงให้ประชาชนอยู่ดี มีสุข และสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, ๒๕๖๐: ๑๘๗-๑๘๙)

มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงได้ก่อกำเนิดขึ้นและจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๐๖ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงมีต่อพสกนิกรของพระองค์โดยได้ทรงมีพระราชดำริว่าภัยธรรมชาติ หรือสาธารณภัยอาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ ไม่มีผู้ใดจะคาดหมายได้ดังที่ได้เกิดขึ้นที่แหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสำนักงานมูลนิธิอยู่ในบริเวณกรมประชาสัมพันธ์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๐๖ ความว่า “...ภัยธรรมชาติ หรือสาธารณภัยอาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ ไม่มีผู้ใดจะคาดหมายได้ ดังที่ได้เกิดขึ้นที่แหลมตะลุมพุก นครศรีธรรมราช และหลายจังหวัดภาคใต้...” และ “...ให้ไปให้ความอบอุ่นช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากโดยฉับพลัน ทำให้ผู้ประสบภัยได้รับการช่วยเหลือมีกำลังใจที่จะปฏิบัติงานต่อไป...”

“...การช่วยเหลือผู้ประสบภัยนั้นจะต้องช่วยในระยะสั้นหมายความว่า เป็นเวลาที่ฉุกเฉิน ต้องช่วยโดยเร็วและต่อไปก็ต้องช่วยให้ต่อเนื่อง ส่วนการช่วยเหลือในระยะยาว ก็มีความจำเป็นเหมือนกัน... เป็นผลว่า เขาได้รับการดูแลเหลียวแลมาจนกระทั่งได้รับการศึกษา ก็สามารถทำมาหากินได้โดยสุจริต และโดยมีประสิทธิภาพ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ...”

นอกจากนี้ ยังมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ส่วนกลางคณะกรรมการมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ประจำจังหวัด ผู้มีจิตศรัทธานักเรียนทุนพระราชทานการศึกษาสงเคราะห์ และสื่อมวลชน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๔ ความว่า “...เมื่อผู้ใดประสบภัยธรรมชาติ ย่อมมีความเดือดร้อนมากเพราะไม่ทราบล่วงหน้า ว่าภัยธรรมชาติจะมาเมื่อไร ใครจะโดนมากน้อยแค่ไหนก็ไม่ทราบ ฉะนั้นเมื่อถูกภัยธรรมชาติ จึงทำให้จิตใจมีความทุกข์มาก และการที่มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ฯ ได้ปฏิบัติภารกิจก็ได้บรรเทาความเดือดร้อนเหล่านั้นได้อย่างดี เพราะว่าเมื่อเดือดร้อนและมีผู้ไปช่วยเหลือโดยเร็วทำให้จิตใจนั้นเบิกบานขึ้นได้ ในการนี้ต้องอาศัยกำลังคนที่จะไปปฏิบัติการและกำลังทรัพย์ที่จะนำสิ่งของไปบริจาค ท่านทั้งหลายที่บริจาคเงินจึงเป็นผู้ที่ช่วยกิจการนี้และนับได้ว่าได้บุญมากที่ได้สงเคราะห์ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากโดยฉับพลัน...”

ปัจจุบันการดำเนินงานของมูลนิธิ มีการแบ่งงานออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านการบรรเทาทุกข์ของประชาชน กำหนดให้มีความเชื่อมโยงกับการดำเนินงานของกระทรวงมหาดไทย (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย) โดยในระดับท้องถิ่นจะมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ปลัดจังหวัดเป็นเลขานุการ และมีพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเป็นกรรมการ และยังสามารถตั้งกรรมการอื่นในระดับจังหวัดเป็นกรรมการมูลนิธิฯ ประจำจังหวัดได้อีก เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้นในแต่ละท้องถิ่น จะต้องมีการบูรณาการคัดกรองจากส่วนท้องถิ่นเสียก่อน มูลนิธิฯ จะรับทราบข้อมูลที่ผ่านการคัดกรองเบื้องต้นจากส่วนท้องถิ่น แล้วจึงจะนำเอาสิ่งของพระราชทานเข้าไปให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน

๒. ด้านการศึกษา เป็นการดำเนินงานของฝ่ายการศึกษา กำหนดให้มีความเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการซึ่งขณะนี้ มีโรงเรียนที่มูลนิธิฯ ดูแล จำนวน ๖๒ โรงเรียน

๒.๑ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ เป็นโรงเรียนที่ทรงก่อตั้งขึ้นและพระราชทานนามว่า “โรงเรียนราชประชานุเคราะห์” จำนวน ๕๘ โรงเรียน โรงเรียนแห่งแรก ได้แก่ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์บ้านปลายแหลม ต่อมาได้มีโรงเรียนอื่นที่ประสบภัยรูปแบบต่างๆ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ โรงเรียนแบบไปเช้า-เย็นกลับและโรงเรียนประจำ ในเวลาต่อมาได้รับโอนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ คือโรงเรียนสำหรับเด็กที่มีปัญหาความขาดแคลน เด็กชาวเขาเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่ติดเชื้อเอชไอวีหรือโรคร้ายที่สังคมไม่ยอมรับ เด็กที่อยู่ในท้องที่เสี่ยงภัย ปัญหาความทุกข์ และเด็กที่ครอบครัวได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่สงบใน ๓ จังหวัดภาคใต้ มาอยู่ในความดูแลด้วย

๒.๒ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ได้รับพระราชทานพระนามของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและที่มีพระนามของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อาทิ โรงเรียนสังวาลย์วิทย์ โรงเรียนกัลยาณิวัฒนา เป็นต้น

นอกจากนี้ มูลนิธิฯ ยังให้การสนับสนุนเรื่องทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ที่มีผลการเรียนดี และมีความประพฤติดี ให้ได้ศึกษาต่อในระดับสูงสุด อีกทั้งยังมีทุนพระราชทานสำหรับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ด้วยในระยะหลัง มีการมอบทุนพระราชทานแก่เด็กที่ครอบครัวประสบภัยพิบัติ บางรายที่ต้องสูญเสียหัวหน้าครอบครัว อันเนื่องมาจากภัยพิบัติในการดำเนินการ กรรมการมูลนิธิฯ ฝ่ายสังคมสงเคราะห์จะส่งนักสังคมสงเคราะห์ร่วมกับพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเข้ามาติดตามดูแลเด็กที่ได้รับผลกระทบจากการประสบปัญหาภัยพิบัติ งบประมาณที่ใช้ในมูลนิธิฯ เป็นงบประมาณได้มาจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และปัจจุบันมีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคทรัพย์อย่างต่อเนื่อง

พระราชดำรัสพระราชทานแก่ คณะกรรมการมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ฯ ส่วนกลาง คณะกรรมการมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ประจำจังหวัด และมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมพร้อมด้วย ผู้มีจิตศรัทธา นักเรียนทุนพระราชทานการศึกษาสงเคราะห์ และสื่อมวลชน เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๑ ความว่า “...การที่สมาชิกมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ได้มาพบกันในวันนี้ก็นับว่าเป็นมงคลที่สุด แล้วก็ต้องขอขอบใจผู้ที่ตั้งใจดีช่วยกันอุ้มชูมูลนิธิให้แข็งแรงทำหน้าที่เพื่อส่วนรวมอย่างดี และโดยเฉพาะในระยะเวลานี้ที่สถานการณ์ไม่ค่อยปกติ ในทางที่มีเหตุการณ์ที่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน...”

ปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับมูลนิธิไว้ในพระราชูปถัมภ์ และทรงดำรงตำแหน่ง “องค์พระราชูปถัมภ์” แห่งมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอด พระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย ทรงห่วงใยทุกข์ยากของราษฎรเป็นอันดับแรก ได้พระราชทานแนวทางในการปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยให้เป็นระบบ รวดเร็ว และไม่ซ้ำซ้อน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ องคมนตรี ผู้แทนพระองค์ ร่วมกับมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ฯ นำสิ่งของพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค มอบแก่ราษฎรผู้ประสบภัย อีกทั้งได้รับการสนับสนุนความร่วมมือจากส่วนราชการต่างๆ ให้สามารถเข้าไปช่วยเหลือประชาชนอย่างเข้าถึง และทรงห่วงใยผู้เสียชีวิตจากภัยพิบัติ โดยพระราชทานทุนการศึกษา เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ และเยียวยาผู้ได้รับความสูญเสีย นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเห็นว่าการศึกษาคือเป็นการสร้างคนและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและเกียรติบัตร ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๒ ความตอนหนึ่งว่า “...การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพ ให้เป็นทรัพยากรที่มีค่าของชาติ...งานด้านการศึกษา เป็นงานสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของชาติ เพราะความเจริญและความเสื่อมของชาตินั้น ขึ้น อยู่กับการศึกษาของ พลเมืองเป็นข้อใหญ่ จึงต้องจัดการศึกษาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น...” โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการศึกษา (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, ๒๐๒-๒๐๗) สรุปรายละเอียดได้ดังนี้

๑.โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระบรมราโชบายส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทุกประเภททั้งการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน การศึกษาพิเศษการศึกษาสงเคราะห์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคล และการพัฒนาวิชาการและวิจัย รวมทั้งพระราชทานทุนการศึกษาให้กับนักเรียน พระราชกรณียกิจทางการศึกษาแสดงถึงพระปรีชาสามารถพระบรมราโชบายอันล้ำลึกและสายพระเนตรอันกว้างไกลในการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน

โรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดตั้งขึ้นโดยพระบรมราชานุญาตในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๑ เพื่อให้การศึกษาแก่บุตรหลานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาวังไกลกังวลเปิดสอนชั้นเด็กเล็กไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ และเปิดสอนหลักสูตรวิชาการระยะสั้นเพิ่มเติมด้วย ต่อมาโรงเรียนวังไกลกังวลได้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

โรงเรียนวังไกลกังวล มีสถาบันการศึกษา ร่วมกันจัดการศึกษาในพื้นที่เดียวกันประกอบด้วย โรงเรียนวังไกลกังวล วิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตวังไกลกังวล ทั้งสามสถาบันจึงเน้นจัดการศึกษาแบบครบวงจรด้วยระบบการศึกษาทางไกล

ผ่านดาวเทียม เพื่อสนองพระบรมราโชบายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่มุ่งให้จัดการศึกษาแก่นักเรียนและเมื่อจบการศึกษาแล้วสามารถนำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนได้

การศึกษาพระราชทานทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูและยกระดับการจัดการศึกษาไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบทให้มีคุณภาพใกล้เคียงกัน การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม จึงเป็นรูปแบบการศึกษาที่มุ่งสนองพระบรมราโชบาย เป็นไปตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัย ผู้เรียนไม่ว่าจะเรียนอยู่ในระดับใด สามารถเรียนได้เต็มตามศักยภาพของตน เมื่อเรียนสำเร็จตามกำลังสติปัญญาของแต่ละคนแล้ว สามารถนำความรู้ไปเป็นฐานสำหรับการศึกษาต่อระดับสูงขึ้น หรือประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างมีความสุข ทั้งยังรู้จักสามัคคี มีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณดำรงตนเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้ง สถานีโทรทัศน์ขึ้น โรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อดำเนิน “โครงการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม” โดยเป็นแม่ข่ายการถ่ายทอดระบบทางไกลผ่านดาวเทียมส่งสัญญาณออกอากาศแพร่ภาพไปยังโรงเรียนต่างๆ ในเครือข่ายทั่วประเทศ ซึ่งนอกจากจะเป็นการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้เสริมสร้างประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้ขยายไปสู่ชนบทห่างไกลซึ่งไม่มีใครคิดทำมาก่อนแล้ว ยังเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพและมีมาตรฐานเดียวกันระหว่างโรงเรียนชนบทท้องถิ่นทั่วทุกดินแดนกับโรงเรียนในเมือง อีกทั้งช่วยให้ประชาชนได้พัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และช่วยบรรเทาปัญหาของโรงเรียนในจังหวัดห่างไกลและโรงเรียนในชนบทที่ขาดแคลนครูสอนวิชาเฉพาะ หรือสอนวิชาสามัญ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม” เพื่อบริหารจัดการและดำเนินโครงการดังกล่าว

๒. รายการศึกษาที่ค้น

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงสอนในรายการศึกษาที่ค้นแก่นักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล ทรงพระราชทานรายการสารคดีที่ค้นเพื่อการศึกษา โดยพระราชทานชื่อรายการว่า “รายการศึกษาที่ค้น” พระราชทานชื่อภาษาอังกฤษว่า “Quest For Knowledge” โดยมีพระราชประสงค์ให้สถานีโทรทัศน์การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมผลิตรายการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงนำนักเรียนและครูโรงเรียนวังไกลกังวลเดินทางไปทัศนศึกษาออกสถานที่ เพื่อหาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยว และศิลปะแขนงต่างๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระมหากรุณาธิคุณเป็นครูสอนด้วยพระองค์เองในบางตอน เช่น ตอน “โครงการอ่างเก็บน้ำเขาเต่า” ซึ่งเป็นเรื่องการดูแลปรับปรุงคุณภาพของดิน เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๔ ตอน “ฝนหลวง” เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๔ ณ สนามบินบ่อฝ้าย อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตอน “การบริหารจัดการน้ำ” และ

“โครงการศึกษาวิจัยสิ่งแวดล้อมผักเป็ด” เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๗ ณ จังหวัดเพชรบุรี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวในโลกที่ทรงเป็นครูสอนนักเรียนในลักษณะเช่นนี้ ทรงหยิบยกผสมผสานเรื่องราวต่างๆ อย่างบูรณาการที่มีแนวคิดชวนให้ติดตาม ทรงมีพระอารมณ์ขันในการสอน ทรงแสดงแผนภูมิ ทรงวาด และถ่ายภาพฝีพระหัตถ์เป็นสื่อการสอน ทรงสาธิตการสอนด้วยพระองค์เอง การสอนของพระองค์แสดงถึงพระปรีชาสามารถในศาสตร์แขนงต่างๆ ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ และศิลปศาสตร์และทรงเป็นแรงบันดาลใจให้กับนักเรียนและครูโรงเรียนวังไกลกังวล

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการคมนาคม

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริให้เปิดเส้นทางคมนาคมไปสู่ชนบทที่ห่างไกล ในพื้นที่ที่ประชาชนมีความยากลำบากในการเดินทางสัญจรไปมาและการลำเลียงขนส่งสินค้าการเกษตร โดยทำให้ทางสัญจรมีผิวการจราจรที่ดี สะดวกต่อการเดินทางการพัฒนาเส้นทางคมนาคมนับเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำความเจริญไปสู่ชนบท นอกจากนั้น พระองค์ยังมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการจราจรในกรุงเทพฯ หนึ่งในโครงการตามแนวพระราชดำริ คือ โครงการขยายผิวการจราจรและเส้นทางคมนาคม ปัญหาจราจรที่ติดขัดของกรุงเทพฯ เกิดขึ้นเนื่องจากปริมาณรถที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พระองค์จึงโปรดให้ดำเนินการทั้งแบบเร่งด่วนในจุดวิกฤติและแบบระบบโครงข่ายจราจร การแก้ไขปัญหาการจราจรเฉพาะหน้าแบบเร่งด่วน การขยายผิวการจราจร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาการจราจรทั้งในเขตกรุงเทพฯ และในต่างจังหวัด ทรงตระหนักว่าต้องแก้ไขโดยเร่งด่วน และอย่างเป็นระบบ มิฉะนั้นจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศและประชาชน โครงการตามพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาจราจรและเพิ่มเส้นทางสัญจรมีอยู่ด้วยกันมากมาย หลากหลายโครงการ โดยจะได้ยกตัวอย่างรายละเอียดในเฉพาะบางโครงการ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย: ๒๕๖๐, ๒๑๘-๒๒๓) ดังนี้

๑.โครงการสะพานพระราม ๘

สะพานพระราม ๘ เป็นสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปลายถนนวิสุทธิกษัตริย์ เขตพระนครลงสู่ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางพลัด แล้วบรรจบกับโครงการพระราชดำริทางคูขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนีโดยมีรูปแบบเป็นสะพานซึ่งแบบพอสมควร มีเสากระโดง หรือเสาสะพานหลักเดียว บนฝั่งธนบุรี และเสารับน้ำหนัก ๑ ต้น บนฝั่งพระนครไม่มีเสาทอม่อในน้ำ ทำให้ไม่มีปัญหาต่อการสัญจรทางน้ำ ช่วยป้องกันน้ำท่วมและระบบนิเวศวิทยาในน้ำ รวมทั้งไม่กระทบต่อการจัดตั้งกระบวนพยุหยาตราชลมารค ใช้สายเคเบิลระนาบคู่ ๑๘ คู่ ซึ่งยึดพื้นช่วงข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาความยาว ๓๐๐ เมตร และใช้สายเคเบิลระนาบเดียว ๑๘ เส้น ซึ่งยึดรั้งกับสะพานยึดช่วงบนบกและสมอบนฝั่งธนบุรีความ

ยาว รวม ๑๗๕ เมตร ความยาวรวมของสะพาน ๔๗๕ เมตรนับเป็นสะพานชิงแบบบอสมาตราบ ๓ ระบายที่ยาวที่สุดในโลก บนสะพานมีเส้นทางเดินรถขนาด ๔ ช่องจราจร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน ชื่อ “สะพานพระราม ๘” เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ในการออกแบบสะพานจึงมีแนวคิดที่สำคัญ ๒ ประการ คือ เพื่อเป็นการสร้าง “พระบรมราชานุสรณ์” เฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ ๘ และเป็นการประสานรูปแบบของวิศวกรรมโครงสร้างและสถาปัตยกรรมให้เข้ากับสภาวะแวดล้อม และทัศนียภาพของกรุงเทพมหานคร การออกแบบก่อสร้างสะพานพระราม ๘ ได้รับรางวัล Eugene C. Figg Jr. Medal for Signature Bridges จากการประชุม International Bridge Conference ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ.๒๕๔๖ สำหรับการออกแบบวิศวกรรมสะพานที่สร้างสรรค์อย่างมีวิสัยทัศน์ ก่อให้เกิดเอกลักษณ์แก่ชุมชน นอกจากจะมีความโดดเด่นทางด้านเทคโนโลยีวิศวกรรมขั้นสูงแล้วยังโดดเด่นในเรื่องของความงดงามอ่อนช้อย อันเกิดจากการออกแบบทางสถาปัตยกรรม โดยการระดมความคิดและความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านศิลปกรรมประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ผสมผสานความงามทันสมัย ความมั่นคงแข็งแรง และแสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างลงตัว

๒.โครงการทางคู่ขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ทอดพระเนตรเห็นการจราจรที่ติดขัดเป็นอย่างมากบริเวณสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าต่อเนื่องไปจนถึงถนนบรมราชชนนี จึงพระราชทานแผนที่การก่อสร้างทางคู่ขนานที่ทรงร่างด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์เองแก่กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาหาแนวทางแก้ไข จากนั้นได้พระราชทานแนวพระราชดำริให้ก่อสร้าง “ทางคู่ขนานลอยฟ้า” จากเชิงสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า ไปยังบริเวณสถานีขนส่งสายใต้แห่งใหม่ เชื่อมสะพานข้ามสี่แยกอรุณอมรินทร์และสะพานข้ามถนนจรัญสนิทวงศ์เข้าด้วยกัน เพื่อให้การจราจรคล่องตัวยิ่งขึ้นโดยเฉพาะเพื่อระบายรถที่จะออกนอกเมืองให้ได้เร็วที่สุด สามารถผ่อนคลายสภาพการจราจรที่ติดขัดในถนนราชดำเนินต่อเนื่องถึงถนนหลานหลวงได้

เส้นทางคู่ขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนีเป็นการนำแนวพระราชดำริมาปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมและเป็นการประสานความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาการจราจร อาทิ กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กรมทางหลวง กรุงเทพมหานคร และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการแก้ไขปัญหาจราจร ในพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานคร ทำให้ประชาชนผู้ใช้เส้นทางสามารถสัญจรไปมาได้โดยสะดวก รวดเร็ว ลดปัญหาการจราจรติดขัด และอำนวยความสะดวกในการเดินทางสู่ภาคใต้ ภาคตะวันตก ภาคกลางตอนล่าง และพื้นที่ชานเมืองใกล้เคียง ตลอดจนใช้เป็นเส้นทางสัญจรในกรณีที่เกิดอุทกภัย เกิดการพัฒนาเส้นทางคมนาคมใหม่รองรับการเดินทางและการขนส่ง เชื่อมโยงการเดินทางจากกรุงเทพมหานครไปยังภูมิภาคต่างๆ ลดการสูญเสียพลังงานที่เกิดจากปัญหาการจราจรติดขัด

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นดรชนีบอกความเจริญของประเทศประเทศใดที่เจริญ จะมีการติดต่อสื่อสาร โทรคมนาคมอย่างทั่วถึง ประเทศที่ล้าหลัง การสื่อสารแทบจะหายากและขาดแคลนตามไปด้วย ทั้งนี้ เพราะการสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจเป็นหัวใจของความมั่นคงและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, ๒๓๔-๒๔๕) สามารถสรุปรายละเอียดได้ ดังนี้

๑.วิทย์สื่อสาร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้สนพระราชหฤทัยในเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารในหลายรูปแบบ ทรงใช้เทคโนโลยีดังกล่าวสื่อสารกับประชาชนชาวไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๙๒ ในระหว่างที่ทรงกลับไปศึกษาอยู่ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ได้มีพระราชโทรเลขตอบขอขอบใจนายกรัฐมนตรี ข้าราชการ พลเรือน และประชาชน ที่ได้ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในพระราชพิธีขึ้นปีใหม่ พ.ศ.๒๔๙๒ ความตอนหนึ่งว่า “...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอขอบใจนายกรัฐมนตรีและบรรดาข้าราชการทหาร และพลเรือนตลอดจน ประชาชนชาวไทยโดยทั่วกัน และอวยพรให้ทุกคน ประสบความสุขสำราญ พร้อมด้วยพลาณามัยอันดี...”

๒.สถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต

เมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นในตำแหน่งที่ประทับพระราชทานชื่อว่า “สถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต” คำว่า อ.ส. ทรงย่อมาจาก “พระที่นั่งอัมพรสถาน” วัตถุประสงค์สำคัญของสถานีวิทยุ อ.ส. เพื่อเปิดโอกาสให้พสกนิกร สามารถใกล้ชิดพระองค์ได้ง่ายขึ้น โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการขั้นตอนตามพิธีการเหมือนสมัยก่อนและเพื่อทำหน้าที่แจ้งข่าวสารแก่ประชาชนในโอกาสสำคัญ หรือเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ เช่น เมื่อคราวเกิดวาตภัยที่แหลมตะลุมพุกในปี พ.ศ.๒๕๐๕ พระองค์โปรดให้ใช้สถานีวิทยุ อ.ส. ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการช่วยเหลือผู้ประสบเคราะห์กรรมการช่วยเหลือประชาชนในครั้งนั้นได้พัฒนามาเป็นมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์

ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ ประเทศไทยยังขาดแคลนอุปกรณ์สื่อสารโทรคมนาคมที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริให้รวบรวมเจ้าหน้าที่จากหลายหน่วยงานของภาครัฐมาพัฒนาปรับปรุงระบบวิทยุสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ และเชื่อมโยงโครงข่ายสื่อสารให้รับฟังได้ทั่วประเทศ นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ทรงศึกษาค้นคว้าและทดลองเรื่องสายอากาศ การแผ่กระจายของคลื่นวิทยุ รวมทั้งระบบการติดต่อโดยผ่านสถานีทวนสัญญาณในการสื่อสารโทรคมนาคมด้วยพระองค์เอง เมื่อการทดลองประสบผลเป็นที่พอพระราชหฤทัย จึงพระราชทานพระราชดำริให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับไปศึกษา ปรับปรุง แก้ไขตลอดจนพระราชทานคำแนะนำให้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจนำไปใช้ประโยชน์เป็นส่วนรวมต่อไป

จากความสนพระราชหฤทัยในศาสตร์การสื่อสารพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงค้นคว้า ทดลอง และสื่อสารด้วยพระองค์เองอย่างจริงจัง นอกจากการประกอบวิทยุกระจายเสียง และพัฒนาปรับปรุงระบบวิทยุสื่อสารแล้ว ยังทรงใช้เครื่องรับ-ส่งวิทยุคมนาคมชนิด มือถือ ที่เรียกว่า Walkie Talkie ด้วยพระราชประสงค์ว่าเมื่อมีความจำเป็นในโอกาสที่

เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานและโทรศัพท์ที่ใช้ไม่ได้ จะต้องมีเครื่องมือสื่อสารใช้งานได้ เพื่อให้ได้ทราบถึงเหตุการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะข่าวสารสาธารณภัยที่เกิดขึ้นกับประชาชน จะได้พระราชทานความช่วยเหลือได้ทันการณ์

๓. บัณฑิต ส.ค.ส.

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๐ ทรงเปลี่ยนแปลงการใช้เทคโนโลยีสื่อสารจากการปรุแถบเทเล็กซ์ มาเป็นทรงปรุด้วยคอมพิวเตอร์เป็น ส.ค.ส. สวัสดิ์ปีใหม่ พ.ศ.๒๕๓๑ ความว่า “วันหนึ่งไป วันหนึ่งมา ถ้าเป็นวันที่หนึ่ง เดือนก็มา ถ้าเป็นเดือนธันวาคม วันเดือนไป ปีใหม่ก็มา วันเดือนปี จะไปจะมา เข้าก็สวัสดิ์ เขาก็ดี เราชอบสุขสวัสดิ์ทุกวี่ทุกวัน ทุกเดือนทั้งขึ้นทั้งแรม เราคิดดีทำชอบตลอดปี ก็เหมือนวันเดือนปี จะไปจะมา เราก็จักสวัสดิ์ เราก็จักดี ของจึงมีความสุขความเจริญ”

บัณฑิต ส.ค.ส. ที่ทรงประดิษฐ์ด้วยคอมพิวเตอร์มีลวดลายมากขึ้น และทรงปรุงภาษาคอมพิวเตอร์ เพื่อพระราชทานพรปีใหม่ที่เป็นคำคม มีข้อคิดที่จะเป็นประโยชน์ต่อพสกนิกรและข้าราชการทุกหมู่เหล่าได้พระราชทานมาจนถึงปี พ.ศ.๒๕๕๙ ผลงานในด้านการสื่อสารส่วนใหญ่เกิดจากพระราชดำริและการทดลองปฏิบัติของพระองค์เป็นสำคัญ โดยข้าราชการบริพาร ข้าราชการที่ตามเสด็จ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สนองพระราชดำริตามที่ได้พระราชทานคำแนะนำ อาทิ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการทดลอง ค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับงานทางวิทยุสื่อสารและสายอากาศ ได้แก่ ระบบวิทยุทวนสัญญาณย่านความถี่สูง และพัฒนาสายอากาศชนิดพกพาด้วยพระปรีชาสามารถ และพระราชอัจฉริยภาพทางด้านโทรคมนาคม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้พระราชทานความช่วยเหลือแก่ประชาชน โดยเฉพาะราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดารอย่างต่อเนื่องมาหลายทศวรรษสมาคมโทรคมนาคมแห่งประเทศไทย จึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายพระเกียรติ Telecom Man of the Nation เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๙

๔. โครงการจัดทำเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สาย ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกือบทุกแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งเสื่อมโทรมมาก่อนและอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองหรือชุมชนขนาดใหญ่ ไม่มีการสื่อสารโทรคมนาคมพื้นฐานและขาดแคลนอุปกรณ์เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร โดยเฉพาะไม่มีเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สายให้บริการแก่ประชาชน แม้บางศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจะมีระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตแล้ว แต่ก็มีใช้เพียงในบางส่วนงานและมีเฉพาะบางจุดสำหรับการทำงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนา เท่านั้น ไม่มีสำหรับผู้เข้าชมศูนย์ศึกษาการพัฒนา ทำให้กลุ่มเยาวชนและคณะบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ได้รับความสะดวกในการสื่อสารหรือส่งข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งไม่สามารถถ่ายทอดเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริน้อยๆ ให้รับทราบได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง จึงมีการจัดทำเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สาย ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อเชื่อมโยงและสืบค้นข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ทั้ง ๖ ศูนย์ ได้แก่

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา

๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี
๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี
๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่
๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร
๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นเสมอว่า การสอนควรวีตรรกฐานเดิมของสังคมไทยไว้ ไม่ควรคัดลอกจากต่างประเทศมากเกินไป แต่อาจนำหลักการมาเปรียบเทียบได้ เพราะไม่เช่นนั้นจะทำให้ขาดความเป็นตัวของตัวเอง และที่ผ่านมามีโครงการพระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าสนใจศึกษาโครงการฯ ที่พระองค์พระราชทานจะได้รับความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริน้ำดื่มสะอาดและสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่มักจะทำให้เกิดควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันของทุกประเทศ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศ จึงทรงให้มีการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวิธีการที่จะทำนุบำรุงและปรับปรุงสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นในด้านต่างๆ โดยในด้านการแก้ไขปัญหาสีปนเปื้อนน้ำดื่มสะอาดและสิ่งแวดล้อมนั้น ทรงเน้นงานการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของปัญหาน้ำเน่าเสีย (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, ๒๕๐-๒๕๘)

๑. แนวพระราชดำริน้ำดื่มสะอาด

“น้ำดื่มสะอาด” เป็นทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียที่ใช้หลักการสำคัญคือทำให้เจือจาง และอาศัยแรงโน้มถ่วงของโลก ซึ่งเป็นวิธีการธรรมชาติในการใช้น้ำที่มีคุณภาพดีช่วยผลักดันน้ำเน่าเสียออกไป ช่วยให้ น้ำเน่าเสียในลำคลองมีสภาพเจือจางลงและมีคุณภาพดีขึ้น

๒. แนวพระราชดำริน้ำดื่มสะอาด “การบำบัดน้ำเสียบึงมะกอกสัน”

หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริน้ำดื่มสะอาด “บึงมะกอกสัน” คือ ให้มีการทดลองใช้ผักตบชวา ซึ่งเป็นวัชพืชที่ต้องการกำจัดอยู่แล้วนี้แต่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยนำมาทำหน้าที่ดูดซับความสกปรก รวมทั้งสารพิษจากน้ำเน่าเสีย โดยทรงเน้นให้ทำการปรับปรุงอย่างประหยัดและไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนที่อยู่อาศัยริมบึง

๓. แนวพระราชดำริน้ำดื่มสะอาด “การบำบัดน้ำเสียด้วยการผสมผสาน”

ระหว่างพืชน้ำกับระบบเติมอากาศ” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงห่วงใยปัญหาน้ำเน่าเสียในหนองหาน เขตเทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นแหล่งรับน้ำเสียจากครัวเรือน จึงพระราชทานแนวพระราชดำริให้ทำโครงการบำบัดน้ำเสียโดยวิธีธรรมชาติผสมผสานกับเทคโนโลยีแบบประหยัด คือ จัดสร้างบ่อดักสารแขวนลอย ปลูกต้นกกอีเป็ดเพื่อใช้ดักกลิ่น และปลูกผักตบชวาเพื่อดูดสิ่งโสโครกและโลหะหนัก ต่อจากนั้นจึงใช้กังหันน้ำชัยพัฒนาและแผงท่อเติมอากาศให้กับน้ำเสียตามความเหมาะสมให้ตกตะกอน แล้วปล่อยน้ำลงหนองสนมเพื่อปรับสภาพน้ำให้ดีขึ้น นอกจากนี้ผักตบชวายังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้อีกด้วย เช่น ทำปุ๋ยหมัก ทอเสื่อ ทำเชื้อเพลิงได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

๔.แนวพระราชดำริ “กักหน้ำน้ำชัยพัฒนา”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร สนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสียที่เกิดจากแหล่งชุมชนและแหล่งอุตสาหกรรมโดยใช้อุปกรณ์การเติมอากาศพระองค์มีพระราชดำริให้มูลนิธิชัยพัฒนาดำเนินการวิจัยและพัฒนา กักหน้ำน้ำ เริ่มจากการสร้างต้นแบบครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๕๓๒ ต่อมา วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๖ “กักหน้ำน้ำชัยพัฒนา” ได้รับสิทธิบัตรจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา นับเป็นสิทธิบัตรในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทย และครั้งแรกของโลก

๕.แนวพระราชดำริ “การกำจัดขยะชุมชนด้วยการทำปุ๋ยหมัก”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ.๒๕๓๓ ความว่า “...ปัญหาสำคัญคือ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องน้ำเสียและขยะได้ศึกษามาแล้วเหมือนกัน ทำไม่ยากนัก ในทางเทคโนโลยีทำได้ แล้วในเมืองไทยเองก็ทำได้...” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องศึกษา วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการกำจัดขยะที่เหมาะสมกับประเทศไทย การกำจัดขยะด้วยการทำปุ๋ยหมัก เป็นเทคโนโลยีอย่างง่าย ที่ใช้หลักการธรรมชาติช่วยธรรมชาติ และใช้วัสดุท้องถิ่นเพื่อสร้างเทคโนโลยีที่ราคาถูกหรือไม่เสียค่าใช้จ่ายแนวพระราชดำริ “มลพิษทางอากาศและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๖.โครงการศูนย์ศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านน้ำเสียและขยะชุมชนที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน ได้พระราชทานแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้เทคโนโลยีอย่างง่ายโดยใช้กระบวนการธรรมชาติช่วยธรรมชาติ และใช้วัสดุท้องถิ่นเพื่อสร้างเทคโนโลยีที่ราคาถูกหรือไม่เสียค่าใช้จ่าย

โครงการศูนย์ศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นแหล่งผลิตองค์ความรู้ทางสิ่งแวดล้อมมากกว่า ๔๐๐ องค์ความรู้ ทั้งที่เป็นของใหม่และที่ปรับเปลี่ยนเพื่อประยุกต์ใช้ได้เฉพาะที่เฉพาะแห่ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งผลิตบุคลากรระดับบัณฑิต มหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิต อันเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ ถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้จะพบว่า มีหลายองค์ความรู้

และหลายผลงานที่นำไปใช้สำหรับการพัฒนาท้องถิ่นและพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้โครงการศูนย์ศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงกลายเป็นสถานที่เรียนรู้ด้านการบำบัดน้ำเสียและการกำจัดขยะ ตามแนวพระราชดำริ มีผู้เข้าเยี่ยมชมในแต่ละปีมากกว่า ๗๐,๐๐๐ คน ส่วนมากเป็นนักเรียนนักศึกษา นักวิชาการ นักบริหาร และนักการเมืองท้องถิ่น อีกทั้งมีนักวิชาการและนักบริหารจากต่างชาติเข้าศึกษาดูงาน ไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ คน

การบำบัดน้ำเสียและการกำจัดขยะชุมชนตามแนวพระราชดำรินี้ สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกสถานการณ์และทุกสภาพภูมิสังคม ได้มีการนำไปใช้ปฏิบัติในประเทศในเขตร้อนแล้วพบว่าได้ผลดี จึงทำให้เชื่อได้ว่า ในอนาคตอันใกล้นี้ เทคโนโลยีบำบัดน้ำเสียและกำจัดขยะชุมชนตามแนวพระราชดำริจะได้รับการประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายเพราะพื้นที่สาธารณะที่ใช้กำจัดขยะมีน้อยลง เทคโนโลยีกำจัดขยะตามแนวพระราชดำริสามารถใช้พื้นที่เล็กๆ กำจัดขยะได้ ยิ่งไปกว่านี้ เมื่อน้ำขาดแคลน การนำน้ำเสียที่บำบัดแล้วมาใช้ประโยชน์ย่อมมีความเป็นไปได้สูง โครงการศูนย์ศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้คิดค้นเทคโนโลยีเพื่อการนี้แล้วจึงพร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันทั่วถึง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินวัตกรรม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญาจากองค์การการประดิษฐ์นานาชาติว่า ทรงเป็นพระบิดาแห่งการประดิษฐ์โลก โดยสมาพันธ์นักประดิษฐ์นานาชาติ (International Federation of Inventors' Associations: IFIA) ได้ร่วมกันกำหนดให้วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งเป็นวันที่ทรงได้รับการจดสิทธิบัตรกังหันน้ำชัยพัฒนาเป็น “วันนักประดิษฐ์โลก” ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นต้นมา เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เนื่องในวโรกาสที่มีพระชนมพรรษาครบ ๘๐ พรรษา และเพื่อเป็นการยกย่องพระอัจฉริยภาพด้านการประดิษฐ์คิดค้น ประธาน IFIA ได้เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล IFIA CUP พร้อมใบประกาศนียบัตรเกียรติคุณ และเหรียญรางวัล Genius Prize นอกจากนี้ ผู้อำนวยการสมาคมส่งเสริมการประดิษฐ์ สาธารณรัฐเกาหลีใต้ หรือคิปา (KIPA) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Special Prize พร้อมประกาศนียบัตรแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ด้วย

คณะรัฐมนตรีมีมติ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๙ เห็นชอบให้ดำเนินโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในฐานะที่ทรงเป็น “พระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย” เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ พระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถด้านนวัตกรรมจากโครงการแก่งดินและได้กำหนดให้วันที่ ๕ ตุลาคม ของทุกปีเป็น “วันนวัตกรรมแห่งชาติ” เนื่องจากในวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯไปทอดพระเนตรการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และให้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับโครงการแก่งดินอย่างเป็นทางการ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินวัตกรรมที่สำคัญ ที่จะกล่าวถึงมี ๒ โครงการ (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, ๒๗๐-๒๗๔) ได้แก่

๑. โครงการกักน้ำช่วยพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาน้ำเน่าเสียในเขตเมืองที่มีประชาชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทรงห่วงใยราษฎรและได้เสด็จฯทอดพระเนตรสภาพน้ำเสียในหลายพื้นที่และหลายครั้ง ทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร เขตปริมณฑลและต่างจังหวัด ในระยะแรกระหว่างปี พ.ศ.๒๕๒๗ ถึงปี พ.ศ.๒๕๓๐ ทรงแนะนำให้ใช้น้ำที่มีคุณภาพดีช่วยบรรเทาความเสียหายและใช้วิธีการกักน้ำเสียด้วยฝักตบขวาและพืชน้ำต่างๆ ซึ่งก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหาก็ได้ในระดับหนึ่ง ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๑ เป็นต้นมา สภาพความเน่าเสียของน้ำบริเวณต่างๆมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น การใช้วิธีธรรมชาติไม่อาจบรรเทาความเน่าเสียของน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงพระราชทานพระราชดำริให้ประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศแบบประหยัดค่าใช้จ่ายสามารถผลิตได้เองในประเทศ ซึ่งมีรูปแบบ “ไทยทำไทยใช้” โดยทรงได้แนวทางจาก “หลุก” ซึ่งเป็นอุปกรณ์วิดน้ำเข้านาอันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นจุดคิดค้นเบื้องต้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิช่วยพัฒนาสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการศึกษาและวิจัยสิ่งประดิษฐ์ใหม่นี้ โดยดำเนินการจัดสร้างเครื่องมือบำบัดน้ำเสียร่วมกับกรมชลประทาน และได้มีการผลิตเครื่องกลเติมอากาศขึ้นในเวลาต่อมารู้จักกันแพร่หลายคือ “กักน้ำช่วยพัฒนา”

“กักน้ำช่วยพัฒนา” เป็นเครื่องกลเติมอากาศที่เป็นกักน้ำแบบท่อนลอยซึ่งใช้ในการบำบัดน้ำเสียโดยใช้กักน้ำไปบนผิวน้ำแล้วปล่อยให้ตกลงบนผิวน้ำตามเดิม น้ำจะถูกสาตกระจายสัมผัสอากาศทำให้ออกซิเจนละลายในน้ำ น้ำเสียจึงมีคุณภาพดีขึ้นสามารถนำไปใช้บำบัดน้ำเสียทั้งจากแหล่งชุมชนอุตสาหกรรมและการเกษตร “กักน้ำช่วยพัฒนา” จดทะเบียนสิทธิบัตรเป็น ๒ สิทธิบัตรการประดิษฐ์ สิทธิบัตรการประดิษฐ์ เลขที่ ๓๑๒๗ เรื่อง เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบท่อนลอย (กักน้ำช่วยพัฒนา) เป็นเครื่องกลเติมอากาศที่ใช้ในการเติมออกซิเจนลงในน้ำที่ระดับผิวน้ำ และได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตรแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๖ นับเป็นสิทธิบัตรในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทยและครั้งแรกของโลก และสิทธิบัตรการประดิษฐ์เลขที่ ๑๐๓๐๔ เรื่อง เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ ซึ่งเป็นเครื่องกลเติมอากาศใช้ในการเติมออกซิเจนลงในน้ำที่ระดับลึกลงไปใต้ผิวน้ำจนถึงด้านล่างของแหล่งน้ำ และได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตร เมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๔ นอกจากนี้ “กักน้ำช่วยพัฒนา” ยังได้รับรางวัลเหรียญทองจาก The Belgian Chamber of Inventors ในงาน “Brussels Eureka ๒๐๐๐” ซึ่งเป็นงานแสดงสิ่งประดิษฐ์ใหม่ของโลกวิทยาศาสตร์ ณ กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม

๒. โครงการแก่งดิน

สภาพพื้นที่ทางภาคใต้มีสภาพเป็นดินเปรี้ยวจัดไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้เนื่องจากมีกรดกำมะถัน นับเป็นครั้งแรกในโลกที่สามารถปรับปรุงสภาพพื้นที่ที่มีความเปรี้ยวจนไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง แนวพระราชดำรินี้เป็นการใช้กรรมวิธี “แก้งดิน” คือ การทำดินให้เปรี้ยวด้วยการทำให้ดินแห้งและเปียกสลับกันเพื่อเร่งปฏิกิริยาทางเคมีของดินให้มีความเป็นกรดจัดมากขึ้นจนถึงที่สุด จากนั้นจึงมีการทดลองปรับปรุงดินเปรี้ยวโดยวิธีการต่างๆ เช่น การควบคุมระบบน้ำใต้ดินเพื่อป้องกันการเกิดกรดกำมะถันการใช้วัสดุปูนผสมประมาณ ๑-๔ ตันต่อไร่ การใช้น้ำชะล้างดิน จนถึงการเลือกใช้พืชที่จะเพาะปลูกในบริเวณนั้นและทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาวิธีการปรับปรุงดินเปรี้ยว ให้สามารถกลับมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

“โครงการแก้งดิน” เป็นโครงการนวัตกรรมใช้เทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาดินเปรี้ยวอันเกิดมาจากป่าพรุในประเทศเขตร้อน ยังไม่มีที่ใดในโลกใช้วิธีการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าว แนวพระราชดำรินี้ได้เน้นให้เห็นถึงการประสานประสานนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีควบคู่กับนวัตกรรมด้านการบริหารจัดการจนได้วิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขดินเปรี้ยวโครงการตามแนวพระราชดำรินี้ด้านนวัตกรรมทั้ง ๒ โครงการนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการใช้องค์ความรู้และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาแก้ปัญหาเดือดร้อนของพสกนิกร ซึ่งองค์ความรู้และความก้าวหน้าเหล่านี้เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนประเทศไทยให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศอีกทั้งช่วยให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพยั่งยืน และส่งเสริมให้มีภูมิคุ้มกันจากกระแสโลกาภิวัตน์อีกด้วย

บทสรุป

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม พระองค์ทรงครองแผ่นดินและครองหัวใจชาวไทยทั้งมวล พระองค์ทรงงานด้วยความเพียรเป็นเวลายาวนานถึง ๗๐ ปี ทรงรอนแรม ทรงตรากตรำ แต่ไม่ทรงท้อถอย ไม่มีที่ใดในผืนแผ่นดินไทยที่พระบาทษยตราไปไม่ถึง การเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรอย่างใกล้ชิดเพื่อรับฟังเรื่องเล่าต่างๆ อันเป็นข้อมูลที่สำคัญก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตามมา เพื่อช่วยให้ราษฎรของพระองค์สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน การทรงงานหนักของพระองค์ได้เปลี่ยนพื้นที่แห้งแล้งกันดาร มาเป็นพื้นที่ทำมาหากิน พร้อมทั้งเปลี่ยนชีวิตคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศไทย จากคนยากไร้ให้ “พอมี พอกิน” และก้าวไปสู่การ “กินดี อยู่ดี”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงใช้พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ที่เป็นทั้งบ้านและเป็นทำงานของพระองค์ เป็นศูนย์ศึกษาวิจัยโครงการต่างๆ โดย

ใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างเชี่ยวชาญมาเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ในการสร้างการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๔,๖๐๐ โครงการ ขึ้นตามภูมิภาคต่างๆ จำนวน ๖ ศูนย์ทั่วประเทศ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับปสกนิกร ในการพัฒนาประเทศดั่งนั้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงเป็นโครงการที่ทรงใช้หลักการของการพัฒนาที่ต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน และคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมวิทยาของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน โดยมีจุดประสงค์ในการส่งเสริมความรู้และเทคโนโลยีอันทันสมัย เรียบง่าย และประหยัด สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของราษฎร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงนับเป็นแหล่งรวมศาสตร์ต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ซึ่งรู้จักกันในนาม “ศาสตร์พระราชา”

นอกจากนั้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ผ่านการพัฒนามาถึงปัจจุบัน ก่อเกิดความสำเร็จในทุกภูมิภาค เนื่องจากการสร้างองค์ความรู้ควบคู่กับการบูรณาการแก้ปัญหาของประเทศไทยอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้แผ่นดินไทยกลับคืนสู่ความสมบูรณ์ เป็นต้นแบบของการฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ด้วยความเพียรและการร่วมแรงร่วมใจกันของราษฎรและหน่วยงานทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดั่งนั้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงเป็นศาสตร์พระราชาที่สำคัญ เพราะทำหน้าที่ถ่ายทอดเทคโนโลยีและเทคนิควิธีที่สำคัญของพระราชาในการช่วยเหลือราษฎรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์อย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความพอเพียง

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรน้ำ
๒. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้
๓. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านทรัพยากรดิน
๔. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการเกษตร
๕. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการส่งเสริมอาชีพ
๖. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสาธารณสุข
๗. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม
๘. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการคมนาคม
๙. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการสื่อสาร
๑๐. จงอธิบายและยกตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๖ การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชากับการดำรงชีวิต

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

๑. กรณีศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. การน้อมนำหลัก“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่การปฏิบัติ
๓. กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๔. บทสรุป
๕. คำถามทบทวน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถกระทำในสิ่งต่อไปนี้ได้

๑. อธิบายการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระดับบุคคลและครอบครัว ระดับชุมชน ระดับประเทศ ได้อย่างถูกต้อง
๒. อธิบายการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเกษตรกร นักธุรกิจ นักการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐ ครูและอาจารย์ ได้อย่างถูกต้อง
๓. สามารถเรียนรู้ตามบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑. วิธีสอน

- ๑.๑ การถามตอบ เพื่อประเมินความรู้เดิม
- ๑.๒ การระดมสมอง
- ๑.๓ การบรรยายสไลด์จากไฟล์ power point ประกอบการสอน
- ๑.๔ ร่วมอภิปรายเนื้อหา และทำแบบฝึกหัดในชั้นเรียน
- ๑.๕ มอบหมายคำถามทบทวนเป็นการบ้าน

๒. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

๒.๑ การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา สอบถามนักศึกษาเพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ให้อาจารย์ได้ทราบปัญหาของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

๒.๒ การอภิปรายร่วมกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์นำนักศึกษาระดมสมอง และให้ร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียน เกี่ยวกับเรื่อง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๓ การแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทำงานสืบค้นความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียงเป็นเอกสารและนำเสนอในชั้นเรียน

๒.๔ การบรรยายและถามตอบปัญหา ให้นักศึกษาอ่านเอกสารคำสอนล่วงหน้าก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ในชั้นเรียน ซึ่งจะเน้นประเด็นที่นักศึกษาอ่านไม่เข้าใจ หรือสิ่งที่จำเป็นต้องยึดถือเป็นหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้การสอน

๑. สไลด์ Power point ประกอบการสอน บทที่ ๖
๒. VDO ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๓. เอกสาร หนังสือ และตำราเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาราช เช่น
 - เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร (๒๕๔๙)
 - ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย (๒๕๕๐)
 - การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง (๒๕๕๐)
 - จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ...กว่า ๑ ทศวรรษ (๒๕๕๕)

การวัดผลและการประเมินผล

๑. สังเกตจากความสนใจของผู้เรียน การซักถาม การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
๒. ประเมินการอภิปราย การทำกิจกรรมในชั้นเรียน
๓. คะแนนจากการทำแบบฝึกหัด

บทที่ ๖

การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชในการดำรงชีวิต

ศาสตร์พระราช เป็นองค์ความรู้ที่รวบรวมแนวพระราชดำริ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท หลักการทรงงานและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ รวมทั้งพระราชมติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า เป็นศาสตร์แห่งการพัฒนาที่สามารถนำพาประเทศชาติและสังคมทุกระดับ รวมทั้งระดับปัจเจกบุคคลให้ได้รับความสุข ความเจริญอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง แต่ด้วยองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชนั้น มีความหลากหลายและกว้างขวาง การทรงงานหรือโครงการต่างๆ มีบริบทที่เกี่ยวข้องแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เวลา และความเหมาะสมกับทุกมิติ การจะนำศาสตร์พระราชไปปฏิบัติให้เหมาะสมและบรรลุผลที่ตั้งใจได้นั้น จะต้องอาศัยความเข้าใจที่ถ่องแท้ในเรื่องนั้น ๆ ที่สำคัญจะต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทต่างๆ การประยุกต์ในแต่ละบุคคล องค์กร และสังคมนั้น อาจจะมีวิธีการหรือแนวทางที่แตกต่างกันไป ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว แต่มีหลักการที่ชัดเจน คือ มุ่งประโยชน์สุขและความยั่งยืน

สำหรับเนื้อหาสาระในบทนี้ เป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นองค์ความรู้สำคัญในศาสตร์พระราชมาสู่การประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งแบ่งออกเป็นระดับต่างๆ โดยแนวคิดอื่นๆ หรือหลักการทรงงานอื่นๆ ก็สามารถใช้นำแนวทางประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบในการพิจารณาและกำหนดแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในเรื่องนั้นๆ เพื่อให้บรรลุผลที่ตั้งใจตามเป้าหมายไว้

กรณีศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานให้กับปวงชนชาวไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำประเทศไทยไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ด้วยพระปรีชาสามารถและพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยมากกว่า ๔๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดี ตลอดจนใช้คุณธรรม ความรู้ และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร เพื่อป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งประชาชนทุกระดับจนถึงระดับรัฐนำไปใช้ได้ คือ คำว่า“พอ” คือ พอประมาณ เดินเส้นทางสายกลาง

ตลอด ทำอะไรด้วยเหตุด้วยผลตั้งอยู่ในความพอดี มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา และทุกอย่างต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งทุกคนสามารถน้อมนำมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) โดยคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ได้ประสานภาคีต่างๆ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคมสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และบังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ได้จัดทำหนังสือเรื่องการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยสรุปว่า การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งได้เป็น ๓ ระดับ ได้แก่ บุคคลและครอบครัว ชุมชน ประเทศ และกลุ่มต่างๆ แบ่งได้เป็น ๕ ระดับ ได้แก่ เกษตรกร นักธุรกิจ นักการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐ ครูและอาจารย์ โดยมีรายละเอียด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐: ๑๑-๓๐) ดังนี้

๑. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว

เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้วิชาการและทักษะต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างสมดุล เพื่อจะได้ละเว้นการประพฤตินิยมชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูลแบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจหรือกระทำการใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุผล พอเหมาะพอประมาณกับสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของแต่ละบุคคลในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้จนสามารถทำตนให้เป็นที่พึงของตนเองได้ และเป็นที่พึงของผู้อื่นได้ในที่สุด

๒. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน

ชุมชนพอเพียง ประกอบด้วย บุคคลและครอบครัวต่างๆ ที่ใฝ่หาความก้าวหน้าบนพื้นฐานของปรัชญาแห่งความพอเพียง คือมีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตจนสามารถพึ่งตนเองได้บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานภาพ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคน ส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผลโดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริตอดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันทันทีเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชนซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ

๓. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ

แผนการบริหารจัดการประเทศ ส่งเสริมให้บุคคล/ชุมชนต่างๆ มีวิถีปฏิบัติ มีความร่วมมือและการพัฒนาในสาขาต่างๆ ตามแนวทางของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและดำเนินการตามแผน

ดังกล่าวอย่างรอบคอบเป็นขั้นตอน เริ่มจากการวางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง โดยส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่สามารถอยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ด้วยมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินชีวิตพร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ จากหลากหลายภูมิสังคมหลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิด ประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้าใจและรู้ความเป็นจริงระหว่างกันของคนในประเทศ จนนำไปสู่ความสามัคคี และจิตสำนึกที่จะร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างสอดคล้องสมดุลกับสภาพความเป็นจริงของคนในประเทศอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเป็นลำดับๆ ต่อไป

๔. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเกษตรกร

แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีประโยชน์ต่อเกษตรกรเป็นอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวคิดที่เรียกว่า “การเกษตรทฤษฎีใหม่” เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรให้มีความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ หลักการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” มี ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรม ในระดับครอบครัวที่สอดคล้อง สมดุลกับระบบนิเวศ เพื่อให้พออยู่ พอกิน สมควรแก่อัตตภาค ในระดับที่ประหยัดเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

ขั้นตอนที่ ๒ การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ ร่วมมือกันในการผลิต จัดการตลาด และพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่น และเตรียมความพร้อมก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ขั้นตอนที่ ๓ ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อจัดหาทุน วิชาการ ความรู้ เทคโนโลยี จากธุรกิจเอกชน เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้าน เอกชน ตลอดจน หน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิต่างๆ มาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต

โดยสรุป แนวพระราชดำริส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มกัน และเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นขั้นตอน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญา ในการตัดสินใจและดำเนินชีวิตการตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล

๕. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มนักธุรกิจ

นักธุรกิจพอเพียงจะคำนึงถึงความมั่นคงและยั่งยืนของการดำเนินธุรกิจมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ระยะสั้น ฉะนั้น จึงต้องมีความรอบรู้ในธุรกิจที่ตนดำเนินการอยู่ และมีการศึกษาข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มีความรอบคอบในการตัดสินใจในแต่ละครั้ง เพื่อป้องกันข้อบกพร่องเสียหายต่างๆ ไม่ให้เกิดขึ้น และต้องมีคุณธรรม คือมี

ความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ ไม่ผลิตหรือค้าขายสินค้าที่ก่อโทษหรือสร้างปัญหาให้กับคนในสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความขยันหมั่นเพียรอดทนในการพัฒนาธุรกิจไม่ให้ความบงการและ

๖. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มนักการเมือง

นักการเมืองที่มีหลักคิด และหลักปฏิบัติบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเป็นตัวอย่างของผู้นำที่มีความเข้มแข็งทางด้านคุณธรรม จริยธรรมมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำ ความผิดแม้เพียงเล็กน้อย เนื่องจากการกระทำของผู้นำส่งผลกระทบต่อชุมชน/สังคม และในขณะเดียวกันนักการเมืองในทุกระดับจะต้องรู้จักสังคม ชุมชน ที่แต่ละคนเป็นผู้แทนอย่างถ่องแท้มีความเข้าใจระบบการปกครองและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ตามกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม รอบรู้และเท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยมุ่งที่จะดำเนินวิถีทางการเมืองเพื่อให้ท้องถิ่น/ประเทศชาติ มีความก้าวหน้าไปอย่างสมดุลในทุกๆ ด้านและคนในท้องถิ่น/ประเทศชาติ อยู่อย่างพอเพียงสมірครสมานสามัคคีปรองดองกันการกำหนดนโยบาย การออกกฎหมายและข้อบัญญัติต่างๆ ต้องยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง โดยบำรุงรักษาสิ่งที่ดีที่มีอยู่แล้ว เช่น ค่านิยมองค์ความรู้ สิ่งแวดล้อมที่ดี ให้คงอยู่ พร้อมทั้งปรับปรุง/แก้ไข/ยกเลิก ส่วนที่ไม่ดีที่เป็นเหตุให้เกิดความไม่สมดุล ไม่พอเพียงในสังคม ให้กลับมาสู่แนวทางปฏิบัติที่มุ่งสู่ความสมดุลและสนับสนุนให้เกิดสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมแต่ยังขาดอยู่ เช่น ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี การพัฒนาฝีมืออาชีพต่างๆ ให้เกิดขึ้นอย่างสมดุลกับศักยภาพและระดับการพัฒนาของท้องถิ่น/ประเทศชาติ เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของคน/ชุมชนในทุกระดับ

๗. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ

เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเริ่มต้นสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลก่อนโดยตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนในการเป็นผู้ให้บริการแก่สังคม และร่วมเสริมสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมและอยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างสมดุล มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีสติยั้งคิด ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติหน้าที่บนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอประมาณกับศักยภาพและสถานภาพของแต่ละบุคคลในแต่ละสถานการณ์ และหมั่นเสริมสร้างความรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อจะได้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีการเตรียมนโยบาย แผนงาน หรือโครงการต่างๆ ต้องสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นการพัฒนาที่สร้างความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยมุ่งให้ประชาชน/ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและสามารถเป็นที่พึ่งของสังคม/ประเทศชาติได้ในที่สุด

เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ควรสั่งการหรือชี้นำประชาชน/ชุมชนมากเกินไป แต่ควรสนับสนุนให้ประชาชน/ชุมชนสามารถช่วยตนเอง กำหนดทิศทางการพัฒนาหรือแผนงาน กิจกรรมที่ยื่นอยู่บนขาตนเองพึ่งพาตนเองได้ แล้วให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมาช่วยสนับสนุนให้แผนงาน กิจกรรมนี้เป็นจริงขึ้นมาตามหลักการพัฒนา “ช่วยเหลือประชาชน/ชุมชนเพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้”

๘. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มครูและอาจารย์

ครูและอาจารย์จะต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและนักศึกษา ในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงให้ได้ก่อน จึงจะสามารถถ่ายทอด ปลูกฝังอบรม และทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและนักศึกษา ให้เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน ผ่านการบูรณาการในสาระเรียนรู้วิชาต่างๆตลอดจนสอดแทรกในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนต่างๆ การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ต้องเริ่มจากการตระหนักถึงความจำเป็นของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างสมดุลและเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้จนเห็นว่าเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติที่จะเสริมสร้างให้สังคมเกิดสันติสุข มีความเจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน และคนในสังคมมีความสามัคคี ประองตองกัน แล้วฝึกปฏิบัติตนให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีสติยั้งคิด ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบ ในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติหน้าที่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล พอประมาณกับศักยภาพและสถานภาพของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์และหมั่นเสริมสร้างความรู้ในด้านต่างๆ ให้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงเพื่อจะได้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เนื่องจากความรู้และความมีเหตุมีผลมีความสำคัญยิ่ง ครูและอาจารย์จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในเรื่องนี้ แต่อย่าลืมว่าต้องเป็นความรู้ที่รอบคอบระมัดระวัง และเหมาะสมกับแต่ละภูมิสังคมด้วย

ในปัจจุบันหลายภาคส่วนได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้นำทางชีวิตและประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(สำนักงาน กปร.) ได้จัดการประกวดผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น เพื่อค้นหาและนำตัวอย่างความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเผยแพร่ ส่งเสริม และยกย่องให้เป็นที่รู้จัก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตพัฒนาชุมชนองค์กร สังคม และประเทศชาติต่อไป

การน้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่การปฏิบัติ

ประชาชนทุกคนสามารถน้อมนำหลักปรัชญาฯ มาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือ การเกิดจิตสำนึกมีความศรัทธา เชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน องค์กร สังคม และประเทศชาติต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐: ๑๘-๒๑)

๑. ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว มุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจพึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถไม่ทำอะไรเกินตัวดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นรวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่ยังให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น หาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ รู้ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย ประหยัดแต่ไม่ใช้ตระหนี่ ลด-ละ-เลิก อบายมุข สอนให้เด็กรู้จักคุณค่า รู้จักใช้ และรู้จักออมเงินและสิ่งของ เครื่องใช้ ดูแลรักษาสุขภาพ มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมนอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

๒. ความพอเพียงระดับชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้ รัก สามัคคี สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน

ชุมชนและนอกชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์การการเงิน สวัสดิการชุมชน การช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้ง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง

๓. ความพอเพียงในภาคธุรกิจเอกชน เริ่มจากความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจที่หวังผลประโยชน์หรือกำไรในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปันมุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมทั้งลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น และพนักงานด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งต้องมีความรู้และเข้าใจธุรกิจของตนเองรู้จักลูกค้า ศึกษาคู่แข่ง และเรียนรู้การตลาดอย่างถ่องแท้ ผลิดในสิ่งที่ถนัดและทำตามกำลังสร้างเอกลักษณ์ที่แตกต่างและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อสังคมและป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญต้องสร้างเสริมความรู้และจัดสวัสดิการให้แก่พนักงานอย่างเหมาะสม

๔. ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้ รัก สามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

แนวทางปฏิบัติ โดยเริ่มจากตัวเองก่อน ด้วยการฝึกจิตข่มใจตนเอง และอบรมเลี้ยงดูคนในครอบครัวให้มีคุณธรรม กินอยู่ตามอัตภาพ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น การหาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ประหยัด แต่ไม่ใช่ตระหนี่ อด ละเอียดรอบคอบ รู้จักคุณค่า รู้จักใช้ รู้จักออมเงิน และสิ่งของเครื่องใช้ดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งบริหารความเสี่ยงด้วยการสร้างภูมิคุ้มกัน ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ยกตัวอย่างความพอเพียง เช่น ถ้ามีกระเป๋าถืออยู่ ๔ ใบ แต่อยากซื้อใบที่ ๕ ต้องคำนึงถึงหลักสำคัญในองค์ประกอบของปรัชญาฯ คือ พอประมาณ มีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน หากซื้อแล้วต้องพิจารณาว่ามีเงินพอใช้ ถึงสิ้นเดือนหรือไม่ หากไม่พอแสดงว่า ภูมิคุ้มกันบกพร่อง จึงไม่ควรซื้อกระเป๋า แต่หากมีเงินเดือนมากพอ ไม่เดือดร้อน และจำเป็นต้องใช้ ก็สามารถซื้อได้แต่ราคาต้องเหมาะสมด้วย หรือหากครอบครัวมีปัญหาเรื่องเป็นหนี้ ต้องไปดูเหตุปัจจัยของการเป็นหนี้ ทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ โดยลงบัญชีแบ่งประเภทรายรับรายจ่าย หากรายจ่ายใดสามารถควบคุมได้และเป็นรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ก็ให้ลดหรือยกเลิกไป เช่น โทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่หรือสิ่งของที่เป็นอบายมุขที่ขี้แพง

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐: ๒๒-๒๓) ได้เสนอแนะการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านเศรษฐกิจ ไม่ใช่จ่ายเกินตัวไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกัน ไม่เสี่ยงเกินไป

๒. ด้านจิตใจ มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดีเอื้ออาทรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

๓. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคีสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชนรักษาเอกลักษณ์ภาษา ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย

๔. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและคงอยู่ชั่วลูกหลาน

๕. ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจังจะส่งผลให้การพัฒนาประเทศก้าวหน้าไปอย่างสมดุลมั่นคงและยั่งยืนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านชีวิตเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่เรื่องของเกษตรกร ชาวไร่ ชาวนา หรือคนยากจนเท่านั้น แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกกลุ่มอาชีพ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ธุรกิจเอกชน ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ดังนั้น ขอนำตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของบุคคล ชุมชน และองค์กร ที่ได้รับรางวัลพระราชทาน ซึ่งเป็นตัวอย่างแห่งความสำเร็จมานำเสนอ ดังนี้

๑. กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประเภทบุคคลด้านประชาชนทั่วไป

นายแสนหมั่น อินทรไชยา ผู้ชนะเลิศการประกวดผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปี ๒๕๕๐ ประเภทบุคคล ด้านประชาชนทั่วไป

นายแสนหมั่น อินทรไชยา ตำบลถ่อนนาถ้ำ อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ จนสามารถพัฒนาตนเอง และครอบครัวให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก สามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน จากนั้นได้แบ่งปันความรู้ ให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อีกทั้งยังใช้บ้านของตนเองเป็นศูนย์การเรียนรู้และแบบอย่างของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่มีผู้สนใจมาดูงานถึงเดือนละกว่า ๑๐๐ ราย

พึ่งตนเอง หลักธรรมข้อแรกของชีวิต

เนื่องจากครอบครัวของเรามีฐานะยากจน มีหนี้สิน เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ไม่มีโอกาสเรียนต่อ ประกอบกับสุขภาพไม่ดี เกิดความท้อแท้ ไม่อยากมีชีวิตอยู่อีกต่อไป กระทั่งได้บวชเรียน ศึกษาหลักธรรม และคิดว่าการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้นับว่าสุดประเสริฐแล้ว ขณะบวชเป็นพระได้ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้ตระหนักในภายหลังว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้พสกนิกรนั้น เป็นหลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ให้อึดหลักการพึ่งตนเองเช่นกัน

ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง สร้างฐานความมั่นคงให้ตนเองและชุมชน

ผมได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยยึดแนวปฏิบัติเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับแรก พึ่งตนเองเป็นหลักระดับที่สอง รวมกลุ่มในชุมชน แบ่งปัน และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระดับที่สาม สร้างเครือข่ายร่วมกันขยายผลสู่นอกชุมชนต่อไป นอกจากนี้ ได้ยึดหลัก ๕ ประการในการดำเนินชีวิต ได้แก่ หนึ่ง มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง สอง มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม สาม มีความรับผิดชอบร่วมกัน สี่ มีความเห็นอกเห็นใจกัน ห้า มีความไว้วางใจกัน ผมได้เริ่มต้นด้วยการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเรื่อยๆ จนมีกิน มีใช้ มีออม สมาชิกครอบครัวมีความสุข แล้วจึงขยายผลสู่เพื่อนบ้านและชุมชน ต่อมาเมื่อมีโอกาสเรียนรู้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ จึงจัดการพื้นที่ตามหลักทฤษฎีใหม่และทำไร่นาสวนผสม ขุดสระเพื่อเก็บน้ำไว้ในหน้าแล้ง โดยยังสามารถหาปลาจากสระมาประกอบอาหารได้ด้วย ผมจึงชักชวนชาวบ้านช่วยกันขุดสระ โดยผลัดกันขุด ทุกบ้านจึงมีสระน้ำไว้ใช้แก้ปัญหา พัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ให้ชุมชน ผมยังร่วมพัฒนาชุมชนกับชาวบ้าน โดยเริ่มแรกได้แก้ปัญหาที่สำคัญ คือ ภาวะหนี้สินและปัญหาน้ำท่วม โดยตั้งกลุ่มนาปรัง และยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อทำคลอง ผลจากการขุดคลองทำให้สามารถทำนาได้ปีละ ๓ ครั้ง ช่วยให้มียาได้มากขึ้น

จากนั้นผมได้รับความไว้วางใจให้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ๓ สมัย ได้ผลักดันให้ชาวบ้านมีโอกาสแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกันเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งร้านค้าและปั้มน้ำมันชุมชนกลุ่ม ผลิตข้าวชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้แก่หมู่บ้าน เพราะมีพลังในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม ทำให้เกิดปัญญาในการทำสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน เช่น กลุ่มผลิตข้าวได้เรียนรู้ถึงการคัดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพหรือการนำทรัพยากรที่เหลือใช้ในชุมชนมาสร้างความคุ้มค่าโดยนำมาทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักอินทรีย์อัดเม็ดและส่งเสริมให้เยาวชนในหมู่บ้านได้รู้จักวัฒนธรรมภูไท ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคนในหมู่บ้านและสืบทอดให้คงอยู่กับชุมชน โดยจัดตั้งกลุ่มพัฒนาแดนภูไทให้ลูกหลานได้สืบทอด

สร้างแหล่งทุน พื้นฟูภูมิปัญญา ต่อยอดงานพัฒนา

เมื่อคนในชุมชนเริ่มเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่ม ทำให้มีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มก่อสร้าง กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มสตรีเลี้ยงหมู กลุ่มผลิตอาหารสัตว์ กลุ่มจักสาน เมื่อกลุ่มอาชีพเติบโตขึ้น ความต้องการเงินทุนก็มากขึ้น ผมจึงสร้างระบบเครือข่ายของเงินทุน โดยการจัดตั้งกองทุนรวมเป็น “ธนาคารชุมชน” ที่เกิดจากการออมของชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารชุมชน ทำให้มีการตั้งธนาคารชุมชนแห่งแรกของจังหวัดอุดรธานีเมื่อ ๑๐ ปีที่

ผ่านมา และขณะนี้กำลังจัดตั้งศูนย์การค้าในหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าของชุมชนโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางและแก้ไขปัญหาการถูกโกงตาชั่ง นอกจากนี้ ผมพยายามฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การทอได้มีการพัฒนาจนเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน และร่วมกับชาวบ้านนำสมุนไพรมาปลูก ส่งเสริมหอมสมุนไพร และจะต่อยอดเป็นการนวดสปาและอบสมุนไพร รวมทั้งได้ส่งเสริมอาชีพใหม่ๆ เช่น การทำเครื่องประดับจากหอยกาบ การจักสาน ช่วยสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านได้มากจนในปัจจุบันพัฒนาเป็นอาชีพหลัก และอาชีพทำนากลายเป็นอาชีพเสริม ที่สำคัญ คือ ผมให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าตามพระราชดำรัสในหลวง

การสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองในชุมชน

สิ่งสำคัญ อีกประการหนึ่ง ผมคิดว่าที่ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขก็เนื่องจากการที่เราได้ร่วมกันตั้งกฎให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติ เช่น การห้ามบุกรุกที่สาธารณะ ป่าไม้ หรือพื้นที่ของวัด เด็กวัยรุ่นชกต่อยตีกัน หรือสามีภรรยาทะเลาะวิวาทกัน ก็จะถูกปรับ และให้นำเงินมาเป็นกองกลางสำหรับพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้เยาวชนได้ซึมซับเป็นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติที่ชุมชนจะพัฒนาเจริญก้าวหน้าได้ ผู้นำต้องเสียสละ ช่วยเหลือเพื่อส่วนรวมมีความซื่อสัตย์ และในการบริหารหมู่บ้านต้องมีการประชุมหารือ เป็นประจำ เมื่อชาวบ้านเห็นด้วยแล้วจึงดำเนินการ โดยไม่หวังผลประโยชน์เน้นพออยู่พอกิน พอใช้ มุ่งทำงานแบบพี่น้องทุกครั้ง เมื่อมีโอกาส ผมจะเข้ารับการอบรมดูงานเสมอ และนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้จนเป็นแบบอย่าง โดยทุกเช้าผมจะส่งเสียงตามสายในหมู่บ้าน เผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ให้ชาวบ้านได้รับทราบและเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน รวมถึงยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ประชาชนทั่วประเทศที่มาดูงานด้วย

เศรษฐกิจพอเพียงนำชีวิตและครอบครัวสู่ความสุข

จากการยึดมั่นดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยให้ผมและครอบครัวมีความอบอุ่นเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาท ไม่ติดต่อบายมุข ที่สำคัญ คือเรามีการปรึกษาพูดคุย และให้อภัยกัน ครอบครัวผมไม่เคยจัดงานวันเกิด แต่จะพาลูกเข้าวัดทำบุญแทน นอกจากนี้ ยังส่งผลให้ผมและครอบครัวมีอาหารเหลือกิน และเงินเหลือเก็บ ทั้งยังสร้างประโยชน์ให้ชุมชนได้อย่างมากมาย รางวัลต่างๆ ที่ได้รับนั้น เป็นสิ่งที่มีค่าและเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่สำคัญ คือ คนในชุมชนหันมาให้ความร่วมมือและยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับผมพระมหากรุณาธิคุณในหลวง... เศรษฐกิจพอเพียงนำสังคมสู่ความมั่นคงอย่างยั่งยืน

เมื่อชาวบ้านต่างเข้าใจหลักปรัชญาฯ ผมจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการชุมชนจนประสบความสำเร็จ โดยชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปัน ไม่ก้าวกระโดด มีความรู้ตามภูมิปัญญาของเรา ไม่ต้องหวังพึ่งใคร ช่วยลดความขัดแย้งและชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเอง ทั้งยังเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นด้วย ผมเชื่อมั่นว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน ชีวิตนี้จะทำเพื่อในหลวง หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนับเป็นหลักการที่สมบูรณ์แบบ ถ้าใครปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระองค์จะ

เจริญก้าวหน้า ไม่มีศัตรู มีแต่มิตร ผมได้ปฏิบัติมาหลายสิบปีแล้วเป็นเรื่องจริง ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีพระชนมายุครบ ๗ รอบ ขอเชิญชวนชาวไทยทุกคนดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริถวายแด่พระองค์ โดยมุ่งพึ่งตนเอง แบ่งปัน เพื่อสร้างความสงบร่มเย็นให้แก่ประเทศชาติครับ

๒. กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประเภทชุมชน

นายบาล บุญกล้า ผู้ชนะเลิศการประกวดผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปี ๒๕๕๒ ประเภทชุมชน

นายบาล บุญกล้า ชุมชนบ้านดอกบัว ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนหมู่บ้านดอกบัวได้หลงใหลไปตามกระแสของยุคโลกาภิวัตน์ เสียเงินไปกับการซื้อสารเคมีมาใช้ทำการเกษตร จนร่างกายสะสมสารพิษตกค้าง และเกิดหนี้สินเตือรื้อกันทั่ว กระทั่งได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในหมู่บ้าน ช่วยให้ทุกชีวิตในชุมชนบ้านดอกบัวอยู่เย็นเป็นสุขไม่มีหนี้สินไม่ต้องดิ้นรนหางานทำ นอกหมู่บ้านซึ่งต่างซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก่อให้เกิดประโยชน์สุขกับคนไทย จึงเชิญชวนประชาชนทั้งประเทศน้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ทุกบ้าน ทุกชุมชน เพื่อจะได้มีความสุขอย่าง เช่น ชุมชนบ้านดอกบัวหลง ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ชุมชนมีหนี้สิน ป่วยด้วยสารพิษตกค้างอาชีพหลักของชาวบ้านดอกบัวคือการทำนา และปลูกผัก ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ทำกันมานานกว่า ๒๐๐ ปี สมัยก่อนใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ยใส่ในข้าว จนเมื่อก้าวสู่กระแสโลกาภิวัตน์ คนในชุมชนหลงใหลไปตามกระแสหันมาใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าหญ้าในการทำนา เป็นสาเหตุให้คนในชุมชน ๙๐ เปอร์เซ็นต์ มีสารพิษตกค้างในร่างกาย และเป็นหนี้เป็นสินจากค่าใช้จ่ายซื้อปุ๋ยเคมี ก่อให้เกิดความเดือดร้อนกันไปทั่วอยู่ที่มีสุขเพราะเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ผมรับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านใหม่ๆ ไม่มีประสบการณ์ด้านการปกครอง จึงต้องหาข้อมูลจากภายในและนอกหมู่บ้าน แล้วนำมาวิเคราะห์ว่าบ้านดอกบัวมีจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างไร โดยเปิดเวทีประชาคม และกระจายอำนาจให้กับคนในชุมชนมาช่วยกันคิด ช่วยกันทำ และหาแนวทางพัฒนาชุมชน พวกเราจึงคิดหาวิธีแก้ปัญหาสารเคมีตกค้างในร่างกาย ด้วยการ ลด ละ เลิกใช้สารเคมี จนปี ๒๕๓๙ หมู่บ้านของเราได้น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการทำนาคือ ใช้ปุ๋ยหมักปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี ฟันฟู วัฒนธรรมการลงแขกเกี่ยวข้าว ช่วยกันทำนาหันมาปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้และปลูกผักปลอดสารพิษ เลี้ยงกบ ปลาตุ๊ก ไก่พันธุ์พื้นบ้าน และทำบัญชีรายรับรายจ่ายเพื่อปิดรูรั่ว ซึ่งช่วยให้เราเห็นที่มาของรายรับรายจ่ายเพื่อนำมาบริหารจัดการลดภาระหนี้สิน รวมทั้ง ส่งเสริมให้ชาวบ้านทุกครัวเรือนนำมาใช้ด้วย นอกจากนี้ ในชุมชนมีวัวอยู่ประมาณ ๔๐๐ กว่าตัว เราจึงนำมูลวัวมาทำแก๊สและกากมูลใช้ทำปุ๋ย ตามแนวพระราชดำริและส่งเสริมให้คนในชุมชนใช้วัตถุดิบในชุมชนมาทำอาชีพเสริม เช่น นำไม้ไผ่มาสานเป็นเข่งและส้อมไก่ขาย ได้ราคาดีกว่าขายต้นไผ่ถึง ๖ เท่า ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องจากบ้านเกิดไปหางานทำที่อื่น

หลังจากน้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติช่วยให้เรารู้ว่าสิ่งไหนทำ แล้วดีหรือไม่ดี ถ้าไม่ดีก็ช่วยกันแก้ไข พร้อมทั้งหาแนวทางที่จะช่วยให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขยิ่งขึ้นหาแหล่งวิชาการมาสนับสนุนความรู้ให้คนในหมู่บ้าน เช่น เกษตรจังหวัดและกรมพัฒนาชุมชนผมใช้

การบูรณาการโดยดึงความรู้จากนักวิชาการลงมาปฏิบัติ เช่น ประสบปัญหาแหล่งน้ำในชุมชนแห้ง จึงได้ศึกษาดูงานเรื่องทำฝายชะลอน้ำที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และกลับมาทำฝาย ช่วยให้ชุมชนของเรามีน้ำใช้ตลอดทั้งปี มีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และสาหร่าย ซึ่งสามารถนำมาเป็นอาหารของชาวบ้าน ปัจจุบันเราปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค ช่วยลดรายจ่าย และคนในชุมชนได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัย เหลือกี่ขาย หรือแบ่งปันให้คนบ้านใกล้ อยู่กันแบบเครือญาติเหมือนสมัยก่อน ที่บอกว่า “มีพริกบ้านเหนือ มะเขือบ้านใต้” นอกจากนี้ ยังผลักดันให้ชุมชนร่วมกันปกครอง โดยร่วมตั้งกฎระเบียบต่างๆ น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ คนไทยอยู่เย็นเป็นสุข

การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ได้สร้างประโยชน์สุขให้กับคนไทย ช่วยให้คนในชุมชนลดรายจ่ายและต้นทุนการผลิต ไม่มีหนี้สิน และมีเงินสำหรับนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ขณะนี้ได้ขยายผลจนครบ ๑๑ หมู่บ้าน และกำลังขยายไปอีกหลายตำบลและหลายอำเภอ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่พสกนิกรชาวไทยเป็นอันมาก ผมจึงขอเชิญชวนประชาชนคนไทยทั้งประเทศน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติกันทุกบ้านทุกชุมชนเหมือนกับหมู่บ้านของเราที่ได้น้อมนำมาประยุกต์ใช้และปฏิบัติช่วยให้อยู่เย็นเป็นสุขจนทุกวันนี้

๓.กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประเภทธุรกิจขนาดใหญ่

นายกานต์ ตระกูลสุน กรรมการผู้จัดการใหญ่ เอสซีจี ชนะเลิศการประกวตผลงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงปี ๒๕๕๐ ประเภทธุรกิจขนาดใหญ่ นับเป็นการพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสครั้งสำคัญที่สุดขององค์กรขนาดใหญ่อย่างบริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) หรือ เอสซีจี ในปัจจุบัน ที่ได้น้อมนำ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้บริหารจัดการองค์กรที่ช่วยให้องค์กรผ่านวิกฤตนั้นมาได้ และสามารถก้าวเดินต่อไปด้วยความมั่นคงและแข็งแกร่ง จึงนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานหลักปรัชญาฯ แก่ชาวไทย ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะแค่ในประเทศ นานาประเทศต่างยกย่องว่าเป็นสัจธรรมอันยิ่งใหญ่ หากน้อมนำไปปฏิบัติย่อมช่วยให้ทุกชีวิตในโลกอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืน

บทเรียนครั้งสำคัญของเอสซีจี

เอสซีจี เป็นองค์กรธุรกิจที่เติบโตควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย มาเกือบ ๑๐๐ ปี และขยายธุรกิจอย่างต่อเนื่อง มุ่งสู่อุตสาหกรรมใหม่ๆ ที่มีความหลากหลาย จนมีกลุ่มธุรกิจถึง ๑๐ กลุ่ม ได้แก่ ปูนซิเมนต์ วัสดุก่อสร้าง เซรามิก จัดจำหน่ายปิโตรเคมี กระดาษ เหล็ก ยานยนต์ ไฟฟ้า และเครื่องจักรกล มีผลกำไร เฉลี่ย ๔,๔๐๐ ล้านบาทต่อปี แต่ในเวลาเดียวกันก็มีเงินกู้สุทธิสูงถึง ๑๑๙,๐๐๐ ล้านบาท ถึงแม้จะมีแผนงานที่ดี และดำเนินการโดยพนักงานที่มีความรู้ความสามารถ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด คือ การเปลี่ยนมาใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศแบบลอยตัวเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๔๐ เอสซีจีจึงเป็นหนึ่งในหลายองค์กรที่ได้รับผลกระทบอย่างหนัก ปรากฏว่ายอดเงินกู้สุทธิเพิ่มขึ้นเป็น ๒๔๖,๗๐๐ ล้านบาทในปี ๒๕๔๐ ขณะที่ยอดขายในประเทศลดลงอย่างมาก เนื่องจากตลาดภายในประเทศหดตัว ถือเป็นวิกฤตครั้งสำคัญ ที่เอสซีจีประสบ

จากวิกฤตเศรษฐกิจ สร้างโอกาสให้พบหลักปรัชญาอันยิ่งใหญ่เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ เอสซีจีจึงได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้บริษัทก้าวเดินผ่านพ้นวิกฤตนั้น โดยเริ่มจากปฏิบัติด้วย “ความพอประมาณ” คือ ประเมินความสามารถขององค์กรว่ามีความเชี่ยวชาญในด้านใด เพื่อนำไปสู่ “ความมีเหตุผล” คือลดบทบาทในธุรกิจที่องค์กรไม่ถนัด และหันมาทุ่มเทกับธุรกิจที่องค์กรมีความถนัดให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยทำการปรับโครงสร้างธุรกิจ จากเดิม ๑๐ กลุ่มธุรกิจ เหลือเพียง ๕ กลุ่มธุรกิจและลดบทบาทบริษัทร่วมทุนที่ไม่ได้อยู่ในธุรกิจหลักของเอสซีจี พร้อมกับการเร่งสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” โดยบริหารความเสี่ยงอย่างเคร่งครัด และให้ความสำคัญ กับการมุ่งพัฒนาพนักงานอย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีนโยบายปลดพนักงานอย่างที่องค์กรอื่นๆ ถือปฏิบัติ รวมทั้งเสริมสร้าง “ความรู้” โดยพัฒนาระบบการบริหารองค์ความรู้ภายในองค์กร และต่อยอดไปสู่การเป็นองค์กรแห่งนวัตกรรม พร้อมทั้งยึดมั่นใน “คุณธรรม” ด้วยการบำเพ็ญกิจการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

บทพิสูจน์ของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในภาคธุรกิจ

ด้วยพื้นฐานความเป็นไทยที่หล่อหลอมพนักงานของเอสซีจีให้เป็นเสมือนคนในครอบครัวเดียวกันก่อให้เกิดเป็นความร่วมมือ ร่วมใจในการทุ่มเทของพนักงานทุกระดับเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย รวมทั้งคณะกรรมการและผู้บริหารระดับสูงปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยเสียสละไม่ขึ้นค่าจ้างประจำปีของตนเอง ทำให้บริษัทสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจ และยังสามารถทำกำไรสูงสุดนับตั้งแต่ก่อตั้งบริษัทมาโดยในปี ๒๕๔๗ มีผลกำไรสุทธิสูงสุดเป็นประวัติการณ์ถึง ๓๖,๔๘๓ ล้านบาท ในขณะที่เงินกู้สุทธิลดลงเหลือ ๑๐๕,๕๑๒ ล้านบาท และมีฐานะการเงินที่แข็งแกร่ง สามารถเติบโตต่อไปอย่างยั่งยืน

การผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ เป็นบทพิสูจน์ว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับองค์กรภาคธุรกิจ และประชาชนในสังคมทุกระดับและทุกภาคส่วนของประเทศ โดยเป็นการเติบโตอย่างมั่นคง ยั่งยืน เป็นตัวอย่างและแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ประกอบการรายอื่นๆ ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเอสซีจี เราเชื่อว่าเป้าหมายสูงสุดขององค์กรไม่ใช่เพียงการทำกำไร แต่กำไรจากการดำเนินธุรกิจเป็นเสมือนทางผ่านไปสู่วิถีชีวิตที่สุขร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงเชื่อมั่นว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นกรอบในการดำเนินงานด้วยความสมดุล โดยคำนึงถึงศักยภาพของตนเองและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำองค์กรสู่ความมั่นคงในการดำเนินงาน พระมหากษัตริย์ผู้ทรงสร้างประโยชน์สุขแก่ชาวไทยและชาวโลก

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่คนไทยสามารถนำไปใช้ได้ทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน ทำให้คนไทยมีความเป็นอยู่ที่มีความสุข และสังคมก็มีความสุขอย่างยั่งยืนซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น แต่เป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อนานาชาติที่สามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองสู่ชุมชน และสู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุด

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมพรรษาครบ ๘๔ พรรษา จึงขอเชิญชวนให้พี่น้องชาวไทยทุกคนร่วมกันแสดงความจงรักภักดีด้วยการประพฤติตนเป็นคนดี คิดดี ทำดี และ

น้อมนำพระราชดำรัส โดยเฉพาะหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ของตัวเองอันจะนำมาซึ่งความสุขอย่างยั่งยืน และขอให้ชาวไทยรักและสมัครสมานสามัคคีกัน เพราะ ความสามัคคีจะเป็นพลังขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง เพื่อสนองพระมหา กรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้เป็นที่รักยิ่งของพวกเราชาวไทย

๔.กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประเภทธุรกิจ ขนาดกลาง

ดร.วัชรมงคล เบญจธนะฉัตร ประธานกรรมการ บริษัท บารุณดีไซน์ จำกัด ผู้ชนะเลิศการ ประกวดผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปี ๒๕๕๒ ประเภทธุรกิจขนาดกลาง ได้น้อม นำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแบบการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาของ บริษัทในช่วงที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ จนสามารถนำ พาบริษัทเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน เขาคิดอยู่เสมอว่า การทำ งานอย่างหนักของตนเองเป็นเพียงเศษเสี้ยวฐลีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงงานมา อย่างเหน็ดเหนื่อยตลอดเวลากว่า ๖๕ ปี เขาไม่ต้องการแค่พูดว่ารักพอ แต่ต้องการทำ ดีให้เป็นต้นแบบ แก่ครอบครัว พนักงานและขยายผลสู่สังคมต่อไป

น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจ

บริษัทของผมก่อตั้งในปี ๒๕๓๘ ตอนนั้นเราพึ่งพาสินค้าต่างประเทศ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ พอ เกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ ทำให้องค์กรของเราต้องปรับปรุงแบบการทำงาน ผมมีโอกาสได้รับฟัง พระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้ฟัง การบรรยายเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงจากดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ท่านบอกว่าผู้ที่จะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ไม่ จำเป็นต้องเป็นเกษตรกรเท่านั้น หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ปรัชญาแห่งความสมดุล ซึ่งจะ นำไปสู่ความสุขคือ ประโยชน์สุขที่สมดุล ถ้าธุรกิจเสียสมดุลย่อมเกิดปัญหา ดร.สุเมธ ได้ให้แนวคิดกับ ผมว่า ลองย้อนกลับมาวิเคราะห์ธุรกิจว่าขาดความสมดุลมิติไหน ผมได้วิเคราะห์และพบว่า ปัญหาแรก คือ อัตราแลกเปลี่ยน ผมจึงทำประกันความเสี่ยงอัตราแลกเปลี่ยนกับธนาคาร ปัญหาที่ ๒ คือ เราไม่มี ตราสินค้าเป็นของตัวเอง เราจึงเรียนรู้ที่จะสร้างตราสินค้าของคนไทย ปัญหาที่ ๓ คือ เราพึ่งพาสินค้า จากต่างประเทศอย่างเดียว เราจึงลดการนำเข้า และพึ่งพาตัวเองมากขึ้น หลังจากนั้นจึงสร้าง นวัตกรรมสินค้าใหม่ๆ ที่สามารถยืนอยู่บนตลาดโลกได้ เพื่อให้สมดุลทุกมิติใช้ความพอประมาณ มี ภูมิคุ้มกัน มีเหตุผล และขับเคลื่อนองค์กรด้วยความรัก หลังจากนั้นเราน้อมนำคำว่า “พอประมาณ การสร้างภูมิคุ้มกัน และความมีเหตุผล” มาประยุกต์ใช้แบบง่ายๆ ความพอประมาณคือ ต้องเรียนรู้ การพึ่งพาตนเอง การสร้างภูมิคุ้มกันคือการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถแข่งขันกับตลาดโลกได้ ความ มีเหตุผลคือ ทำให้องค์กรเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นให้ได้ คำว่าผู้อื่นในที่นี้คือ ผู้ถือหุ้น ผู้บริหาร และ พนักงานทุกคน รวมถึงลูกค้า คนในชุมชนรอบๆองค์กร จนกระทั่งคนในสังคม ประเทศ และ สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ องค์กรของเราได้ใช้ความรักเป็นตัวขับเคลื่อน บริหารงานตามหลักเศรษฐกิจ พอเพียง ความรักด้านแรกคือ รักสิ่งที่เราทำ สิ่งที่เราถนัด นั่นคือการสร้างภูมิคุ้มกันทาน เมื่อพบปัญหา แล้ว สามารถยิ้มได้ และไม่ยอมแพ้ ความรักด้านที่สองคือ ต้องรักในสิ่งที่ตัวเองมี และยินดีในสิ่งที่ ตัวเองได้

ความสุขอยู่ที่ความพอใจ และไม่โลภ นั่นคือความพอประมาณ

ผมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้กับวิสัยทัศน์ของบริษัทใน ๓ ประเด็น คือ หนึ่ง เราต้องเป็นผู้นำด้านนวัตกรรมของห้องน้ำ ๑ ใน ๕ ของโลก สอง เราจะประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กร และสาม เราจะพัฒนาองค์กรเพื่อให้เกิดคุณค่าต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้มีความรักกับพนักงาน ยิ่งให้ยิ่งได้ ยิ่งมีความสุข

ผมมองพนักงานเหมือนน้อง ให้ค่าแรงกับโบนัสที่เป็นมาตรฐาน ให้พนักงานเรียนต่อโดยไม่มีสัญญาผูกมัด มีทุนการศึกษาให้ลูกของพนักงาน มีศูนย์เลี้ยงเด็กเล็ก สำหรับดูแลลูกพนักงานหลังเลิกเรียน มีหนังสือการ์ตูนให้อ่าน มีกิจกรรมให้เด็กๆ ทำ และสอนทำการบ้าน ให้พนักงานหยุดงานในวันเกิดและมีของขวัญให้ ในทางกลับกันพนักงานต้องรู้จักการให้ โดยแบ่งเงินที่ได้รับเป็นของขวัญวันเกิด ส่วนหนึ่งตั้งเป็นกองทุนเลี้ยงเพื่อน มีแปลงปลูกพืชไว้ทำอาหารรับประทานร่วมกันเราใช้นโยบายให้พนักงานมีเงินเหลือดีกว่าให้มีรายได้มากขึ้นแต่ไม่มีเงินเหลือ เราเลี้ยงอาหารกลางวันพนักงานทุกคน ฟรี และมีนโยบายบายปลดหนี้ให้พนักงาน ให้ทำบัญชีครัวเรือน ดังนั้น พนักงานที่ขึ้นอยู่กับเรามากกว่า ๑๐ ปี ไม่มีสมองไหล เราดูแลครอบครัว ดูแลลูกหลาน ดูแลคุณพ่อคุณแม่ของเขา เป็นสิ่งหนึ่งที่จิตใจเขา หลายคนอาจสงสัยว่าการทำธุรกิจให้ผลประโยชน์พนักงานมากขนาดนี้จะอยู่ได้อย่างไร ผมคิดว่า การทำธุรกิจให้อยู่ได้ไม่ได้หมายความว่าเราต้องเอาเปรียบพนักงาน เอาเปรียบลูกค้า ความจริงเราต้องให้ก่อน สิ่งตอบแทนที่ได้ก็คือ ประสิทธิภาพการทำงานที่ดีขึ้น พนักงานทุ่มเททำงานและดูแลองค์กร เหมือนกับเป็นองค์กรของเขาเองนี่คือสิ่งที่เงินซื้อไม่ได้

ในช่วงนี้เศรษฐกิจไม่ดี พนักงานระดับปฏิบัติที่รายได้ต่ำกว่าหนึ่งหมื่นบาท บริษัทแจกข้าวสาร และอาหารแห้งให้ แม้จะไม่มากแต่ก็เป็นน้ำใจ คำว่ากำไรไม่ได้หมายถึงเงินอย่างเดียว กำไรสูงสุดในความหมายของพระเจ้าอยู่หัวคือ “ประโยชน์และความสุข” ไม่ใช่มองแค่ระยะสั้น เราต้องมองระยะยาว แล้วกำไรในแง่ของประโยชน์และความสุข จึงทำให้องค์กรสามารถเลี้ยงตัวเอง และขยายธุรกิจได้ ขณะเดียวกันคนที่ทำงานและอยู่รอบองค์กรก็ต้องมีความสุขถ่ายทอดแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่พนักงานผมถ่ายทอดแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้พนักงาน โดยจะบรรยายให้พนักงานฟังทุกเดือน ขณะเดียวกันผมทำให้อุบัติ อยู่ให้เห็นและเย็นให้สัมผัส นำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

นอกจากนี้ ผมได้สร้างกิจกรรมให้เขาเห็นความสุขง่ายๆ เรามีกิจกรรมที่ช่วยเหลือคนอื่นและจัดประกวดเรื่องของบัญชีรายจ่ายครัวเรือน ทุกวันพุธพนักงานที่บริษัทจะสลับกันไปช่วยงานบ้านเด็กกำพร้า หรือบ้านพักคนชรา ทำให้พนักงานมีความสุขกับการทำประโยชน์ให้แก่คนอื่นก่อน และนำมาถ่ายทอดและเชิดชูเพื่อเป็นตัวอย่างต่อไปให้มีความรักกับลูกค้าและสังคมผู้ความยั่งยืน

สำหรับลูกค้าเรารักเหมือนพ่อแม่ ต้องให้เขาได้ใช้ของดีมีคุณภาพเหมือนที่เราอยากให้พ่อแม่ของเราใช้ ผมจึงพัฒนาสินค้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์และความคุ้มค่าอย่างสูงสุดให้กับลูกค้า สินค้าของเราจึงแตกต่างจากสินค้าบริษัทอื่น ซึ่งในปัจจุบันสินค้าของเราได้รับการรับรองมาตรฐานจากสถาบันภายในประเทศ และประเทศในยุโรป ขณะเดียวกันต้องให้ความรักกับคนในสังคมด้วย เช่น ช่วยงานโครงการพระเมตตาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเป็นวิทยากรช่วยงานในการขับเคลื่อนการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในภาคธุรกิจทั่วประเทศ นอกจากนี้ ผมเป็นกรรมการทางด้านธุรกิจเพื่อสังคมของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยโดยพยายามประยุกต์ใช้กิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม

หรือ CSR (Corporate Social Responsibility) ของฝั่งตะวันตกกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไทยถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สิ่งที่ผมทำเพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ คือ การน้อมนำแนวพระราชดำริของพระองค์มาประยุกต์ใช้ และทำให้คนไทยได้เห็น เช่น ในเรื่องของสังคม ถ้าบริษัทหนึ่งบริษัทช่วยจ้างพนักงานหนึ่งคนมาช่วยดูแลผู้ด้อยโอกาส สังคมจะงดงาม เราต้องทำเป็นแบบอย่างแล้วขยายผล พวกเราจึงควรต้องลุกขึ้นมาช่วยกันปฏิบัติให้พระองค์ทรงหายเหนื่อยให้พระองค์ทรงยิ้มได้

ผมคิดว่าของขวัญที่ดีที่สุดที่คนไทยจะทำได้ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ต้องมองทุกคนเป็นเพื่อน มองโลกในแง่ดี รู้จักสันโดษ คือพอใจในสิ่งที่ตนมี นอกจากคำว่ากตัญญูแล้วต้องกตเวทิต์ด้วย คือต้องทดแทนบุญคุณ ศึกษาค่าที่พอสอนและทำดีที่สุด แล้วขยายผลต่อยุทธศาสตร์ของ บริษัทผมจะทำให้พนักงานศึกษา เข้าใจ และรักพ่อที่สุด แล้วนำความรู้ไปใช้ที่บ้าน แค่นี้ก็เพียงพอแล้ว ปัจจุบันบริษัทเอกชนในประเทศไทยมีประมาณ ๒.๓ ล้านบริษัท ถ้าน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปใช้ ถ้าบริษัทหนึ่งมีพนักงาน ๑๐ คน และดูแลพนักงานเหมือนลูกเหมือนน้อง ก็จะมีคนไทยครึ่งประเทศที่อบอุ่นและมีความสุขขอทำงานเพื่อเผยแพร่แนวพระราชดำริสัจจนกว่าชีวิตจะหาไม่

บริษัทของผมก่อตั้งมาเพียง ๑๖ ปี แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงงานมากกว่า ๖๕ ปี การทำงานของผมเป็นเพียงเศษเสี้ยวธุลีของพระองค์ เวลาที่ผมเหนื่อย เมื่อมองเห็นพระพักตร์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วก็หายเหนื่อย ผมคิดว่าผมเป็นแค่ส่วนเล็กๆ เป็นแค่ลูกที่รักพ่อ ที่ไม่ใช่แค่พูดแต่ต้องการทำดีให้เป็นต้นแบบให้ครอบครัว พนักงาน และขยายผลสู่สังคมอย่างกว้างขวางต่อไป และจะทำอย่างสุดกำลังความสามารถจนกว่าจะหมดลมหายใจ ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่เปรียบมิได้

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นปัญหาหลักของเกษตรกรที่สำคัญ ประการหนึ่ง คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรมและมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดิน ฟ้า อากาศ และฝนทิ้งช่วง จึงได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” เพื่อเป็นแนวทางบริหารการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กรณีศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามทฤษฎีใหม่

จากการน้อมนำแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” มาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของเกษตรกรในภูมิภาคต่างๆ พบว่า ช่วยให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการที่ดินควบคู่กับการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูง สด สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ มีงานทำ มีอาหารไว้บริโภค มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพตลอดทั้งปี ตามหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่เน้นการดำรงชีวิตให้อยู่ในความพอดี ไม่เดือดร้อน สามารถอุ้มชูตนเองได้ ดังตัวอย่างความสำเร็จของบุคคล ดังต่อไปนี้

๑. นายจันทร์ที่ ประทุมภา ผู้ชนะเลิศการประกวดผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ ปี ๒๕๕๐

นายจันทร์ที่ ประทุมภา เกษตรกรตำบลตลาดไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดนครราชสีมา กล่าวว่า ผมพ้นวิกฤตชีวิตมาได้เพราะน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่พสกนิกรชาวไทยมาใช้ พระองค์ทรงงานหนักเหนื่อยเพื่อปวงประชาชน ทรงเป็นห่วงประชาชน ถ้าเรารักในหลวงก็ควรทำ ตามที่พระองค์ทรงสอนขยัน ประหยัด รับผิดชอบต่อชีวิต จุดเริ่มต้นของความพอเพียง

สมัยก่อนครอบครัวของผมค่อนข้างมีฐานะ แต่เพราะความโลภผมถูกหลอกให้เป็นนายหน้า หากคนไปทำงานต่างประเทศ แล้วไม่ได้ไป ผมต้องเอาเงินที่มีอยู่ใช้หนี้ ทำให้เราหมดเนื้อหมดตัว จึงเปลี่ยนอาชีพมาเป็นกรรมกรรับจ้างเลื่อยไม้ ขุดดิน จากที่เคยหาเงินได้วันละ ๒๐๐-๔๐๐ บาท เหลือเพียง ๒๐ บาท รับจ้างอยู่ ๒-๓ ปี เพื่อนสนิทชวนผมไปทำงานรับเหมาก่อสร้างที่ประเทศมาเลเซีย ความลำบากจากการรับจ้างขุดดิน ทำให้ผมต้องเปลี่ยนตัวเอง สิ่งแรกคือ มีความขยันหมั่นเพียรมากขึ้น ผมทำงานได้เงินค่าล่วงเวลาอันดับ ๑ ของพนักงาน ๕๐๐ คน สิ่งที่สองคือรู้จักการประหยัด การออมไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ผมทำงานอยู่ที่ประเทศมาเลเซีย ๑ ปี เก็บเงินได้ ๑๕๐,๐๐๐ บาท และสิ่งที่สาม คือ การวางแผนการเงินร่วมกับคนในครอบครัว ผมปรึกษากับคนในครอบครัวแล้วสรุปว่า เราควรทำสิ่งที่เราถนัด จึงกลับมาทำนาอย่างเก่า และแบ่งเงินส่วนหนึ่งใช้หนี้ อีกส่วนหนึ่งไถ่ที่นาคืนยึดหลักทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงชีวิต เมื่อได้นำคืนมาแล้วแต่ไม่มีอุปกรณ์ทำนา เพราะเงินหมด จึงตัดสินใจกู้เงิน ธ.ก.ส. ๕,๐๐๐ บาท นำเงินมาลงทุนทำนา และใช้เงินทุกบาททุกสตางค์อย่างคุ้มค่าที่สุด ผ่านไป ๓ ปี หนี้กลับเพิ่มขึ้น ผมจึงศึกษาหาความรู้จากพ่อผ่าย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านที่ท่านทำเกษตรแล้วประสบความสำเร็จ พ่อผ่ายบอกว้ให้ใช้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ ปิดรูรั่ว และวางแผนจัดพื้นที่

สำหรับทำการเกษตร อันดับแรกคือขุดสระน้ำเอง และทำเกษตรผสมผสานแบบครบวงจร จากนั้น ผมได้สำรวจข้อมูลรายรับรายจ่ายในครอบครัวเพื่ออุดรูรั่ว และวางแผนการเพาะปลูก โดยปลูกทุกอย่างที่เราซื้อกิน ปีที่ ๒ ผมเริ่มหาตลาดขายพืชผลใกล้บ้าน สำรวจร้านค้าใกล้บ้านว่าเขาขายอะไร จากนั้นจึงวางแผนขุดสระเพิ่ม นำเงินจากการเก็บออมมาซื้อปัจจัยการผลิต ผมสามารถเก็บเล็กผสมน้อย ได้เงินก้อน และนำมาขยายพื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ และเลี้ยงสัตว์ จากพื้นที่ ๕ ไร่เป็น ๒๒ ไร่และสามารถใช้หนี้ได้หมดภายใน ๕ ปี

หลักสำคัญที่ผมเน้น คือ การลดรายจ่ายเปลี่ยนจากการใช้ปุ๋ยเคมีมาทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง ผลิตอาหารปลาและแปรรูปผลผลิตเอง ประยุกต์ทฤษฎีและการปฏิบัติให้เข้ากัน นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ให้สอดคล้อง ด้วยความพอประมาณ และมีเหตุผล ในที่สุดฝันของเราที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีทุกอย่างทุกอย่างในพื้นที่ของเรา นี่คือน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตผมคิดว่าหากประชาชนเป็นทุกข์ ในหลวงก็ทรงเป็นทุกข์ด้วย ถ้าประชาชนมีความสุข พระองค์ก็ทรงมีความสุขด้วย ผมรู้สึกเป็นหนี้พระองค์ผมจึงอยากตอบแทนพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ทรงทำให้เราสามารถพ้นวิกฤตได้

ผมจึงเริ่มขยายความรู้สู่ชุมชน ให้เขามาเรียนรู้สิ่งที่เราทำ จนประสบความสำเร็จโดยสอนให้รู้จักทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ของในหลวง ผมทุ่มเทแรงใจแรงกายเพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใช้บ้านของผมเป็นแหล่งศึกษาดูงาน และนำเงินที่สะสมมาสร้างอาคารเพื่อขยายการฝึกอบรมให้กับเกษตรกร มีคนมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก ทั้งหน่วยงานราชการ ชุมชน นักเรียน นักศึกษา รวมถึงลูกหลานและคนในครอบครัวของผมก็กลับมาช่วยงานที่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง หลักเศรษฐกิจพอเพียงทำไมยากถ้ามีใจ

ผมพ้นวิกฤตชีวิตมาได้เพราะน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่พสกนิกรชาวไทยมาใช้ พระองค์ทรงงานหนักเหนื่อยเพื่อปวงประชาชนทรงเป็นห่วงประชาชน ถ้าเรารักในหลวงก็ควรทำตามที่พระองค์ทรงสอน ชีวิตจิตใจของผมเพื่อในหลวง ถ้าไม่มีพระองค์ผมคงไม่มีวันนี้ หลักเศรษฐกิจพอเพียงทำไมยากถ้ามีใจ และมีความเพียร ความรู้คู่คุณธรรมอยู่ในนั้นหมด หลายคนรักในหลวง แต่ไม่ทำตาม ถ้าจะทำขอให้อันดับแรกเริ่มจากพัฒนาตัวเอง จากนั้นจึงขยายไปสู่คนในครอบครัว แล้วค่อยขยายขับเคลื่อนสู่ชุมชน

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๘๔ พรรษา ขอเชิญชวนให้ชาวไทยทุกคนสร้างความสามัคคีทุกหมู่เหล่า อย่าคิดแตกแยก อย่าคิดสิ่งไม่ดี ช่วยกันขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้เห็นเป็นรูปธรรม เมื่อทุกคนมีความสุขพระองค์ก็ทรงมีความสุขเราควรทำให้ประสบความสำเร็จเพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันเป็นที่รักของคนไทยทุกคน

๒. นายมนัส คล้ายรุ่ง ผู้ชนะเลิศประกวดการจัดการทรัพยากรน้ำ ชุมชนตามแนวพระราชดำริ ครั้งที่ ๔ ปี พ.ศ.๒๕๕๔ ประเภทพื้นที่ต้นน้ำพื้นที่ป่า

ผู้แทนชุมชนบ้านคลองเรือ ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร บ้านคลองเรือถูกถาทำลายเพื่อการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยจนเกิดภาวะขาดแคลนน้ำ นายมนัส คล้ายรุ่งและชาวบ้าน จึงได้ร่วมใจน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปฏิบัติทั้งการจัดการดูแลรักษาป่า และแหล่งน้ำ เศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่นำความสุขและความอบอุ่นสู่ชุมชน เพราะการมีน้ำใช้ตลอดปี นำไปสู่การผลิตไฟฟ้าพลังน้ำตามแนวพระราชดำริ ช่วยสร้างอาชีพและรายได้ ไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น เป็นความภาคภูมิใจที่สุด ในชีวิตที่เขาได้น้อมนำ แนวพระราชดำริมาใช้พัฒนาชุมชนนานกว่า ๑๐ ปี จึงเชื่อมั่นว่าการพัฒนาตามแนวทางนี้จะช่วยให้ประเทศมีความมั่นคง นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ที่น้อมนำแนวพระราชดำริมาปฏิบัติ “คนอยู่ ป่ายัง” บ้านคลองเรือเป็นหมู่บ้านที่เกิดจากการรวมตัวของคนต่างถิ่นจาก ๔ ภาค อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ทำให้เกิดการบุกรุกป่าเพื่อใช้พื้นที่ในการสร้างบ้านและทำการเกษตร ทำให้เกิดสภาวะขาดแคลนน้ำ ประสบปัญหาฝนทิ้งช่วง น้ำแล้ง เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ หน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ ได้เข้ามาให้ความรู้กับชุมชนเพื่อให้หยุดการถาป่า เพื่อให้สามารถอยู่ในพื้นที่ต่อไปได้ แทนการอพยพคนออกจากพื้นที่ป่าตามนโยบายของรัฐในขณะนั้น ผมจึงน้อมนำแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ “ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มาจัดทำโครงการร่วมกับชุมชน คือ โครงการ “คนอยู่ ป่ายัง” ทำอย่างไรให้คนอยู่

ได้และยังคงมีป่าอยู่ด้วย นอกจากนี้ ผมได้นำตัวอย่างความสำเร็จของชุมชนหลายแห่ง ที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่มาปฏิบัติ มาปรับใช้ในที่ดินทำกิน โดยทำเกษตรผสมผสานแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งได้น้อมนำแนวพระราชดำริด้านการจัดการป่าต้นน้ำและทรัพยากรน้ำชุมชน มาปรับใช้ในการพัฒนาในด้านต่างๆ ในชุมชน โดยปี ๒๕๒๗ เริ่มสร้างฝายชะลอน้ำ จนปัจจุบันมีฝายชะลอน้ำเป็นระยะๆ ตลอดลำห้วยทั้ง ๔ ห้วย และได้ต่อท่อเพื่อทำประปา ภูเขา จัดสรรน้ำใช้ภายในชุมชน รวมถึงได้ร่วมกันสร้างฝายกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ เป็นฝายน้ำล้น สามารถใช้ประโยชน์จากตัวฝายเป็นถนนและสะพานในการสัญจรไปมาได้ อีกด้วย

ชุมชนคลองเรือคืนสู่ความสมบูรณ์

จากการมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี จึงเป็นจุดเปลี่ยนความคิดของคนในชุมชนว่า เพียงไม่บุกรุกป่ามีการบริหารจัดการที่ดี ก็สามารถมีน้ำไว้ใช้ในชุมชนมากขึ้น ชุมชนจึงหยุดบุกรุกพื้นที่ป่า และหันมาช่วยกันรักษาต้นน้ำไว้ไม่ให้ถูกทำลาย โดยร่วมมือร่วมใจกันฟื้นฟู ดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี จนได้รับพระราชทานธง“พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” จากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าในการทำมาหากินด้วย เมื่อฟื้นป่าคืนความอุดมสมบูรณ์ ความชุ่มชื้นก็กลับคืนสู่บ้านคลองเรือ ส่งผลให้มีน้ำ ใช้และทำเกษตรผสมผสานและพืชหมุนเวียนได้ตลอดทั้งปี คนในชุมชนมีรายได้ ไม่เดือดร้อนเรื่องการทำมาหากิน ช่วยให้สามารถพัฒนาเรื่องอื่นๆ ต่อไปได้ขยายผลการจัดการน้ำสู่การผลิตไฟฟ้าใช้ในชุมชน และแบ่งปันแก่ชุมชนอื่นๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสเสมอว่า“น้ำคือชีวิต” ผมได้ประจักษ์แล้ว การดูแลรักษาป่าไม่เพียง ช่วยให้มีน้ำเพื่อใช้ทำการเกษตรและอุปโภคบริโภคเท่านั้น เราสามารถนำน้ำมาผลิตไฟฟ้าใช้ได้ด้วย เมื่อผมได้ศึกษาดูงานเรื่องไฟฟ้าพลังน้ำที่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ จึงกลับมาประดิษฐ์เครื่องใช้ไฟฟ้าขนาดเล็ก ทดลองใช้กับบ้านตนเองก่อน เมื่อเห็นผลแล้วชาวบ้านจึงทำตาม ต่อมากรรมการหมู่บ้านมีความเห็นร่วมกันว่าควรสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำชุมชนคลองเรือเพื่อให้ทั้งชุมชนมีไฟฟ้าใช้ จึงร่วมกันทำฝายแม้วขึ้นมาเพื่อเก็บกักน้ำ โดยร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเสาไฟฟ้าและสร้างอาคาร และได้รับการสนับสนุนเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ จากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยโดยชุมชนเก็บค่าใช้ไฟกันเอง รายได้จากค่าไฟ ส่วนหนึ่งนำมาใช้บำรุงรักษาอุปกรณ์ และอีกส่วนหนึ่งจัดตั้งเป็นกองทุนดูแลเด็กนักเรียนและสวัสดิการดูแลผู้สูงอายุ ทุนการศึกษา และ “กองทุนหมุนไป” สำหรับสนับสนุนให้หมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ นำไปดำเนินการในลักษณะเดียวกัน และเมื่อมีไฟฟ้าใช้และมีรายได้แล้ว ก็ให้จัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อสนับสนุนหมู่บ้านอื่นๆ ต่อไป

ภูมิใจที่ได้ปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ... ชุมชนอยู่ดีมีสุข

ความภาคภูมิใจที่สุดของผม คือการได้น้อมนำแนวพระราชดำริของพระองค์มาปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนมานานกว่า ๑๐ ปี สิ่งที่ได้รับคือ ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น คนอยู่กับถิ่น ไม่อพยพไปขายแรงงานที่อื่น มีความมั่นคงด้านอาหาร และคนในชุมชนมีความสามัคคี โดยขณะนี้ ชุมชนได้ร่วมกันทำให้บ้านคลองเรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขณะนี้ชุมชนของเรามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หลังจากที่ได้อนุรักษ์ทุกสิ่งทุกอย่างไว้ ไม่หลงไปตามกระแสที่ฟุ้งเฟ้อ

ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด... ถวายในหลวง

ผมจะปฏิบัติตามแนวพระราชดำริและขยายผลการพัฒนาหมู่บ้านเล็กๆ นี้ ให้เป็นแบบอย่างขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป และเชื่อว่าถ้าพัฒนาไปตามแนวทางนี้ประเทศจะมีความมั่นคงกลับสู่วิถีเดิมที่มีความเป็นไทย มีความอบอุ่น และมีความสุขที่พอเพียงอย่างยั่งยืน ในโอกาสที่พระองค์ทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๘๔ พรรษา ขอเชิญชวนให้พสกนิกรชาวไทยทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ซึ่งเป็นหัวใจของชาวมุขชนคลองเรือ

บทสรุป

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นรากฐานการพัฒนาคนและสังคมที่ยั่งยืน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ พระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็น

แนวทางในการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดจนถึง ๔๕ ปี พระองค์ทรงเน้นย้ำ แนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้คุณธรรม ความรู้ และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร เพื่อป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

การน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไรและมีหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต รวมทั้งเห็นถึงประโยชน์จากการที่จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ สร้างแรงบันดาลใจที่จะทดลองนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในชีวิตประจำวัน และการดำเนินชีวิตต่างๆ ร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงการพึ่งพาตนเองเป็นเบื้องต้น การทำอะไรที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง การใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ และการกระทำต่างๆ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในด้านต่างๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และไม่ทำอะไรที่เสี่ยงจนเกินไป จนทำให้ตนเอง หรือคนรอบข้างเดือดร้อนในภายหลัง ที่สำคัญ การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว
๒. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน
๓. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ
๔. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเกษตรกร
๕. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มนักธุรกิจ

๖. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มนักเรียนเมือง
๗. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ
๘. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มครูและอาจารย์
๙. จากการศึกษาบุคคลที่มีผลงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จงเลือกบุคคลที่ท่านประทับใจกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ๑ ท่าน แล้วอธิบายว่าเพราะเหตุใด ท่านถึงประทับใจ
๑๐. จงอธิบายและยกตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ ๗

ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

๑. พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
๒. ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ ๒๐ ปี
๓. ศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา
๔. บทสรุป
๕. คำถามทบทวน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อนักศึกษาเรียนจบบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถกระทำในสิ่งต่อไปนี้ได้

๑. รู้และเข้าใจ สามารถอธิบาย พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ได้อย่างถูกต้อง
๒. รู้และเข้าใจ ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ ๒๐ ปีได้อย่างถูกต้อง
๓. สามารถเรียนรู้ตามกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

๑. วิธีสอน

- ๑.๑ การถามตอบ เพื่อประเมินความรู้เดิม
- ๑.๒ การระดมสมอง
- ๑.๓ การบรรยายสไลด์จากไฟล์ power point ประกอบการสอน
- ๑.๔ ร่วมอภิปรายเนื้อหา และทำแบบฝึกหัดในชั้นเรียน
- ๑.๕ มอบหมายคำถามทบทวนเป็นการบ้าน

๒. กิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ การประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา สอบถามนักศึกษาเพื่อประเมินความรู้เดิมของนักศึกษา ให้อาจารย์ได้ทราบปัญหาของนักศึกษา ซึ่งจะช่วยให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒ การอภิปรายร่วมกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์นำนักศึกษาระดมสมอง และให้ร่วมกันอภิปรายในชั้นเรียน เกี่ยวกับเรื่อง พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

๒.๓ การแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทำงานสืบค้นความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต และนำข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียงเป็นเอกสารและนำเสนอในชั้นเรียน

๒.๔ การบรรยายและถามตอบปัญหา ให้นักศึกษาอ่านเอกสารคำสอนล่วงหน้าก่อนฟังบรรยายจากอาจารย์ในชั้นเรียน ซึ่งจะเน้นประเด็นที่นักศึกษาอ่านไม่เข้าใจ หรือสิ่งที่จำเป็นต้องยึดถือเป็นหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้

สื่อการเรียนการสอน

๑. สไลด์ Power point ประกอบการสอน บทที่ ๗
๒. VDO ศาสตร์พระราชาสู่พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
๓. เอกสาร หนังสือ และตำราเกี่ยวกับศาสตร์พระราชาสู่พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เช่น
 - ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ ๒๐ ปี (๒๕๖๑)
 - ศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (๒๕๖๒)

การวัดผลและการประเมินผล

๑. สืบเกิดจากความสนใจของผู้เรียน การซักถาม การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
๒. ประเมินการอภิปราย การทำกิจกรรมในชั้นเรียน
๓. คะแนนจากการทำแบบฝึกหัด

บทที่ ๗

ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราชาโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้น สถาบันอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ซึ่งเป็นสถาบันที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้จาก พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทั้ง ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ และ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ เริ่มต้นจากรัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม “ราชภัฏ” ซึ่งหมายถึง “คนของพระราชอา” ให้กับสถาบันราชภัฏ เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๕ จากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญตราพระราชลัญจกรส่วนพระองค์ เป็นตราประจำสถาบันราชภัฏ ตั้งแต่วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นต้นมา ยังความภาคภูมิใจสูงสุดมาสู่ชาวมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗ พระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธย พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. ๒๕๔๗ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ส่งผลให้สถาบันราชภัฏทั่วประเทศ ได้รับการยกฐานะและปรับเปลี่ยนสถานภาพเป็น “มหาวิทยาลัยราชภัฏ” ตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา และมีภารกิจและปณิธานตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. ๒๕๔๗ ดังในมาตรา ๗ ความว่า “ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนของปวงชน มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน วิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ปรับปรุง ถ่ายทอดและพัฒนาเทคโนโลยี ทะนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรม ผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู”

ต่อมาเมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ พระองค์ทรงตั้งมั่นพระราชหฤทัยในการสืบสานพระราชปณิธานแห่งพระราชบิดาอย่างเป็นทางการที่ประจักษ์ในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นตามเป้าหมายแห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏข้างต้น พระองค์จึงพระราชทานพระราโชบายในการพัฒนาวิทยาลัยและทรงมอบหมายให้องคมนตรีกำกับ ติดตามและดูแลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศให้พัฒนาให้ตรงเป้าที่วางไว้ โดยเฉพาะการมีบทบาทเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นที่มาของการปรับปรุงและพัฒนายุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙)

พระราโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราโชบายให้อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ ๓๘ แห่ง เข้าเฝ้าฯ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๐ โอกาสนี้ ทรงมีพระราชดำรัสว่า “ ข้าพเจ้าได้ไปพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่า ๓๐ ปีแล้ว ทำให้รู้สึกมีความสุขและผูกพันกับมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้งหลายอย่างมาก ไปทุกครั้งก็มีความสุข อยากให้ทุกคนมีกำลังใจที่จะทำมหาวิทยาลัยราชภัฏของเรา เป็นประโยชน์กับประชาชน เป็นประโยชน์ต่อภูมิภาค และท้องถิ่นจริงๆ จังๆ ในเรื่องการดำรงชีวิต ในเรื่องความรู้ทั่วไป และข้อสำคัญคือผลิตคนดี ผลิตคนดีที่เห็นประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และสังคม คิดว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันที่เป็นประโยชน์และเป็นกลไกที่พัฒนาประเทศได้อย่างยิ่ง ถ้าหากตั้งใจ ร่วมกันและคุยกันมากๆ จะเป็นสถาบันหลักที่พัฒนาประเทศและประชาชนได้อย่างมาก.....”

ตลอดระยะเวลา ๓๐ ปี ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงติดตามและทอดพระเนตรเห็นศักยภาพของมหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นแหล่งผลิตครูที่มีคุณภาพ เป็นแหล่งความรู้วิชาการ และเป็นปราชญ์แห่งการพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถเข้าถึงต้นตอแห่งปัญหาของพสกนิกรของพระองค์ในแต่ละท้องถิ่น และสามารถพัฒนาอย่างมุ่งเป้า เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกด้าน มหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง ๓๘ แห่ง จึงน้อมนำพระราโชบายด้านการศึกษามาเป็นแนวคิดหลักเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) ประกอบด้วย ๔ ยุทธศาสตร์ ดังนี้ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การผลิตและพัฒนาครู ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การยกระดับคุณภาพการศึกษา และยุทธศาสตร์ที่ ๔ การพัฒนาการบริหารจัดการ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาตามพระราโชบาย มุ่งผลิตคุณภาพและพัฒนาท้องถิ่น ทั้งทางด้านสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการศึกษา ตามสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนโดยน้อมนำแนวพระราชดำริสู่การปฏิบัติ เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงานสนองพระราโชบายอันสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ที่แท้จริงของมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ในยุทธศาสตร์ดังกล่าว ยังมีสาระสำคัญที่มุ่งพัฒนาบัณฑิตรวมทั้งประชาชนให้มีคุณลักษณะ ๔ ประการตามพระราโชบาย คือ มุ่งสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน ๔ ด้าน ได้แก่

๑. มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง ประกอบด้วย
 - ๑) มีความรู้ความเข้าใจต่อชาติบ้านเมือง

- ๒) ยึดมั่นในศาสนา
- ๓) มั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์
- ๔) มีความเอื้ออาทรต่อครอบครัว และชุมชนของตน
- ๒. มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง – มีคุณธรรม ประกอบด้วย
 - ๑) รู้จักแยกแยะสิ่งที่ผิด – ชอบ/ชั่ว – ดี
 - ๒) ปฏิบัติแต่สิ่งที่ชอบ สิ่งที่ดีงาม
 - ๓) ปฏิเสธสิ่งที่ผิด สิ่งที่ชั่ว
 - ๔) ช่วยกันสร้างคนดีให้แก่บ้านเมือง
- ๓. มีงานทำ – มีอาชีพ ประกอบด้วย
 - ๑) การเลี้ยงดูลูกหลานในครอบครัว หรือการฝึกฝนอบรมในสถานศึกษาต้องมุ่งให้เด็กและเยาวชนรักงาน สู้งานทำจนงานสำเร็จ
 - ๒) การฝึกฝนอบรมทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนทำงานและมีงานทำในที่สุด
 - ๓) ต้องสนับสนุนผู้สำเร็จหลักสูตรมีอาชีพ มีงานทำ จนสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัว
- ๔. เป็นพลเมืองดี ประกอบด้วย
 - ๑) การเป็นพลเมืองดี เป็นหน้าที่ของทุกคน
 - ๒) ครอบครัว – สถานศึกษาและสถานประกอบการต้องส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสทำหน้าที่เป็นพลเมืองดี
 - ๓) การเป็นพลเมืองดี คือ “เห็นอะไรที่จะทำเพื่อบ้านเมืองได้ก็ต้องทำ เช่น งานอาสาสมัคร งานบำเพ็ญประโยชน์ งานสาธารณกุศล ให้ทำด้วยความมีน้ำใจและเอื้ออาทร”

นับเป็นพระราชโองบายที่มหาวิทยาลัยราชภัฏน้อมนำมาปฏิบัติตาม โดยได้น้อมนำมาจัดทำ “ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ” ที่มีส่วนร่วมในการสร้างความมั่นคงของชาติ ด้วยการยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นในท้องที่ ตลอดจนพัฒนาครูและโรงเรียนให้มีคุณภาพ ตามพระราชดำริ “การศึกษาคือความมั่นคงของประเทศ” โดยเน้นด้านการพัฒนาท้องถิ่นเป็นพิเศษ ให้ทุกสถาบันทำงานเข้าถึงประชาชน พร้อมรับทราบปัญหาความต้องการ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาทางช่วยเหลือแก้ไข และปรับตัวให้เหมาะสมตามสภาพและประเพณีของท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ ๒๐ ปี

ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ (ทปอ.มรภ.) ได้จัดทำยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ โดยการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง ๓๘ แห่ง เพื่อให้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น อยู่บนฐานความรู้ ความเข้าใจร่วมกัน โดยมีรายละเอียด ๔ ยุทธศาสตร์ (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๖๑: ๑๖-๑๗) ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาท้องถิ่น มีเป้าหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นในด้าน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งมีกลยุทธ์ ดังนี้

๑. สร้างและพัฒนาความร่วมมือกับผู้ว่าราชการจังหวัดในการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ และดำเนินโครงการตามพันธกิจและศักยภาพของมหาวิทยาลัยโดยกำหนดเป้าหมายเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมถึงกำหนดเวลา (Timeline) ในการดำเนินการทุกขั้นตอนอย่างเป็นรูปธรรม (ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว) ทั้งนี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัดด้วย

๒. บูรณาการความร่วมมือในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย (ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม) ในการดำเนินโครงการพัฒนาให้บรรลุตามเป้าหมายอย่างมีนัยสำคัญ

๓. บูรณาการการจัดการเรียนการสอน การวิจัยของนักศึกษา และอาจารย์กับการพัฒนาท้องถิ่น

การจำแนกการดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 1 : การพัฒนาท้องถิ่น

พัฒนากรายงาน Baseline ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ 38 แห่ง

ประเภทของผลลัพธ์ ตัวอย่าง : กรอบแนวทงของผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการแต่ละกลุ่ม

เศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ประกอบอาชีพหลากหลายขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> แนวทางส่งเสริมการขาย วิธีเพิ่มผลผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> อบรมการปลูกผักไร้ดิน อบรมแกนนำอินทรีย์เพิ่มมูลค่า 	<ul style="list-style-type: none"> จัดงานตลาดนัดชุมชน จัดงานจับคู่ธุรกิจ SME
ศิลปวัฒนธรรม สุขภาวะ	<ul style="list-style-type: none"> อัตราการป่วยลดลง เกิดศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญา 	<ul style="list-style-type: none"> เครือข่ายสุขภาพป่าปิด ฐานข้อมูลการใช้สมุนไพร 	<ul style="list-style-type: none"> อบรมเชิงปฏิบัติการผู้นำชุมชน อบรมการรับมือสัลมสุราษฎร์ 	<ul style="list-style-type: none"> จัดงานประเพณีต่างๆ รางวัลอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนมีการคัดแยกขยะและนำไปกำจัดอย่างถูกต้อง 	<ul style="list-style-type: none"> ฐานข้อมูล biodiversity Model บริหารจัดการน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> อบรมผลกระทบจากเขื่อน อบรมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน 	<ul style="list-style-type: none"> จัดประกวดชุมชนสีเขียว จิตอาสาเพื่อรักษาป่าไม้
การศึกษา/การเรียนรู้ตลอดชีวิต	<ul style="list-style-type: none"> "ลูกศิษย์พี่เลี้ยง" จำนวนปราชญ์ชาวบ้านเพิ่มขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> นวัตกรรมการจัดการท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นของเรา 	<ul style="list-style-type: none"> อบรมโลกโซเชียลให้ผู้สูงอายุ อบรมเทคนิคการสอนสำหรับครู 	<ul style="list-style-type: none"> ประกาศผลรางวัลชุมชน รางวัลชุมชนแห่งการเรียนรู้

★ **หมายเหตุ :** ตัวอย่างโครงการที่ดำเนินการ

ที่มา : (สำนักงานทประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๖๑)

ภาพที่ ๗.๒ บูรณาการความร่วมมือกับเครือข่าย
ที่มา : (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๖๑)

แนวทางการดำเนินการเพื่อทำงานให้เข้าเป้าในการพัฒนากองถิ่นในท้องถิ่น

ภาพที่ ๗.๓ บูรณาการความร่วมมือกับเครือข่าย

ที่มา : (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๖๑)

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การผลิตและพัฒนาครู มีเป้าหมายบัณฑิตครูมีอัตลักษณ์และสมรรถนะเป็นเลิศ สมบูรณ์ด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการถ่ายทอด/บ่มเพาะให้ศิษย์แต่ละช่วงวัยได้ และได้รับการเสริมสมรรถนะเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง โดยมี กลยุทธ์ ดังนี้

๑. ปรับปรุงหลักสูตรครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์และกระบวนการผลิตให้มีสมรรถนะเป็นเลิศ เป็นที่ยอมรับด้วย School Integrated Learning และสอดคล้องกับความต้องการของประเทศ
๒. พัฒนาสมรรถนะครูของครูให้มีความเป็นมืออาชีพ
๓. บ่มเพาะนักศึกษาครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ให้มีสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพพร้อมด้วยจิตวิญญาณความเป็นครูและคุณลักษณะ ๔ ประการ
๔. ยกย่องสมรรถนะครูประจำการ โดยเฉพาะผู้ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ และบ่มเพาะสมรรถนะใหม่ให้สอดคล้องกับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลง
๕. สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับบัณฑิตครูจากมหาวิทยาลัยราชภัฏที่เข้าสู่วิชาชีพ

แนวทางการพัฒนาครู : ยกย่องกระบวนการผลิตครูและการบ่มเพาะจิตวิญญาณครูวิชาชีพ

ภาพที่ ๗.๔ แนวทางการพัฒนาครู

ที่มา : (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๖๑)

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การยกระดับคุณภาพการศึกษา มีเป้าหมายความเป็นเลิศในการสร้างความมั่นคงให้กับประเทศด้วยการบูรณาการองค์ความรู้ สู่นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ยกระดับคุณภาพบัณฑิตให้เป็นที่ต้องการของผู้ใช้บัณฑิตด้วยอัตลักษณ์ด้านสมรรถนะและคุณลักษณะ ๔ ประการ พร้อมรองรับบริบทที่เปลี่ยนแปลง อาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาทุกสาขาวิชาเป็นมืออาชีพ มีสมรรถนะเป็นที่ยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ โดยมีกลยุทธ์ ดังนี้

๑. ปรับปรุงหลักสูตรเดิมให้ทันสมัยและพัฒนาหลักสูตรใหม่ในรูปแบบสหวิทยาการที่ตอบสนองการพัฒนาท้องถิ่น และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ

๒. พัฒนาศักยภาพผู้สอนให้เป็นผู้มืออาชีพ

๓. พัฒนาห้องปฏิบัติการ/อุปกรณ์การเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการผลิตบัณฑิต

๔. ปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการกับการทำงาน และเสริมสร้างทักษะและจิตสำนึกในการพัฒนาท้องถิ่น

๕. ผลิตบัณฑิตได้ตามความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต ทั้งด้านสมรรถนะ วิชาชีพ ทักษะบัณฑิตศตวรรษที่ ๒๑ และคุณลักษณะ ๔ ประการ

ภาพที่ ๗.๕ แนวทางการดำเนินการเพื่อทำงานในการยกระดับคุณภาพการศึกษา
ที่มา : (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๖๑)

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ มีเป้าหมายการยอมรับในระดับชาติ และนานาชาติด้านการเป็นสถาบันการศึกษาเพื่อท้องถิ่นที่สร้างความมั่นคงให้กับประเทศ และมีระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ คล่องตัว มุ่งสร้างธรรมาภิบาล ความพร้อม และสามารถปรับตัวกับสถานะมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยมีกลยุทธ์ ดังนี้

๑. ส่งเสริมบุคลากรที่เป็นคนดีและคนเก่งให้พัฒนาและแสดงออกถึงความรู้ ความสามารถ และศักยภาพเพื่อพัฒนามหาวิทยาลัยและท้องถิ่นอย่างเต็มที่

๒. เพิ่มบทบาทการเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับการบูรณาการการเรียนการสอนกับการพัฒนาท้องถิ่น และการสร้างผลประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา

๓. สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายในและต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิผลตามวิสัยทัศน์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏ

๔. ปรับปรุง/พัฒนาระบบบริหารจัดการโดยเฉพาะด้านฐานข้อมูลงบประมาณและบุคลากรให้ทันสมัยรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และมีธรรมาภิบาล

ภาพที่ ๗.๕

ที่มา : (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๖๑)

มหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง ๓๘ แห่ง ซึ่งตั้งครอบคลุมทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ต่างดำเนินการตามยุทธศาสตร์และทำงานสนองพระราชโบายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจได้สมบูรณ์ตามปณิธานของมหาวิทยาลัย ที่จะป็นสถาบันอุดมศึกษาที่สมบูรณ์ ช่วยสร้างคุณค่าให้กับสังคมเป็นที่ประจักษ์ โดยมีมติของมหาวิทยาลัยเพื่อพลังแผ่นดินในสามด้านคือ ท้องถิ่นมีพลัง ครูมีพลัง และคนมีพลัง นับเป็นการสนองพระราชโบาย “สืบสาน รักษา ต่อยอด” แนวพระราชดำริต่างๆ ของ “สมเด็จพระบรมชนกนาถ” เพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าสืบไป

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับพระราชโบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นนั้น มีกรณีศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมที่เชื่อมโยงองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาสู่พระราชโบายที่ชัดเจน คือ โครงการศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชาทันมหาวิทยาลัยได้ดำเนินการขึ้นดังกล่าวนำเสนอต่อไป

ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราชโบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น: กรณีศึกษาศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชาทันมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งได้ดำเนินงานตามยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) มุ่งเน้นการสืบสานพระราชปณิธานตามพระราชโบายพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการที่พระองค์ทรงมีพระเมตตาต่อชาวราชภัฏทั่วประเทศมาอย่างยาวนาน ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ เนื่องในโอกาสสมโภชฉลองพระราชาธิบดีบรมราชาภิเษกที่ผ่านมา และเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมจึงจัดโครงการศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชาทัน โดยมีการดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชาทันในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยฯ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาทันให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชนทั่วไปในพื้นที่ภาคตะวันตก

ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชาทันมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

จุดเริ่มต้นที่สำคัญเริ่มจากการที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (ดร.วิรัตน์ ปิ่นแก้ว) ได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรจิตอาสา ๙๐๔ รุ่นที่ ๑ ณ โรงเรียนจิตอาสาพระราชทาน จนเป็นที่มาของแนวคิดและปณิธานในการพัฒนามหาวิทยาลัยตามศาสตร์พระราชาร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ซึ่งต่อมามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมจึงได้ร่วมกับนักเรียนเตรียมทหาร รุ่นที่ ๒๘ และมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติ ได้พัฒนาพื้นที่ประมาณ ๑๖ ไร่ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ณ ตำบลหนองปากโลง อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชาทัน ตามแนวคิด “โคก หนองนา โมเดล” ภายใต้การให้คำปรึกษาจาก ดร. วิวัฒน์ ศัลยกำธร ประธานมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติและทีมงาน โดยใช้ระยะเวลาการพัฒนาพื้นที่ในระยะเริ่มต้นนี้ ประมาณ ๑๔ วัน รวมทั้งจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวน ๒ กิจกรรมคือ

๑. กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการทำบุญตักบาตรเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล และการบรรยายโดยคณะวิทยากรจิตอาสา ๙๐๔ ให้กับนักศึกษาครู ในหัวข้อ “สถาบันพระมหากษัตริย์กับชาติไทย” กิจกรรมสาธิตการช่วยฟื้นคืนชีพขั้นพื้นฐาน (CPR) และการบรรยายในหัวข้อ “ศาสตร์พระราชากับการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข” อีกทั้งกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาพื้นที่บริเวณภายในและบริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัย

๒. กิจกรรมปณิธานความดีสืบสานศาสตร์พระราชเฉลิมพระเกียรติ เพื่อเปิดศุนย์ฝึกศาสตร์พระราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม โดยเป็นการขยายผล สืบสาน รักษา และต่อยอดโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลย บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานองค์ความรู้ในด้านต่างๆ แก่พสกนิกร เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาของประเทศทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน ท้องถิ่นและสังคม ผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับพันโครงการ ปรีชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและกระแสพระราชดำรัสในวโรกาสต่าง ๆ กอรปกับพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปณิธานตามพระปฐมบรมราชโองการในการ “สืบสาน รักษา ต่อยอด” งานต่อจากพระราชบิดา และทรงมีพระบรมราโชบายให้มหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศเพื่อพัฒนาท้องถิ่นในท้องที่ของตนเอง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ในฐานะที่เป็น "มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น" เป็น "คนของพระราชฯ ข้าของแผ่นดิน" และดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เห็นสมควรให้มีการสืบสานและขับเคลื่อนศาสตร์พระราชฯเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัตถุประสงค์ของศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

๑.สืบสาน รักษา ต่อยอดพระปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการนำศาสตร์พระราชามาขยายผลให้เกิดเป็นรูปธรรม

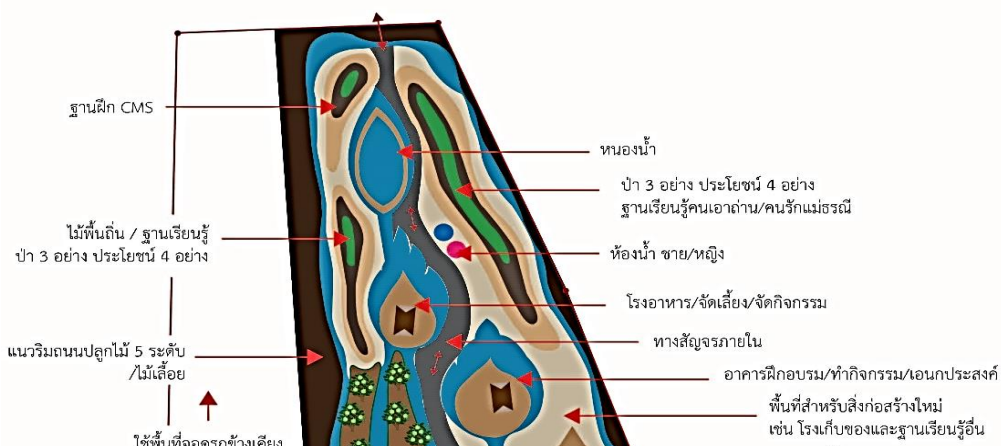
๒.เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวทางพุทธศาสนิกกรรมธรรมชาติ

๓.เป็นศูนย์รวบรวมและอนุรักษ์พืชพันธุ์พื้นเมืองประจำถิ่น เช่น ส้มโอ ข้าวพันธุ์ปิ่นแก้ว ข้าวหอมนครไชยศรี กล้วยไม้ เป็นต้น

๔.เป็นพื้นที่สำหรับการวิจัยและพัฒนาทางด้านการเกษตรและนวัตกรรมการเกษตร

๕.เป็นศูนย์ฝึกจิตอาสาประชาชนในด้านพัฒนาและภัยพิบัติ

๖.เป็นศูนย์พักพิงของผู้ประสบภัยเมื่อเกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม

ภาพที่ ๗.๗ ภาพการออกแบบศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา
ที่มา : (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๖๒)

ศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง”) สร้างขึ้นบนพื้นที่บริเวณศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรม การเกษตรชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ณ ตำบลหนองปากโลง อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม ซึ่งเดิมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมมีพื้นที่เดิมอยู่ ๑๗ ไร่ ๑ งาน ๒๔ ตารางวา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ และซื้อพื้นที่ติดกันเพิ่มเติมจากเกษตรกรไร่อ้อย ซึ่งมีความประสงค์ในการขายพื้นที่ให้กับ มหาวิทยาลัย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมได้ซื้อไว้เมื่อ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙ อีก ๒๙ ไร่ ๕๖ ตารางวา รวมเนื้อที่ทั้งหมด ๔๖ ไร่ ๑ งาน ๘๐ ตารางวา ขณะนั้น มีแผนงานจะปรับให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการทางด้านการเกษตรและการวิจัย ห่างจากที่ตั้งของมหาวิทยาลัยฯ ประมาณ ๓ กิโลเมตร

ภาพที่ ๗.๘ ศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ที่มา : (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๖๒)

ทั้งนี้ ศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา จะเป็นแหล่งฝึกสำคัญสำหรับนักเรียน นักศึกษาและประชาชนในการยกระดับคุณภาพชีวิตในพื้นที่เป้าหมาย สร้างองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ และขยายผลการสืบสานพระราชปณิธานโครงการพระราชดำริต่าง ๆ มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับภูมิศาสตร์และภูมิสังคม โดยจำลองพื้นที่กว่า ๑๐ ไร่ เป็นสถานที่เรียนรู้และฝึกปฏิบัติ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากนักเรียนเตรียมทหาร รุ่นที่ ๒๘ และมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ ร่วมออกแบบและปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับแนวทางกสิกรรมธรรมชาติ รวมถึงได้รับความร่วมมือจากส่วนราชการและภาคเอกชนในการขับเคลื่อนศูนย์ฝึกศาสตร์พระราชา ให้เกิดอย่างเป็นรูปแบบและเป็นต้นแบบการเรียนรู้ให้กับภูมิภาคตะวันตก”

สำหรับกิจกรรมในศูนย์ฯ จะมีฐานการเรียนรู้/กิจกรรมการสร้างองค์ความรู้ เช่น การปลูกไม้ยืนต้น การทำนา การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกหญ้าแฝก การทำฝายชะลอน้ำ การทำคลองไส้ไก่ และกิจกรรมอื่นๆ อีกจำนวนมาก เพื่อให้ นักเรียน นักศึกษาได้สัมผัสและลงมือปฏิบัติจริง เช่น เรียนรู้เรื่องการปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน ช่วยกักเก็บตะกอนดิน ลดการสูญเสียธาตุอาหารพืชจากพื้นที่ เพิ่มอินทรีย์วัตถุแก่ดินและรักษาความชื้นในดิน เป็นต้น สำหรับฐานกิจกรรมเบื้องต้นตามแนวทางของศูนย์ฯ มีฐานหลักจำนวน ๕ ฐาน (เป็นฐานการเรียนรู้เบื้องต้นในระยะแรกของการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งจะมีการพัฒนาฐานการเรียนรู้เพิ่มเติมตามแนวทางศาสตร์พระราชาท่อไป) ได้แก่

๑. การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา

เน้นส่งเสริมให้นักศึกษาและประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา และวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ฯ ซึ่งเชื่อมโยงกับนโยบายของมหาวิทยาลัยที่มุ่งสืบสานศาสตร์พระราชา และพัฒนานักศึกษาและท้องถิ่นตามพระราชโบายของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้ง การนำเสนอภาพรวมของการจัดการพื้นที่ตามแนว “โคก หนอง นา โมเดล” ซึ่งประยุกต์การจัดสรรพื้นที่ทางการเกษตรตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งมีการจัดสรรพื้นที่ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๗.๙ แนวคิดการจัดสรรพื้นที่ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่
ที่มา : (สำนักงานปศุสัตว์เขต ๗, ๒๕๖๑)

ทั้งนี้ การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชา มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครปฐม ได้มีการประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ โคกหนองนาโมเดล และ หลักการทรงงาน เพื่อพัฒนาพื้นที่ตามบริบทและภูมิสังคมของมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นต้นแบบของศูนย์ การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชาให้แก่ภาคีเครือข่ายและชุมชนท้องถิ่นสืบต่อไป

๒. การทำนา

เป็นฐานการเรียนรู้ที่ให้นักศึกษาและประชาชนผู้เรียนรู้ได้เข้าใจกระบวนการ ขั้นตอน และ เป้าหมายของการทำนาอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่นา การบริหารจัดการน้ำ การใส่ปุ๋ย อินทรีย์ การรักษาสภาพดิน การปลูกข้าวทั้งแบบวิธีการหว่านและวิธีการดำ โดยมีขั้นตอนโดยสรุป ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมดิน เป็นการเตรียมพื้นที่ให้เหมาะสำหรับการปลูกข้าว โดยปรับ สภาพดินให้เหมาะสมกับการงอกของเมล็ดข้าว การเจริญเติบโตของข้าว รวมถึงการช่วยควบคุมวัชพืช โรค แมลงศัตรูข้าวและสัตว์ศัตรูข้าวที่อาศัยอยู่ในดิน ก่อนทำนาส่วนใหญ่ของการทำนาปีจะมีการ เตรียมดินอยู่ ๓ ขั้นตอนคือ ไถตะ ไถแปร การคราดเพื่อทำลายวัชพืช ทำให้ดินร่วนซุย

การไถตะ เป็นการไถครั้งแรก ไถตามแนวยาวของพื้นที่ที่กระตนา (กรณีที่ทำนาแบ่งเป็นกระตง ย่อยๆ หลายกระตงในหนึ่งแปลงนา) เมื่อไถตะแล้วจะช่วยให้พลิกดิน เพื่อให้ดินชั้นล่างได้ขึ้นมาสัมผัส กับอากาศออกซิเจนและเป็นการตากดินเพื่อทำลายวัชพืช โรคพืชบางชนิด การไถตะจะเริ่มทำเมื่อฝน ตกครั้งแรกในฤดูการใหม่ หลังจากไถตะจะตากดินเอาไว้ประมาณ ๑-๒ สัปดาห์

การไถแปร หลังจากที่ตากดินเอาไว้พอสมควรแล้ว การไถแปรจะช่วยพลิกดินที่กลบเอาไว้ ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อทำลายวัชพืชที่ขึ้นใหม่ หลังจากไถตะรวมถึงย่อยดินให้มีขนาดเล็กลง จำนวน ครั้งของการไถแปรจึงขึ้นอยู่กับชนิดและปริมาณของวัชพืช ลักษณะของดินและระดับน้ำในพื้นที่ ที่ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนด้วย แต่โดยทั่วไปแล้วจะไถแปรเพียงครั้งเดียวก็พอแล้ว

การคราด เพื่อเอาเศษพืชและวัชพืชออกจากกระตนา เป็นการเตรียมดินในขณะที่ไม่มีน้ำขัง ในแปลงนา โดยไถตะลึกลงไปประมาณ ๑๕ - ๒๐ เซนติเมตร พลิกกลับหน้าดินทิ้งไว้ประมาณ ๑-๒ สัปดาห์เพื่อให้ดินชั้นล่างรับออกซิเจนจากอากาศซึ่งเป็นการกำจัดวัชพืช โรคพืชและแมลงศัตรูข้าว

จากนั้นไถแปร ๑-๒ ครั้ง เพื่อกำจัดวัชพืชและย่อยดิน หว่านเมล็ดข้าวแห้งหรือหยอดเมล็ดเสร็จแล้ว คราดกลบเมล็ด ส่วนการทำนาดำและนาหว่านน้ำตมจะต้องมีการคราดก่อน และก่อนตกกล้าก็จะมี การคราดก่อนเสมอเช่นกัน และอาจคราดหลายครั้งเพื่อให้ที่นาสม่ำเสมอและเอาวัชพืชออกให้เหลือน้อยที่สุด

ขั้นตอนที่ ๒ การปลูกข้าว สามารถแบ่งออกเป็น ๒ วิธีใหญ่ๆ วิธีแรกเป็นการปลูกด้วยเมล็ด โดยตรง ได้แก่ การทำนาหยอดและนาหว่าน วิธีที่สองเป็นการเพาะเมล็ดในที่หนึ่งก่อน (ตกกล้า) แล้ว จึงนำต้นอ่อน (กล้า) ไปปลูกในที่อื่นๆ ได้แก่ การทำนาดำ ขั้นตอนทำนาดำแบ่งเป็น ๒ ขั้นตอนใหญ่

๑. การตกกล้า ใช้วิธีเพาะข้าวทอดกล้าแบบหว่านข้าววงอก และเมื่องอกยาว ๓-๕ มิลลิเมตร นำมาหว่านในแปลงกล้าที่เตรียมดินเรียบร้อยแล้ว ช่วงระยะ ๗ วันแรกต้องคอยรักษาระดับน้ำไม่ให้ท่วมแปลงกล้า หลังจากเมื่อกล้าเริ่มแตกใบแล้วอาจเพิ่มระดับน้ำขึ้นได้บ้าง แต่ต้องต่ำกว่าความสูงของ ต้นกล้าไม่น้อยกว่า ๕ เซนติเมตร และจะสามารถถอนกล้าไปปักดำได้ เมื่อมีอายุประมาณ ๒๕-๓๐ วัน สำหรับพันธุ์ข้าวกลางและหนัก หรือ ๒๐-๒๕ วัน สำหรับพันธุ์ข้าวเบา

๒. การปักดำ หลังจากถอนกล้าออกจากแปลงแล้ว ชาวนามักจะมัดกล้ารวมกันไว้เป็นกองเพื่อนำไปปักดำในแปลงปักดำ วิธีการปักดำจะปักดำเดินถอยหลัง ซึ่งช่วยให้มองเห็นแถวที่ดำไปแล้ว การดำนาชาวนาจะยืนก้มตัวลง เอามือซ้ายหรือมือขวาแล้วแต่ถนัดหอบมัดกล้า หมุนโคนต้นกล้าออกจากตัว มือซ้ายหรือขวาที่ว่างอยู่ จับโคนต้นข้าวหุบเอาออกมาจากมัด ๓-๕ ต้น แล้วเอาหัวแม่มือที่ถือต้นข้าวจิ้มปักต้นข้าวลงไปในการเล่น ก่อนถอนมือออกจากต้นข้าว เอานิ้วสองนิ้วบีบเลนยังโคนต้นข้าวให้แน่น และปาดรอบเสร็จไปในตัว ระยะห่างระหว่างต้นกล้าแต่ละหลุมขึ้นอยู่กับลักษณะดิน ถ้าเป็นนาลุ่มปักดำระยะห่างพอสมควร เพราะข้าวจะแตกกอใหญ่ แต่ถ้าเป็นนาดอนปักดำค่อนข้างถี่ เพราะข้าวไม่ค่อยแตกกอนัก

ขั้นตอนที่ ๓ การดูแลรักษา เมื่อดำเสร็จแล้ว ชาวนาจะต้องคอยดูแลรักษาแปลงข้าว หากมีข้าวบางส่วนลอยน้ำหรือถูกกัดเสียหาย ต้องปักดำซ่อมแซมส่วนที่เสียหาย การใส่ปุ๋ยหมัก คือ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้มาจากการนำเอาเศษซากพืช มูลสัตว์ ตลอดจนสิ่งปฏิกูลต่างๆ มาหมักรวมกันในที่ที่มีความชื้นหรือหมักในน้ำเอนไซม์ เพื่อให้เกิดการย่อยสลายโดยจุลินทรีย์ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งทางชีวเคมี เมื่อหมักได้ระยะเวลาหนึ่งแล้ว เศษพืชจะเปลี่ยนสภาพจากเดิมเป็นผงเปื่อยยุ่ยสีน้ำตาลปนดำ การใส่ปุ๋ยชีวภาพ เป็นปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากการเลี้ยงจุลินทรีย์บางชนิด ซึ่งทำมาจากการหมักซากพืชซากสัตว์ โดยผ่านกระบวนการทางเคมีทำการเปลี่ยนแปลงและน้ำตาลจากซากพืชและซากสัตว์ให้เป็นกรดน้ำส้ม เมื่อละลายน้ำแล้วน้ำส้มจะสลายตัวเป็นไอโซนซึ่งมีคุณสมบัติในการฆ่าเชื้อโรค ทำให้อากาศมีปริมาณออกซิเจนเพิ่มขึ้นและช่วยลดมลพิษในอากาศได้อีกด้วย เมื่อนำไปใช้กับการปลูกข้าวจะส่งผลให้ข้าวมีการเจริญเติบโตได้ดีทำให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น

ขั้นตอนที่ ๔ การเก็บเกี่ยว หลังจากที่ข้าวออกดอกหรือออกรวงประมาณ ๒๐ วัน ชาวนามักระบายน้ำออกให้แห้ง เพื่อเป็นการเร่งให้ข้าวสุกพร้อมๆ กัน และช่วยให้เมล็ดข้าวมีความชื้นไม่สูงเกินไป การเก็บเกี่ยวสามารถทำได้หลังจากระบายน้ำออกประมาณ ๑๐ วัน ระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการเกี่ยวข้าว เรียกว่า “ระยะพลับพลึง” คือสังเกตที่ปลายรวงจะมีสีเหลือง แต่กลางๆ รวงเป็นสีตองอ่อน หรือเป็นสีลูกหวาย ถ้าเก็บเมล็ดข้าวที่เป็นสีตองอ่อนมากัดดู ถ้ากัดสองท่อนได้ก็สามารถ

เก็บเกี่ยวได้ แต่ถ้ากัดแล้วข้าวยังนิ่มอยู่ต้องรอจนกว่าเมล็ดข้าวจะแข็งพอกัดขาดท่อนได้จึงเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยวในระยะพลับพลึงมีข้อดีตรงที่จะได้เมล็ดข้าวแข็งแรง มีน้ำหนัก และมีคุณภาพในการสี

๓. การปลูกพืชผักสวนครัว

ผักสวนครัวมีความจำเป็นในการทำอาหารเพื่อบริโภคต่อการใช้ชีวิตประจำวันเพราะใช้เป็นอาหารในครัวเรือน ทั้งยังไว้จำหน่ายเพื่อเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้อีกด้วยในการปลูกพืชผักสวนครัวนั้น ควรคำนึงถึงความต้องการของผู้ปลูกฤดูกาลและสภาพดินฟ้าอากาศ รวมทั้งลักษณะภูมิประเทศด้วย ขั้นตอนการปลูกผักสวนครัว มีดังนี้

๑) **คัดเลือกเมล็ดพันธุ์** มีความสำคัญในการเพาะกล้าจึงควรเลือกศึกษาเมล็ดพันธุ์ที่ทนทานต่อโรคหรือสภาพแวดล้อม และควรเก็บรักษาอย่างดีก่อนทำการเพาะกล้าหรือลงแปลงปลูก

๒) **เตรียมดินปลูก** คุณภาพของดินมีส่วนสำคัญในการเจริญเติบโตของพืชเป็นอย่างมากควรใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยแห้งตารางเมตรละ ๑-๒ กำมือ แล้วคลุกด้วยฟางหรือหญ้าแห้ง แล้วรดน้ำหรือจูลินทรีย์น้ำ ๑-๒ วัน จากนั้นหมักไว้ประมาณ ๗-๑๐ วัน แล้วจึงนำกล้าลงแปลง

วิธีการปลูกแบ่งได้ดังนี้

-ปลูกด้วยเมล็ดคือ การนำเมล็ดแช่น้ำ ๓๐ นาทีก่อนนำลงในหลุมปลูกในแปลงไม่ต้องเพาะกล้าในภาชนะอื่น

-ปลูกด้วยต้นกล้าคือ การนำเมล็ดไปเพาะกล้าในภาชนะก่อนเมื่อต้นกล้าได้อายุแล้วจึงนำไปปลูกที่ได้เตรียมไว้ฤดูกาลที่เหมาะสมในการปลูกผักชนิดต่างๆ เช่น เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเมษายนเช่น ผักชี ผักบุ้งจีน ผักกาดหอม เป็นต้น เดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคมควรปลูก คะน้า กุยช่าย บวบเหลี่ยม ข้าวโพด หอมแดง เป็นต้น สิงหาคมถึงตุลาคม ควรปลูก ผักชี ผักขม พริก มะเขือเปาะ มะเขือขาว เป็นต้น ส่วนที่ปลูกได้ตลอดปี หรือทุกฤดูควรปลูก ผักสวนครัวต่าง เช่น ชিং ข่า ตะไคร้ โหระพา เป็นต้น

การดูแลผักสวนครัว ควรใช้ปุ๋ยคอกแทนปุ๋ยเคมี และการใช้วิธีการป้องกันแมลงศัตรูพืชผักโดยธรรมชาติ เช่น ปลูกผักกาดหอม ผักชี ดอกดาวเรือง ตะไคร้หอมเพื่อช่วยป้องกันแมลงศัตรูพืช

๔. การทำฝายชะลอน้ำ

ฝายชะลอน้ำ คือ สิ่งก่อสร้างปิดขวางทางน้ำไหลเพื่อทดทรงน้ำที่ไหลมาให้มีระดับสูงขึ้น เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ น้ำที่ไหลมาตามลำน้ำสามารถไหลผ่านตัวฝายได้เนื่องจากทำจากวัสดุไม้ทึบน้ำ ช่วยดักกรองตะกอนที่ไหลมากับน้ำ น้ำที่ไหลผ่านจะไหลลงลำน้ำเดิม (กรมชลประทาน,๒๕๕๙: ๓-๗)

ฝายชะลอน้ำพอเพียงตามแนวพระราชดำริ คือ ฝายชะลอน้ำประเภทหนึ่งที่ก่อสร้าง โดยไขว่สวนที่ทำได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ต้นไม้ กิ่งไม้ ดิน ก้อนหิน ฯลฯ สร้างเพื่อกั้นชะลอน้ำในลำห้วย หรือทางน้ำเล็กๆ เพื่อให้น้ำไหลช้าลง ช่วยดักตะกอนที่ไหลมากับน้ำ ลดการตื่นเขินที่ปลายน้ำ ทำให้น้ำใสมีคุณภาพดีขึ้น สามารถสร้างความชุ่มชื้นให้ดิน เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ สัตว์ป่า และสัตว์น้ำได้อาศัยน้ำในการดำรงชีวิต เมื่อดินมีความชื้น ป่าก็ชุ่มชื้น กลายเป็นแนวกันไฟ

ป่าไปด้วย มีการก่อสร้างที่เรียบง่าย ใช้เวลาน้อย ใช้งบประมาณที่ประหยัด และหากมีการกักเก็บน้ำ ไตมาก จะสามารถยกระดับน้ำไหลเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกได้

รูปแบบของฝายสามารถแบ่งออกได้ ๓ แบบ ดังนี้

๑) **แบบท้องถิ่นเบื้องต้น** หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ฝายแม่ว” เป็นการก่อสร้างด้วย วัสดุมีอยู่ตามธรรมชาติที่ เช่น กิ่งไม้ ท่อนไม้ ขนบดด้วยก้อนหินขนาดต่างๆ ในลำห้วย หรือร่องน้ำ โดย จะสามารถดักตะกอน ชะลอการไหลของน้ำและเพิ่มความชุ่มชื้นให้แก่บริเวณพื้นที่รอบๆ ฝายได้

๒) **แบบเรียงด้วยหินก้อนข้างถาวร** เป็นการก่อสร้างด้วยการเรียงหินเป็นผนังกันน้ำ ก่อสร้างบริเวณตอนกลางและตอนล่างของลำห้วย หรือร่องน้ำ จะสามารถดักตะกอน และเก็บกักน้ำ ในช่วงฤดูแล้งได้บางส่วน

๓) **แบบคอนกรีตเสริมเหล็ก** เป็นการก่อสร้างแบบถาวร ส่วนมากจะดำเนินการใน บริเวณตอนปลายของลำห้วยหรือร่องน้ำ ทำให้สามารถดักตะกอน และเก็บกักน้ำในฤดูแล้งได้ดี ค่า ก่อสร้างขึ้นอยู่กับขนาดของลำห้วย ซึ่งควรมีความกว้างไม่เกิน ๔ เมตร

ประโยชน์ของฝายชะลอน้ำ มีดังนี้

- ๑) ฝายชะลอน้ำสร้างขวางทางไหลของน้ำบนลำธารขนาดเล็กไว้ เพื่อชะลอการไหล
- ๒) ลดความรุนแรงของกระแสน้ำ ลดการชะล้างพังทลายของตลิ่ง
- ๓) เมื่อน้ำไหลช้าลง ก็มีน้ำอยู่ในลำห้วยนานขึ้น โดยเฉพาะในหน้าแล้ง
- ๔) ช่วยดักตะกอนที่ไหลมากับน้ำ ลดการตื้นเขินที่ปลายน้ำ น้ำใส คุณภาพดีขึ้น
- ๕) ช่วยให้ดินชุ่มชื้น ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ
- ๖) สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ได้อาศัยน้ำในการดำรงชีวิต คินพืชแก่เนินเขา/ภูเขาหัวล้าน
- ๗) ดินชื้น ป่าก็ขึ้น กลายเป็นแนวกันไฟป่า ลดความรุนแรงของไฟได้
- ๘) ตะกอนที่ดักมาได้สามารถนำไปเป็นปุ๋ยอย่างดีใช้ในการเกษตรได้

๕. การทำคลองไส้ไก่

คลองไส้ไก่ คือ การขุดร่องน้ำในที่ดิน เป็นหนึ่งในรูปแบบหลุมขมขมครกเพื่อกักเก็บน้ำและ กระจายความชุ่มชื้นไปทั่วบริเวณพื้นที่เพาะปลูก เปรียบเสมือนลำธารที่มีความคดเคี้ยว มีการไหลตก กระทบ น้ำที่ไหลผ่านจะซึมลงสู่พื้นดินทำให้เกิดความชุ่มชื้น

วิธีขุดคลองไส้ไก่ ให้ขุดเป็นร่องโดยมีความกว้างและความลึก ๕๐ เซนติเมตร โดยนำดินที่ได้ จากการขุดขึ้นมาถมในฝั่งตรงข้ามของแหล่งน้ำที่ไหลมา ทำคันดินให้กว้าง ๑ เมตร แล้วปลูกแฝกเพื่อ ลดการพังทลายของคันดิน ปลูกไม้ผล และผักสวนครัวไว้เป็นแหล่งอาหาร

นอกจากนี้ให้ขุดหลุมเล็กๆ เพื่อให้ น้ำที่ไหลมาตกในหลุม เป็นการชะลอน้ำที่ไหลผ่านไม่ให้ไหล แรงเกินไป รวมถึงการทำฝายเล็กๆ เป็นระยะๆ เพื่อชะลอน้ำ ทำให้น้ำซึมลงใต้ดินได้มากที่สุด และยัง เป็นการล่อตะกอนดินที่เกิดจากการทับถมกันของใบไม้และอินทรีย์วัตถุต่างๆ ซึ่งอุดมด้วยธาตุอาหาร ที่จำเป็นแก่พืช

การขุดคลองไส้ไก่มี ๓ แบบ คือ

๑) คลองไส้ไก่บนพื้นที่ลาดเอียงที่เป็นภูเขา จะขุดคลองไส้ไก่เพื่อรับน้ำจากบริเวณพื้นที่ลาดชันให้ลงมาสู่คลองไส้ไก่ เพื่อให้ น้ำไหลเอื่อยๆ ซึมลงดินให้มากที่สุดแล้วไหลผ่านไปยังพื้นที่ต่ำสุด

๒) คลองไส้ไก่บนพื้นที่เนิน จะขุดคลองไส้ไก่เพื่อเปลี่ยนทางน้ำให้ไหลมายังพื้นที่เพาะปลูก เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นของพื้นที่

๓) คลองไส้ไก่บนพื้นที่ราบลุ่ม จะขุดคลองให้คดโค้งให้น้ำไหลเอื่อยแล้วค่อยๆ ไหลแบบเคลื่อนตัวตลอดเวลา นอกจากกระจายความชุ่มชื้นแล้วยังทำให้อากาศเข้ามาแทรกในน้ำ ทำให้น้ำไม่เน่า

ประโยชน์ของคลองไส้ไก่ มีดังนี้

- ๑) กักเก็บน้ำให้ซึมลงดิน
- ๒) เปลี่ยนทางน้ำให้กระจายสู่พื้นที่เพาะปลูก
- ๓) ล็อกตะกอนดินหรือธาตุอาหาร
- ๔) ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน

ฐานการเรียนรู้ทั้ง ๕ ฐานนี้ เป็นฐานการเรียนรู้เบื้องต้นตามสภาพที่มีในศูนย์การเรียนรู้ ในเบื้องต้นได้มีการวางแผนการดำเนินงานในระยะต่อไปให้ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีฐานการเรียนรู้พื้นฐานตามแนววิถีกรมธรรมชาติจำนวน ๙ ฐาน ดังนี้

- ๑) ฐานการเรียนรู้คนรักแม่ธรณี
- ๒) ฐานการเรียนรู้คนรักป่า
- ๓) ฐานการเรียนรู้คนรักน้ำ
- ๔) ฐานการเรียนรู้คนรักแม่โพสพ
- ๕) ฐานการเรียนรู้คนเอาถ่าน
- ๖) ฐานการเรียนรู้คนรักสุขภาพ
- ๗) ฐานการเรียนรู้คนมีไฟ
- ๘) ฐานการเรียนรู้คนมีน้ำยา
- ๙) ฐานการเรียนรู้คนติดดิน

นอกจากนี้ ยังจะมีการเพิ่มฐานการเรียนรู้พิเศษที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดนครปฐม เช่น ฐานการเรียนรู้ส้มโอ ฐานการเรียนรู้กล้วยไม้ ฐานการเรียนรู้โซลาเซลล์ เป็นต้น และวางแผนให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนของสาขาต่างๆ ในมหาวิทยาลัยฯ พร้อมกับพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัยฯ ให้มีการเรียนรู้หลักสูตรพื้นฐานของวิถีกรมธรรมชาติและศาสตร์พระราชามากขึ้น เพื่อนำมาช่วยถ่ายทอดความรู้ในหลักสูตรการอบรมเกี่ยวกับวิถีกรมธรรมชาติและศาสตร์พระราชาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจะดำเนินการจัดขึ้นในอนาคต ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งคณะทำงานจะได้มีการออกแบบการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ต่อไปทั้งการวางตำแหน่งฐานการเรียนรู้ต่างๆ จุฑารวมพล อาคารเรียนรู้ ตำแหน่งของโคก หนองนา เพื่อการปลูกไม้ ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง รวมทั้งการออกแบบการบริหารจัดการของพื้นที่ทั้งด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและจำหน่ายผลผลิตของศูนย์การเรียนรู้ฯ ได้ต่อไป

บทสรุป

ศาสตร์พระราชา เป็นองค์ความรู้ที่มีความลุ่มลึก แต่เน้นความเรียบง่าย มุ่งประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นภูมิปัญญาอันประเสริฐ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานให้ปวงชนชาวไทย เพื่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน การน้อมนำศาสตร์พระราชามาสู่การพัฒนาท้องถิ่นตามพระราโชบายนั้น สามารถดำเนินการได้ทั้งในเชิงนโยบาย คือ การกำหนดทิศทางในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เน้นการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่ดี ๔ ประการ สู่การพัฒนาท้องถิ่นให้มีเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและคุณภาพชีวิตที่ดี และในเชิงการปฏิบัติการ ซึ่งโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นดำเนินการอยู่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งสิ้น ดังเช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่ได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชารุ่งขึ้น

ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราชาโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สามารถเห็นได้ชัดจากการดำเนินการของศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม โดยสรุปดังนี้

๑) การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การดำเนินการของศูนย์การเรียนรู้ มุ่งให้นักศึกษาและประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ทั้งในเชิงความรู้และการดำรงชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาคุณลักษณะ ๔ ประการตามพระราชาโชบาย

๒) องค์ความรู้ที่มีการถ่ายทอดในฐานการเรียนรู้ของศูนย์ฯ เป็นองค์ความรู้ตามแนวทางพระราชดำริซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศาสตร์พระราชามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เช่น การจัดสรรพื้นที่ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การทำนา การทำฝายชะลอน้ำและการขุดคลองไส้ไก่ เป็นต้น หากนักศึกษาและประชาชนได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติก็จะสามารถสร้างสรรค์อาชีพและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความมั่นคง ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน รวมทั้งสร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน ส่งเสริมความสุขในการอยู่ร่วมกันต่อไป

ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าว จะเป็นแบบอย่างให้ทั้งชุมชนและองค์กร/ภาคีเครือข่าย ได้ศึกษาและพัฒนาในพื้นที่ของตน เกิดกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือในการพัฒนาประเทศชาติให้มากขึ้น สมกับพระราชปณิธานของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทั้ง ๒ พระองค์ และสมกับบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. จงอธิบายและยกตัวอย่าง ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาท้องถิ่น
๒. จงอธิบายและยกตัวอย่าง ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การผลิตและพัฒนาครู
๓. จงอธิบายและยกตัวอย่าง ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การยกระดับคุณภาพการศึกษา
๔. จงอธิบายและยกตัวอย่าง ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การพัฒนาการบริหารจัดการ
๕. จงอธิบายความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้สืบสานศาสตร์พระราชามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
๖. จงอธิบายและยกตัวอย่าง กิจกรรมฐาน “การทำนา”
๗. จงอธิบายและยกตัวอย่าง กิจกรรมฐาน “การปลูกพืชผักสวนครัว”
๘. จงอธิบายและยกตัวอย่าง กิจกรรมฐาน “การทำฝายชะลอน้ำ”
๙. จงอธิบายและยกตัวอย่าง กิจกรรมฐาน “การขุดคลองไส้ไก่”
๑๐. จงสรุปวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของศาสตร์พระราชาสู่พระราชาโชบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กมลินทร์ พิณจิววาท และคณะ. (๒๕๕๙). **การพัฒนาอย่างยั่งยืน** (รายงานการวิจัยภายใต้โครงการพัฒนากฎหมายภายในเพื่อรองรับการทำงานด้านประชาคมอาเซียน ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- กรมชลประทาน. (๒๕๕๙). **คู่มือฝายชะลอน้ำพอเพียงตามแนวพระราชดำริ**. กรุงเทพฯ: บริษัท บมส เตชชั่น จำกัด.
- กระทรวงการต่างประเทศ. (๒๕๕๘). **การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในต่างประเทศ: รวมคำบรรยายจากการสัมมนา ณ กระทรวงการต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๖๐). **แนวทางการดำเนินงานโครงการสถานศึกษาน้อมนำศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน กระทรวงศึกษาธิการ**. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมกิจการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
- เกษม วัฒนชัย. (๒๕๕๘). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความเข้มแข็งของโรงเรียน**. ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ กรุงเทพฯ: ธนิธการพิมพ์.
- เกษร เกษมชื่นยศ. (๒๕๖๓). **การพัฒนาของไทยตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน**. วารสารจันทร์เกษมสาร ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓.
- คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (๒๕๖๐). **ศาสตร์ของพระราชา : ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (๒๕๔๙). **เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (๒๕๕๑). **"คำปรารภ" ใน คำพอสอน ประมวลพระบรมราชาโชวาท และ พระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระดาบส.
- จุมพล วิเชียรศิลป์. (๒๕๕๐). **"ระบบเศรษฐกิจพอเพียง Sufficiency Economy"**, ใน เอกสาร การสัมมนาในการประชุมทางวิชาการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ของสมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย. เชียงใหม่: สมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. (๒๕๔๓). **การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (๒๕๕๗). **ตามรอยพระราชดำริสู่ความสำเร็จ**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (๒๕๕๙). **๗ ทศวรรษ แห่งการครอบสิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการสืบสานศิลปวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (๒๕๔๙). **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- दनัย กิติภรณ์. (๒๕๔๔). **ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดลพัฒน์ ยศธร. (๒๕๔๒). **การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดาร์พงษ์ รัตนสุวรรณ์. (๒๕๖๑). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. ในการเสวนาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ธนภูมิ ธาราวุธ. (๒๕๔๙). **รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี**. รัฐประศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- ประเวศ วะสี. (๒๕๔๑). **ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและธนาคารออมสิน.
- ประเวศ วะสี. (๒๕๔๑). **ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรม และสุขภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์เศ พรินต์ติ้งเซนเตอร์.
- ประเวศ วะสี. (๒๕๕๐). **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกผันเศรษฐกิจสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ปริญานุษ พิบูลสรารุณ.ดร., (๒๕๕๗). **การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา (พ.ศ. ๒๕๔๙ - พ.ศ. ๒๕๕๗)**. กรุงเทพฯ: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด.
- ปริญานุษ พิบูลสรารุณ.ดร., (๒๕๕๑). **คลังหลวงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๔๙). คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์: โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๕๒). คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ.
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๕๗). คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระดาบส.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). ๒๕๔๙. การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่๑๐. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอล
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. (๒๕๕๐). เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง อะไร. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ : สถาบันไทยพัฒน์.
- ไพเราะ เลิศวิราม. (๒๕๕๐). เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: ไทยเดย์ดี้อทคอม.
- มูลนิธิมั่นพัฒนา. (๒๕๖๓). เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน . เข้าถึงได้จาก <https://thailand.opendevelopmentmekong.net/th/topics/sustainable-development-goals/>
- มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. (๒๕๖๒). รายงานการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- โรม บุนนาค. (๒๕๖๔). กำเนิดปูนซิเมนต์ไทยและวัคซีนโควิด ๑๙ เมดอินไทยแลนด์! สายพระเนตรที่ยาวไกลของกษัตริย์ไทย ๒ พระองค์!!! . เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/onlinesection/detail/๙๖๔๐๐๐๐๐๕๗๒๒๑>
- ศราวุธ บูรณเจริญ, จ่านง หนูนิล และพัฒนสุดา สอนชื่อ. (๒๕๕๔). หนังสือเรียนสาระกับทักษะการดำเนินชีวิต รายวิชา เศรษฐกิจพอเพียง (ทช ๒๑๐๐๑) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุง ๒๕๕๔.
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์. (๒๕๕๐). จากเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพพอเพียง (พิมพ์ครั้งที่๒). กรุงเทพฯ: สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สภาพนายความในพระบรมราชูปถัมภ์. (๒๕๕๖). พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับคณะองคมนตรี. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด.
- สมบัติ นพรัถ. (๒๕๖๑). ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาศาสตร์การบริหาร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมพจน์ กรรณนุช. ๒๕๕๐. เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: Mister Copy (Thailand) Co., Ltd
- สมพร เทพสิทธิธา. (๒๕๔๙). ดวงประทีปจากพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

- สฤณี อาชวานันทกุล. (๒๕๖๐). “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” กับการระบุประเด็น (ที่ควรจะ)เร่งด่วนสำหรับไทย. เข้าถึงได้จาก <http://www.salforest.com/blog/๖๐๔๑>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๔๖). **การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย**. เอกสารประกอบรายงานการประชุมประจำปี ๒๕๔๖ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๖ ณ ศูนย์การประชุมและแสดงสินค้าอิมแพ็ค เมืองทองธานี จังหวัดนนทบุรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๑). **เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๑). **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: เพชรรุ่งการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๔). **พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา**. พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๔๖). **กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (๒๕๖๐). **รายงานการสังเคราะห์ตัวชี้วัดด้านการศึกษาไทยตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๕๐). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๖๐). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์.
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. (๒๕๕๔). **คู่มือการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ**. กรุงเทพฯ: บริษัท เอสเพรส จำกัด.
- สำนักกรรมการ ๑ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๖๐). **รายงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศ เรื่อง “การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อการปฏิรูปประเทศ”**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รัฐสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๐). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๐). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๔). **การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๕). **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ...กว่า ๑ ทศวรรษ**. กรุงเทพฯ: บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๖๐). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน

กปร.). (๒๕๖๔) **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. เข้าถึงได้จาก

<http://www.rdpb.go.th/Project/ProjectPage/๖๐?title=ประเภทของโครงการด้านต่างๆ>

สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ. (๒๕๖๑). **ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙)**.

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (๒๕๕๗). **แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. (พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๐). กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๖๐). **รายงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาสถาบันขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ เรื่อง “การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาสถาบันเพื่อการปฏิรูปประเทศ”** (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (๒๕๕๑). **จดจารพระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อปวงประชาร่วมเย็น**. กรุงเทพฯ : ชาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๖๒). **ศาสตร์กษัตริย์ หลักการทรงงาน หลักการครองราชย์ แนวพระราชดำริและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร**.

สำนักงานปศุสัตว์เขต ๗.(๒๕๖๑). **ทำไมต้องเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่**. เข้าถึงได้จาก <http://region7.dld.go.th/webnew/index.php/th/news-menu-2/113-2021-05-12-15-18-23/98-2018-10-03-16-02-11>

สุเมธ ตันติเวชกุล. (๒๕๕๔). **ชีวิตพอเพียง. วารสารพุทธธรรม**, ปีที่ ๕๙ (๓๓๘), ๒๒-๒๔.

ห้องสมุดมั่นพัฒนา. (๒๕๖๑). **ศาสตร์พระราชาสถาบัน...ศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. เข้าถึงได้จาก <http://www.manpatanalibrary.com/newsdetail.php?id=๒๓>

ห้องสมุดมั่นพัฒนา. (ม.ป.ป.) **มูลนิธิปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ**. เข้าถึงได้จาก <http://www.manpattanalibrary.com/admin/pdf/๗๖๘/pdffile.pdf>

อำพน กิตติอำพน ดร., (๒๕๕๐). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์.

Michael Redclift. (๑ ๙ ๙ ๔). **Sustainable Development : Economic and the Environment**. In M.Redclift and C. Sage (eds.), **Strategies for Sustainable Development : Local Agenda for the Southern Hemisphere**, (U.K : John Wiley & Sons Ltd.,

- Kroll, Christian. (၂၀၁၅). **Sustainable development goals: Are the rich countries ready?**. Gütersloh, Germany: Bertelsmann Stiftung.
- Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Durand-Delacre, D. and Teksoz, K. (၂၀၁၆). **SDG index and dashboards-global report**. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).
- _____. (၂၀၁၈). **SDG index and dashboards report ၂၀၁၈**. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).
- Sachs, J. , Schmidt-Traub, G. , Kroll, C. , Lafortune, G. , Fuller, G. (၂၀၁၈) . **SDG Index and dashboards report ၂၀၁၈** . New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).
- _____. (၂၀၁၉). **Sustainable development report ၂၀၁၉**. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).
- United Nations. (၂၀၁၉). **The Road to Dignity by ၂၀၃၀ : Ending Poverty, Transforming All Lives and Protecting the Planet** [Online]. Available from: <http://www.un.org/en/development/desa/publications/files/၂၀၁၉/၀၉/SynthesisReportENG.pdf>.